

YLEINEN

MAA-TIETE.

LAVUS KORANDERIN

kirjottama.

Toinen laitos.

Jyväskylän kaupungissa,
painettu W. S. Schildtin kirjapainiossa, 1868.

Näytetty: F. W. Boucht ja L. Heimbürger.

Alku-maine.

Vuonna, jona leikattiin 1848, painettiin Wiipurissa: ”*Osviitta yhteiseen ja Suomen Geografiaan.*” Sitä kirjaa lu’ettiin sen aikusen Porkoon hiippa-kunnan kouluissa niin ahkeraan, että siitä täytyi tehdä toinen painos vuonna 1852. Kun sekin oli loppumaisillaan, niin sen kustantaja *A. F. Cedervaller* kehotti kirjan tekiätä laatimaan uutta täydellisempää maa-tiedettä. Mutta ennen, kuin se ehti valmistua, tuli vuonna 1856 uusi koulu-asetus, jossa kovasti kiellettiin opettajoina käyttämästä muita oppi-kirjoja, kuin hallituksen määräämiä. Siten laimentui kilpailu koulu-kirjojen alalla. Harva mies uskalsi ruveta koulu-kirjaa laatimaan ja vielä harvempi sitä painattamaan, jos ei edeltä päin tietänyt, että tekeillä oleva kirja oli tarkastajoiden mieleinen, mikä onni taas kohtasi ainuasti muutamia mahti-miehiä. Mutta tulipa taas toinen aika. Vuonna 1862 sallittiin opettajojen laveampi valta valita koulu-kirjoja. Sinä vuonna sain minäkin, vähät vastukset voitettuani, kolmannen laveamman laitoksen painetuksi uudella nimellä: ”*Yleinen maatiiede*”. Kun sitäkin laitosta on jo kolmet vuotta kайvattu kirja-kaupassa, niin rohkenee sen tekiä tarjota yleisöllen vielä neljännenkin laitoksen, huolimatta siitä, että muutamat sen arvostelijat ovat, mikä mistäkin syystä, tuominneet sen kelvottomaksi. Olkoon niiden herrojen

mieli-ala, miten on; mutta on tämä kirjanen saavuttanut hyvän-tahtosiakin tutkijoita, joista kunnian ja kiitoksen osotuksella mainitsen herrat: *F. Ahlman, J. W. Snellman, Yrjö Koskinen* ja *F. W. Boucht*, joiden muistutuksista on ollut kirjallen jotakin hyötyä. Suokoot vaan anteeksi, että kirjan tekiä ei ole voinut seurata kaikkia heiden hyvä-tahtosia vaikka välistä toisistaan eroavia toivotuksia.

”Mitäpä pitkistä puheista!” sanotaan sanan laskussa. Senpä tähden tahtoo tämän kirjan tekiä ainuasti moniaalla lauseella selittää, mitenkä hän on tätä maa-tiedettä kyhännä. Yleisesti on hän kokena selittää niitä maita, jotka jotenkin koskevat Suomen maa-han, laveammasti kuin muita maita. Suomen maata ei hän kuitenkaan ole selittänyt niin tarkasti kuin esimerkiksi Hallstenin maa-tieteessä on, ett’ei muka rasittasi lukijoiden muistia sen moisia nimiä lu’ettelemalla, joita ei ole tavallisilla kartoilla.

Suurin vastus on ollutna muukalaisia nimiä kirjoittaessa. Tästä pulasta olisi ehkä paraite päästynä siten, että olisi kynäilty niitä yhdellä tavalla kuin muukalaisetkin kirjoittaat. Mutta eipä nekään te’e aina yhdellä tavalla. Yhden ja saman jo’en nimeä kirjoittavat Ranskalaiset ”*Meuse*” ja Saksalaiset ”*Maas*”. Vielä enemmän silmiin pistäviä erotuksia tavataan Aasialaisissa ja Ahrikkalaisissa nimissä. Sitä mainiota miestä, jolle Heprealaiset ovat antana nimen ”*Kores*”, nimittäävät Riekkalaiset ”*Kyrokseksi*” ja Ruomalaiset ”*Cyrukseksi*”. Kun muilla kansoilla on ollutna ja on vielä nytkin valta muodostella muukalaisia nimiä

oman kielensä mukaan, niin mikä estää meitä tekemästä samoin. Monta on kuitenkin niitä, kut väittäävät, nimien olevan kirjoitettavia yksillä kirjaimilla kuin vieraatkin kansat niitä kynäilee. Mutta mitenkä on mahdollista seurata esimerkiksi Venäläisien eli Kiinalaisten kirjoitus-tapaa, kun meillä ei olekkaan vastaavia kirjaimia. Tämän kirjan toimittajalla on tässä asiassa se luulo, että nimet ovat ensin syntyneä ääntämällä, ennen kuin kirjottamalla. Kun siis ääni on alku-peräisempi kuin kirjoitus-tapa, niin luulee hän paraaksi tapailla sitä, nimittäin ääntä, sen verran kuin suomalaisilla kirjaimilla on mahdollista. Mutta kun mieli-alat tässä asiassa ovat monen laiset, niin olen kokena tehdä niin, että "kirkko tulisi keskelle kylää". Siten ovat sen moiset nimet, jotka suomalaisissa maa-tieteissä, kartoissa ja sanoma-lehdissä jo ovat ikään kuin tutut ja tunnetut, kirjoitetut muodostamalla; mutta muut oudommat nimet ovat jäännä semmoisiksi, kuin niitä tavataan meillä tavallisissa Ruotsalaisissa ja Saksalaisissa maa-tieteissä ja kartoissa. Epä-vakaisuuksia, erhtyksiä ja vikojakin on tässä ollut vaikea välttää. Siis on paras malttaa siksi kuin kirjoitus-tapa tasaantuu.

Kun Palmbladin, Hallstenin ja Modeenin tekemiä maa-tieteitä luetaan Suomen Ruotsin kielisissä kouluissa, niin en ole uskaltana paljon poiketa niiden antamista selityksistä. Missä niistä olen poikenna, siinä olen enimmäiten seurannut Thomeen "maata", Sommervillen "luonnollista maa-tiedettä" ja Raugemontin "ihmiskunnan geografiaa" sekä sanoma-lehdissä ja muissa aikakirjoissa annettuja selityksiä myöhemmistä muutoksista.

Vielä muutama lause kirja-pajan puolesta. Kun, kuten jo sanottiin, tätä kirjaa on kaivattu kaupassa, kolmet vuotta, mutta alku-puolta oli vielä joku joukko myömätä; niin tämän laitoksen painaminen aloitettiin Ruotsista. Mutta täkäläisessä vasta alkavaisessa kirja-painiossa ei ollut uusia kirjasimia. Senpä tähden oli täytyminen latoa koko Euruoppa vanhemmilla vähän kuluneilla kirjasimilla, kunnes uusia saatiin; jota epätasaisuutta lukijat suosiollisesti eivät pahaksi panko.

Johdatus.

Kertoelma maasta, minkä lainen se on ja mitä siinä on, nimitetään *Maatieteeksi*, eli muukalaisella nimellä *Geografiaksi*. Maatieteen pää-aineena on siis maa; mutta maan täydelliseen tuntemiseen tarvitaan myös muutamia tietoja auringosta, kuusta ja tähdistä. Sen tähden jutellaan tässä johdatuksessa vähän taivaankin rakennuksesta.

Jos selkeänä talvi-yönä silmäilee taivaan kirkasta kantta, niin pi'an kyllä havaitsee, sen muutteluvan muotoansa joka silmä-räpäys. Muutamat tähdet näkyvät nousevan idästä ja pyrkivän keski-taivaalle, josta taas toiset, yhtä kiireesti, katoavat länteen. Koko taivaan avara laki näkyy, paljain silmin sitä katsellessa, kieppuvan idästä länteen, vieden mukansa auringon, kuun ja kaikki tähdet; vaikka ei olekaan niin. Tämän asian selvitykseksi, muistutetaan jo alussa, ettei ihmisen silmiin olekaan yksin luottamista, vaikka sanotaan, totuuden vakuutukseksi: "oma silmä näki". Sillä kaikista luojan antamista aistimista on *näkö* useimmin pettävä. Se tarvitsee enemmän, kuin muut aistimet, ymmärryksen apua ja johdatusta, ettei se saattaisi meitä vääriin luuloihin. Jos esimerkiksi ajaessa istuu takaperin rattailla, niin ei älyäkään kulkua eteen päin, vaan

silmissä näkyy ikään kuin puut, huoneet ja muut paikallaan pysyvät kappaleet pakenisivat meistä takaperin. Kuin silmät näin vähällä matkalla meitä jo näin pettäävät, miten paljon eivätkö sitten petä meitä taivasta katsellessa. Sillä samoin kuin, ankarasti ajaessa ja rajusti purjehtiessa, kaikki näkyy silmissämme meistä pakenevan, samoin näkyy taivaan lakikin kiepuvan idästä länteen, vaikka se tulee siitä, että maa kerran vuorokaudessa pyörähtää keskensä ympäri, lännestä itään.

Taivaan pallot, eli tähdet taivaalla, ovat Kopernikuksen ja kaikkien nyky-aikasien oppineiden selityksen jälkeen *Aurinkoja, Maita, Kuita ja Tukka-tähtiä*. Auringoilla on oma valonsa ja ne pysyvät keskenänsä aina yksilä paikoilla, jonka tähden niitä myös nimitetään *kiintonaisiksi* ja *kiittäviksi* tähdiksi. Maat, jotka auringoilta lainaavat valonsa ja lämpymänsä, ovat, kuin meidänkin maa, itsestään tummeat ja aurinkoja kiertäväiset kappaleet, ja niitä nimitetään sen tähden *kierto-tähdiksi*. Kuut taas seuraavat juoksussaan maita, samoin kuin maat aurinkoja. Tukka-tähtien perustusta ei vielä oikein tunneta; se vaan tiedetään, että ne kiertäävät aurinkoa, samoin kuin maa, ja että niiden seurassa on hajotetun tukan näkönen säde-vasta eli pursto, josta niitä myös nimitetään *pursto-tähdiksi*.

Aurinko.

Kiittäviä ja kiintonaisia tähtiä on taivaalla lukematon joukko, ja ne jaetaan erityisiin tähti-sikeröihin,

niin kuin Otava seitsemin tähtineen, Seulajaiset, Wäinämöisen viitake ja monet muut. Näistä kiiltävistä tähdistä on aurinko meille likein.

Huono ja vähäpätönen on kynttilän valo ja tulisoitto, joilla yön pimeydessä nähdään, auringon valoa vastaan, ja melkein yhtä vähäinen on kooltaan auringon suhteen koko maapallokin, jonka avaruutta ihmetellään. Siinä on jo jonkunlainen kuva ja mitta auringon valolle, arvolle ja suuruudelle. Mutta matka maasta aurinkoon on vieläkin ankarampi: se on niin pitkä, että sitä tuskin numeroista voipi käsittääkään. Kotkan siivillä lentäen, tuhannen askelta minuutissa, viivyttäisiin kuitenkin viisi sataa vuotta, ennen kuin maasta aurinkoon ennätettäisiin; sillä matka maasta aurinkoon on 10 miljonaa Suomen penikulmaa. Mutta tämän pitkän matkankin uhalla rientää kuitenkin auringon valo maahan, ja vieläpä paljoa avarammallekin.

Mutta tätä valon voimaa vastaa auringon 'avaruuskin. Puolen toista miljonaa saisi maan kokosia palloja yhteen sovittaa, ennen kuin niistä syntyisi auringon kokonen pallo. Sen suuruus on 12,598 kertaa enempi, kuin maan pinta manterineen ja merineen. Maan pienen toveri aurinkoa kiertäissä, nimittäin *kuu*, on kyllä meistä 35 tuhannen Suomen penikulman päässä. Mutta jos aurinko olisi onsi sisältä, ja maa asetettaisiin aivan auringon keskelle, niin kuu sopisi siinäkin aivan hyvin tavallisessa kulku-kehänsä laajuudessa maata kiertämään; sillä auringon keskuudesta on sen pintaan 64,312 Suomen penikulmaa. Jos kaikki kierto-tähdet ja meidänkin maa liitettäisiin yhteen, niin ne olisivat

näin yhtenäkin, auringon rinnalla, ainuasti kuin luodin painonen pallo sata naulasen rinnalla.

Maa.

Maan liikunto taivaan avaruudessa on kahden lainen: *se kiertää aurinkoa, ja pyörii* samalla keskensä ympäri, niin tarkasti aina saman suunnan pitäen, kuin sillä olisi akseli. Senpä tähden sanotaankin sitä maan läpi ajateltua viivaa, jonka ympäri se pyörii, *akseliksi*. Jos pallon viskaa eli kiekon lyöpi ylös ilmaan, niin silläkin on ihan sama kahden lainen liikunto, vaikk'ei silläkään ole akselia: se pyörii eteen päin ja ympäri. Siitä näkee, että vahvalla voimalla pyörimään pantu kappale kiepuessaan ei kallista päitensä sinne eikä tänne, vaan pysyy suunnassaan ihan kääntelemättä, niin kuin olisi sillä akseli taikka napa. Ja tämä kerran saatu suunta ei muutu, jos ei voima, ensimmäistä voimaa suurempi, sitä muuta. Niin pyörii maapalloki ihan kääntymättä, vaikka sen akseli on tyhjä, ainuasti ajatuksen vetämä linja, jonka päitä sanotaan yhtä *Pohjos-* ja toista *Etelä-navaksi*. Maa kiepahtaa tämän akselin ympäri kerran vuorokaudessa, eli oikeittain 23 tunnissa ja 56 minuutissa, ja tämä pyöriminen on yksi maan liikunnoita; kiertäminen aurinkoa on sen toinen liikunto.

Sadevesi, joka kesällä putoaa pilvistä, on, kuin muutkin sulat aineet, pienissä pyöreissä pisaroissa. Tähän on syynä se, että kaiken lainen aine, sulana tai muuten irrallaan ollessa, pyrkii kappaleen keskelle, ja

joka pienimmänkin osan siihen pyrkiessä, tulee koko kappale ymmyrjäiseksi. Maa-pallossakin on tällöinen keskus, johon kaikki maata pienemmät kappaleet pyrkivät päästä, eli, kuin sitä tavallisessa puheessa sanotaan, "putoavat". Mutta samoin kuin maan keskus vetää luoksensa eli valtaa keveämpiä kappaleita, eli saat-
taa ne putoamaan maahan, samoin vetää myös aurinkokin luoksensa kaikkia sen ympärillä olevia maapalloja eli, kuin niitä myöskin nimitetään, kiertotähtiä. Ja niinkuin aurinko valtaa maata ja muita kiertotähtiä, niin valtaa maa taas vuorostansa kuuta, joka on maata paljoa piempi pallo.

Mutta voipi kysyä, miksikä ei silloin kun putoa maahan kiini ja maa aurinkoon, niinkuin kivi putoa maahan? Jos kerä ripustetaan lankaan ja ruvetaan viipottamaan, niin kerä ulostuu kädestä niin kauas kuin lankaa piisaa, vaan kumi lanka on kiinipitimenä, täytyy sen lentää käden ympäri. Että eteen mänö-vauhti on se, joka viipottaessa kerän ulostaa niin kovasti että lanka kiintenee, nähdään jos lanka silloin katkeaa. Kerä ottaa pois lentäessään saman suunnan viipottus-kehästä, kuin sivuavalla viivalla on ympyrän kehälle. Samoin kuin nyt eteen mänö-vauhti ulostaa kerän viipottavasta keskuksesta, samoin estää eteistyvän liikunnan voima kuun maahan ja maan aurinkoon putoamasta, jota vastaan keskuksen veto-voima estää ne kehittäänsä pois sin-
koamasta oudoille teille mailman avaruuteen. Alkuaikoina, ehkä jo mailman luomisessa, viskasi eli työnsi joku voima, jota tässä alkuvoimaksi sanotaan, maan kulkemaan avaruudessa suoraan eteen päin. Mutta

kulullansa sattui maa lähestymään aurinkoa, joka jo tunnetulla vetovoimallaan tahtoi vetää tätä pientä palloa tyköönsä. Kaksi voimaa riiteli siis tässä, kuka vaan maata valtaansa saisi: toinen tahtoi sitä suoraan juoksemaan, toinen veti sitä tykönsä. Sille tuli siis täytyminen kiertää aurinkoa kehässä, niinkuin kerä kättä, saatuaan viipotuksesta eteen mänö-vauhdin. Vaan kuin tyhjässä ja pimeässä avaruudessa, jossa maa ja kuu sekä monet taivaan pallot kulkeevat, ei ole ilmaa, sitä vähemmin muuta kovempaa, joka niiden kulkua estäisi, niin ei maa eikä kuu enemmän kuin muutkaan tähdet juoksussansa taukoa, mutta kiertäävät alituisesti aurinkoa siinä kerran heille sattuneessa kulkukehässään. Tämä muuttumaton aurinkoa kiertäminen on, niinkuin sanottu, maan toinen liikunto. Täyttääkseen kiertokehänsä eli ehtiäksensä kerran auringon ympäri, tarvitsee maa 365 vuorokautta ja noin 6 tuntia, jota aikaa *vuodeksi* sanotaan.

Aurinko-kunta.

Aurinkoa kiertää, paitsi meidän maa, koko joukko muita kiertotähtejä, toinen toistansa ulompana. Tässä ei mainita muita kiertotähtiä, kuin niitä, joita paljainkin silmin voi nähdä. Niitä on 6, nimittäin *Mercurius*, *Venus*, *Maa*, *Mars*, *Jupiter* ja *Saturnus*. Maata seuraa ainuasti yksi kuu, se öitä valaiseva tavallinen kuu; mutta maata suuremmilla kiertotähdillä on useampiakin kuita. Niin on Jupiterilla 4, Uranuksella 7 kuuta. Kaikki aurinkoa kiertävät kiertotähdet

ja heitä seuraavata 18 kuuta nimitetään yhteensä meidän *aurinko-kunnaksi*. Mutta aurinkoja on tähtien seassa useampiakin, joita kaikkia seuraa omituiset maat ja kuut. Jokaisella auringolla eli kiiltävällä tähdellä on sillä tavoin oma aurinkokuntansa, ja kuin aurinkoja on lukemattomia, niin on aurinkokuntiaki käsittämätön paljous. Moni monituinen näitä aurinkoja tähtiä ja kuita on meidän aurinkoa, maata ja kuuta paljoa isompi, vaikka kaukaisuus sen tekee, että näkyvät meistä kuin olisivat ainuasti pieniä kiiltäviä pilkkuja taivahalla. Aivan sama tapahtuisi maan kanssa, jos sitä voisi kaukaa katsella. Jos ihminen taitaisi jollakin keinoin matkustaa ja päästä siihen avaruuteen, jossa kiiltotähdet ovat, ja siellä silmäilisi meidän aurinkoa, maata ja kuuta, niin ne näyttäisivät silmissä ikäänkuin tuli-kipunat taivaan laella.

Jotka eivät koti-tienojaan etempänä ole käyneet, eivätkä ole luonnon opissa harjauntuneet, niistä kuuluu kyllä kummalta jo se, kuin puhutaan siitä polttavasta kuumuudesta, joka joulu- ja tammikuun aikana vallitsee eteläisellä maan puoliskolla, niinkuin Hyvääntoivon niemellä, Australiassa ja Kiilissä (Chilissä). Kova pakkanen samoilla tienoilla heinä- ja elokuussa on heistä yhtä kummallinen. Kuin jo tämä meitä oudostuttaa, niin miten emmekö hämmästyisi, jos voisimme muuttaa asuinsiamme siihen palavaan ilmapiiriin, jossa Mercurius kiepuu auringon ympäri, jossa auringon säteet ovat seitsemän kertaa niin kuumat, kuin meillä täällä maan päällä, ja jos siitä sitten matkustaisimme aurinkokunnan vihdoin viimeiselle rajalle, jossa Neptu-

nus tiettävästi on viimeinen kiertotähti, ja jossa kaukaisuuspiirissä on yhdeksän sataa kertaa kylmempi kuin meillä.

Ne kiertotähdet eli lanietat, jotka maan tavalla hiukan soikeissa eli melkein ympyrjäisissä radoissa kulkevat auringon ympäri, jaetaan parhaiten kolmeen luokkaan. *Ensimmäiseen luokkaan* kuuluu neljä kooltansa keskinkertaista ja muiden suhteen jokseensakin likellä aurinkoa olevaa tähteä, nimittäin: Mercurius, Venus, Maa (Cylebe) ja Mars. Kolmekymmentä kertaa sen matkan päässä, kuin auringosta on maahan, on niin ikään neljä summattoman suurta kiertotähteä, nimittäin: Jupiter, Saturnus, Uranus ja Neptunus, jotka siis tekevät *toisen tähtiluokan*. Martin ja Jovin eli Jupiterin välillä on ääretön avaruus, joka kuitenkaan ei ole tyhjä; sillä siinä kiepuu suuri joukko pieniä kiertotähtiä, ja ne ovat niin muodoin *kolmas kiertotähtien luokka*. Näiden pienien tähtien lukua ei vielä tarkoin tunneta, sillä vuosittain keksitään aina joku uusi tähti tässä luokassa. Tämän vuosi-sadan alusta, jolloin ensimmäinen keksittiin, vuoteen 1868 on niiden luku noussunna niin, että tunnetaan niitä jo 65 kappaletta. Yleesen on siis 73 tunnettua kiertotähteä meidän aurinkokunnassa: neljä suurta, neljä keskinkertaista ja 65 pientä tähteä.

Neljä keskinkertaista kiertotähteä, vaikka yhteen luokkaan luettuna, eivät kuitenkaan ole keskenänsä yhtäsuuret. Ainuasti meidän maa ja Venus, eli kuin sitä suomeksi sanotaan *koin tähti*, ovat sekä suuruudeltansa että muussakin tarkotuksessa melkein yhden lai-

set, paitsi kuitenkin sitä, että maalla on yksi kuu, mutta Venuksella ei yhtään, vaikka sillä on kauneuden jumalan nimi. Mercurius ja Mars ovat paljoa pienemät. Edellinen on kooltansa ainuasti kuusi toista kymmenes osa maata, ja jälkimäinen, maahan verrattuna, on seitsemäs osa sitä. Siihen sijaan ovat ne suuret ja kaukaiset kierto-tähdet Jupiter 1,400, Saturnus 7 tai 8 sataa, Uranus 80 ja Neptunus 100 kertaa suuremmat kuin maa.

Vuoden vaiheet.

Kuin maa päättää vuotisen juoksunsa auringon ympäri, niin on juuri sen tähden, että maan akseli aina pysyy muuttumatta yhtäälle päin kallella, kumpainenkin maan napa ja sen ympärillä olevat seudut keran vuodessa käännetyt aurinkoa kohden. Niin saapi pohjimmainen maan puoli kesää puolen vuotta ja toinen eli eteläinen puoli taas toisen puolen vuotta. Tästä *maan akselin muuttumattomasti kallellaan olosta* syntyy vuosi-aikojen vaiheet. Toinen vaihe on taas yön ja päivän välillä, joka tulee siitä, että *maa vuorokaudessa pyörähtää akselinsa ympäri*.

Tätä käsittääkseen voipi tehdä seuraavan kokeen auringon valolta suljetussa huoneessa. Pöypälle vedetään ison lainen ympyrä ja vedetään kaksi viivaa sen läpi niin ristiin, että kehä jakautuu neljään osaan, ja palava kynttilä asetetaan muka aurinkoksi kehän keskelle. Maapalloksi otetaan lankakerä, jonka läpi pistetään sukka-puikko, muka navaksi, että siinä kerää pyörittäessä voitasiin sama kalellaan olon suunta yhtä tarkasti muuttumatonna pitää, kuin maakin pitää sen pyöriessään ja kiertäessään auringon ympäri. Jos nyt ympyrän kohdalla valon tasalle nostaa

kerän, pitäen sitä yhden ristiviivan kohdalla ulospäin vähän kallellaan, niin sen valaistu puoli kuvaa sitä maan puolta, jolla on päivä, ja toinen eli kerän pimeä puoli sitä, jolla on yö. Jos panee kerään merkin, tarkoittaen sillä tavoin sitä paikkaa, jossa itse asuu, niin näkee, miten sille paikalle aurinko nousee ja laskeutuu, synnyttäen päivän ja yön, jota vuorokaudeksi sanotaan. Mutta jos merkin panee kerään kovin ylös, liki pohjos-napaa, niin kynttilän valo ei tapaakaan sitä paikkaa, vaikka kerää kuinkakin pyöritetään akselinsa ympäri. Sillä kohdalla maata ei siis olekaan nyt auringon nousua, ei päivää eikä valoa. Niin se Suomen pohjosimmassa tienossa eli Lapissa talvella todella onkin. Kerän yläisimmät tienot kuvailevat siis Lapin seutuja, joilla silloin on talvi ja viikkomääriä kestävä pimeyttä, sillä aurinko ei nouse näitä seutuja valaisemaan. Kerän pyöriessä näkee kynttilän valon ylimatkaan valasevan kutakin paikkaa kerän yläpuolella lyhemmän ajan, kuin seutuja kerän ala-puolella.

Me, jotka maan pohjos-puoliskolla asumme, tunnemme talvella pitkien ja kylmien öiden vaikutukset ja nimitämme tätä vuoden aikaa *talveksi*. Joulukuun 22 päivänä on maan kallellaan olon vaikuttama yön ja päivän erotus suurin. Silloin on *talvinen päivän seisahdus*: sillä silloin seisahtuuvat meillä päivät lyhenemästä.

Jos kulettaa kerää pitkin ympyrän kehää eteen päin, pitäen sitä samalle suunnalle kallellaan; niin kynttilän valo nousee nousemistaan aina likemmä ja likemmä pohjos-napaa. Kuin kerä näin on kiertänyt, neljännen osan, niin kynttilän valo jo tapaa itseä pohjos-napaa. Se tapahtuu luonnossaki maaliskuun 21 päivänä, jota *keväiseksi päivän tasaukseksi* nimitetään: sillä nyt valaisee aurinko ihan tasasesti maan koko pintaa pohjos-navasta etelä-napaan asti: päivää.

nyt on joka paikassa, asukoon ihminen vaikka missä, tarkalleen 12 tuntia, ja yötä yhden verran. Kuni kerää viedään vielä eteen päin, niin kynttilän valo enenee pohjosella puoliskolla samassa määrässä, kuin se häviää etelä-puoliskosta. Päivät pohjosessa ja yöt etelässä muuttuuvat aina pitemmiksi: lämmin enenee pohjos-navan tienoilla, jossa ei yötä enää tavatakaan ja vähenee etelä-navan luona, jossa kuusi kuukautta pitkä yö jo on alkanunna. Neljännen osan kehää kuljettuansa, on taas kerän pohjos-napa jo käännetty niin paljon kuin pääsee aurinkoon päin, mutta etelä-napa on syvimmissä pimeydessä. Näin seisoo maa kesäkuun 21 päivänä, joka on *kesäinen päivän seisahdus*, sillä päivät seisahtuuvat nyt pitenemästä, jota ne tähän saakka ovat tehnyttä. Nyt on siis kesä puolella. Jos taas kerää kuletetaan pitkin kolmattakin kehän osuutta, niin päivien pituus vähenee pohjos-puoliskossa ja valo enenee enenemistään etelään, kunnes tämäki neljännes on kuljettu. Nyt valaisee kynttilä eli aurinko maan pintaa jälleen aivan tasaisesti pohjos-navasta etelä-napaan saakka. Päivät sekä yöt ovat taas 12 tuntia pitkät ympäri koko maan. Tämä tapahtuu syyskuun 23 päivänä, jolloin on *syksynen päivän tasaus*. Siitä kulettua viimeistäkin kehän osuutta aina eteen päin lyhentyy päivä lyhentymistään sekä vähentyy lämmin ja valo vähenemistään pohjosessa puoliskossa, kunnes kerä on ehtinyt ensimmäiseen viivaan, josta kulkeminen alkoi. Silloin ollaan taas talvisessa päivän tasauksessa; ja vuosi on nyt lopussa ja toinen tuleva yhdellä tavalla aljettavana.

Tästä nyt sanotusta voipi ymmärtää, että kuni meillä on kesä, niin maan eteläisemmässä osassa on talvi, kuni meillä on syksy, niin siellä on kevät j. n. e. Samate ymmärretään, että päivien pituus enentyy pohjosessa maan puoliskossa joulukuun 22 päivästä alkaen kesäkuun 21 päivään saakka ja vähentyy vuoden toisina aikoina. Maaliskuun 21 päivänä alkaa maan pohjos-navassa päivä, jota kestää kokonaista kuusi kuukautta, ja etela-navassa taas yö, jota kestää yhden verran, aurinkoa silloin siellä ihan näkemättä. Mutta syyskuun 23 päivänä alkaa kuuden kuukauden päivä etelä-navassa ja puolen vuotta kestävä yö pohjos-navassa. Napoja aivan likellä ei ihmisiä kuitenkaan asu. Kerän kiertäessä kynttilää, näkee myös pohjos-navan olevan kesä-aikana aurinkoa likempänä, kuin etelä-navan; auringon säteet putoaavat silloin pohjosempiin tienoihin paljoa suoremassa suunnassa, kuin etelä-navan tienoihin, ja siitä se kuumuus ja lämmin tulee, joka *kesän* synnyttää. Samasta syystä on maan etelä-puoliskolla kesä meidän joulu-aikoina.

Kevät on taas se vuoden aika, jona napa-piiriin alat pääseivät puolen vuoden pimeydestä yhtä pitkään valoon. Niihin koskevaiset lämpimät ilman alat, joissa toisessa me Suomalaiset asumme, vaihtaavat silloin heidän 15 ja 20 hetkeä kestävät yönsä yhtä pitkiksi päviksi. Lumi, joka on peittänyt koko kylmän alan ja osan lämmintäkin alaa, sulaa silloin pois. Puut alkavat viheriöidä ja ne kasvut, jotka talvi hävitti, kasvaavat uudestaan siemenistään. *Syksy* on se väli-aika, jolloin kesä talveksi muuttuu, jolloin puut ja ruohot

tekeevät siemeniä, jolloin koko luonto varustaiksen talven pakkaista kärsimään.

Vuoden ajan vaiheet, talven, kevään, kesän ja syksyn nähtiin syntyvän maan akselin kallellaan olostaa aurinkoa kohden, se vaikuttaa päiville muuttuvaista pituutta lämpimässä sekä kuumassa alassa, eikä yksin maan kiepuminen akselinsakaan ympäri voi estää sitä kestävä, kolmen kuukauden pitkää pimeyttä, jossa ihmiset eläävät pohjosimmassa maan tienoissa. Mutta jos maa ei olisi kallellaan, niin myöskin yöt ja päivät olisivat aina ja joka paikassa yhtä pitkät, eikä erotusta olisi kesän, syksyn, talven ja kevään välillä. Vaikkaki maan napojen keski-välillä, niissä niin kutsutuissa kesämaissa, ei lumesta eikä pakkasesta mitään tiedetä, niin on sielläki muutamia kuukausia yhä kestävä sade-aika, joka erotaisken kesän pitkällisestä ja polttavasta poudasta. Tämäkin erotus on jo tarpeellinen, mutta vielä suuremmasta arvosta ihmiselle sekä koko luonnolle on vuoden aikojen täydellinen vaihe.

Se runsas viljan tulo, joka Euruopassa ja Amerikassa antaa elatuksen neljännelle osalle ihmiskuntaa, tulee niin hyvin talven kylmyydestä, kuin kevään ja kesän lämpymästä. Se kuuluu kyllä kummalta, mutta on kuitenkin totinen tosi. Sillä jos kasvut eivät kuolisi talven kylmyydestä, niin ne eivät myöskään tekisi terryä eikä tähkäpäitä. Tästä saapi selvän, kuni mänee kuumiin kesä-maihin. Tuskin pääsee semmoiseen lämpymään, jossa kasvuilla ei ole mitään haittaa talven kovuudesta, ennen kuin jo näkee niiden viheriöitsevän kaiken vuotta, mutta tekemättä tähkäpäitä. Kasvu i-

kään kuin aavistaisi siemenen te'on tarpeellisuutta siinä, jossa ilman kovuus seisattaa kasvuja elon. Silmin nähtävä on tämä luonnon vaikutus korkeilla vuorilla kuumissa kesä-maissa, joissa ilman erotukset ovat liempänä toisiansa ja selvemmin nähtävinä, kuin jos kulkisi kesä-maista talvi-maihin. Kylmillä vuorien rin-teillä kesä-maissa viljat tekeevät tähkä-päitä, mutta lämpimissä laksoissa vuoren juurella kasvaa vaan uusia olkia kasvun juuresta, ja laiho viheriöitsee viheriöitsemistään siementä tekemättä. Ei ainuasti ilman kylmyys, mutta myös muukin vaikutus voipi pakottaa vilja-kasvuja terään tekemään. Niin on esimerkiksi havaittu, että Jamaikan saarella, jossa pitkällinen pouta vuosittain näännyttää kasvun, käypi viljaa viljeleminen, mutta ei niissä kesä-maissa, joissa vettä sataa kaiken vuotta. Keväällä ja kesällä herättävät kylmien ja viileiden maiden pitkät päivät vilkkaamman elon ja viireyden eläimienki seassa. Maalla ja meressä vilisee silloin aina napa-piiriin asti lukematoim eläimien paljous. Kaikki tämä jo mainittu eläimien paljous sekä etenkin niiden suuruus saattaa epäilemään, tokiko nuo kiitetyt kesä-maat silloin voivat ottaa voiton kylmiltä mailta, liiatenkin jäämereltä. Mutta kuni sitte se aika tulee, jolloin päivä ei paistakaan, lämmin vähenee, kuni yöt pimenee ja päivät lyhenee ja se kaikkia kuolettava talvi tulee; niin silloin on polo Pohjolassa elo leivätön Lapissa.

Miten maata kuvataan ja viivataan.

Maata kuvataan ympyräiselle pallolle, josta syntyy *pallo-kartta*, taikka viivataan kaksi ympyrän kehää

paperille; toiseen ympyrään kuvataan maan pallon toinen puoli ja toiseen taas toinen, ja niin saadaan *kehä-kartta*. Manner painetaan tavallisesti jolla kulla värillä; vaan vesi jätetään enimmäkseen paperin karvaseksi.

Sekä pallo- että kehä-kartoissa on monta viivaa. Näistä on se merkillisin, joka on viivattu maan ympäri idästä länteen, yhtä kaukana maan kummastakin navasta. Sitä sanotaan *Equatoriksi* eli *päivän tasaajaksi*; sillä kuni auringon säteet paistaavat kohtisuoraan tätä viivaa vasten, niin päivä ja yö ovat yli koko maan yhtä pitkät, eli 12 hetkeä kumpikin. Päivän tasaaja on noin 3600 peninkulmaa pitkä, ja jaetaan, kuni muutkin ympyrät 360:een yhtä-suureen osaan, joita sanotaan *gradiksi* eli *asteiksi*. Joka aste on siis 10 penikulmaa pitkä. Päivän tasaaja jakaa myös maan pinnan kahteen yhtä suureen osaan, nimittäin: *Pohjos-* ja *Etelä-puoliskoon*. Pohjos-puolisko on se maan puoli, jonka keskellä pohjos-napa on. Etelä-puoliskoksi sanotaan taas etelä-navan ympärillä olevaa maan puoliskoa.

Maan navasta maan napaan, kohtisuoraan päivän tasaajata vasten, vedetään 360 kaaren kaltaista viivaa, joita sanotaan *Meridianiksi* eli *puolen päivän kaariksi* sen tähden, että kaikissa paikoissa yhden meridianin alla on yhtä aikaa puolen päivän aika. Puolen päivän kaaria voipi viivata minkä paikan lävitse tahansa; mutta tavallisesti viivataan *ensimäinen* puolen päivän kaari pienen Ferro-nimisen saaren sivutse, josta sitä sanotaankin *Ferron puolen päivän kaareksi*. Siten jakaantuu maa uudelleen kahteen

osaan, *Itä-* ja *Länsi-puoliskoon*. Itä-puoliskoksi sanotaan ensimmäisestä puolen päivän kaaresta itään päin olevata maan puoliskoa, ja Länsi-puoliskoksi sitä, joka samasta puolen päivän kaaresta jääpi länteen. Suurin osa manteretta on kahdessa jaksossa, yksi kummallakin maan puoliskolla. Näistä sanotaan suurempata ja leveämpää *vanhaksi mantereeksi* sen suhteen, että vanhimmat tunnetut kansat ovat siinä pitäneet asuntoa; toista, keskeltään kapeaa ja ikään kuin kahdessa osassa olevata mannerta nimitetään *uudeksi mantereeksi*. Paitsi näitä on vielä itäisen maan puoliskon kaakkos-reunalla ison lainen manner, nimeltä *Uus Holland*.

Päivän tasaajan molemmin puolin on viivattu rinatusten kulkevia yhden suuntasia ympyröitä, joita sen tähden sanotaan *leveys-* eli *tasa-ympyröiksi*. Näitä tasa-ympyröitä on 90 pohjos-puolella ja yhden verran etelä-puolella päivän tasaajaa. Päivän tasaajasta $23\frac{1}{2}$ astetta pohjoseen ja etelään päin on kaksi ympyrää, joita sanotaan *käänn-ympyröiksi*. Pohjos-puolimaisen erityinen nimi on *ravun* käänn-ympyrä ja etelä-puolimaisen *kauriin* käänn-ympyrä. Yhtä pitkältä molemmista maan navoista, kuin käänn-ympyrät ovat päivän tasaajasta, on taas toinen yhden suuntanen ympyrä-pari, nimittäin: *napa-ympyrät*, joista toista sanotaan *pohjoseksi*, toista *eteläiseksi* napa-ympyräksi.

Käänn- ja napa-ympyröillä jaetaan maan pinta viiteen *ilman alaan*. Napa-ympyröillä rajoitettuja aloja, joita on kaksi, sanotaan *kylmiksi* aloiksi eli *talvi-maiksi*; napa- ja käänn-ympyröiden välillä o-

levata kahta alaa nimitetään *lämpimiksi* aloiksi ja käännepympyröiden väli saapi nimen: *kuuma-ala* eli *kesä-maa*.

Manner ja meri.

Mantereita on kolme: *Vanha-* eli *Itä-manner*, *Uusi-* eli *Länsi-manner*, ja *Uusi Holland* eli *Kaakkos-manner*.

Vanha- eli Itä-manner on maa-pallon itä-puoliskolla, paitsi koillista niemekettä, jota on vähän länsipuoliskollakin. Leveydellään täyttää se melkein koko itä-puoliskon, ja on suurimmaksi osaksi sen pohjos-puoliskolla. Ainuasti yksi vanhan mantereen niemi ylettyy eteläiselle maa-puolelle. Länsi reunallaan lähenee vanha manner ensimmäistä puolen päivän kaarta. Sen laajuus idästä länteen on melkein puolta suurempi, kuni pohjosesta etelään. Valtameren selkä tunkeiksen lännestä melkein vanhan mantereen keskelle. Sitä sanotaan sen tähden *Väli-mereksi*. Toinen kaitanen lahti, nimeltä *Arabian lahti* eli *Punanen meri*, tulee etelästä niin likeelle Välimertä, että niiden välille jääpi ainuasti pari penikulmaa leveä *Suetsin* taipale. Nämä vedet jakaavat itä-mantereen kahteen osaan. *Urali-vuoret*, jotka mäneevät melkein suoraan etelästä pohjoseen, jakaavat suuremman näistä osista vielä kahteen osaan. Siten jakaantuu vanha manner kolmeen *maa-osaan*, jotka nimitetään *Aasia*, *Euruoppa* ja *Afrika*.

Uusi- eli Länsi-manner on kokonaan maapallon länsi-puoliskolla. Tämä manner on pohjosesta etelään aivan pitkä, mutta idästä länteen hyvin kapea. Sen

koillis-puolella on mailman suurin saari *Grönland* eli *Vihantamaa*, jonka länsi-ranta, sikäli kuin se on tunnettu, kulkee aivan liki *Ferron* puolen päivän kaarta. Uusi manner on jaettu kahteen osaan, joita *Panama*-taipale päivän tasaajan pohjos-puolella yhdistää. Pohjos-osa on kokonaan maa-pallon pohjos-puoliskolla. Suurin leveys on pohjosessa, josta se sitten kapenee vähitellen etelään päin. Etelä-osa on suurimmaksi osaksi maa-pallon etelä-puoliskolla, ja sen itä-reunalla, ainuasti ylimmäinen reuna pistäiksen pohjoselle maa-puoliskolle. Tämäkin osa uuden mailman manteretta on levein pohjosessa ja kapenee etelässä kapenemistaan niin, että se näöltään on melkein kolmi-kolkkanen. Koko uusi manner pidetään tavallisesti yhtenä maa-osana, nimeltä *Amerika*, jonka pohjos-puolta sanotaan *Pohjos-amerikaksi* ja etelä-puolta *Etelä-amerikaksi*.

Uusi Holland on vanhasta mantereesta kaakkoseen päin, itäisen maa-puoliskon etelä-alalla. Laajuus poikki maan, idästä länteen, on suurin keski-paikalla. Halki maan, pohjosesta etelään, on tämä manner lyhkäisempi, kuin poikelleen. Pohjosin niemi on nimeltään *Cap York*, (lue *Kaap Jork*), ja etelin *Cap Wilsen*, (lue *Kaap Uils'n*. Uus Holland ja sen ympärillä oleva avara saaristo pidetään viidentenä maa-osana, nimeltä *Australia*.

Maa-osia on siis viisi, nimittäin: *Aasia*, *Afrika*, *Euruoppa*, *Amerikka* ja *Australia*.

Aasia on vanhan mantereen koillis-puoli. Lännessä se yhtyy Euruopan kanssa, ja lounas-suunnalla Afrikan kanssa Suetsin taipaleen kautta. *Bering'in*

salmi erottaa itä-pohjimmaisen kulman Amerikasta. Pohjosimmat niemet ovat *Cap Taimura* ja *Severovostotshnoi*. Itä-puolella on kolme suurta niemi-maata: *Tshuktshi'*en maa, josta rannimmainen niemeke on *Itä-niemi*; *Kamtshatka*, jonka eteläisin niemi on *Lopatka*; ja *Korea*. Etelä-rannalla on myös kolme vielä suurempata niemi-maata: *Itäinen Indian niemi*, josta toista ja pitempätä puolta sanotaan *Malakka-niemeksi*: *Läntinen Indian niemi* ja *Arabian niemi*. Länteen päin on ainuasti yksi niemi-maa: *Länsi-aasia*, *Pieni-aasia* eli *Natolia*. Aasian maa-osaa ovat seuraavat suuret saaret: *Kypros*, löytyvä Väli-meren koillis-päässä; *Sokotora*, Arabian etelä-puolella; *Ceylon* eli *Seilon* läntisen Indian niemen etelä-rannalla; *Suuret Indian* eli *Sunda*-saaret, *Sumatra*, *Borneo*, *Java* ja *Celebes*, kaikki Itäisestä Indian niemestä kaakkoseen; *Pienet Sunda*-saaret aivan perätysten Javan ja uuden Hollannin välillä, *Balista Timorihin* asti; *Molukki-* eli *Ryyti-saaret*, Celeben saaresta itään; *Philippi-saaret*, *Lutson-* eli *Manilla* ja *Palavan* (Paragoa), Borneosta koilliseen; *Hainan* ja *Taivan*, lähellä itä-rantaa; *Japanin* saaret (Kiusu, Sikokf, Nipon ja Jesso) ja *Tarakai* eli *Sachalin*, myös itä-rannalla; *Uusi Sipirja*, pohjos-rannalla.

Afrika on vanhan mantereen lounais-osa. Suetsin taipale yhdistää sen Aasian kanssa. Pohjosessa on Väli-meri, idässä Punanen meri ja muuten Valtameri. Länsipuolella tekee Valtameri suuren *Guinean* lahden. Tämä lahti jakaa Afrikan kahteen suureen niemeen. *Länti-*

nen näitä niemiä, Väli- ja Valta-meren välillä, on jokikin leveä ja rannoiltaan melkeen kaaren muotonen. *Eteläinen* taas, Valtameren välillä, on alussa aivan leveä, mutta kapenee etelässä ja loppuu ikäänkuin katkennut veitsen terä. Afrikan itäisin niemi on *Cap Guardafui*. Eteläisimmät niemet ovat *Hyvän toivon niemi* ja sitä vähän kaakkosempana *Cap Agulhas* eli *Neula-niemi*. Länteisin on *Cap Verde* eli *Vihanta-niemi*. Luoteisin niemi, *Gibraltar*-salmen kohdalla, *Cap Spartel* ja pohjosimmat *Cap Bon* ja *Cap Blanco*. Poikki-maisin Blanko-niemekkeestä Neula-niemekkeelle on vähäistä pitempi matka, kuin poikki-maisin Vihanta-niemestä Guardafui niemelle. Afrikkaan kuuluu suuri *Madagascar*-saari kaakkos-rannalla: *Maskarenhan* saaret, joista *Mauritius* ja *Burbon* ovat suurimmat, Madagaskarista itään päin; ja luodepuolella *Azori*- eli *Terceira*-saaristo; *Pohjoset Kanaria*- eli *Madeira*-saaret; *Eteläiset Kanaria*-saaret, Teneriffa, Terro ja Kanaria, ja *Vihanta-niemen* saaret.

Euruoppa on luode-osa vanhan mailman mantetta. Idässä se yhtyy Aasiaan. Rajana molempien maa-osien välillä on *Urali*-vuoret, *Urali*-virta, *Kaspin* meri, *Kaukason* vuori ja *Musta*-meri. Väli-meri erottaa Euroopan Afrikasta. Lännessä ja pohjosessa on Valta-meri. Suurin pituus on itä-pohjosesta, Aasian rajalta, lounaseen niemeen *Cap Vincent*. Pohjosin niemi mantereesta on *Nordkyn*, mutta *Magerö*-saarella on vielä pohjosimpi niemeke *Nordkap*. *Itämeri* tunkeiksen lännestä Euroopan pohjos-puoleen.

Itämeren ja Valtameren välillä on *Skandinavian* ja *Juutin* niemet, lännessä on *Pyrenean* niemi, eli Espanja ja Portugali: ja etelässä: *Italian*, *Riekan* ja *Krimin* niemet. Eteläisimmät niemen nenät eli niemekkeet ovat *Cap Matapan* Riekan niemellä, ja *Cap Tariffa* Gibraltarin salmen kohdalla, kaikkein etelin. — Euruopan suurin saari on *Britannia* eli England ja Skotland. Muita saaria on *Novaja Semlja*, koillis-rannalla: *Island* eli *Jäämaa*, meren selällä. *Spetsbergen* eli *Huippu-saaret*, lähellä pohjos-nappaa, Vihantamaan ja Norjan välillä; *Irland*, Britannian läns-puolella; *Tanskan* saaret *Seeland*, *Fyen*, *Langeland*, *Laaland* ja *Falster*, Skandinavian ja Juutin niemen välillä; *Kandia* eli *Kreeta*, kaakkoseen Riekan niemeltä; *Negroponte* eli *Egribos*, Riekan itä-rannalla; *Sicilia*, Italian ja Afrikan välillä; *Sardinia* ja *Corsica*, Italian läns-puolella; *Baleari*-saaristo *Mallorca* (lue Maljorkka) ja *Menorca* ja *Pithiusi*-saaristo, *Iviza* ja *Formentera*, Espanjan itä-rannalla.

Amerika eli uuden mailman manner, on kokonaan maa-pallon läns-puoliskolla. Molemmat niemi-maat, *Pohjos-* ja *Etelä-amerika*, yhdistää *Panama*-taipale. Pohjos-amerikan suurin pituus on luoteesta kaakkoseen *Wales-* (Uels'n) niemestä Panama-taipaleelle. Etelä-amerika on pisin halki maan, pohjos-niemekkeestä *Cap Gallinas* aina *Cap Hôrn* niemekkeeseen. Pohjos-amerikan läns-rannalla on kaksi kaitaista niemi-suikaletta: *Alashka* luodetta, ja *California* lounasta kohden. Itä-rannalla on 4 nientä: *Labrador*, leveä,

koillista kohden käypä niemi-maa, *Uusi Skotland*, pienen läntä niemi Labradorin etelä-puolella, ainuasti kapealla taipaleella yhdistetty mantereeseen. *Florida* ja *Jucatan* melkein vastatusten kaakkos-rannalla. Etelä-amerikassa ei olekaan suurempia niemi-maita. — Amerikkaa ovat seuraavat suuret saaret: *Grönland* eli *Vihanta-maa*, mailman suurin saari; *New Foundland* eli Uusi Löytö-maa, Labradorista etelään; *Suuret Antilli*-saaret, *Cûba*, *Jamaica*, *Haiti* eli *Es-paniola* ja *Porto-rîco* etelään ja kaakkoseen Florida-niemeltä; *Bahaman* eli *Lukaijan* saaristo edellisistä pohjoseen; *Pienet Antillit*, Portoricosta Etelä-amerikkaa kohden; *Falklannin* saaristo eli *Maluinit* Etelä-amerikan etelä-rannalla; *Tuli-maa* ja *Gallapagon* eli *Kilpikonnan* saaret länsi-rannalla päivän tasaajan alla; *Nutka* eli *Qvadra-wancouerin* saari Pohjos-amerikan länsi-rannalla; *Kuningas Charlotan* (Saarlota) saari molemmat vähän pohjoseen edellisestä; *Sitka*, *Kodjak* ja *Aleutti*-saaristo, kaikki luode-puolella.

Australia- eli *Oceania*-nimiseen maa-osaan kuuluu Uus Holland ja summaton joukko saaria, Aasiasta kaakkoseen päin, osaksi, itäisellä ja toiseksi osaksi läntisellä maa-puoliskolla. Suurimmat saaret ovat: *Uusi Guinea*, Hollannin pohjos-puolella; *U. Britannia* ja *U. Irland*, molemmat Uuden Guinean itä-puololla; *Uusi Caledonia*, Uudesta Hollannista itään päin; *Tasmania* eli *Van Diemenin maa*, Uuden Hollannin kaakkos-rannalla; *Uusi Seeland*, Van Diemen maasta ulompana itään. — Merkillisimpiä tätä maa-

osaa olevia saaristoja päivän tasaajan pohjos-puolella ovat: *Marianit* eli *Ladronit* (*Varas*-saaristo), Filipin-saarista ulompana itään; *Karoliinan* saaristo, edellisestä etelään; *Lord Mulgraven* saaristo, osaksi päivän tasaajan ala-puolella; *Sanduichin* (lue Sanduikin) saaristo, viimeisestä paljon koillista kohden; päivän tasaajan etelä-puolella; *Salamonin* saaristo, Uudesta Britanniaista itään päin; *Uudet Hebridit*, itään päin Uudesta Caledoniasta; *Ystävyiden* saaristo, etäälle itään Caledoniasta; *Seuruuden* saaristo, Ystävyiden saarista vähän koilliseen; *Mendanna*-saaristo, koilliseen Seuruuden saarista; *Alainen* saaristo, viimeksi mainitusta kaakkoseen.

Valta-meri jaetaan tavallisesti viiteen osaan, nimittäin: *Pohjos-jäämeri*, *Etelä-jäämeri*, *Atlantin* meri, *Intian* meri, ja *Tyyni*- eli *Aava* meri.

Pohjos-jäämeri on pohjos-navan ympärillä, Euroopan, Aasian ja Amerikan pohjos-rantojen välillä. Molemmin puolin Jäämaan saarta eli Islannia, ja *Barrovin* kanavan kautta yhtyy tämä meri Atlantin meren kanssa. *Beringin* salmi yhdistää sen Tyynen eli Aavan meren kanssa. Euroopan rannalla tekee Jäämeri suuren lahden, nimeltä *Valkea meri*, ja Aasian rannalla *Obin* lahden. Novaja Semljä-saarien ja mantereiden välillä olevaa kaitaa vettä sanotaan *Kara-meeksi*. Jäämeren nimen on tämä Valtameren osa saanut sen tähden, että se suurimmaksi osaksi on peitetty ikuisella jäällä. Merkillistä on kuitenkin, että perimmäisessä pohjosessa, eli pohjos-navan ympärillä sanotaan olevan sula meri, vaikk'ei väli-matkalla sinne.

Etelä-jäämeri piirittää etelä-navan, eikä koske mihinkään mantereeseen, mutta yhtyy pohjossa Atlantin, Indian ja Tyynen meren kanssa. Tämä meri on myös koko vuoden peitettynä paksulla sulamattomalla jäällä.

Atlantin meri on vanhan mantereen länsi-puolella ja uuden mantereen itä-puolella. Tämän meren itä-rannalla on siis Euruopan ja Afrikan maa-osat ja länsi-rannalla Amerikka. Pohjos-jäämereen päästään tästä taikka Euruopan ja Vihanta-maan välitse, taikka *Baffin* lahden ja Barrovin salmen kautta. Etelässä se yhtyy Etelä-jäämeren kanssa: Indian meren kanssa kaakos-ilmalla, Afrikan alatse, Hyvän toivon niemen kohdalla: ja Tyynen meren kanssa lounat-suunnalla, Amerikan alatse, Hörn-niemekkeen paikoilla, ja *Magelhaenin*, (lue *Mageljaenin*) salmen kautta. Atlantin meren pohjos-puolta, joka on Jäämaan ja Britannian saarien ja Skandinavian ja Juutin niemien välillä, sanotaan *Pohjan mereksi*, ja sen eteläistä puolta, joka on Afrikan länsi-rannalla, *Etiopian* mereksi. — Länteen päin tekee Atlantin meri Amerikan rannalla seuraavaiset lahdet: *Baffin* lahti, joka *Dawis*-salmen kautta tunkeiksen syvälle Vihanta-maan ja niiden pohjassa olevien saarimaiden väliin; *Hudsonin* lahti ja *Hudsonin* salmi Baffin maan ja Labradorin välillä; *Lorenzo*-lahti, New Foundlannin ja Uuden Skotlannin välillä; *Meksikon* lahti, Floridan ja Yukatanin välillä; *Caraibian* mereksi sanotaan sitä meren osaa, joka on Antilli-saarien etelä-puolella. — Itä-puolella on: Afrikan rannalla, päivän tasaajan alla, *Guinean* lahti ja Euruopan rannalla *Viskaijan* eli *Ranskan* lahti, Pyrenean niemen pohjos-puolella.

Pohjan merestä mänee *Skager-rack* niminen lahti syvälle mantereeseen Norjan ja Juutin niemen välillä: mutta Juutin niemen pohjos-päässä se käännäiksen kaakkoseen ja nimitetään Ruotsin ja Juutin välillä *Katte-gatiksi*. Etelä-puolella on *Zuider-Zee* (lue *Söider-see*). Britannian etelä-puolella yhtyy Pohjan meri Atlantin mereen *La Manche* salmen kautta. Salmen kapein paikka on *Pas de Calais* (lue *Paa dö Ka-lee*). *Irlannin* meri erottaa Britannian Irlannista.

Yhteydessä Atlannin meren kanssa ovat *Itämeri* ja *Välimeri*. Itämereen tullaan Kattegatista kolmen salmen kautta: *Öresund* (Äyrisalmi), Ruotsin ja Seelannin saaren välillä; *Suuri Belt*, Seelannin ja Fyenin välillä; ja *Pieni Belt*, Fyenin ja Juutlannin välillä. Sittenmin jakaantuu Itämeri kolmeen lahteen: *Pohjan* eli *Kainun lahti*, pohjoseen päin; *Suomen lahti*, itään päin ja *Rii'an lahti* kaakkoseen päin. — Välimereen on ainuasti yksi kulku, Afrikan ja Pyrenea-niemen välillä, nimeltä *Gibraltarin* salmi. Pohjos-rannalla on kaksi suurta lahtea: *Arkipelagi* eli *Egean* meri, pienen Aasian ja Riekan niemen välillä, ja *Adrian* meri, Italian niemen koillis-puolella. On myös kaksi lahtea, nimittäin *Lionin* ja *Genôvan* lahdet, Ranskan ja Italian rannalla. Etelä-puolella Afrikan rannalla on *Sidra*-lahti. — *Tyrrhenin* mereksi sanotaan sitä Välimeren selkää, joka on Italian, Sicilian, Sardinian ja Korsikan välillä. Tältä meren selältä päästään Italian ja Sicilian välitse, *Faro di Messina*-salmen kautta, *Jonian* mereen eli sille Välimeren selälle, joka on Riekan, Italian ja Sicilian vä-

lillä. Jonian merellä on kaksi lahtea, nimittäin: *Tarento*-lahti Italian etelä-rannalla, ja *Lepanto*-lahti, joka mänee niin syvälle Riekan mantereeseen, että se jakaa sen kahteen niemeen *Hellas* ja *Peloponneso*. Näitä yhdistävää taipaletta sanotaan *Korintin* taipaaleeksi. Välimerestä päästään vielä *Dardanelli*-salmen kautta *Marmora*-mereen ja *Konstantinopolin* salmen kautta *Mustaan* mereen, joka lännessä ja pohjosessa koskee Euruoppaan, mutta etelässä ja idässä Aasiaan.

Indian meri on melkein itäsen maa-puoliskon keskellä. Sen rajana on lännessä Afrikan itä-ranta, pohjosessa Aasian etelä-ranta ja idässä Uuden Hollannin länsi-ranta. Etelässä sitä kestää aina Etelä-jäämereen asti. Mutta se yhtyy myös, Afrikan etelä-puolella, Atlantin meren kanssa, ja Tyynen meren kanssa Uuden Hollannin sekä pohjos-puolella, Indian saarien välitse, että etelä-puolella Van Diemen'in maan seuduilla. Pohjosessa on kolme suurta lahtea: *Arabian meri*, Arabian etelä-puolella, Afrikan ja Indian välillä; *Bengalin* lahti, molempien Indian niemien välissä, ja *Kiinan meri*, Kiinan ja Indian mantereiden ja Sunda-saarien välillä oleva meren selkä. Arabian merestä mänee luoteesen päin kaksi pienempää lahtea: *Arabian* lahti eli *Punanen meri*, aivan kapea, Arabian Afrikasta erottava lahti, jonka kulkua valtamereen sanotaan *Babel-Mandeb*-salmeksi, ja *Persian* lahti, Arabian niemien itä-puolella, yhdistetty valtamereen *Ormus*-salmen kautta. Leveä salmi, nimeltä *Mosambik*-salmi, erottaa Madagaskar-saaren Afrikan mantereesta. Indian me-

restä Kiinan mereen on kaksi kulkua: *Malakka*-salmi, Malakka-niemen ja Sumatra-saaren välillä, ja *Sunda*-salmi, Sumatra- ja Jaava-saaren välillä. Kiinan merellä on kaksi lahtea: *Siamin* ja *Tonkinin* lahdet.

Tyyni- eli Aava-meri peittää paremmin kuin puolen läntistä ja hyvän osan itästäkin maa-puoliskoa. Tämä on suurin kaikista valtameristä, ja nimitetään sen vuoksi *Aavaksi mereksi*. Idässä koskee tähän Amerikan länsi-ranta, lännessä Aasian ja Uuden Hollannin itä-rannat, pohjossa se yhtyy Pohjos-jäämereen Beringin salmen kautta, kaakkos-puolella Atlantin meren kanssa Magelhaenin salmen kautta ja Hôrn-niemen ympäritse; ja lännessä monen salmen kautta Aasian ja Australian välillä Indian meren kanssa. Etelässä ei ole mitään erinäistä rajaa, mutta tavallisesti sanotaan sen ylettyvän eteläiseen napa-ympyrään saakka. Itään päin mutkistaiksen tämä meri Amerikan rannalla ja tekee päivän tasaajan ylä-puolella kaksi lahtea: *Panama*-lahti, yhden nimisen taipaleen kohdalla, ja *Californian* lahti, yhden nimisen niemen ja mantereen välillä. Sitä meren selkää, joka on *Alashka*-niemen, *Repo* ja *Aleutti*-saarien pohjos-puolella, sanotaan *Beringin* mereksi. Länteen päin pistäiksen Tyyni meri Aasian mantereeseen kahdella lahdella: *Tungûsin* eli *Ochotskan* meri, Kamtshatka-niemen länsi-puolella, ja *Hoang-hai* eli *Keltameri*, Korea-niemen länsi-puolella. *Japanin* mereksi sanotaan, yhden nimisien saarien ja mantereen välillä olevaa meren selkää. Etelässä Uuden Hollannin pohjos-rannalla on *Karpen-taria*-lahti.

Tuulet ja meren virrat.

Kuin lämmin, kuten luonnon opista tietty on, keventää ilmaa, niin nousee myös auringon vaikutuksesta ilma ylöspäin kuumassa ilma-alassa. Tästä syntyy siis kaksi valta-tuulta, yksi maan pintaa myöten, joka tuopi kylmää ilmaa maan napa-ympyrästä päivän tasaajaa kohden, ja toinen, joka sinne päivän tasaajasta sijaan viepi lämmintä ilmaa, joka ollen keveämpi, kulkee päällitse, ja siis vasta hakaan sitä napamaista aina päivän tasaajaa kohten kulkevaa ilma-kertaa. Päivän tasaajan tienoilla nousee lämmin ilma aina ylöspäin, ett'ei muuta tuulta tunnukaan. Tätä kestää noin 4 astetta molemmin puolin päivän tasaajata ja sitä sanotaan *Tyyneen ilman alaksi*.

Kuni ilma maa-pallon kanssa pyörii sukkelammin päivän tasaajan, kuin napojen tienoilla; niin ei raskeampi pohjonen ilma, joka pyrkii etelään, jaksakaan pyöriä niin sukkelaan, kuin ilma maan keski-kohdalla. Senpä tähden pohjos-tuulet muuttuuvat sitä koillisimiksi, kuta enemmän ne lähestyvät käänne-ympyrää. Ja saman syyn tähden muuttuuvat etelä-tuulet kaakkos-tuuliksi, kuta likemmä ne tulevat tätä ympyrää. Siten syntyy, molemmin puolin Tyyneen ilman alaa, sen moinen ala, jossa kaiken vuotta tuulee pohjos-puolella koillis-tuuli ja etelä-puolella kaakkos-tuuli. Kymmenen ja kahden kymmenen tasa-ympyrän välillä on siis *py-syvien tuulien* ala.

Kuta enemmin tullaan pohjoseen, sitä enemmin jähtyvät eteläiset lämpimät tuulet, ja laskeutuuvat a-

lemma. Kuni ne kohtaavat pohjos-tuulia, niin siitä syntyy ikään kuni riita lämpimien ja kylmien tuulien välillä; milloin ovat eteläiset ja milloin pohjoset tuulet voiton puolella ja niin syntyy *muuttuvaisien tuulien* ala kolmannen kymmenennen tasa-ympyrän yläpuolella.

Kuun veto-voiman tähden, vetäikse meren vesi sille kohdalle, jossa se on kuuta likempänä. Meren vesi nousee siis niillä paikoilla, joihin kuu lähenee, mutta alenee niillä paikoilla, joista kuu pakenee. Tätä sanotaan *pako*-vedeksi ja *nousu*-vedeksi, ja sitä kestää 6 hetkeä kerrassaan, siis kaksi kertaa vuorokaudessa.

Mutta samoin kuin lämpimen vaikutuksesta syntyi tuulet, niinpä myös syntyy meren virratkin. Vesi kuivaa ja nousee höyrynä ilmaan käänne-ympyröiden välillä kuumassa ilma-alassa ja kylmää vettä virtaa napaympyröiden tienoilta sijaan. Keveämpi virta juoksee päällempänä, jonka tähden taas kylmempi vesi juoksee vastapäin. Mutta samasta syystä kuin yllämainitut kaksi pää- eli valta-luulta saivat, maan liikunnon tähden, itäisen suunnan, niin virtaavat myös kylmät napavirrat ei suoraan pohjosesta, mutta koillisesta, ja lämpimet virrat ei suoraan etelästä, mutta kaakkosesta. Vaikka nyt tuulien ja meren virtojen perisyys ja suunta on tämä, niin on kuitenkin monta sivu-vaikutusta, joista suuntakin muuttuu. Niinpä käypi meren vedellekin Meksikon lahdessa. Varistunut vesi virtaa siitä pitkin Amerikan itä-rantaa, mutta käännäiksen enemmän itään päin, ja jakaiksen kahteen pienempään virtaan. Yksi virta-haara mänee Atsori-saarien sivutse Pyreanean niemen rannoille; mutta toinen enemmän pohjo-

seen Norjan rannoille. Yhden laisia meren virtoja on myös muissakin valtamerissä, vaikka niitä ei muualla ole niin tarkoin tutkittu kuin Atlantin meressä.

Vuoria ja kankaita.

Euruopassa: *Ural*-vuori, mänee pohjosesta etelään Aasian rajalla. Tästä etelään ja länteen päin, Itämerestä ja Suomen lahdesta aina Mustaan ja Kaspin mereen asti, on maa yhtä ainuata tasamaata. — *Kölen* eli *Turjan* selänne kulkee Skandinavian niemen halki, alkaen Nordkyn niemekkeestä, etelään aina Röraas (lue Röroos) nimisen kaupunnin tienoille. Siitä se kääntäikse, *Dovre-fieldin* nimellä, länteen; mutta mutkituu kohta *Lange-fieldin* nimellisenä lounaaseen ja loppuu mereen *Lindesnäs*-niemekkeellä. — Britannian saaren pohjos-puoli on kokonaan täytetty *Gram-pian*-vuorilla. Saman saaren etelä-puolella kulkee halki maan eli pohjosesta etelään *Peak*- (lue *Piik*) vuoret.

Edellä mainittu Itä-euruopan tasamaa ylettyy Itä- ja Pohja-merien etelä-rannoitse aina Atlantin mereen saakka. Sitä vastoin on taas melkein koko etelä-puoli Euruoppaa hyvinkin vuorista. Suurimmat Etelä-euruopan vuorien selänteistä ovat: *Alppi*-vuoret, jotka, poikki maan idästä länteen, täyttävät koko Syeitsin ja etelä-esan Saksan maata. Niiden korkein kukkula Italian rajalla, nimeltä *Montblanc* on yli 14 tuhatta jalkaa korkea: *Karpatit* ovat kaaren muotoiset jyrkät vuoret edellisistä koilliseen päin; *Pyrenean* vuoristo, yhtänimisen niemen pohjos-laidalla Viskaija-lahden ja Välimeren välillä, on Alppien jälkeen Euruopan kor-

kein vuoriharju. Italian niemen halki kulkee ikään kuin jatkona *Alppi*-vuorista *Apenninit*, joiden korkein kukkula on *Gran-sasso*; mutta erillään emä-vuoresta ovat tulivuoret *Vesuvius*, Italian länsi-rannalla, ja *Etna*, Sicilian saaren itä-rannalla. Vielä juoksee yksi selänne Adrian meren pohjos-päitse ja kääntyy Riekan niemelle päin, jossa se jakautuu. Yksi selänne juoksee Mustaan mereen päin *Balkanin* nimellä ja toinen selänne eroaa siitä nimellä *Pindus* ja mänee Riekan niemimaan halki etelään päin.

Aasiassa: Itä-aasian keskimäinen osa on maapallon korkeimpia paikkakuntia. Leveät ja pitkät vuoriharjut rajottaavat tämän ylängön sekä etelässä, että pohjosessa.

Pohjonen vuoriharju alkaa Irtish virran itä-puolelta ja kulkee *Allain*-nimellä itään aina Baikal-järvelle asti. Tämän järven itä-puolella, Amur- ja Lena-virtojen välillä on *Da-ur*-niminen jylhä vuorimaa. Tästä vuorimaasta eroaa *Jablonoï-krebet*-niminen vuoriharju mänemään koilliseen, mutta nimitetään Ohotskan meren tienoilla *Stanovoi-krebet*, jolla nimellä se mänee aina Beringin salmelle saakka. — Eteläinen vuoriharju on, läntisen India-niemen pohjos-puolella Sind ja Bramaputra virtojen välillä, nimeltään *Himalaija*. Sen harjun, ja koko maan piirin, korkein kukkula on *Everest* yli 27 tuhatta jalkaa (Kintshindjunga ja Davala-giri ovat vähä matalampia).

Nämä ovat Itä-aasian keskimäisen ylängön raja-vuoriselänteet. Mutta tämä ylänkö ei ole mikään tasanen kangas, vaan siinä on monta korkeaakin vuoriharjua. Himalaijan länsi-puolimaisesta kulmasta kulkee

Harudsh, kiertää Sidra-lahden etelä-rannatse ja levenee saman lahden itä-puolella tasaseksi ylängöksi, nimeltä *Barka*. Atlas- ja Harudsh-vuorien etelä-puolella on *Sahara*-niminen erämaa, eli koko maan piirin suurin ja auhtoin hiekka-lakeus. Sitä kestää melkein poikki koko Afrikan, ja se on joksikin tasasta, eikä sanota kohoavan paljon meren pintaa korkeammalle. — Saharan ja Guinea-lahden välillä ovat *Kong*-vuoret. Arabian lahden etelä-pohjukan länsi-puolella on *Abysinian* jylhä vuorimaa, josta matalampia vuoriharoja eroaa pohjoseen päin molemmin puolin Niilin virtaa. Itänen haara on nimeltään *Mokattam* ja läntinen *Libyan* harju. Niili-virran lakso, *Egypti*, on hyvin alasta ja Afrikan paras vilja-maa. Etelä-afrika on ainuasti rannoilta tunnettu. Sen sisustaa luullaan korkeaksi ylängöksi. Vuorista tunnetaan siellä ainuasti *Mandarra*-vuoret Tsad-järven etelä-puolella ja *Kuu*-vuoret päivän tasaajan alla, sekä *Lupata*-vuoret itä-reunalla.

Amerikassa: Amerikan eteläisimmästä niemestä aina Jäämereen asti, kulkee aivan länsi-rannatse katkeamaton vuoriharju, joka onkin maan piirin pisin vuoriselkämä. Sitä sanotaan Etelä-amerikassa nimellä *Cordilleras de los Andes* eli *Vaski-harju*, mutta Pohjos-amerikassa on *Andes*-nimi aivan tuntematon. Etelä-osa tätä selännettä mäneee suoraan pohjoseen. Keskellä selännettä on *Aconcagua*-niminen tuli-tunturi, uuden mantereen korkein kukkula, joka on yli 22 tuhatta jalkaa. Pohjonen osa, joka mutkistuu vähän länteen päin, ei olekaan yhtä ainuata harjua, mutta

paikoin kahta ja toisin paikoin kolmea rinnatusten kulkevata harjua, joiden välissä on syviä vuorilaksoja, niin kuin *Titicaca*- (lue *Titikaakka*) järven lakso. Sen ympäristössä on *Pic Sahaman* 20 tuhatta jalkaa korkea tunturi ja vähän matalammat *Illimani* ja *Nevada de Sorata*. Päivän tasaajan alla on *Qvito*- (lue *Kiitto*) niminen 9 tuhatta jalkaa korkea ylänkö, jossa kasvaa Keski-euroopan hedelmiä. Qviton länsireunalla on *Cotopaxin* hirmunen tuli-tunturi, ja *Chimborazon* (lue *Tjimboratso*) 20 tuhatta jalkaa korkea kukkula. Tästä vähän pohjoseen jakaantuu *Cordilleras*-vuori kolmeen harjuun. Itä-puolimainen, nimeltä *Suma Paz*, lähtee koilliseen Marakajbo-lahden itä-rannatse Orinoko-virran suulle; Keskimäinen, *Quindiu*, mänee Kauka- ja Magdalena-virtojen välillä, ja *Choco*-niminen haara kulkee pitkin länsirantaa Panama-taipaleeseen.

Pohjos-amerikassa, Meksiko-lahden ja Tyyneen meren välillä levittäiksen Cordilleri-vuoret *Meksikon* ylängöksi, ja erottaiksen 21 tasa-ympyrän kohdalla kolmeen harjuun. Itä-puolimainen näistä, nimeltä *Cordilleras de Texas*, mänee koilliseen Mississipp- ja Missouri-virtojen yhdyntä-paikoille; läntinen, *Cordilleras de Sonora*, mänee enemmän luoteeseen ja loppuu Kalifornian lahden pohjos-päässä; mutta keskimäinen eli emäharju, nimeltä *Sierra Madre*, rientää suoraan pohjoseen, tekee summattoman suuren 11 tuhatta jalkaa korkean pesävuoren, *Sierra Verde*, josta Pohjos-amerikan suurimmat virrat saavat alkunsa, ja mänee siitä nimellä *Chippesai*, (lue *Tjippevee*), eli

Louhi-harju Jäämeren rannoille. Kalifornian niemen eteläisimmästä päästä alkaa toinen vuoriharju, joka pohjosessa särkeentyy lukemattomiin niemekkeihin ja saariin, ja loppuu Alashka-niemellä. Sile on annettu nimeksi Pohjos-amerikan *Ranta-alpit*, ja sen korkein kukkula, joka myös on Pohjos-amerikan korkein vuori, on *Sant Elias*. Muuten on Pohjos-amerikan pohjospuoli melkeen yhtä ainuata tasamaata Tyyneen meren ranta-kivistä alkaen aina Labradorin kivikkoiselle niemelle asti. Tällä lakeudella on paljo suuria järviä ja virtoja, josta syystä sitä on useasti verrattuna Suomen maahan. Pohjos-amerikan itä-puolella kulkee lounaasta kaakkoseen, vähän matkaa Atlantin merestä, kahdet vuoriharjut, joista rannimmaista sanotaan *Sini-vuoriksi* ja sisimmäistä ja korkeampata *Alleghany*- eli *Apalachi*-vuoriksi. Näiden ja läntisien rantavuorien välillä on maan piirin suurin ja laajin tasamaa eli lakeus. *Savanneiksi* sanotaan täällä olevia puuttomia, mutta heinäkkäitä niittymaita. Niitä on niinkin avaroita, ettei silmä kannata toiselta laidalta toisellen.

Etelä-amerikkaa silmäillessä, löydetään Kairaibian meren etelä- ja Marakaibo-lahden länsi-puolella, hyvinkin korkea lumitunturi, nimeltä *Sierra Nevada de Santa Marta*. Orinoko-virran itä- ja etelä-puolella on leveä *Guyanan* vuorimaa, jota kestää aina Amatson virran suuhun asti. Tämän vuorimaan länsi- ja etelä-puolella on avara alanko, jossa Orinoko ja Amatson virrat juokseevat. Amatson virran ympärillä on mailman avarimmat ja synkimmät metsät, eli kuni siellä sanotaan *Selvas*. Orinoko-virran alangossa on taas

äärettömiä, miehen korkuista heinää kasvavia niittuja, *Lianos* (lue *Ljanos*), joita myös sanotaan *Ruohomeriksi* (mar de yerbas). Etelä-amerikan itä-puoli, Amatson virran etelä-puolella, on taas *Brasilian* ylänkö, jossa on monta vuoriharjuakin, jotka kaikki kulkevat pohjosesta etelään. Etelään päin alenee tämä ylänkö ja muuttuu vähitellen tasamaaksi, jota kestää aina Magelhaenin salmelle saakka. Plata-virran rannoilla sanotaan näitä tasamaita nimellä *Pampas*, jotka ovat yhden läisiä, kuni Pohjos-amerikan Savannit, nimittäin puuttomia ja pensaattomia niitty-maita, jossa kesyttömiä hevos- ja lehmä-laumoja kulkee omassa vallassaan. Mutta etelämpänä *Patagoniassa* muuttuu tämä auhtoksi kivi- ja sora-peräiseksi maaksi, joka ei kasva paljon muuta ruohoa, kuni ohdakkeita ja orjan tappuroita.

Järviä ja sisämeriä.

Maan syvennöksiin seisattunutta ja seisovaa vettä sanotaan järveksi, ja suurempaa sisämerekseksi. Järven ja sisämeren vesi on tavallisesti mautonta, vaan meren vesi suolaista; mutta on niitäkin järviä, joissa vesi on suolasta. Suurimmat järvet Euruopassa ovat: *Aaltojärvi* eli *Laatokka*, Suomen lahden koillis-puolella; *Ääninen* eli *Onega*, edellisestä koilliseen; *Saimaa* eli *Saimen* ja *Päijänne*, molemmat Suomen lahdesta pohjoseen; *Ilmen* (eli *Ilmajärvi*), Aaltojärven etelä-puolella; *Peippus-järvi*, Suomen lahdesta etelään; *Venern* (lue *Veenern*), *Vettern* ja *Mälarn*, Ruotsissa; *Balaton*, saksaksi *Platten See*, Unga-

riassa Karpati-vuorien etelä-puolella; *Genevan*, *Neuchâtelin* ja *Bodenin järvi*, *Lago Maggiore* (lue *Madjore*), *Lago di Como*, *Lago di Iseo* ja *Lago di Garda*, kaikki Alppi-vuorien rinteillä. — Aasiassa: *Kaspin* meri, kaikkein suurin järvi eli oikea sisämeri maan piirillä; *Aral*, edellisestä itään: vielä etempänä ovat *Balkash* ja *Baikal*, Altai-vuorien etelä-rinteillä; *Lop-noor* ja *Kuku-noor*, Keski-aasian ylängöllä; *Van* ja *Urmia*, Armenian vuorimaassa; ja *Kuollut* meri, lähellä Välimeren itä-rantaa. — Afrikassa: *Tsad*, Keski-afrikassa; *Tsana*, Abyssinian vuorimaassa; *Njassi* ja *Ngami*, Etelä-afrikassa. — Pohjos-amerikassa: *Karhu-järvi*, *Orja-järvi*, *Atapescow* ja *Vinipeg* ovat kaikki perätysten Jäämerestä etelään; *Ylä-järvi*, Kaspin meren jälkeen suurin maan piirillä, *Michigan* (lue *Mitjigan*), *Huron* (lue *Juuron*), *Erie* (lue *Iiri*) ja *Ontario*, jotka kaikki viis ovat toisiinsa yhdistettynä kapeemmilla tahi leveemmilla salmilla; *Nikaragua* kaidalla maapalstolla Panama-taipaleen pohjos-puolella. — Etelä-amerikassa: *Maracaibo*, pohjos-reunalla; *Titicaca*, länsi-reunalla, ja *Guanacache*, etelässä.

Virtoja.

Euruopassa: Jäämereen laskee vetensä *Petshora*, tuleva Urali-vuorista. Valkeaan mereen mänee *Viena* (eli *Dvina*) ja *Onega*.

Itämereen ja sen lahtiin juoksevat: Turjan harjulta tulevat *Tornion*, *Kainun*, *Luulajan*, *Piitimen*, *Skelleften*, *Uumon*, *Ongermanin*, *Inda-*

lin, Niurundan ja Daalin joet; Vetterin järvestä *Motala*; Suomen puolelta *Kemin, Oulun, Kyrön* ja *Kokemäen* joet, jotka kaikki mäneevät Kainun eli Pohjan lahteen. Suomen lahteen virtaavat: *Kymi* Päijänteestä, *Neva* Aaltojärvestä ja *Narova*, eli *Narvan* joki, Peippus-järvestä. Aaltojärveen laskeevat: *Vuoksi* Saimaasta, *Syväri* (venäjäksi *Svir*) Äänisjärvestä, ja *Velhojoki* (venäjäksi *Volkov*) Ilmenestä. Rii'an lahteen juoksee *Väinö-joki* (saksaksi *Dyna*) Volkonski metsästä.

Itämeren etelä-rannalle juoksevat: *Niemen* (lue *Niimen*, venäjäksi *Nieman*), jota rannempana sanotaan *Memeliksi, Pregel, Vislâ* (eli saksaksi *Weichsel*), joka alkaa Karpati- ja Sudeeti-vuorien vaiheelta, ja *Oder*, joka saapi alkunsa Sudeeti-vuorista.

Pohjan mereen juoksevat: *Elbe*, joka alkaa Riesengebirgestä (Jättiläis-vuorista), ja saapi oikealta puolelta lisä-joet *Havel* ja *Spree* ja vasemmalta puolelta *Moldau* ja *Saale*; *Weser* Tyyringen metsäharjusta; *Ems* ja *Rein* (eli *Reen*) joka alkaa *S:t Gotthard*-vuoresta, juoksee Boden-järven läpi, saapi sieltä tultuansa *Aar*-nimisen lisä-virran, käännäiksen Baselin kaupunin kohdalla pohjoseen, saapi oikealta puolelta *Neckar*- ja *Main*-nimiset lisä-virrat ja vasemmalta puolelta *Mosel* ja *Maas*. Vähän matkaa tämän suusta laskeiksen myös *Schelde*, tuleva Ardeni-vuorista. — Kattegatin lahteen juoksee *Götha* Venerin järvestä, ja *Glommen* Dowre-vuorista. Englannissa juoksee Pohjan mereen *Themes* (lue *Tecms*). Ja Kanavaan heittäiksen *Seine*-(lue *Seen*) virta *Côte d'or*-vuorista.

riassa Karpati-vuorien etelä-puolella; *Genevan*, *Neuchâtelin* ja *Bodenin järvi*, *Lago Maggiore* (lue *Madjore*), *Lago di Como*, *Lago di Iseo* ja *Lago di Garda*, kaikki Alppi-vuorien rinteillä. — Aasiassa: *Kaspin* meri, kaikkein suurin järvi eli oikea sisämeri maan piirillä; *Aral*, edellisestä itään: vielä etempänä ovat *Balkash* ja *Baikal*, Altai-vuorien etelä-rinteillä; *Lop-noor* ja *Kuku-noor*, Keski-aasian ylängöllä; *Van* ja *Urmia*, Armenian vuorimaassa; ja *Kuollut* meri, lähellä Välimeren itä-rantaa. — Afrikassa: *Tsad*, Keski-afrikassa; *Tsana*, Abyssinian vuorimaassa; *Njassi* ja *Ngami*, Etelä-afrikassa. — Pohjos-amerikassa: *Karhu-järvi*, *Orja-järvi*, *Atapescow* ja *Vinipeg* ovat kaikki perätysten Jäämerestä etelään; *Ylä-järvi*, Kaspin meren jälkeen suurin maan piirillä, *Michigan* (lue *Mitjigan*), *Huron* (lue *Juuron*), *Erie* (lue *Iiri*) ja *Ontario*, jotka kaikki viis ovat toisiinsa yhdistettynä kapeemmilla tahi leveemmilla salmilla; *Nikaragua* kaidalla maapalstolla Panama-taipaleen pohjos-puolella. — Etelä-amerikassa: *Maracaibo*, pohjos-reunalla; *Titicaca*, länsi-reunalla, ja *Guanacache*, etelässä.

Virtoja.

Euruopassa: Jäämereen laskee vetensä *Petshora*, tuleva Urali-vuorista. Valkeaan mereen mänee *Viena* (eli *Dvina*) ja *Onega*.

Itämereen ja sen lahtiin juoksevat: Turjan harjulta tulevat *Tornion*, *Kainun*, *Luulajan*, *Piitimen*, *Skelleften*, *Uumon*, *Ongermanin*, *Inda-*

lin, Niurundan ja *Daalin* joet; Vetterin järvestä *Motala*; Suomen puolelta *Kemin, Oulun, Kyrön* ja *Kokemäen* joet, jotka kaikki mäneevät Kainun eli Pohjan lahteen. Suomen lahteen virtaavat: *Kymi* Päijänteestä, *Neva* Aaltojärvestä ja *Narova*, eli *Narvan* joki, Peippus-järvestä. Aaltojärveen laskeevat: *Vuoksi* Saimaasta, *Syväri* (venäjäksi *Svir*) Äänisjärvestä, ja *Velhojoki* (venäjäksi *Volkov*) Ilmenestä. Rii'an lahteen juoksee *Väinö-joki* (saksaksi *Dyna*) Volkonski metsästä.

Itämeren etelä-rannalle juoksevat: *Niemen* (lue *Niimen*, venäjäksi *Nieman*), jota rannempana sanotaan *Memeliksi, Pregel, Vislá* (eli saksaksi *Weichsel*), joka alkaa Karpati- ja Sudeeti-vuorien vaiheelta, ja *Oder*, joka saapi alkunsa Sudeeti-vuorista.

Pohjan mereen juoksevat: *Elbe*, joka alkaa Riesengebirgestä (Jättiläis-vuorista), ja saapi oikealta puolelta lisä-joet *Havel* ja *Spree* ja vasemmalta puolelta *Moldau* ja *Saale*; *Weser* Tyyringen metsäharjusta; *Ems* ja *Rein* (eli *Reen*) joka alkaa *S:t Gotthard*-vuoresta, juoksee Boden-järven läpi, saapi sieltä tultuansa *Aar*-nimisen lisä-virran, käännäiksen Baselin kaupunnin kohdalla pohjoseen, saapi oikealta puolelta *Neckar*- ja *Main*-nimiset lisä-virrat ja vasemmalta puolelta *Mosel* ja *Maas*. Vähän matkaa tämän suusta laskeiksen myös *Schelde*, tuleva Ardeni-vuorista. — Kattegatin lahteen juoksee *Götha* Venerin järvestä, ja *Glommen* Dowre-vuorista. Englannissa juoksee Pohjan mereen *Themes* (lue *Tecms*). Ja Kanavaan heittäiksen *Seine*-(lue *Seen*) virta *Côte d'or*-vuorista.

Afrikassa: Koillis-kulmassa on maan piirin pisin virta *Niili*, joka alkaa Kuu-vuorista. Lisä-virta *Bar-el-azrek* (eli *Sini-niili*), tulee Abysinin vuori-maasta. — Atlantin mereen mänevät *Senegal* ja *Gambia*, molemmat Kong-vuorista. Guinean lahteen juoksee myös Kong-vuorista *Djoliba* eli *Niiger*. Etelämpänä samalla rannalla ovat: *Kongo* eli *Zaire* ja *Coanza* ja vielä etelämpänä *Oranje*- eli *Gariep*-virta. — Indian mereen juoksee Ylä-afrikasta monta virtaa, mutta niitä ei vielä tarkoin tunneta. Jokseen tunnetuita ovat *Limpopo* ja *Sambeze*, jotka molemmat juoksevat Motsambik-kanavaan.

Pohjos-amerikassa: Chippevay-vuorista lähtee *Atapescow*-virta yhden nimiseen järveen, josta vesi *Orja*-virtaa myöten juoksee Orja-järveen ja siitä *Mac-kenzie*-virtaa myöten Jäämereen. Chippevay-vuorista tulee *Saskatshawa*-virta Vinipeg-järveen, josta *Nelson*-virta mänee Hudsonin lahteen. Nelson-virrasta vähän pohjoseen juoksee samaan lahteen *Missinippi* eli *Churchil* (lue *Tjörtjil*). Viidestä suuresta järvestä juoksee *Lorenzo*-virta Lorenzo-lahteen. Erie ja Ontario järvien välillä on mailman kuulusin puote *Niagara*. Pohjos-amerikan suurin virta *Mississippi* alkaa *Maaharjun* etelä-puolelta, saapi oikealta kädeltä Sierra-verde-vuorista tulevan *Missuri*-haaran, ja sittemmin vasemalta puolelta *Ohio* (lue *Oheijo*), ja taas oikealta kädeltä *Arkansas*- ja *Puna*-virran ja loppuu viimen Meksikon lahteen. Yhteen lahteen juoksee myöskin *Rio-del-Norte* Sierra-verde-vuorista. Pohjos-amerikan länsi-rannalla ovat *Columbia* eli *Oregan* ja *Colorado* merkillisimmät.

Etelä-amerikassa: Luode-kulmalla mäneevät *Magdalena-* ja *Cauca-*virrat suutasuksin Karaibin mereen. Atlantin mereen juoksee *Orinoco* ruoho-niittyjen keskitse. Niilin jälkeen suurin virta *Amazon* eli *Marannon* (lue *Maranjon*), alkaa liki läntistä rantaa *Lauricocha* (lue *Laurikotsha*) järvestä, saapi oikealta kädeltä *Ukajale*, *Madeira* ja *Topajos* paitsi muita pienempiä ja vasemalta puolelta *Rio-Negro*. Marannonin suuhun tulee myös etelästä *To-cantin*. Vähän etelämpänä juoksee *San Francesco*. Vielä etelämpänä on *La Plata*. Emä-virta on *Parana*, joka oikealta puolelta saapi lisä-virran *Paragudy*, ja vasemalta *Uruguay*, jonka jälkeen virta saapi nimen La Plata.

Uuden Hollannin virrat ovat pienempiä, kuni muiden maa-osien, ja päälliseksi vielä vähän tunnettuja.

Ihminen.

Ihmiskunnan alku oli kyllä yhdestä ainuasta parikunnasta; mutta erinäiset ilman laadut, moninaiset elatuskeinot ja muut sen moiset syyt ovat ajan pitkään jakaneet sen moniin eri-lajeihin, jotka erottaiksen toisistaan ruumiin rakennuksessa, ihon karvassa, mielen laadussa, kielessä ja tavoissa.

Näitä ihmislajia luetaan tavallisesti viideksi: 1. *Kaukaasilaiset*, jotka ovat valkea-ihosia ja ko'okkaita. Tätä lajia ovat ensin osa Euruoppalaisia, Lounas-aasian asukkaat ja asujamet Afrikan pohjos-rannalla. 2. *Mongolilaiset*, jotka ovat vehnän karvasia ja ruumiikkaita. Tätä lajia ovat Koillis-aa-

sian asukkaat ja kaikki kylmän ilma-alan ihmiset.

3. *Malayilaiset*, joita tavataan Malakka-niemellä ja Australian saaristoissa, ovat iholtaan tumman ruskeita.

4. *Niekeriläiset*, jotka ovat aivan musta-ihosia ihmisiä Afrikan maa-osassa. 5. *Amerikkalaisia*, jotka iholtaan ovat vasken karvasia ja varreltaan kehoja. Tätä kansaa ovat Amerikan alku-asukkaat.

Kansaksi sanotaan ihmisiä, joiden yhtäheimoisuus näkyy kielen ja tapain yhtäläisyydessä. Kansoja ovat esimerkiksi Suomalaiset, Venäläiset ja Ruotsalaiset, asukoot vaikka missä valtakunnassa.

Elatuskeinojen suhteen erottaiksen ihmiset neljään osaan: 1. *Kesyttömät* eli *Villikansat*, jotka elelevät, jokainen erikseen, metsästämisellä taikka metsän hedelmillä, ja yhdistyvät ainuasti vihollisia vasten. 2. *Karjan kaitsiat* eli *Paimenkansat*, joilla ei ole pysyväistä asunsijaa, vaan muuttaavat majoineen ja karja-laumoineen paikasta paikkaan, etsiskellen parempia laitumia. 3. *Kalastajat*, jotka ovat asettuneet jokien rannoille, ja eläävät enimmäkseen kalastamisella, mutta harjoittavat myös metsänkin käyntiä. 4. *Sivistyneet* kansat, jotka viljelevät maata, käyvät kaupaa, tekevät askareita, harjoittavat tiedollisuutta ja asuuvat valtakunnissa.

Valtakunnaksi sanotaan pienempää taikka suurempaa ihmisten yhteyttä, joilla on yhden laiset lait ja oman takeinen hallitus. Mutta hallitusmuoto on monenlainen. *Yksivallaksi* sanotaan sen moista valtakuntaa, jossa yksi on hallituksen pää-miehenä. Tällaisia päämiehiä nimitetään keisariksi, kuninkaaksi, ruhtinaksi,

herttuaksi ja paaviksi j. n. e. Mutta yksivallat saat-
taavat hallituksen suhteen olla joko *rajattomia* taikka
rajotettuja. Edellisissä on päällikön tahto valtakun-
nan lakina, jollon häntä myös sanotaan *Itsevaltaseksi*;
jälkimmäisissä taas on päällikön tahto rajotettu perus-
tus-lailla, jotka määräävät kansan ja hallitsian välin.
Kansan edusmiehet kokoontuuvat tämmösessä valtakun-
nassa päällikön kanssa lakia laatimaan, ja heillä on
myös valta tutkia hallituksen tilin tekoa. *Tasaval-*
laksi sanotaan taas sen moista valtakuntaa, jossa kan-
salla on ylimmäinen valta, vaan jossa hallitus on an-
nettu yhdelle eli useammalle määrä-ajaksi valitulle *E-*
simiehelle, joka on velvoitettu tilin tekoon. Niin ovat
esimerkiksi Euroopassa: Venäjän ja Turkin valtakun-
nat rajattomia yksivaltoja; England, Suomi ja Ruotsi
rajotettuja yksi-valtoja; Shveitsi ja muutamia muita pie-
nempiä valtakuntia ovat tasavaltoja.

Uskonnon suhteen sanotaan ihmisiä *pakanoiksi*,
jos niillä on epäjumaloja, se on jos palvelevat kuvia,
eläimiä taikka luonnon voimia. Mutta yhtä ja totista
Jumalaa palvelevaiset ihmiset ovat joko *Israelilaisia*,
Ristittyjä taikka *Mahomettiläisiä*.

Näistä on Israelilaisien uskonto vanhin. Sen us-
kon opin ilmotti Jumala, *Muoseksen* kautta, Israelin
kansalle, jonka tähden sitä myös sanotaan *Muosek-*
sen uskonnoksi. Se perustaise pyhän raamatun en-
simäiseen osaan eli *Vanhaan Testamenttiin*, joka
myöskin on alkuperäsesti kirjoitettu Hebrean kielellä.

Tästä sai Ristin uskonto alkunsa Wapahtajan, Je-
suksen Ristuksen, säättämällä. Se perustaise sekä Van-

haan että paraiten *Uuteen Testamenttiin*, ja on yksi ja yleinen uskonto; vaikka se, aikojen kuluessa, on jakaunut moneen eri kirkko- (eli tunnustus-)kuntiin. Mailman suurimmat piispat, Ruomin *paavi* ja Konstantinopolin *patriarkka*, riitaantuivat keskenään, jota riitaa hierottiin pari sataa vuotta siksi, kuni molemmat, vuonna 1054, tykkänään erosivat toisistaan. Niin syntyi *Riekan yleinen* ja *Ruomin yleinen* uskokunta. Riekan yleistä uskontoa tunnustavat Riekkalaiset ja Venäläiset. Ruomin yleistä eli kuin tavallisesti sanotaan *paavin* uskontoa, koska se pitää paavia Ristuksen sijallisena maalla, tunnusti muinoin koko Länsi-euruoppa. Mutta, viidennen toista sataluvun alussa, erosi siitä *evankeliumillinen Luteruksen puhdistama uskonto* ja samoten *evankeliumillinen Kalviinin puhdistama uskonto*.

Mahometin uskonnon perusti Arabialainen kauppias nimeltä *Mahomet*, noin 622 vuotta jälkeen Ristuksen syntymää. Tämä Ristuksen, Muoseksen ja pakanoiden opetuksesta yhteen sovitettu uskonto perustaise *Koran*-nimiseen, Arabian kielellä kirjoitettuun, kirjaan, joka on niiden raamattu.

Suomen maa.

I. Maa.

1. *Ala ja avaruus.* Euruopan pohjos-puolella, 60 ja 70 tasa-ympyrän ja 38 ja 50 puolen päivän kaa-ren välillä on *Suomi* eli *Suomen maa*. Meren vesi on kahden puolen maata, nimittäin: *Pohjan lahti* lännessä ja *Suomen lahti* etelässä. Tästä niemen tapasesta muodosta sanotaan sitä myös *Suomen nie-meksi*. Muukalaiset ovat antaneet sille nimen *Fin-land*. Pohjosesta etelään on se 100 penikulmaa pitkä ja lännestä itään noin 50 penikulmaa leveä. Koko avaruus on 3,298 Suomen sarka-penikulmaa.

2. *Rajat.* Suomen rajaan koskevat, paitsi jo mainitut Pohjan ja Suomen lahdet: itä-puolella *Venäjä*, pohjos-kulmalla *Norja* ja länsi-suunnalla *Ruotsi*.

Venäjän rajana on ensin *Raja-joki*, jonka läh-teiltä raja seuraa pienempien purojen varsia *Aalto-järven* eli *Laadogan* rannalle. Tämän järven halki kulettua *Viina-joen* suulle, jossa parin sylvä veden pinnasta kohotaiva *Variskivi* on raja-pyykkinä, läh-tee raja juoksemaan monessa mutkassa pohjoseen *Kol-mikunnan raja-kivelle*, jossa Wiipurin ja Kuopion läänit Suomen puolella ja Aunuksen kuvernementti Ve-näjän puolella kohtaavat toinen toisensa. Siitä se käännäikse luoteeseen ja juoksee *Jonkerin kivellen*; tästä taas pohjoseen *Maan selän harjua* myöten *Kaarto-järvelle*. Mutta Maan selkä mutkistaikse luoteeseen, ja raja kulkee yhä pohjoseen tunturilta tun-turille *Inarin-järven* itä-rannatse *Teno-joelle* asti.

Norjan Lappia vasten kulkee raja ensin lounaaisen pitkin Teno-joen vartta aina *Lapin tunturille*, josta se käännäikse Lapin tunturia myöten kulkemaan luoteesen siksi, kuin se pääsee pienen *Jedekin-järven* rannalle.

Tästä kääntyy raja etelään juoksemaan Ruotsin rajaa vasten: ensin *Könkämä-* ja *Muonio-joen*, sitten *Tornio-virran* vartta myöten, aina sen suulle asti, Pohjan lahden pohjimmaiseen pohjaan.

3. *Mantereen muoto.* Tuli ja vesi ovat ne kaksi ankaraa luonnon voimaa, jotka ovat antaneet Suomenkin mantereelle nykysen muodon. Alimaiset kovat kivet ovat tulen synnyttämiä; mutta päällimmäiset pehmeämmät kalkki- ja liitu-kerrat ovat taas veden valamia. Maan harjut ja vesi-urat kulkeevat rinnatus-ten, enimmäksen koillisesta lounaaseen. Vuorien ja mä-kien koillis-kulma on jyrkkä ja tasanen, ikään kuin veden silittävä, mutta toisahalta taas hyvin liusu. Siis ovat luonnon tutkijat päättäneet, ankaran meri-virran ennen vanhaan kulkeneen halki maan koillisesta lounaaseen. Se on toisin sanoin: Suomen maa on ennen vanhaan ollut meren pohjana, ja vähitellen kohotainna veden pinnasta. Tätä todistaa sekin, että Suomen manner vielä nytkin kohotaikse korkiammalle meren pintaa. Niin on esimerkiksi muinaiset hyvät laiva-valkamat nyt niin matalointuneet, ettei niihin enään pääsekään. Missä vanhat miehet nuoruudessaan sou-tivat veneillä, käyvät heidän poikansa kuivin jaloin. Oppineiden lu'un jälkeen kohoo Suomen ranta Tor-niosta Waasaan asti $4\frac{1}{2}$ jalkaa sadassa vuodessa.

Mutta etelässä Suomen lahden ranta ainuasta 2 jalkaa vuosisadassa.

Suomen manner on yleesen epätasaista: se on täynnä mäkiä, jokia ja järviä, jotka viimeksi mainitut peittävät paremmin, kuin kahdeksanneksen koko mantereesta. Suomen vuorissa on, kuin pohjan mailla yleesen, harmaa ja ruskea kivi valtaava. Mutta harmaa ja ruskea kivi ei olekaan yhtä ainuata kivi-lajia, vaan siinä on sekasin kolmea eri kivettä. Näitä kiveitä sanotaan *paasiksi*, ruotsiksi *fältspat*, jos murtaissa lohkeaavat sileä-pintasiksi ja ovat näöltään valkeita, harmaita tahi punertavia; mutta *ukon-piiksi* eli *ukon-kiveksi*, ruotsiksi *quartz*, jos murtuuvat epätasasiin muruihin eli rakeisiin. Ukon-pii on, kuin edellinenki, valkea tai harmaa. Mutta näiden seassa löytyy muita vielä pienempiä muruja, jotka, kynnellä eli veitsen kärellä painaessa, helposti mureneevat hienoiksi levyiksi, ja ovat näöltään mustempia kuin edelliset. Niitä sanotaan *katin-kullaksi*, ruotsiksi *glimmer*.

Maan laaduista ovat tavallisimmat savi, hiekka, muta, multa ja sora. Näistä on savi, muta ja multa soveljaita viljellä; mutta hiekka ja kivisekanen sora saadaan vaivoin kunnon viljaa kasvamaan.

4. *Maan harjuja*. Suomen emä-vuori, nimeltä *Maan selkä*, erkanee Ruijan tunturista Norjan maalta ja kulkee kaakkoseen ensin Suomen rajana Norjaa vasten ja sitten Suomen rajan sisällä *Peltovuoma-tunturille*. Siitä itään päin muuttuu vuori yläiseksi tasamaaksi, vaan kohotaikse kohta taas harjanneeksi ja kulkee nimellä *Suola-selkä* itään aina *Talkkuna-*

oivi kukkulalle, Venäjän rajalle. Talkkuna-oivilta määnee Maan selkä etelään Suomen piirin sisällä siksi, kuin se uudestaan tapaa Venäjän rajan, **Kuusamon** kankailla. Kuusamossa jakaikse vuori kahteen haaraan, joista toinen, nimellä **Kainun selänne**, kulkee lounaaseen Oulu-järven rannoille; mutta toinen Venäjän rajaa myöten etelään Jonkerin kivelle asti. Nyt se taas muuttaa juoksunsa ensin länteen ja sitten lounaaseen, erottain, **Suomen selänte**n nimellisenä, Pohjan maan, Karjalasta, Savosta, Hämeestä ja Satakunnasta, ja loppuu **Pohjan** ja **Hämeen** kankailla Ikaalisten ja Hämeenkyrön pitäjissä. Mutta ilmestyy jälleen Satakunnan vesien etelä-puolella, ja kulkee, **Salpaus-selänte**n nimisenä, kaakkoseen ja sitten itään Päijänteen ja Saimaan vesien etelä-rannatse. Tämä pohjan perillä tuhatta jalkaa korkea, vaan Kuusamosta Oulu-järven tienoille 8 sataa, ja sen ala-puolla 7 ja 6 sataa, mutta sitten 5 ja 4 sataa jalkaa korkea vuoriharju erottaa Suomen alaset ranta-maat ylä-maista, joilla järvenkin vesi on 2 ja 3 sataa jalkaa korkeampi, kuin meren pinta.

Suomen selänteestä erkanee etelään, paitsi monta pienempätä, seuraavaiset kolme suurempaa sivu-haaraa, nimittäin: **Karjalan selänne**, joka, erottaen Savon ja Karjalan vedet toisistansa, kulkee Nurmeksen, Juuan ja Kaavin pitäjien kautta etelään Orivirrälle, ja sen etelä-puolla Kerimäelle. Toinen eli **Savon selänne**, joka Iisalmen pitäjästä kulkee Pielaveden, Kuopion, Pieksämäen, Mikkelin, Savitaipaleen ja Lemmin pitäjien läpi Lappeen rannan tienoille, jossa se yhtyy Salpaus-

selänteeseen. Se erottaa Savon vedet Hämeen vesistä. Kolmas sivuhaara on *Hämeen selänne*, joka alkaen Soinin kappelista kulkee ensin pitkin Satakunnan ja Hämeen rajaa, ja sitten Hämeen lävitse Uuden maan rajalle, jossa se niin ikään yhtyy Salpaus-selänteeseen.

Yksinäisistä vuoren kukkuloista ovat vielä mainittavat *Aavasaksa*, Tornion virran varrella, jolle kukkulalle muukalaiset matkustaavat kesällä sydän yön aurinkoa ihailemaan. *Pelt-oivi*, Suomen korkein kukula, Teno-joen ja Inari-järven vaiheilla, on arviolta 2,200 jalkaa korkea. *Ounas-tunturi* 1,124 jalkaa ja *Jeris-tunturi* 1,200 jalkaa korkea.

Summaton joukko kivi-karia, luotoja ja saaria on Suomen etelä-rannoilla. Näitä sanotaan saaristoiksi, joista on kuulusin *Ahvenan maa* eli *Ålannin*-saaristo, Pohjan lahden suussa. Muuten on Pohjan lahdessa saaristoa vaan harvassa, paitsi kuitenkin sen kapeimmalla paikalla, jota sanotaan *Meren kurkuksi* ja ruotsiksi *Qvarken*.

5. *Vesi-urat*. Vettä on Suomen maassa erinomattain paljon, sillä melkeen kahdeksas osa Suomen aluuta on veden vallassa. Suomen emävuoren ja sen haarojen suhteen jakauntuu Suomen vedet viiteen eri vesikuntaan, joista yksi laskeiksen Jäämereen, kaksi Pohjan lahteen, yksi Suomen lahteen ja yksi Aaltojärveen.

Lapin vesikunta, Lapin tunturien pohjos-puolella. Suurin järvi tässä vesikunnassa on *Inarin* järvi, johon tulee *Ivalo*-joki etelästä ja *Vasko*-joki lounaasta, joka vesi sitten Inari-järvestä laskeiksen *Paats*-joen

kautta Suomen rajan yli *Varanko*-vuonoon *Jäämereen*. Suurin joki on *Teno*-joki, joka, saatuaansa oikealta puolelta *Tseskem*-joen, juoksee Norjan rannalla olevaan *Teno*-vuonoon.

Pohjan maan vesikunta, jonka vedet tulevat sekä Lapin tunturista että Maan selältä. Merkillisimmät virrat ja järvet ovat: *Tornion* joki ja sen itäinen lisä-joki *Muonio*, joka oikeistaan onkin emävirta; *Kemi*-joki, joka alkaa liki Venäjän rajaa siitä, jossa Maan selkä käännäikse etelään, saapi oikealta puolelta yhdistetyn *Luiro*- ja *Kittisen*-joen, kulkee sitten *Kemi*-järven halki ja saapi vielä oikealta puolelta *Ounas-tunturilta* juoksevan *Ounas*-joen; *Ii*-joki yhden nimisestä järvestä *Kuusamon kankailta*; virtava *Oulun* joki lähtee *Niska*-kosken kautta *Oulun* järvestä, johon suuria lisä-vesiä tulee koillisesta *Kiehimä*-jokea myöten, ja idästä *Ämmä*-kosken kautta; *Siika*-joki tulee *Isosta Lamu*-järvestä; *Pyhä*-joki yhden nimisestä järvestä; kaksi haaranen *Kala*-joki; *Ähtävä* (ruotsiksi *Esse*), *Lappa*-järvestä; *Lapuan joki* *Kuortaneen* järvestä; ja viimein *Kyrön* joki, joka alkaa *Laukaan* vuorelta Pohjan kankaalla, nimitetään alku-juoksullaan *Kauha*-joeksi, keski matkallaan *Ilma*-joeksi, ja suu puolellaan vasta *Kyrön* joeksi.

Satakunnan vesikunta. Pieni *Pyhä*-järvi Tampereen kaupungin etelä-puolella on tämän vesikunnan sydän järvi, johon lisävesiä tulee sekä pohjosesta että etelästä. Pohjosesta tulee *Etsäri*, *Toivesi*, *Keurus*-vesi ja *Näsi*-järvi, joka Tammer-kosken kautta heittäiksen *Pyhä*-järveen. Etelästä tulee siihen taas: *Län-*

gelmä-vesi, Pelkäne, Roine, Mallas-vesi ja Vanaja-vesi. Nämä kaikki vedet juoksevat Pyhä-järvestä *Nokia*-kosken kautta *Kulo*-veteen, johonka myös *Kyrös-järvi* tulee pohjosesta, ja viimein *Kokemäen* jokea myöten Pohjan lahteen.

Hümeen vesikunta. Tämän vesikunnan emäjärvi on 12 penikulmaa pitkä *Päijänne*, johon pohjosesta tulee *Kivi-järvi, Kolima ja Keitele*; koillisesta *Pielä-vesi, Nilakka-vesi, Iis-vesi ja Konne-vesi*. Kaikki nämä vedet yhtyvät *Leppä*-veteen ja mäneevät siitä *Haapa*-kosken kautta Päijänteesen. Idästä tulee niin ikään Päijänteesen *Taina*-kosken kautta *Kyy*-vesi ja etelästä *Vesi-järvi*. Päijänteesen mäni ennen myös *Puula*-vesi, joka nyt juoksee suoraan Kymi-virtaan. Päijänteestä juoksee vesi *Kalkin* kosken kautta *Ruotsin* veteen, joka *Jyrängön* virran kautta mänee *Konne*-veteen. Tästä alkaa sitten *Kymin* virta, joka välisten levenee järveksi, mutta hoikkenee kohta taas virraksi ja juoksee viimein viisi haarasena Suomen lahteen, tehden kulullaansa monta puotetta niin kuin: *Keltin*-koski, *Anjala* ja *Korkea* koski.

Savon ja Karjalan vesikunta. Emävesi tässä vesikunnassa on suuri Saimaa. Tähän emäveteen tulee suuria lisä-vesiä sekä Savosta että Karjalasta. Savosta tulee *Kallavesi*, johon pohjosesta lankee *Onkivesi*, koillisesta *Sypäri* ja *Vuotjärvi* ja idästä *Suojärvi* ja *Suvasvesi*. Karjalasta taas tulee *Pielinen, Höytiäinen, Viini-järvi ja Ori-vesi*. Kaikki edellä mainitut sekä Savon että Karjalan vedet yhtyvät *Hauki*-veteen. Hauki-vesi mänee sitten *Pihlaja*-veteen, joka

Puumalan salmen kautta yltyy Saimaasen. Saimaasta lähtee *Vuoksen* virta, joka Aalto-järveen mäännessänsä tekee monta puotetta, joista *Imatran* koski on kovin.

6. *Ilman laatu.* Näin pohjosessa, kuin Suomi on, ei ilma taida olla muuta, kuin kylmää. Kuitenkaan ei ole missään muualla, paitsi Ruotsin ja Norjan maalla, saman tasa-ympyrän alla, yhtä mieto ilma, kuin Suomessa. Talvi on pitkä ja kova, kesä lyhyt ja kuuma. Syksyä ja kevättä kestää ainuasti muutamia viikkoja. Ja kuta korkeammallen pohjoseen nousee, sitä lyhyemmät ovat syksyt ja keväät. Kuitenkin ollaan viime vuosina havaittuna joita kuita muutoksia tässä asiassa. Talvet ovat tulleet myöhemmin ja olleet miedommat, kuin ennen vanhaan. Keväät ja syksyt pitemmät ja kesät vähemmin kuumat. Ilma on siis yleesen tasaantunut, joka arvattavasti tulee siitä, että maata on enemmän viljelty, soita perattu, ja metsiä raivattu. Yöhallat turmelevat vielä nytkin monin paikoin viljoja; mutta harveneevat sitä myöten kuin soita ja korpia raivataan ja maata viljellään.

Erotus on tehtävä ylämaiden ja rantamaiden välillä. Meren vesi, joka on huonompi lämpimen johdattaja kuin mannermaa, pysyy syksyllä kauemmin lämpimänä kuin manner, ja hidastuttaa talven tuloa rantamailla; mutta kerran taas kylmettyänsä pysyy se kauemmin kylmänä. Sen tähden pääsee ruohot taas keväällä aikasemmin maahan ylämaissa, kuin rantamaissa. — Kuta korkeammalle pohjoseen tulee, sitä pikemmin joutuuvat kasvit ja viljat. Torniossa, jossa

päivää on sydän kesällä neljä tuntia pitemmältä, kun Etelä-suomessa, tekee ohra tähkäpäitä viidennellä viikolla ja valmistuu yhdeksännellä ja kymmenellä, sitä vastoin kuin se etelässä vaatii 14 ja 16 viikkoa kypsäksensä. Talvea kestää pohjoseessa 7 ja 8 kuukautta, etelässä 5 ja 6 kuukautta. — Ilma on yleesen puhdas ja raitis. Välistä ilmaantuneet surmaavaiset kulikutaudit ovat enimmiten tulleet katovuosina nautituista sopimattomista elon aineista. Kolera-ruttokaan ei ole tehnyt Suomessa niin suurta räsitusta, kuin muilla mailla, eikä päässyt leviämäänkaan rantamaista ylemmälle. Tavallisimmat taudit ovat pistokset, kuumetaudit, kolotus ja luuvalo, jotka tulevat ilman kylmyydestä, tahikka paremmin sanoakseni huonoista vaatteista ja asunsioista ja liiasta suolan syömisestä.

II. Aukkaat.

1. *Kansakuntia: Lappalaisia* sanotaan Suomen vanhimmiksi asukkaiksi, jotka, Suomelaisien maahan muuttaissa, olivat ottaneet pakonsa perimäiseen pohjoseen. Jos tällä puheella on perää, niin se on niin ymmärrettävä, että Kala-lappalaisia on ennen asunut järvien rannoilla ja jokien varsilla; mutta Peura-lappalaisia ei Suomessa ole ollutkaan, sillä peura kuolisi täällä nälkään, kuni ei ole kyllicki peuran jäkälää, jolla tämä eläin paraiten elättää henkensä. *Suomelaiset* ovat ottaneet melkein koko maan halttuunsa. Mutta maassa on myös *Ruotsalaisia*. Niitä asuu Suomen lahden rannoilla, Kymi-virrasta alkaen aina Turun tienoillen. Koko Ahvenan maa ja Turun saa-

risto on myös niiden hallussa. Niin ikään puhutaan Ruotsia Pohjan lahden rannoilla, Satakunnasta Kokkolan kaupuntiin asti. Samoin kuni ne Ruotsin vallan aikana tulivat maahan, niin on nyt Venäjän hallituksen alla, niitäkin muuttanut Suomeen. *Venäläiset* ovat enimmäkseen kauppioita kaupunnissa. Venäläisiä maan viljeliöitä tavataan ainuasti Pyhäristin pitäjässä Wiipurin läänissä. *Saksalaisia* on Wiipurissa ja Helsingissä ja vähän muuallakin. *Mustalaisia* tavataan siellä täällä sydän maan kylissä, ja joku *Israelilainen* Wiipurissa ja muissa kaupunnissa.

Suomen asukkaiden määrä on 1,800,000 hengen paikoilla. Kansakunnittain jaettuna on Suomelaisia 1,600,000 henkeä, Ruotsalaisia 125,000. Venäläisiä 10,000. Saksalaisia 1,200. Lappalaisia 1000. Mustalaisia arviolta 1000.

2. *Säätyjä*. Suomen asukkaat ovat jaettuna neljään säätyyn, jotka ovat: *aatelin* sääty, *papin* sääty, *porvarin* sääty ja *talokkaiden* sääty. Aatelin jäseniä on yks ruhtina, muuten reivejä, vapaa-herroja eli paroneja ja aatelis-miehiä. Papin säätyä ovat papit ja koulu-opettajat. Porvarin säätyä ovat kaupunnin kauppa-miehet ja käsi-työn tekijät eli, kuten sanotaan, *hantverkkarit*. Talokkaaat ovat *ruunun tilalaisia*, jotka viljelevät ruunun maata, *verotilalaisia*, jotka viljelevät omaa ostamaa maata, josta ne maksaavat veron ruunullen, ja *vapaa-tilalaisia*, jotka viljelevät alkujansa aatelistolle kuuluneita ruunun verosta vapaita maita.

3. *Elatuskeinoja*. Ikivanhoista ajoista ovat Suomelaiset olleet ahkeroita maan viljeliöitä. Maan vilje-

lystä on Suomessa jo satoja vuosia pidetty paraana sekä elatus-keinona että rahanki saaliina. Suomalaisien suurimmaksi ansioksi on se ehkä luettava, että ovat levittäneet maan viljelyksen perimäiseen pohjoseen. Sillä ei missäkään muualla, paitsi Norjassa, eikä sielläkään muualla, kuni Suomen kylissä, viljellä maata yhtä ylhäällä pohjossa, kuni meiden maassa, nimittäin: Enon tekissä, Muonion joen varrella, 68 tasa-ympyrän alla, ja Kyrön kylässä, Ivalo-joen ranteilla, Inari-järven etelä-rannoille asti, lähellä 69 tasa-ympyrää.

Mutta kuni maa oli laiha ja kivinen, josta töin tuskin saatiin kunnon peltoa; niin ovat Suomalaiset jo ikivanhoista ajoista viljelleet maata omalla tavallansa, nimittäin sillä lailla, että metsä kaadetaan kaskeksi, kaski poltetaan paloksi, ja siihen kylvetään otraa tahi ruista, ja sitten kauraa ja tattaria. Pari tahi kolme viljaa kuni maasta on niin otettu, jätetään se karjan laitumeksi. Huhtaa ei kuitenkaan enään hakata paljon muualla, kuin Savossa, Karjalassa ja Kainun maalla. Toinen ja etusampi keino viljellä maata on suon perkuu; sillä se antaa eloa, muuttaa hallaperäiset suot niituiksi ja tekee ilman raittiimmaksi. — Pellon viljelys on kuitenkin nykyjään paras ja tavallisin. Tavallisimmat viljat ovat ruis, otra ja kaura. Vehnää viljellään ainuasti Etelä-suomessa, ja tattaria kaakkos-puolella. Keski-suomessa ei vehnä enään tahdo loistaa, Pohjos-savossa loppuu kaura, ja ruis Kainun maalla, mutta otraa viljellään vielä Lapissakin. Vanhuudesta ovat Suomalaiset viljelleet nauriita, jotka kasvaavat kaikin paikoin, mutta tällä vuosisadalla ovat potaatit

Etelä- ja Länsi-suomessa vähentäneet nauriin viljelyksen. Herneitä ja papuja viljellään myös enimmäkseen etelässä, eivätkä mänesty enään pohjos-puolella Oulua. Pellava, joka on parasta Hämeessä, muuttuu pohjos-puolella Waasaa karkeaksi, mutta liina kasvaa ylemmänäkin pohjosessa.

Karjan korjuu on maan viljelyksen rinnalla paraita elatus-keinoja, etenkin Karjalassa, jossa on vähän peltoa, mutta paljon nuoria eli vasta viljeltyjä ahoja, jotka ovat hyviä karjan laitumia. Hevoset ovat hyviä, vaikka pieniä. Savon ja Karjan hevosia sanotaan paraiksi.

Kalastaminen on karjan korjuun jälkeen Suomen paraita elatus-keinoja. Meren, järvien ja jokien rannoilla pyydetään kaloja, minkä omaksi tarpeeksi tarvitaan. Mutta muualle ei viedä paljon muuta, kuni lohja ja muikun määhnää.

Metsästäminen oli ennen aikaan oivallinen elatuskeino; mutta on nyt, metsien hävitettyä, vaivaa tuskin maksava askaroiminen. Kuitenkin pyydetään vielä nykyin kettuja, jäniksiä, karhuja, susia, oravia, kärppiä, ahmoja, ilveksiä, saukkoja ja majavia, joiden nahkoja myödään Venäjälle, mutta tuodaan sieltä Suomeen takasi turkkina. Samoin ammutaan ja pyydetään paljon lintuja, joita niin ikään viedään Venäjälle. Rantamaissa ammutaan myös hylkeitä.

Rautaa saadaan sekä Uuden maan ja Turun maan vuorista, että Savon ja Karjalan järvistä. — Vaskea valmistetaan *Orijärven* kaivannossa Kiiskon pitäjässä Uudella maalla, ja *Pitkässä rannassa* Impilahden

pitäjässä. Kultaa ja hopeata on siellä ja täällä löydetty; mutta ei missään niin, että olisi palkinnut teko-vaivaa.

Jos on vähä kultaa ja hopeata, niin on sitä enemmän kiveä, jotka ovat soveljaita komeisiin rakennuksiin. *Pyterlahden murroksesta*, Wirolahden pitäjässä Wiipurin ja Haminan välillä, säretään ja viedään summattoman paljon kiviä Pietariin ja Retusaaren linnaan. Pyterlahdesta on se keisar Aleksanderin muistopylväski, joka seisoo Aleksanderin torilla Pietarissa talvilinnan edessä, niin myös Iisakin kirkon patsaat eli pilarit ja vieläpä keisari Napoleonin hauta-kammio Pariisissa. Pienemmistä murroksista Wiipurin, Wirolahden ja Wehkalahden pitäjistä ovat Neva-joen ja kaivantojen rannekivet. Vanhan Wiipurin puistosta ovat patsaat Kasanin kirkkoon otettuna. Säkkijärvellä ja Wirolahdessa särkeevät myös yksityisetki miehet kiviä ja myövät Pietariin ja Retusaareen. Ruskeat perustuskivet, jotka kannattaavat Iisakin kirkkoa, ovat tuotu Impilahdelta. Sortavalasta ja Ruskialasta on saatu marmorikiveä marmorihovin ja Iisakin kirkon rakennuksiin, ja Kimitön saaresta tuotiin ne marmori-pilarit, jotka koristivat Ruotsin entistä hovi-kappelia. *Kalkkia* on melkein joka paikassa. Astioiksi kelpaavaa *savea* monin paikoin.

Metsän hoito on Suomessa vielä huonolla jalalla, sillä metsiä on tähän asti raiskattu, huolimatta siitä, että metsät hoidettuna tuottaavat asukkaille hyvän rahan tulon. Suomen metsissä valtaava puu on petäjä, kuusi ja koivu. Kuusia kasvaa vielä Inarijärven ran-

noilla 68 tasa-ympyrän alla. Siitä pohjoseen kasvaa vielä mäntyjä, jotka Utsjoella ovat huonoja, miehen korkusia. 70 tasa-ympyrän kohdalla on ainuasti vaivas-koivuja. Notkoissa ja joen ranteilla kasvaa vielä paju-pensaita, leppiä, tuomia ja haapoja.

Kasviston ja puiston viljelykselle tahtoo ilmoista olla este. Merkillisimmät kasvistot ovat toktori Sahlbergin istuttama kasvisto Yläneen kappelissa Pöytyän pitäjässä, *Monrepos*, Wiipurissa ja *Yli-opiston* kasvisto Helsingissä.

4. *Käsitöitä ja keinoitöitä.* Talon tarpeita, työkaluja ja vaatteita askaroidaan kaikin paikoin Suomessa, paitsi Wiipurin läänissä, jossa tavallisimpiaki sekä kaluja että vaatteita ostetaan Venäjältä. Muistettava on kuitenkin Walkialan pitäjä, jossa lattian peitteitä valmistetaan kaupaksi, jotka välisten maksavat 45 Suomen markkaa kappale. Muutamissa Mikkelin läänin pitäjissä, niin kuin Mikkelissä, Kangasniemessä ja Korpilahden kappelissa kudotaan pellava-, liina- ja villa-kankaita, joita myödään Mikkelin talvi-markkinoilla. Uudella maalla, Turun ja Kainun maalla kudotaan puuvilla- ja puoli-villa-kankaita, joita myödään sekä Suomessa että viedään Pietariin, Räveliin ja Riikaan. Rauman ja Uuden kaupunnin tienoilla tehdään puu-astioita, joita viedään Tanskan pääkaupuntiin. Rauman ympäristöllä kudotaan myös pitsiä, joita myödään Suomessa ja viedään Venäjälle. Pohjalaiset ovat yleensä sukkelia kirvesmiehiä. Turun, Helsingin ja Wiipurin ja muiden kaupuntien laivaveistämillä tapaa enimmäkseen pohjalaisia. Mutta Haminassa pidetään Kymiläisiä yhtä taitavina laivan tekiöinä kuin pohjalaisetkin.

Yleiseen ovat käsi- ja keinotyöt huonolla kannalla, sillä ulkomailta tuodut teokset ovat sekä somempi tekoisia että huokeampia, kuni oman maan käsityöt. Käsitöillisiä ammattia on noin 50 eri lajia. Vaprikoita eli tehtaita kyllä on 150: mutta enin osa vasta alkavia, jotka eivät voi mihinkään määrään täyttää kotimaan tarvista. Paraimmat ovat *Tampereen puuvilla-tehdas*. *Suotniemen posliini-tehdas* Kaukolan kappelissa Räisälän pitäjässä, liki Käkisalmea. Verka-tehtaista on kaksi merkillistä nimittäin *Jokioisten* vaprikka Tammelassa ja *Littoisten* vaprikka Liedossa. *Havin kynttilä*-vaprikka Wiipurin pitäjässä. Sepän pajoista on *Fiskarin* paja paras. Paperi-tehtaista on kaksi oivallista, toinen *Tampereella* toinen *Tervakoskella* Janakkalan pitäjässä. Monista lasitehtaista on *Nuottajärven* tehdas Turun maalla merkillisin. Ainua sokeri-tehdas on *Tölön* vaprikka lähellä Helsinkiä. Tupakka-tehtaista on *Rettigin* tehdas Turussa paras. *Oldenburgin* tikku-tehtaasta Porissa laitetaan rikki-tikkuja kaiken mailman markkinoille.

5. *Kauppa*. Suomesta viedään muille maille enimmäkseen metsän ja karjan antimia. *Lautoja*, malkoja, lankkuja, viedään muille maille etenkin Wiipurista ja Porista; *tervaa*, pikiä ja potaskaa Kainun maalta etenkin Oulusta; ruoteita ja puu-astioita Rautamaasta ja Uudesta kaupunnista; ja polttopuita Suomen lahden ja Aaltojärven rannoilta Pietariin. *Voita*, talia, hevosia, raavaita, lampaita, sikoja, niiden lihaa, vuotia ja nahkoja myödään Itä-suomesta Venäjälle ja Länsi-suomesta Ruotsiin ja vähän muihinkin maihin.

Viime vuosina on ruvettu viemään myös rautaa ja teräs-kaluja Venäjälle. Kaloja ylettyy ulkomaille: silakoita eli hailia, lahnoja ja siikoja, muikkuja ja muikunmätiä, muita mainitsematta. Muuten viedään ulkomaille hylkeen rasvaa, turkiksia, lintuja, palttinaa, puuvilla-kankaita, sukkia, vanttuuta, peuran nahkasia kintaita ja lasia.

Muualta tuodaan: suoloja, kahvia, sokeria, tielehtiä, tupakkaa, viinoja, rautaa, rauta- ja teräs-kaluja, vaskea ja muita metallia, kaloja erittäinkin silliä, paineita eli väri-aineita, puun hedelmiä, ryytiä, silkkiä, puuvilloja, puuvilla-, pellava- ja villa-kankaita, lasia ja posliinia, aptiekin tavaroita, paperia m. m. ja katovuosina eloakin, suurimoita (ryyniä) ja jauhoja.

Suomen alukset, joita on päälle 6 sataa, purjehtiivat kaikilla valtamerillä, ympäri koko maan palloa. Enimmäkseen käydään kuitenkin Espaniassa suoloja noutamassa. Pienemmillä aluksilla kuljetaan ahkerasti, usein kahdesti kesässä, Tanskassa, Saksassa, Hollannissa, Belgiassa, Englannissa ja Ranskassa. Muissa maan osissa käydään Brasiliassa, Etelä-amerikassa, kahvea ja tupakan lehtiä noutamassa; Itä-intiassa silkin nounnissa. Erinomattain etusaksi sanotaan rahdin tekoa, ja Suomen laivat ovatkin ulkomailla useasti monta vuotta kuljettamassa vieraita tavaroita toisesta valtakunnasta toiseen. Paitsi jo mainituista kauppioiden laivoja on Suomessa noin 1000 pienempätä talonpojan alusta, jotka käyvät kauppaa Itämeren satamissa.

Kotimainen kaupan liike on, muihin maihin verrattuna, vielä huonolla jalalla, kuni ei ole niinkuin

muualla rautateitä, eikä kyliksi kaivantoja, joilla kovat kosket kierettäisiin. Kuitenki on kosken perkuilla ja kaivantojen kaivamisella, koeteltu auttaa kotimaista kaupan kulkua. Mainiommat elikkä paraat kaivannot ovat: Kainun maalla, lähellä Kajanin linnaa *Ämmäkosken* kaivanto ja sulku-laitos, Oulu-järven ja Nuasjärven välillä. *Satakunnan* kaivanto, joka, katkaisemalla Kangasalan maan harjun, yhdistää Längelmäveden ja Roineen toisihinsa. Savossa *Konnuksen* ja *Taipaleen* eli Warkauden kaivannot sulkuinensa, joilla Pohjos- ja Etelä-savon vedet yhdistetään. Lappeen rannan ja Wiipurin välillä on suuri 5 penikulmaa pitkä *Saimaan* kaivanto. Yksi rautatie on Helsingin ja Hämeenlinnan välillä, ja toinen pitempi paraikaa tekeillä Pietarin ja Riihimäen välillä.

6. *Uskonto.* Kaikki uskonnot ovat Suomessa luvalliset, vaan *evankeliumillinen Luteruksen puhdistama uskonto* on toki maan pää-uskonto. Siihen kastettu ja siinä kasvatettu ihminen ei saa luopua siitä, eikä antaida toiseen vieroon, maapakolaisuuden haastolla. Sitä tunnustaa myös ensin osa kansaa, ja muut, eli 48,000 henkeä, *Riekan* uskontoa. On myös vähän katoliikiläisiä, joilla on oma kirkko Wiipurissa ja Helsingissä. Juutalaisilla on Wiaporissa ja Wiipurissa oma pappi ja rukoushuone eli synagoga.

Suomessa olevien Riekalaisien seurakuntien kirkollinen päämies on *protojerei* eli tuomiorovasti Wiipurissa. Riekan uskolaisia seurakuntia on enimmiten Wiipurin läänissä ja suuremmissa kaupuntiloissa. Niillä on myös kaksi luostaria *Walamon* ja *Konon* saarissa, molemmat Aaltojärvessä.

7. *Sivistys*. Jo ikivanhoista ajoista on Suomalaisilla ollut jonkunlainen omittu kansallinen sivistys. Sen aikunen viisaus ilmotaiksen vanhoissa runoissa, tarinoissa, arvotuksissa ja sanan laskuissa. Mutta Ruotsista tuotiin maahan ristin uskonto ja sen kanssa toisenlainen sivistys. Tämän uuden opin tulkit ovat *Pyhä Raamattu*, *Wirsikirja* ja *Katkismus*. Näitä ja muita jumalisia kirjoja luetaan jotenkin ahkeraan, ja harvassa on niitä, jotka ei näitä kirjoja voi lukea; mutta muihin tieteellisesti sivistäviin kirjoihin ei kansa vielä tahdo mieltä. Ristillisyyden levitessä on vanhan aikunen kansallinen viisaus hävinnyt; mutta on kuitenkin siellä ja täällä niin säilynyt, että viime-aikoina on kansan suusta koottu ja räntätty viisi arvosata kirjaa: *Kalevala*, *Kanteletar*, *Sanan laskuja*, *Arvotuksia* ja *Satuja*.

Tieteellistä sivistystä varten on Suomessa yksi yliopisto Helsingissä. Sitä lähin ovat lukiot eli gymnasiumit ja sitten koulut. Lukioita on 5, nimittäin: Turussa, Porkoossa, Hämeen linnassa, Waasassa ja Kuopiossa. Seitsen-luokkasia alkeis-opistoja on 4, nimittäin: malli-koulu Helsingissä, ylä-alkeiskoulu Wiipurissa ja alkeis-opistot Jyväskylässä ja Oulussa. Ylä-alkeiskouluja on 12: Kokkolassa, Waasassa, Porissa, Turussa, Hämeen linnassa, Tampereella, Porkoossa, Lovisassa, Savon linnassa, Heinolassa, Kuopiossa ja Joensuussa. Ala-alkeiskouluja on joka kaupunnissa. Naiskouluja 8: Turussa, Waasassa, Helsingissä, Haminassa, Wiipurissa kaks, Kuopiossa ja Oulussa. Merimiehen kouluja 4: Helsingissä, Turussa, Waasassa ja Oulussa. Kauppa-

kouluja Turussa ja Waasassa. Keino- ja käsityöläisiä varten on sunnuntai-kouluja joka kaupunnissa, ja heidän täydellisempätä oppia varten on 3 *teollisuus-*koulua: Helsingissä, Turussa ja Waasassa. Haminan kaupunnissa on sotakoulu, jossa Venäjän sotaherroiksi aikoville annetaan tarpeellista opetusta. Jyväskylässä on kansa-koulu-opettaja-seminariumi. Tammelan pitäjässä Hämeessä on *Mustialan maan viljelys-koulu*. Paitsi näitä on myös kansan opetuksesi 8 pienempätä maan viljelys-koulua, sekä muutamia lapsukais-kouluja ja pitäjä- ja kylä-kouluja. — Sivistystä levittävistä seuroista ovat mainittavat *Suomalaisen kirjallisuuden seurat* Helsingissä, Wiipurissa ja Jyväskylässä, sekä *Talous-seura* Turussa.

III. Maan jako.

1. *Historiallinen jako.* Jo vanhoista ajoista on Suomen maa jaettu yhdeksään eri maakuntaan, joiden asukkaat erottaiksen toisistansa kielen murteessa, ruumiin rakennuksessa, tavoissa ja elatuskeinoissa. Ruotsin vallan aikana annettiin kullenkkin maakunnalle omituinen kunnianimi. Niin ovat *Peri-suomi* eli *Turun maa*, *Satakunta* ja *Karjala herttuakuntia*; *Ahvenen maa*, *Uus maa*, *Häme*, *Satakunta* ja *Kainun maa reivikuntia*; mutta *Lapin* maalle ei tämmöistä kunnianimeä annettukaan.

2. *Kirkollinen jako.* Kirkollisessa suhteessa jaetaan maa kolmeen hiippa-kuntaan. Turun hiippakuntaa on Turun ja Ahvenan maa, Waasan läänin osa Kainun maata, läntinen osa Hämettä ja Uutta maata.

Porkoon hiippa-kuntaa on itänen puoli Hämettä ja Uutta maata, Mikkelin ja Wiipurin läänin osat Savoa ja Karjalaa. Kuopion hiippa-kuntaa on Oulun ja Kuopion läänit.

3. *Laillinen jako.* Oikeuden valvonnon suhteen on Suomi jaettu kolmeen hovi-oikeuskuntaan, nimittäin: *Turun, Waasan ja Wiipurin.* Hovi-oikeuden alle kuuluu kaikki ala-oikeudet maalla ja kaupunnissa. Ala-oikeudet maalla ovat kahta laatua, nimittäin: *lakikunnan ja kihlakunnan* oikeudet, joiden esimiehet ovat *lakikunnan ja kihlakunnan* tuomarit. Kaupunnissa on lain ja oikeuden hoito *raastuvan oikeuden* hallussa, jonka esimies on pormestari. Vanhemmissa kaupunnissa on myös alaisempi oikeus, nimeltä *kämnerin* oikeus.

Kolmen hovi-oikeuden välillä on maa niin jaettu, että Turun hovi-oikeuteen tulevat asiat Turun, Hämeen ja Uuden maan läänistä; Waasan hovi-oikeuteen vedotaan Waasan ja Oulun läänistä; ja Wiipurin hovi-oikeuteen vedotaan Kuopion, Mikkelin ja Wiipurin läänistä.

4. *Vallallinen jako.* Vuonna 1831 annetun julistuksen jälkeen jaetaan Suomi kahdeksaan maaherran lääniin, jotka nimitetään *Oulun, Waasan, Turun, Uuden maan, Wiipurin, Kuopion, Mikkelin ja Hämeen linnan lääni.* Oulun lääniä on Suomen Lappi, pohjos-osa Itäistä Pohjan maata; Waasan lääniä on etelä-osa Itäistä Pohjan maata, Keurun pitäjä Satakuntaa, ja luode-osa Hämettä: Turun lääniä on Perisuomi, Ahvenan maa, paras osa Satakuntaa ja länsipuoli Uutta maata; Uuden maan lääniä on keskimäinen

ja paras osa Uutta maata, ja kaakkos-osa Hämettä; Wiipurin lääniä on itä-puoli Uutta maata, etelä-osa Karjalaa ja Savoa sekä Walkialan pitäjä Hämettä; Kuopion lääniä on pohjos-osa Karjalaa ja Savoa, sekä koillis-puoli Hämettä; Mikkelin lääniä on keski-osa Savoa ja länsi-puoli Hämettä; ja Hämeen linnan lääniä on lounat-osa Hämettä, ja itä-puoli Satakuntaa.

Joka lääni jaetaan sitten *voutikuntiin*, ja ne taas *nimismieskuntiin*. Kaupunnissa on hallitus *majistraatilla* ja *pormestarilla*. Mutta Sortavalassa ei olekaan pormestaria eikä majistraattia, vaan siihen sijaan *järjestys-mies* ja *järjestys-oikeus*. Turussa, Helsingissä ja Wiipurissa on myös poliisi-kammari ja poliisi-mestari.

IV. Hallitus.

Suomen suuri ruhtinakunta on *perustuslaillinen*, vuonna 1809 Venäjän valtakuntaan yhdistetty *yksivalta*. Venäjän keisari on Suomen Suuri Ruhtinas; mutta Suomea hallitaan omien lakien jälkeen, varsin eritavalla kuin Venäjätä. Meidän peruslait ovat vuonna 1772 annettu *hallitusmuoto*, ja vuonna 1789 annettu *yhdistys- ja vakuutuskirja*, jotka molemmat Venäjän keisari on entiseen voimaansa valallansa vahvistanut. Näiden lakien jälkeen on hallitsialla korkein tuomio- ja toimitus-valta; mutta lakia laativa valta on jaettuna hänen ja Suomen säätyjen välillä ja veron määrääminen on säätyjen vallassa. Suomen säädyt, nimittäin aatelismiehet, papit, porvarit ja talokkaat, kokoontuuvat joka viides vuosi *valta-käräjille*, eli kuin ennen sanottiin

“herrojen päiville,” keskustelemaan valtakunnan yhteisistä asioista, ja laatimaan lakia ja uusia asetuksia:

Pietarissa istuva *Suomen valta-ministeristö* ja siihen yhdistetty *Suomen asiain toimikunta*, joiden molempien esimiehenä eli puheen johdattajana on *valta-ministeri*, valmistaa ja esittelee Keisarille ne asiat ja jutut, jotka ovat hänen itsensä päätettäviä. Mutta ylimäisen maassa olevan hallituksen esimiehenä on *Kenrali Kuvernööri*. Kaikki ne asiat, jotka eivät ole hallitsian itsensä päätettäviä, ratkaisee Keisarin nimessä *Suomen Senaatti*, joka on jaettu kahteen osastoon, nimittäin: *Oikeus-* ja *Hallitus-osasto*. Paitsi semmoisia asioita, jotka ovat päätettävät molempien osastoin yhteisessä istunnossa, eli *in pleno*, on oikeus-osastolla ylimäinen lakia käyttävä valta ja hallitus-osastolla korkein hallitus-valta, jonka vuoksi se on jaettu seitsemään *toimikuntaan*, nimittäin: *kanslia-, rahasto-, tilinteko-, sota-, kirkko-, talous-* ja *prokuratorin-toimikunta*.

Sotavoima. Suomalaista sotaväkeä on *Henkivartion-tark'ampuva tappelu-joukko* ja *meriväestö* molemmat Helsingissä.

Rahavarat. Suomen raha on *markka*, joka vastaa Venäjän 25 kopekkaa, eli Ranskan rahaa yhden frankin. Markka jaetaan sataan penniin. Ruunun tulot ovat tavallisina vuosina olleet noin 16 miljoonaa markkaa, joka hyvästi on riittänyt tavallisiin maksuihin, että vuosittain on luettu noin 200,000 markkaa voittoakin.

Suomen Suuri ruhtinakunnan vaakuna eli sinetti on punaselle pohjalle maalattu, pystyssä seisova ruunattu

leijona. Oikeassa käpälässä pitää se ylös päin käännettyä, paljastettua miekkaa ja vasemmassa alas päin käännettyä miekan tuppia. Maakunnilla, läänillä, kihlakunnilla, kaupunnilla ja virkakunnilla on omat sinetit.

V. Muistettavia paikkoja.

1. Uuden maan läänissä: *Helsinki* (Helsingfors), pääkaupunki, senaatin ja kenraali-kuvernörin asunto, yliopisto, kirjallisuusseura ja monta koulua, 25 t. asujanta. — *Wiapori* (Sveaborg), hyvästi varustettu linnotus, puolen penikulmaa Helsingin rännasta. — *Tammi-saari* (Ekenäs), Hankoniemen seuduilla, nahka sormikkaita, kilohailia, 1,300 a. — *Porkoo* (Borgå), yhtänimisen joen rannalla, piispa, lukio, monta koulua, 3 t. a. — *Loviisa* (Lovisa) hyvä kauppa, 2,600 a.

2. Turun läänissä: *Turku* (Åbo), Aurajoen suussa, entinen pääkaupunki, maaherra, hovi-oikeus, arkkipiispa, lukio ja monta koulua, hyvä kauppa ja tehdas-paikka, 17 t. a. — *Naantali* (Nådendal), täällä neulotaan sukkia ja vanttuuta, 500 a. — *Uus kaupunki* (Nystad), hyvä satama, väkevä kauppa etenkin puu-astioilla, 3 t. a. — *Rauma* (Raumo), yhtäläinen kauppa kuin edellisellä, hienoja pitsiä, 3 t. a. — *Pori* (Björneborg), Kokemäen joen varrella, maan paraita kaupapaikkoja, tikku-tehdas, 7 t. a. — *Tampere* (Tammerfors), Tammerkosken rannalla, Suomen paras tehdaspaikka, 6 t. a. — *Marian hamina* (Mariehamn), nykyään perustettu, 120 a.

3. Hämeen liunan läänissä: *Hämeen linna* (Tavastehus), maaherra ja lukio, 3 t. a. — *Anjanpelto*, kylä Päijänteeseen etelä-rannalla, höyrylaivan satama.

4. Wiipurin läänissä: *Wiipuri* (Wiborg) varustettu, maaherra, hovi-oikeus, kirjallisuudenseura, monta koulua, Suomen paraita kauppapaikkoja, rinkeliä, 8 t. a. — Lähellä kaupuntia on *Vanha Wiipuri* eli *Monrepos*-niminen puutarha. — *Hamina* (Fredrikshamn), varustettu, sotakoulu, hyvä kauppa, 3 t. a. — *Lappeenranta* (Willmanstrand), Saimaan etelä-rannalla, pieni kaupunki, 1,000 a. — *Käkisalmi* (Kexholm), Wuoksen entisessä suussa, 1,000 a. — *Sor-tavala*, Aaltojärven rannalla, 500 a. — *Lauritsala*, laivasatama, Saimaan kanavan niskassa.

5. Mikkelin läänissä: *Mikkeli* (S:t Michel), Saimaalla lahden rannalla, läänin hallitus, jyvä- ja voi-kauppa, 800 a. — *Savon linna* (Nyslott), Hauki-veden ja Pihlajaveden välisessä saarella, ylä-alkeiskoulu, jon kun lainen kauppa, 1000 a. — *Jyräkö* (Heinola), yhtänimisen virran varrella Heinolan pitäjässä, ylä-alkeiskoulu, 1000 a. — *Punkaharju*, kaunis puistikko. — *Puumalan salmi*, meritappelu 1789, nyt höyrylaivojen pysäyspaikka.

6. Kuopion läänissä: *Kuopio*, Kallaveden kainalossa, hiippakunnan ja läänin hallitus, lukio ja monta koulua, 5000 a. — *Pielisensuu* eli *Pielisen Joensuu*, merikauppa, 800 a.

7. Waasan läänissä: *Wasa* (Nikolaistad), maaherra, hovi-oikeus, lukio ja monta koulua, hyvä kauppa, 4 t. a. — *Ristiina* (Christinestad), hyvä satama, la-vea kauppa, 3 t. a. — *Kaskinen* (Kaskö), Pohjanmaan paras satama, vähä kauppa, 700 a. — *Lapuan suu* eli *Lapuan Joensuu* (Ny Carleby), pieni kauppa,

1,000 a. — *Pietarsaari* (Jacobstad), hyvä kauppa, 1,800 a. — *Kokkoto* (Gamla Carleby), kohtuullinen kauppa, ylä-alkeiskoulu, 1,700 a. — *Jyväskylä*, Jyväsjärven rannalla Päijänteen pohjos-päässä, alkeis-opisto, kansa-koulu-opettaja-seminariumi ja muita kouluja, 1000 a.

8. Oulun läänissä: *Oulu* (Uleåborg), yhden nimisen joen suussa, maaherra, Suomen paraita kauppapaikkoja, suurin tervahovi maan piirillä, monta koulua, 7,000 a. — *Tornio* (Torneå), yhden nimisen joen suussa, pienenlanta kauppa, lohia ja Lapin tavaraa, 700 a. — *Raahe* (Brahestad), Salon pitäjässä, hyvä satama ja kauppa, 2,500 a. — *Kajaani* (Kajana), pieni kaupunki Koivu-kosken rannalla, 600 a.

Venäjän valtakunta.

I. Maa.

1. *Avaruus ja rajat.* Venäjän valtakunta on avaruudeltaan suurin, kuin maalla ihmismuistiin on ollut. Se sisältää puolen Euruoppaa ja kolmanneksen Aasiaa. Mitaten on se 180 tuhatta Suomen sarkapenikulmaa. Asujamia siinä on 75 miljonaa, jotka puhuvat 40 eri kieltä. Se on siis väki-lu'ultaan kolmas valtakunta maan piirillä.

Venäjän vallan alasien maiden rajana on pohjossa Jäämeri, luoteessa Norja ja lännessä Ruotsi. Tornion virran suusta kulkee raja Pohjan lahden ja Itämeren halki lähelle Memel-virran suuta. Siitä määee

raja monessa mutkassa Preussin ja Itävallan valtakuntia vasten Pruth-virran ylävarrelle, joka erottaa Venäjän Turkin valtakunnasta. Pruth-virran keski-varrelta kääntyy raja itään Mustaan mereen, jonka meren koillis-rannalta se kulkee Kuban virtaa myöten ja sitten Terek-virtaa myöten Kaspin mereen. Tämän meren pohjos-rannasta käännäikse raja pohjoseen, ensin Ural-virtaa myöten ja sitten Ural-vuoria myöten Kara-joen suuhun Kara-lahteen.

2. *Valtakunnan osat.* Edellä rajotetun piirin sisällä on kolme eri valtakuntaa, nimittäin: *Venäjän keisarikunta*, johon myöskin Aasiassa olevaiset maat luetaan; *Puolan kuninkaallinen valta* ja *Suomen Suuri ruhtina-kunta*, joilla kumpasellakin on oman takeiset valtakunnalliset asetukset.

Ensimmäinen näitä, eli Venäjän keisarikunta, jaetaan taas seitsemään eri osaan, jotka nimitetään: *Iso Venäjä*, keskimäinen ja pohjos-puoli; *Itämeren maat*, jotka paraaksi osaksi ovat vanhaa Ruotsin aluuta; *Länsi-venäjä*, Puolalta voitettu maa; *Pieni-venäjä*, Ison Venäjän etelä-puolella; *Etelä-venäjä*, Mustan meren rantamaat, jotka ennen olivat Turkin vallan alasia; *Astrakan* ja *Kaukaasia*, kaakkos-puoli, ja *Kasan* ja *Permia*, itänen osa, jotka samoin kuin kaakkos-puolikin ovat Mongoleilta vallotettuja maita.

3. *Mantereen muoto.* Maa on paraaksi osaksi summattoman suuri tasamaa. Itä-reunalla on jo mainitut kultaset *Urali* vuoret. Muuten kulkee lounaasta koilliseen metsänen maan harju, jonka korkeinta kohtaa, Ilma-järven etelä-puolella, jossa Dyna-, Dieper-

ja Wolga-virrat saavat alkunsa, sanotaan *Waldai*- eli *Volkonski*-metsäksi. Tämä maan harju jakaa Venäjän kahteen osaan, joista eteläinen on vierittävä Mustan ja Kaspin merelle, ja toinen eli pohjos-puoli taas Jäämerelle.

Pohjos-puoli on hyvin metsänen, järvinen ja soinen maa. Täällä on Euroopan suurin järvi: *Laatokka* eli *Aaltojärvi*, johon Saimaasta juoksee Wuoksen virta, *Äänisestä* eli *Onegasta Syväri* eli *Svir* ja *Volkova* eli *Velho-joki Ilma*-järvestä. Kaikki Aaltojärveen yhtyneet vedet juoksevat sitten *Nevan virtaa* myöten Suomen lahteen. Laatokan jälkeen suurin järvi Euroopassa on *Onega*. Paitsi näitä on vielä mainittavat *Bjelo-osero* (Valkea järvi), *Peippunen*, josta *Narvan* joki juoksee Suomen lahteen, ja Lapin maassa *Imandra*, joka on sulana ainuasti muutamia kuukausia vuodessa.

Suurimmat virrat. Itämereen mäneevät: *Niemen* eli *Nieman*, jolla on lisäjoki *Wilja*; ja *Dýna* (Wäinö-joki), joka juoksee *Rii'an* lahteen. Jäämereen mäneevät: *Onega*, *Wiena*, jonka alkuvirrat ovat *Suchhona*, Kubinin järvestä, ja oikean puolimainen lisävirta *Wytshegda*; *Mesen* ja *Petshora*, jotka molemmat juoksevat tasasta autio-kangasta myöten.

Etelä-osa Venäjätä on, kuin vasta sanottiin, myöskin pelkkää tasasta Mustalle merelle vierittävää kangasta. Jos pohjos-puolella oli avaroita järviä, niin täällä taas on ankaroita virtoja. Mustaan mereen juoksee mainion Donavan vasemman puoleinen sivuvirta *Pruth*, joka, alkaen Itävallan maista, on keski-varrellaan ra-

jana Turkkia vasten. Samoten Itävallasta tulee Mustaan mereen juokseva *Dniester*. Mutta tykkänään Venäjän piirissä ovat seuraavat myöskin Mustaan mereen juoksevaiset *Bog* ja *Dnieper* eli *Kiijoki*, joka viimeksi mainittu, alkaen Volkonski metsästä, on 160 Suomen penikulmaa pitkä, ja saapi oikealta puolelta *Berésina* ja *Pripets* ja vasemalta kädeltä *Desna* ja *Worksla*-nimelliset sivu-virrat. Assovan järveen juoksee 130 penikulmaa pitkä *Don*, johon vasemalta puolelta tulee lisävirrat *Koper* ja *Medveditsa*, ja oikealta kädeltä *Donets*, eli *Pieni Don*. Euroopan suurin virta on *Volga* eli *Rava*-joki. Alkaen pienestä järvestä Volkonski-metsästä, juoksee tämä kalanen 240 penikulmaa pitkä virta ensin itään, saaden tällä matkalla vasemalta kädeltä tulevan *T'vertsá*- ja oikealta puolelta tulevan *Oká*-nimisen lisävirran; sittemmin käännäikse emävirta etelään, ja saapi vasemalta tulevan *Káma*-virran, jolla taas on kaksi lisävirtaa: *Wjätkä* oikealla ja *Bielaja* vasemalla puolella. Viiminen Kaspin mereen juokseva virta on *Ural*, joka alkaa yhden nimisistä vuorista, ja on 130 penikulmaa pitkä.

4. *Ilma*. Venäjän maa, joka ylettyy Jäämeren puuttomilta lumi-tunturilta aina Mustan ja Kaspin meren ruohottaville rannoille, on ilman suhteen hyvinkin erin kaltaista. Yleeseen ei ilma täällä ole yhtä mieto ja ihana, kuin Länsi-euroopassa yhden leveyden eli tasa-ympyrän alla. Niin ovat esimerkiksi Ranskan maa ja Musta meri yksien tasa-ympyröiden välillä; kuitenkin pysyvät Ranskan satamat kaiken vuotta sulana, kuni Mustan ja Kaspin meren rannat ovat jäässä mel-

kein yhtä kauan kuin Itämeren etelä-rannat. Samoin on syksy ja kevät Venäjän aavoilla kankailla tuskin tuntuvakaan. Kylmä talvi seuraa äkkiä kuumaa kesää. Sen tähden kohtaavatkin kameli ja peura toinen toisensa melkein yksillä kankailla.

Jäämeren rannoilla, jossa talvea kestää yhdeksän kuukautta, ennättää maa lyhyen kesän aikana tuskin sulakaan. Vuoren tunturit ovat kaiken vuotta lumen vallassa. Pellon viljelystä ei ole sanottavaksikaan. Maa kasvaa ainuasti karpaloita, muuramia, sammalia, jäkäleitä, kanarvia, paju-pensaita ja vaivas-koivuja, eikä niitäkään perimäisessä pohjosesa. Käsyjä eläimiä ei täällä pidetä muuta kuin koiria ja poroja, joita kumpasiakin valjastetaan pulkka-reen eli ahkion eteen, lumikankaita ajeltaessa. Mutta siihen sijaan on paljon metsäeläimiä, kuin karhuja, susia, ilveksiä, kettuja, majavia, näätiä, saukkoja ja kärppiä. Ihmisistä ei moni ole eläissänsä päässyt leivän makuun. Ne eleleevät peuran lihalla, kaloilla ja karpaloilla. Hylkeen rasva on heidän paras herkkunsa.

Maan harjun lähetessä, muuttaa maa luontonsa, vaikk'ei se vielääkään ole varsin viljavaa; mutta kasvaa kumminkin avaroita metsiä, joissa on, paitsi Suomessa tavallisia havu- ja lehti-puita, myös paljon saksan kuusia. Peltoa, missä sitä vähän on, siinä viljellään ottaa, ruista, kauraa, tattaria, potaattia ja hamppua. Mutta oikea viljamaa alkaa vasta 60 tasa-ympyrän etelä-puolella, jossa tavallisinakin vuosina saadaan ruista, vehnää, tupakkaa, sipulia, kaalia, juuri-kasvuja, palkoviljaa ja puun hedelmiä niin runsaasti, että riittää muuallekin myöä.

Mustan meren rannoilla on ilma aivan mieto ja mielusa. Täällä on ihanoita puutarhoja, kellertäviä peltuja, joissa kasvatetaan vehnää, mais-, hirsi- ja riisijyviä, melonia, arbuusia, persikoita, aprikosia, viikunoita, viinaa, mantelia ja silkki-pensaita. Mutta toisin paikoin tahtoo liika kuivuus niin vaivata maata, ettei viinan kasvatusta eikä pellonkaan viljelys tahdo mänestyä. Kaspin meren rannoilla on maa niin suolasta ja ilma niin kuumaa, että suola-lähteistä kuivataan suoloja. Sulan maan aikana, jota kestää 9 kuukautta, on maa hyvä karjan laidun, talvella taas on koko kangas lumen vallassa. Rajut itä-tuulet ajaa pölyyttävät lumen koviin nietoksiin, niin että se on laineissa kuin aava meren selkä kovalla myrskyllä.

II. Aukkaat.

1. *Kansoja.* Venäjän avarassa maassa asuu monta eri kansaa. Enin osa, 47 miljoonaa, on *Venäläisiä*, joita sanotaan *suuriksi, pieniksi ja valkeiksi Venäläisiksi* sen paikan nimeltä, jossa asuntoa pitävät. *Kasakoita* on 3 miljoonaa, jotka majoilevat Dnieper-virran tienoilla, Don ja Ural-virtojen varsilla ja Mustan meren koillis-rannalla. *Lätiläisiä* ja *Litvalaisia* 2½ milj. *Turkkilaisia* Krimin niemellä ja Tauriassa 1¼ milj. *Suomalaisia*, maan harjun pohjos-puolella ja Rava-virran varsilla, yli 2 miljoonaa. *Juutalaisia* siellä täällä ja enin Puolan raja-maissa 1½ milj. *Saksalaisia, Mustalaisia, Kalmukkeja* ja muita muukalaisia yhteensä 2 miljoonaa. Koko väkiluku nousee Euroopassa 60 miljoonaan.

2. *Säätyjä*. Vapaa sääty on Venäjällä kahden lainen, nimittäin: *suku-aateli* ja *virka-aateli*. Ensimmäinen näitä, jota kaikki vanhimmat ja kuulusimmat suvut ovat, saadaan jo syntyessä, ja kulkee miespolvesta miespolveen; toiseen päästään ruunun palveluksella, sillä kaikki sekä sota-upsierit että virkamiehet ovat aatelin arvostia, ja jaetut 14 arvo-luokkaan. Upsierien lapset ovat myös aatelia, ja virkamiehien 8 ensimmäisessä luokassa; mutta ei 6 ala-luokan virkamiehien lapset. Suku-aatelista on enin osa *ruhtinoita*, ja vaan pienempi osa *reiviä* ja *paruonija*. Venäjän vapaa sääty on hyvin rikas ja sen hallussa on melkein koko maa. *Porvarien* sääty on jaettu kahteen luokkaan, heistä saapi ainuasti kauppamiehet lunastaa itsensä vapaiksi sotaväestä. *Talokkaiden* sääty on kahta laatua: 1) *vapaita* talokkaita, johon luokkaan luetaan kaikki ne, joilla on oma ostama maa, kaikki muualta tulleet muutokkaat ja kaikki veroa maksavaiset paimenkansat Tauriassa ja Sipirjassa, ja 2) *ruunun* talokkaita, johon luokkaan luetaan ne, jotka viljelevät ruunun maata, sijotettu sotaväki, palveluksesta eronneet sotamiehet ja niiden lapset ja Sipirjaan tuomitut asukkaat.

3. *Elatus-keinoja*. Paras elatuskeino ja rahan saalis on maan viljelys, joka mänestyy paraiten keski- ja länsi-puolella. Vaikka sitä ei sielläkään harjoteta yhden laisella taidolla ja ahkeruudella, kuni muissa Euroopan sivistyneissä maissa, niin saadaan kuitenkin niin paljon eloa, että Venäjän jauho-kulia kuletetaan ympäri Euruoppaa. Pellavaa ja hamppua kasvatetaan Länsi-

venäjässä ja humaloita ja tupakkaa paljon Pienessä Venäjässä. Nummi-juuria, joista tehdään sokeria, viljellään myös paljon. Kasviston ja puistoin hoito on Rimin niemellä aivan hyvä. Silkkiä kasvatetaan Kaukaasiassa.

Karjan kaitseminen on maan viljelyksen rinnalla paraita, ja paikoin, kuni kaakkos-kankailla, ainua elatuskeino. Hevonen on siellä mielunen eläin. Suuria hevos-laumoja juoksentelee kankailla, niinkuin muitakin metsän eläimiä. Ne kuin ovat puoli-villia, niin kasakat ja muut asukkaat pyytävät niitä permillä ja totuttaavat työhön. Sarvi-karja on suurta ja hyvää, etenkin Etelä-venäjässä. Lampailla on yleesen karkea villa, mutta hieno-villasia lampaita on viime vuosina tuotu ulkomailta. Tauriassa on kuitenkin hieno-villasia lampaita ja silkki-karvasia vuohia. Sikoja syötetään paljon Don-virran varrella. Mehiläisiä, joista saadaan hunajata, hoidetaan paljon. Kamelit ja aasit ovat etelässä tavallisia eläimiä.

Kalan saalis on hyvä, etenkin sampi-saalis Wolga- ja Ural-virroissa ja Kaspin meressä, joista kapa-sampia ja sammin mätiä eli "kaviaria" viedään ulkomaillekin. Muuten pyydetään sorvia ja sardellia Mustasta merestä, sillia ja makrillia ynnä muita tavallisimpia meri-kaloja Valkeasta merestä ja lohia Vieran virrasta.

Metsästäminen on yhtä hyvä ja etusa, kuni kalan pyyntö, mutta ainuasti pohjos- ja kaakkos-puolella, jossa on paljon lintuja ja muita metsän eläimiä, joiden nahoista Venäläiset saavat hyviä turkin aineita sekä itselleen että muillekin myöä. Etelä-venäjässä ajetaan villi-sikoja ja Jäämerestä pyydetään hylkeitä ja valaskaloja.

Ural-vuorista, etenkin niiden keski-osasta, kaivetaan paljon kultaa, hopeaa, latinaa, vaskea, rautaa, lyijyä ja kalliita kiviä. Marmori kiveä, kalkkia ja kivihiiliä saadaan Ural-virran rannoilta, ja alabaster-kiveä Oká-virran varrelta. Salpetteriä valmistetaan pienessä Venäjässä. Suoloja sekä säretään Ural-vuorista että kuivataan suola-lähteistä kaakkos-kankaalla.

Työ-tehtaita eli vaprikoita on kyllä 8 tuhatta; mutta ne eivät riitä koti-tarpeeksikaan. Niissä valmistetaan enimmäkseen puuvilla- ja silkki-vaatetta, nahkoja, kynttilöitä, öljyä, karkeita hamppu- ja pellava-palttinoita, köysiä, lasia, peiliä, posliinia ja tupakkaa.

4. *Kaupan käynti* on joksenkin vilkas, mutta enimmäkseen vieraiden vallassa. Muiden maiden kauppiaat lähettävät laivoja Venäjän satamoihin, ostamaan sieltä kaikenlaista valmistamatonta, eli luonnon kasvattamaa ainetta, joita he sitten, vuoden tahi parin kuluttua, tuovat takaisi valmistettuna tarvekaluiksi. Niin noutaavat ulkomaalaiset Jäämeren rannoilta, *Arkangelin* satamasta, metsän antimia, kuni laivan aineita, tervaa, potaskaa, hylkeen rasvaa ja turkiksia; vähän hamppua, purjevaatetta, köysiä ja rautaa. Itämeren valkamoista, *Pietarista*, *Tallinnasta* eli *Räüvelistä*, *Riigasta* ja *Liibaunsta* tuotetaan, paitsi metsän antimia, myös paljon eloa, pellavaa ja hamppua, pellavan ja hamppun siemeniä ja niistä tehtyä öljyä, talia, saipuata, raavaan vuotia, pajutettuja nahkoja, turkiksia, purjevaatetta, ja köysiä sekä vähän metallia ja metallikaluja. Mustan meren satamoista, jotka ovat *Odessa*, *Taganrog* ja *Kertsh*, kuletetaan: vehnää, pellavaa,

villoja, talia ja pajutettuja nahkoja. Kaspin meren rannoilta, *Astrakanin* satamasta, tuodaan rautakaluja ja kankaita. Maata myöten viedään Preussin maalle lautoja ja malkoja, Itävaltaan pajutettuja nahkoja ja raavaita, Turkin maalle ja Aasiaan puuvilla-vaatetta ja muita teoksia. — Ulkomailta tuodaan Venäjälle juomia, paineita eli väriä, puuvilloja ja puuvilla-kankaita, silkkiä ja silkki-vaatetta, valmistamatonta eli hiekka-sokeria, kahvia, ryytiä ja muita siirtomaiden tavaroita. Tielehtiä tuodaan maa-matkaa Kiinan maasta.

Sisämainen kaupan käynti on joksenkin vireä Wolga-, Dýna- ja Wiena-virroilla, kuni myös kanavilla ja Pietarista Moskovaan saattavalla rautatiellä. Yleesens ovat kaikki Venäjän virrat, paitsi Dnieper, aluksilla kulettavia. Laiva-liikettä varten on Dnieper-virran koskia perattuna ja sulkulaitoksia tehtynä. Paitsi sitä on kaivantoja, joista paraimmat ovat: *Kabinin*, *Marian* ja *Wishnii-volotshokan* kaivannot, jotka yhdistäävät Wolga-virran haaroja Suomen lahteen ja Jäämereen mänevien virtojen kanssa. *Aaltojärven* kaivanto, jolla vältetään vaarallinen kulku Aaltojärvellä, mänee Wolkovan suusta Nevajoen niskalle. *Berésinan* kanava, Dnieper-virtaan juoksevan Berésinan ja Dýnan välillä. Näiden kanavien avulla käypi Pietarista aluksilla kulkeminen sekä Jäämereen että Mustaan ja Kaspin mereen.

5. *Uskonto. Riekan yleinen*, eli kuin Venäläiset itse sitä nimittäävät, ”*oikea uskonto*” on valtakunnan pää-uskonto, sillä siihen kerran kastettu ei saa enään siitä luopua. Sitä tunnustaa 50 miljonaa ihmistä. Mutta laillinen turva ja suojelus on sallittuna kaikille

muillekin uskon tunnustajaille, kuitenkin muutamilla välipuheilla. Niin eivät esimerkiksi muut, kuin Riekan uskolaiset saa pitää kirkon kelloja Pietarissa ja muissa paikoissa, jossa Riekan uskonto on pää-uskontona. *Luterilaisia* asuu 2 miljonaa Itämeren maissa. *Ruomin yleisen* uskon tunnustajoina, eli kuin tavallisessa puheessa sanotaan, *paavin uskolaisia*, on noin 3 miljonaa Länsi-venäjässä. *Muoksen uskolaisia* 1 miljonaa myös Länsi-venäjässä. *Mahometin* oppilaisia liki 3 miljonaa Tauriassa ja Krimin niemellä, ja *pakanaita* 1 miljonaa Aasian raja-maissa.

Venäläiset, Kasakat, Rumeeniläiset ja monta Suomalaista kansaa tunnustavat Riekan yleistä uskontoa; Puolalaiset ja Litvalaiset Ruomin yleistä uskontoa; Lättiläiset, Saksalaiset ja osa Suomelaisia Luteruksen puhdistamaa uskontoa; ja Turkkilaiset ovat Mahometin uskolaisia.

6. *Kansallinen sivistys* on vielä huonolla kannalla. Harva talon poika taitaa kirjaa lukea ja vielä harvempi kirjottaa. Mutta kansakouluja laitetaan ehdimiseen, joista on toivo, että sivistys on nousemassa. Korkeampata eli tieteellistä sivistystä varten on 7 yliopistoa, nimittäin: *Pietarissa, Tartolinnassa* eli *Dorpatissa, Moskovassa, Kasanissa, Kiievassa, Charkovassa* ja *Odessassa*, ja monta koulua. Paitsi näitä on vielä erinäisiä oppineiden seuroja ja erinäisiä säätyjä varten perustettuja oppilaitoksia, kuin papin seminariumeja, maan viljelys-, vuorityön-, kaupanteon-, merimiesten- ja käsitöiden-, sekä monta sota-koulua.

III. Hallitus.

1. *Hallitus-muoto* on yksvaltanen, hallitus-istuin perittävä ja hallitsia itsevaltanen. Hänen vallassa on korkein sekä lakia laativa että ylimäinen tuomio- ja toimitus-voima. Keisarin apuna hallituksessa on *valta-neuvosto*, jolta keisari kysyy neuvoa uutta lakia laatiessa ja asetuksia antaessa. Jäseninä siinä ovat lailliseen ikään ehtineet *suuret ruhtinat*, valtakunnan ministerit, ja muita keisarin nimittämiä suuri-sukusia ja korkea-arvosia herroja, yhteesen 40 henkeä. Kirkollisia asioita hoitaa *pyhä synoodi*, jossa keisari itse, kuin kirkon patriarkka, istuu esimiehenä. Muita jäseniä ovat Nougorodin Pietarissa asuva metropoliita, 3 arkkipiispaa, 1 piispa, nimittäin keisarin rippi-isä, 1 arkki-mandriita, ylimäinen sota-pappi ja 1 protohierei eli tuomio-rovasti. Lain asioissa on *johdattava senaatti* korkein tuomio-oikeus, ja talouden asioissa on *valta-ministeristö* ylimäinen toimitus-oikeus. Venäjällä on jo vanhastaan ollut, ennen kuin muissa maissa, *oman tunnon* eli *sovinto*-oikeuksia, joiden tarkoitus on sovittamalla estää riitoja nousemasta.

2. *Hallitsia* on *Aleksander Toinen* ja hänen lyhyin ja tavallisin nimityksensä: *kaiken Venäjän keisari ja itsevaltiias, Puolan tsaari ja Suomen suuri ruhtinas*; mutta laveammassa nimityksessä luetellaan melkeen kaikki valtakunnan maakunnat ja lopussa nimittäiksen keisari Norjan perilliseksi, Schlesvigin, Holsteinin ja Oldenburgin herttuaksi. Keisarin pojat ja tyttäret ovat *suuria ruhtinoita* ja *suuria ruhtinattareita*, ja vallan perillistä sanotaan *cesaa-*

revitsiksi. Keisarit asuivat ennen *Kremlin* linnassa Moskovassa, vaan nykyjään tavallisesti *talvi-hovissa* Pietarissa.

3. *Valta-varat.* Valtakunnan pää-raha on *hopea-rupla*, joka vastaa neljää Suomen markkaa. Se ja'etaan sataan *kopekkaan*.

Ruunun tulot yhteesen nouseevat vuodessa noin 300 miljonaa hopea-ruplaan. — *Mänöt* ovat monen laisia ja vaikeammat määrätä, sillä toisena vuonna määnee enemmän ja toisena vähemmän. Ne tekivät vuonna 1860 305 miljonaa hopea-ruplaa.

4. *Sotaväki.* Venäjän sotaväkeä on lisättynä lisäämistään niin, että se ennen viime sotaa nousi noin miljonan paikoille. Nykyjään on, paitsi kasakoita, noin 800,000 sotamiestä. Sota-aluksia, suurempia ja pienempiä, on yhteesen noin 300. Sotamiehiä otetaan sitomalla tarpeen mukaan, millon enemmän millon vähemmän. Rauhan aikana on otettuna tavallisesti 8 ja välistä vaan 4 miestä tuhannesta; mutta sota-aikona 10 ja 12 tuhannesta.

IV. Paikka-kuntia.

Itämeren maat.

1. *Inkerin maa*, Suomen lahden, Rajajoen, Aalto-järven, Peippusen ja Nevajoen välillä, on tasasta ala-maata, joka kasvaa avaroita havu-metsiä. Aukkaat ovat Suomelaisia ja tunnustaaavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Venäläisiä ja Saksalaisia asuu kaupunnissa.

Kaupuntia: *Pietari*, perustettu vuonna 1703 Nevajoen suuhun, Euruopan suurimpia ja kauniimpia kau-

puntia, keisarin ja Inkerin läänin kuvernörin istuin, yli-opisto, monta akatemiaa ja koulua, metropoliitta ja korkein papillinen hallitus, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, 500 tuhatta asukasta. Komeita kartanoita on monta: *talvi-hovi*, jossa keisari tavallisesti asuu; *erä-käs-hovi*, jossa on puutarha yläkerrassa; *marmori-hovi*, joka on tehty pelkästä kivistä ja metallista, puuta siinä ei ole kipenettäkään; *Iisakin kirkko*, suurin Pohjos-euruopassa, rakennettu marmori kivistä 56 jalkaa korkeiden kivi-pylväiden päälle; *Tsaari Pieta-rin* vaskesta valettu *kuva-patsas* ja *Keisar Aleksanderin muisto-patsas*, tehty yhdestä 84 jalkaa pitkästä kivistä. Se on korkein yhdestä kivistä tehty koristus mailmassa.

Muita kaupuntia on vielä: *Retusaaressa Kronstadt*, vahvasti perustettu linnotus Suomen lahden pohjassa, sota-laivaston satama, 50 t. a. — *Pähkinälinna* eli *Schlysselburg*, vanhan aikunen linnotus Nevan niskalla, 6 t. a. — *Narva*, varustuksilla vahvistettu kaupunki Narva-virran suussa, muistettava tap-pelu-tanner vuonna 1700, 5 t. a.

2. *Wiron maa*, tasanen ja jokseenkin viljava alanko, Narva-virran länsi-puolella. "Maa-rahvas" eli Wirolaiset ovat Suomen heimoa ja tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa, mutta herrat maalla ja kaupuntilaiset ovat Saksalaisia. *Hiiden maan* eli *Päiväsalon* saarella asuu Ruotsalaisia.

Kaupunki: *Tallinna* eli *Rääveli*, vanhan aikunen, Tanskan kuninkaan Woldemarin vuonna 1218 perustama kauppa-kaupunki, hyvä satama, jossa osa Ve-

näjän sota-laivastoa lepää talvella, viepi ulkomaille pel-lavan ja hampun siemeniä, eloa ja nahkaa, 30 t. a.

3. *Liivin maa*, Peippusen, Rii'an lahden ja Dýna-virran välillä, on epätasasta ranta-maata. Mäkiä, kankaita, soita, järviä ja peltoja on vuorotellen. Iki-vanhat asukkaat *Liiviläiset*, jotka ovat Suomen hei-moa, ovat häviämässä. Uudemmat asukkaat *Lättiläi-set* ovat Venäjän sukua. Pohjos-puolella asuu *Wiro-laisia*. Aatelisto ja kaupuntilaiset ovat *Saksalaisia*. Uskonto Luteruksen puhdistama. Tätä lääniä on myös *Saaren maan* eli *Yösalon* viljava saari.

Kaupuntia: *Riiga*, lähellä Wäinö-virran suuta, kuvernörin asunto, lakea kauppa, sokeri- ja verka-teh-taita, 100 t. a. — *Tartolinna* eli *Dorpat*, ihanassa laksossa liki Peippusen rantaa, yli-opisto, peili-tehdas, 20 t. a.

4. *Kuurin maa*, Rii'an lahden ja Itämeren vä-lillä, on yleesen tasasta ja viljavata maata, mutta kes-kellä on hiekka-harju. Asukkaat, *Lättiläiset*, ovat Venäjän heimoa; vapaa sääty osaksi *Puolalaisia* ja toiseksi osaksi *Saksalaisia*; kauppiat ovat enimmiten *Juutalaisia*. Kolmannes osa kansaa pysyy Paa-vin uskonnossa, mutta kaksi kolmannesta tunnustaa Lu-teruksen puhdistamaa uskontoa.

Kaupuntia: *Mitau*, hiekka-kankaalla, pienen pu-ron varrella, oli ennen oman takeisien iso-herttuiden, vaan nyt ainuasti maaherran asunto, 25 t. a. — *Li-bau*, Itämeren rannalla, hyvä kauppa, 10 t. a.

Suuri-venäjä.

Wolkonski-metsä jakaa sen kahteen palstoon. Pohjos-osa, ja etenkin sen koillis-puoli on yhden muotosta metsätöntä alamaata ja kolkkoa kangasta. Etelämpänä, maa-harjun rinteillä kasvaa avaroita metsiä, joista pyydetään paljon kallis-nahkasia eläviä. Walkean meren rannoilla ja Wienan joen varsilla käypi jo maata viljeleminen. Aukkaat, joista enin osa tunnustaa Riekan yleistä uskontoa, ovat enimmäkseen Suomen sukua. Walkean meren länsi-puolella majailee *Lappalaisia* ja sen itä-puolella *Samojediläisiä*. Lappalaisista etelään päin asuu *Karjalaisia* ja Samojedien etelä-puolella *Vepsäläisiä* ja *Syrjäläisiä* eli *Komulaisia*. *Venäläisiä* asuu ylen ympäriseen.

Kaupuntia: *Arkangel*, 9 penikulmaa Wiena-virran suusta, maaherran asunto, Pohjos-venäjän paras kauppa-kaupunti, josta Englannilaiset ja Hollannilaiset noutaavat tervaa, talia, hylkeen rasvaa, rautaa ja turkiksia. Tehtaissa valmistetaan sokeria, purjeita ja köysiä, 20 t. a. — *Savodoi* eli *Petruska*, Äänisen länsirannalla, Aunuksen läänin maaherran asunto, puuskien eli tykkien valanto, 10 t. a. — *Nowgorod*, Wolko-va-joen niskalla, kävi ennen laveata kauppaa, maaherran asunto, 18 t. a. — *Pleskova* (suomeksi Pihkava), Welika-joen suussa, maaherran asunto, oli ennen varakas, jota isot markkinat vielä muistuttaa, nyt pienien lainen, 17 t. a. — *Wologda*, Suchôna-virran varrella, maaherra, 18 t. a.

Etelä-osa on Venäjän väki-rikkain maa. Wolga, Okâ, Dnieper ja Don-virtojen varsilla tekee vilja hyvän

terän, ja hedelmä- ja tammi-puita kasvaa metsissä. A-
sukkaat, joita on 20 miljonaa, ovat enimmäkseen *Venä-
läisiä*. Ainuasti idässä on *Suomalaisia* ja etelässä
vähän *Tatarilaisia*.

Kaupuntia, joissa on maaherra ja lukio, on 13, ni-
mittäin: *Jaroslavl*, Wolgan varrella, 30 t. a. —
Kostromá, niin ikään Wolgan varrella, 25 t. a. —
Nishnei-Nowgorod, Oká-virran suussa, suuret mark-
kinat, joilla vaihetaan Aasian ja Euroopan tavaroita,
40 t. a. — *Wladimir*, Kläsnä-joen varrella, ennen
ruhtinoiden asunto, 12 t. a. — *Twér*, Tvertsá-virran
suussa, 28 t. a. — *Moskova*, yhden nimisen joen
varrella, ennen Pietaria Venäjän pääkaupunki, jossa
keisari vieläkin ruunataan, yli-opisto, metropoliitta, mon-
ta tehdasta, hyvä vaihto-kauppa, 400 kirkkoa, 380 t.
a. Sisimäinen osa on nimeltä *Kreml*. — *Tambova*,
29 t. a. — *Riäsän*, 19 t. a. — *Túla*, mainio rau-
ta-paja, jossa valmistetaan pyssyjä sotaväelle, 50 t. a.
— *Kalúga*, Oká-virran varrella, 35 t. a. — *Smo-
lensk*, Dnieper-virran rannalla 25 t. a. — *Worô-
nesh*, lähellä Don-virtaa, vanhan aikunen, 40 t. a. —
Kursk, lähellä Desnaa, suuret markkinat, 25 t. a. —
Orél (lue *Arjol*), Oká-virran varrella, 30 t. a.

Länsi-venäjä.

1. *Litvan maa*, (Liettua) Nieman ja Wilia-
virtojen varrella, on hyvin metsästä ja soista maata.
Maan asukkaat, *Litvalaiset*, ovat Venäjän heimoa;
mutta kaupuntien asukkaat ovat *Puolalaisia*, *Juu-
talaisia* ja *Saksalaisia*. Litvalaiset ja Puolalaiset
tunnustavat Ruomin yleistä uskontoa.

Kaupuntia, jossa on maaherra, on 3: *Kowno*, Wilia-virran suussa, 7 t. a. — *Wilno*, Wilia-virran varrella, oli ennen Litvan ruhtinoiden asunto, ja on vieläkin kaunis kaupunki, jon kun lainen kauppa, lääkärien akatemia, 70 t. a. — *Grodno*, Niemanin varrella, verka-, silkki- ja sametti-tehtaita, suuret markkinat, 23 t. a.

2. *Valkea Venäjä*, on, kuin edellinenkin metsäen ja soinen. Pripets-virran varrella on suurimmat suot koko Euruopassa.

Maaherran kaupuntia: *Witebsk*, Dýna-virran varrella, 30 t. a. — *Minsk*, 24 t. a. — *Mohilev*, Dnieper-virran varrella, katoliikkiläinen arkkipiispa, 23 t. a.

3. *Wolýnia* ja *Podólia*. Maa on yhden laista, kuin edellinen, mutta viljavampaa. Eloa, liinaa ja pel-lavaa viljellään paljon. Asukkaat ovat *pieniä Venäläisiä*. Aatelisto ja porvarit ovat *Puolalaisia*.

Maaherran kaupuntia on 2: *Shitomir*, nahka-tehtaita ja hyvä kauppa, 38 t. a. — *Kaminiets*, vahva linnotus, 16 t. a.

Pieni Venäjä.

Asukkaat, pienet Venäläiset ja Kasakat, ovat ahkeroita karjan kaitsioita ja pitäävät paljon mehiläisiä, mutta viljelevät myös eloa, pellavaa, hamppua, humaloita, tupakkaa ja hedelmä-puita. Moniain paikoin saavat salpetteriä maasta.

Kaupuntia, joissa on kuvernöri: *Kiev*, Kii-virran varrella, yli-opisto, metropoliitta, ja kuulusa luostari, maan alasissa kammioissa säilytetään pyhien ruumiita,

joita jumalaiset asukkaat käyvät kumartamassa, lavea kauppa ja markkinat, 68 t. a. — *Charkov* (Harkova), Donetsin varrella, yli-opisto ja suuret markkinat, 52 t. a. — *Poltáva*, Workslan varrella, suuret markkinat, 30 t. a. — *Tshernîgow*, Desnan varrella, saippua-vapriikka, 11 t. a.

Etelä-venäjä.

Etelä-venäjä jaetaan kolmeen pienempään osaan: *Bessarâbia*, *Uusi Venäjä* ja *Donin kasakkoin maa*, joista keskimäinen taas jaetaan kolmeen lääniin: *Cherson*, *Jekaterinoslavl* ja *Tauria*.

Bessarâbiaksi sanotaan Dniester ja Pruth virtojen välillä olevata hyvää vilja- ja viina-maata. Vanhat asukkaat, *Rumeeniläiset*, puhuuvat huonoa latinaa. Läänin kuvernööri asuu *Kishinevan* kaupunnissa, 94 t. a. — *Akkerman*, hyvä kauppa, 29 t. a.

Uudeksi Venäjäksi sanotaan ranta-maata Dniester-virran suusta Don-virran suuhun. Asukkaat ovat *pieniä Venäläisiä, Saksalaisia, Riekkalaisia* ja vähän *Tatarilaisia*. Maa on lihavata, ja kasvaa viljalta vehnää, pellavaa, silkkiä ja hedelmäpuita. *Krimin* niemi on etenkin mielusa maa. Siellä kasvaa kesämaan hedelmiä, kuin viina- ja viikuna-puita. Eläimistä ovat merkittävät: kamelit ja aasit, hieno-villaset lampaat ja silkki-karvaset vuohet. — Kaupuntia: *Odessa*, paras kauppa-paikka Mustan meren rannalla, yli-opisto, 120 t. a. — *Nikolajev*, sota-satama Bogvirran suussa, 65 t. a. — *Cherson*, Dnieper-virran suussa, sota-satama, kuvernörin asunto, lavea kauppa,

40 t. a. — *Jekaterinoslavl*, kuvernörin asunto, verkaja sukka-teko, 22 t. a. — *Simferôpol*, kuvernörin asunto, keskellä Krimin nientä, 17 t. a. — *Taganrog*, hyvä kauppa-paikka Assovan meren koillis-päässä. — *Kertsh*, kauppa-paikka Krimin niemen itä-reunalla, 21 t. a.

Donin Kasakoin maa on metsätön, suolanen kangas, jolla Kasakat ja Kalmukit kaitseevat karjajansa. Viina-puita kasvaa paljon. Kasakoin ataman eli päämies asuu *Novo Tsherkaskin* kaupunnissa, jossa on 23 t. a.

Itä-venäjä.

Itä-venäjä on avara maa Kaama- ja Volga-virtojen varsilla. Pohjos-puoli on metsästä, keski-kohta viljavata, etenkin Volgan rannoilla, ja etelä-osa auhtoa kangasta. Kuitenkin kasvaa etelässä jokien varsilla kesä-maan hedelmiä, kuni viikunoita, öljy-puita, mantelia, viina-puita ja silkki-pensaita, ja Kaspin merestä, Volga- ja Ural-virroista pyydetään paljo kaloja ja Ural-vuorista sulatetaan kultaa, hopeaa ja vaskea.

Kansoja on monen laisia. Enin osa on *Venäläisiä* ylen ympäriseen ja *Kasakoita* Ural-virran varsilla. Suomalaisia kansoja ovat: *Syrjäläiset* ja *Permiläiset* Kaaman varsilla, *Watjalaiset* Wjätjän rannoilla ja *Tjeremissiläiset* ja *Mordvalaiset* Wolgan ympärillä. Turkkilaista kantaa ovat *Tatarilaiset*, *Tjuvashilaiset*, *Kalmukkilaiset*, *Bashkiiriläiset* ja *Kirgiisiläiset*.

Kuvernörin kaupuntia on: *Stavrôpol*, viinan ja silkin viljelys, 20 t. a. — *Astrachan*, 7 penikulmaa

Wolgan suusta, käypi laveata kauppaa Aasiassa, sotasatama, 37 ristin uskoista kirkkoa. 15 mahometin uskoista rukous-huonetta ja 1 indialainen pagodi-tempeli. Asukkaat, joita on 45 tuhatta, ovat monta eri kansaa, joiden joukossa on Intialaisia, Persialaisia ja Armenialaisia. — *Sarâtow*, hyvä kala-paikka Wolga-virran varrella, pitää vaihto-kauppaa Moskovon ja Astrakanin välillä, 90 t. a. — *Orenburg*, Ural-virran varrella, käypi kauppaa Aasiassa. Täällä asuu myös mahomettiläinen mufti eli ylimäinen pappi, 28 t. a. — *Samâra*, Wolga-virran varrella, myöpi paljon eläimiä ja sammin mätiä eli kaviaaria, 38 t. a. — *Perm*, Kaama-virran varrella, vaski-pajoja, 19 t. a. — *Wjät-kä*, yhden nimisen virran varrella, käypi kauppaa Arkangelissa, 15 t. a. — *Ufa*, Bielajan varrella, 20 t. a. — *Kasan*, Kasanin joen suussa, yli-opisto, 66 kirkkoa, 10 mahomettiläistä rukous-huonetta, valmistaa saippuata, kynttilöitä ja nahkoja, 72 t. a. — *Simbirsk*, Wolga-virran varrella, 25 t. a. — *Pensa*, vuoren kiteiden eli kristallien hionta, 28 t. a.

Puolan maa.

I. Maa.

1. *Ala ja rajat*. Puolan maata kestää 35 puoli-päivä-kaaresta 42 saakka, ja pituudeltaan 50 tasaympyrästä 59:teen saakka. Nieman- ja Buug-virrat erottaavat Puolan Venäjän maasta: etelässä on Itävalta ja lännessä sekä luoteessa Preussin valtakunta.

2. *Mantereen muoto*. Maa on melkein tasasta: vuoria ei ole, tuskin sanottavaksikaan, eteläinen puoli

on kuitenkin mäkistä. Sudeeti-vuorista alkava *Wisłá* (Saksalaisien *Weichsel*), on maan emävirta. Se juoksee ensin koilliseen, Itävallan rajaa myöten, käännäiksen sitten pohjoseen, mutta mutkistuu kohta taas luoteeseen ja laskeeksensa Itämereen. Virta on sekä rajalla että maankin sisässä aluksilla kulettava. Sen lisävirroista ovat *Bûg* ja sen sivuvirta *Narew* oikealla ja *Pilitsa* vasemalla puolella, merkillisimmät. Äsken mainittu Nieman eli *Niemen* on rajana Venäjätä vasten. *Wartha*, josta ainuasti alku puoli on tähän kuuluva, juoksee Oder-virtaan.

3. *Ilma*. Lämpymä on tasan jaettuna vuoden yli Warshaussa ja sen ympäristöllä 7 astetta; vaikka talvi, jota kestää 5 kuukautta, on useasti hyvinkin luminen ja yhtä kova, kun Suomen etelä-rannoilla. Tässä maassa omituinen rutto-tauti on *plica polonica*. Ravaan rutto on aivan tavallinen.

4. *Luonnon tuotteita*. Ainuasti etelä-osassa saadaan rautaa, vaskea, lyjyä ja sinkkiä. Turpeita ja kivi-hiiliä poltetaan Radomin läänissä, jossa on huonot metsät. Suoloja ei ole omaksi tarpeeksikaan. — Vaikka maa on lihavata, niin on ruhosta kuitenkin huono. Eloa viljellään kuitenkin niin, että ruista ja vehnää viedään muille maille. Humalaa kasvaa Augustovon läänissä hoitamatta metsistä. — Metsää on vielä paljon, vaikka sitä paikka paikoin on raiskattukin. Metsät peittäävät yhden neljänneksen maata, ja ovat paraaksi osaksi havu-puuta ja joilla kuilla paikoilla tammeakin. Hedelmä-puita kasvatetaan ainuasti kaupungeissa, niiden ympäristöllä ja suuremmissa maa-karta-

noissa. — Hevosia, lampaita ja lehmiä on paljon ja hyviä, vaikka ennen vanhaan kuulusa hevos-lai on hävinnyt. Mehiläisiä hoidetaan hyvin ja hunajaa syödään sekä kotona, että myödään muille maille. Jänikset, metsä-siat ja sudet ovat tavallisia, vaan karhuja tava-taan harvon. Virrat ovat hyvin kalasia, mutta muu-ten on kalan puute.

II. Asukkaat.

1. *Kansoja*. Maan viljeliät ovat kaikki *Puola-laisia*, ainuasti pohjosessa sekotettuna Litvalaisten ja Lublinin läänissä punasien Venäläisien kanssa. Suuria Venäläisiä on vähän, *Saksalaisia* ainuasti porvarina suurimmissa kaupunneissa ja *Juutalaisia* 6 sataa tuhatta, jotka jo vanhoista ajoista alkain ovat saaneet porvari-oikeuden. Yhteesen on väkeä 4 miljonaa 8 sataa tuhatta.

2. *Säätyjä*. *Aatelis-miehiä* on ylen paljon, yhteesen 3 sataa tuhatta niin, että 14 hengestä yks on aatelinen. Viimesinä aikana ovat kuitenkin aateli-miehet vähenneet siten, että kaikki ne, jotka eivät ole voineet näyttää aateli-oikeuttansa, ovat muutetut porvarin säätyyn. *Papit* olivat ennen hyvinkin rikkaita, ja lahjotetut monilla etu-oikeuksilla, joita nykysinä aikana ollaan vähän vähennetty. *Porvarit* ja *talokkaat* ovat vapaita ja saavat hallita maata; mutta ovat vielä huonolla sivistyksen kannalla.

3. *Keinollisuus*. Keino- ja käsitöitä oli vanhassa Puolassa tuskin ensinkään; mutta vähitellen kasvoi keino- ja käsityöt niin, että voitiin viedä verkoja

Venäjälle. Sodan aikana 1830 vaiken i kyllä keinolli-
suus, mutta nyt alkaa taas verka- ja puumuli-kankaia
enetä. Muuten ovat paperin teko, nahkojen pajutta-
minen paraita keino-töitä.

4. *Kauppaa* käydään enimmäksen elolla, villa-
ja puu-villa-kankailla, laiva-aineilla, jäniksen nahoilla
ja sian harjaksilla. Muualta tuodaan kulta-, hopea-,
tina-, vaski- ja teräs-kaluja sekä viinoja. Näiden muu-
alta tuotujen tavaroiden hinta nousee melkein yhtä kor-
kealle, kun vietyjenkin. Warshaussa, Puolan paraassa
kauppa-kaupunnissa, ja Lublinissa pidetään suuria mark-
kinoita. Kauppaa varten on Warshauhin laitettu ra-
hasto, mutta rahat ovat Venäjän ruplia. Hyviä teitä
on tehtynä, ja rautatie kulkee Warshausta nyt Itäval-
lan alaseen Krakaun kaupuntiin.

5. *Uskonto*. Ei mitäkään valta-uskontoa ole
maassa; vaikka ensin osa asukkaita, eli likeillen 4 mil-
jonaa tunnustaavat Ruomin katoliikin uskontoa. Niillä
on yksi arkki-piispa Warshaussa ja 5 piispaa muissa
kaupunnissa. Muiden uskontojen tunnustajoista on ensin
Israelilaisia, noin $\frac{1}{2}$ miljonaa. Riekan uskolaisia $\frac{1}{4}$
milj. ja Kalviinin ja Luteruksen uskonnon tunnusta-
joita yhteesen niin-ikään $\frac{1}{4}$ miljonaa.

6. *Tieteet ja taiteet*. Puolan kielellä oli 16
ja 17 sata-luvulla loistava kirjallisuus, joka viime ai-
kona on joksenkin vähennyt siten, että Ranskan kieli
on otettu puhe- ja kirja-kieleksi korkeimpien säätyjen
parissa, ja latinan kieli on vanhuudesta ollut valta-kie-
lenä. Kansan sivistys on jo vanhoista ajoista asti ol-
lunna taka-pajulla. Nyky-aikona on sitä toki koetettu

vähän auttaa. Warshaussa oli ennen kuulusa yli-opisto, mutta sekin hävitettiin, kapinan kukistettua vuonna 1831. Vuonna 1840 pantiin kaikki oppi-laitokset Venäjän sivistys-ministeristön alle.

7. *Hallitus-muoto.* Vuonna 1832 helmikuun 26 päivänä annettu asetus jättää kaiken vallan *hallitus-seuralle*, joka hallitsee maata keisarin nimessä. Tämä seura muutettiin vuonna 1841 *senaatiksi*, jonka esimies, "*namestnik*", ja kaikki muutkin jäsenet ovat keisarin nimittämiä. Senaatti jaetaan neljään osaan, ensimmäinen pitää huolta kirkon ja koulun asioista, toinen lain asioista, kolmas talouden asioista ja neljäs tutkii valtakunnan tuloja ja mänöjä.

8. Kaupuntia: *Warschau*, Weiksel-virran varrella, hallituksen asunto, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, suuret markkinat, mainioita akatemioja ja kouluja, linnotettu, 180 t. a. — *Plock*, Weikselin varrella, kohtuullinen kauppa, 17 t. a. — *Modlin*, Venäläisien *Novo Georgiewsk*, luja linnotus. — *Suwalki*, Augustovon läänin maaherran asunto, 5 t. a. — *Lublin*. elo- ja viina-kauppa, isot markkinat, 22 t. a. — *Zamosc*, paras linnotus, kaupunki on Zamoiski-nimisen ruhtina-suvun oma, 5 t. a. — *Radom*, jon kun lainen tehdas- ja kauppa-paikka, 7 t. a. — *Kalish*, Prosna-virran varrella, villa-tehtaita, 14 t. a.

Skandinaavian niemi.

1. *Ala ja rajat.* Euruopan suurin niemi, Skandinaavia, on 55 ja 72 rinta-ympyrän ja 22 ja 50 puolipäivä-kaaren välillä. Jäämeri, Pohjan meri, Skagerrack, Kattegat, Äyrisalmi, Itämeri ja Kainun lahti piirittävät maata pohjosessa, lännessä, etelässä ja idässä. Ainoasti koillis-kulma yhtyy Venäjän ja Suomen maahan. Rajana Suomea vasten ovat Pohjan lahteen juoksevat Muonion ja Tornion virrat, ja Jäämereen menevä Teno-joki. Venäjätä vasten niinikään Jäämereen menevä pieni Jaakopin joki. Suurin pituus pohjosesta etelään on 160; ja korkein leveys lännestä itään 70 suomen penikulmaa. Avaruus on 7 tuhatta suomen neliö-penikulmaa eli 13,600 maatie-teellistä penikulmaa.

2. *Mantereen muoto.* Skandinaavian niemi on vuorista maata. Luoteinen osa on tykkänään täynnä vuoria, joiden kukkuloilta lumi ja jää eivät koskaan sula. Eteläinen puoli on vähän tasasempata, mutta on sielläkin paikoin mäkiä ja kallioita. Emä-vuori, nimeltä *Kölen* eli suomeksi *Turjan* harju, alkaa *Nordkyn* niemestä, menee Ruotsin ja Norjan rajana etelään Röräs-nimisen kaupunnin tienoille, käännäiksen siitä, *Dowre*-harjun nimellä länteen, mutta mutkistaiksen kohta jälleen lounaasen, menen nimellä *Lange-fjeld*, Pohjanmeren rannalle, jossa se loppuu *Lindesnäs*-niemellä. Jos on vuoria, niin on niitä järviä ja jokiakin. Joet ovat kuitenkin paikoin ma-

taloita ja toisin paikoin niin koskisia, ettei niitä käy aluksilla kulkeminen. Pohjan lahteen juoksee koko joukko jokia, joista suurimmat ovat: *Tornion, Kainuun, Luulajan, Piitimeen, Skelleften, Uumen, Angermannin, Indalin, Ljunganin* eli *Njurundan* ja *Daalin* joki. *Meelarin*, ruotsiksi *Mälaren*, järvi laskee vetensä kahden salmen kautta Itämereen. *Motalan* joki juoksee *Wettern* eli *Wetterin* järvestä myös Itämereen. Ankarin virta on *Göta*, jonka lähteet ovat Dovre-harjulla. Se juoksee *Fämund* järven läpi, nimittää ylä-varrellaan *Klar-elf*, joka lankee *Wenern* nimeeseen järveen. Siitä lähtien saapi virta nimen Göta. Weneristä lähtiessään tekee virta jyrkän puotteen, nimeltä *Trollhättan*, ja laskee vetensä viimen Kattegatin lahteen. Yhteen lahteen juoksee myös *Glommen* Norjassa. Jäämereen menevistä ovat Teno- ja Paats-joki merkillisimmät, jotka laskevat vetensä Teno- ja Warangerlahteen.

3. *Ilman laatu.* Ilma on raitis vaikka kylmä, mutta ei kuitenkaan niin tuiki kylmä, kuin muissa maissa yhden tasa-piirin alla, joka tulee siitä, että maa on meren rannalla, eikä ole aivan korkea. Talvet ovat niin miedot, että karja Jäämerenkin rannoilla on ulkona kaiken vuotta. Eteläisissä notkoissa valmistuuvat viinat ja mantelitkin. Vehnä, tammi, ja omena-puut eivät loista Ruotsissa 62 rinta-ympyrää korkeammalla, mutta Norjassa vielä 63 tasa-piirin kohdalla. Norjassa viljellään eloakin 70 tasa-piiriin asti. Koivun raja on 66 tasa-ympyrän tienoilla.

4. *Maan jako.* Skandinaavian niemellä on kaksi kuninkaallista valtakuntaa, nimittäin Ruotsi ja Norja.

Ruotsi.

Iki-vanhoista ajoista on Ruotsin valtakunta jaettu kolmeen suurempaan osaan, jotka ennen vanhaan olivat omantakeisia valtakuntia, nimittäin: *Spean valtakunta*, paras ja keskimäinen osa, *Götan valtakunta*, eteläinen puoli, ja *Norrland*, pohjimmainen perä. Nämä suuremmat maaosat jaetaan vielä pienempiin osiin eli maakuntiin. Niin on Sveassa 6 maakuntaa, nimittäin: *Uppland*, *Nerike*, *Södermanland*, *Westmanland*, *Dalarne* ja *Wärmland*. Götassa on 10 maakuntaa: *Östergötland*, *Småland*, *Ölannin saari*, *Gottlannin saari*, *Westergötland*, *Dalstand*, *Bohus-län*, *Halland*, *Skåne* ja *Blekingen*. Norrlannin osaan kuuluvat: *Gestrikland*, *Helsingland*, *Herjodalen*, *Jemtland*, *Medelpad*, *Ångermanland*, *Westerbotten* eli *Länsi-pohja* ja *Lapin maa*.

1. *Kansakuntia*. Aasukkaat, *Ruotsalaiset*, ovat Germaanilaista peri-juurta. Mutta näitä paitsi asuu täällä vähän Suomalaisiakin kansoja, niin *Savolaisia* Werm-lannin maakunnassa, *Kainulaisia* Läns-pohjan maalla, yhteesen 8 tuhatta henkeä, ja *Lappalaisia* Lapin maassa 4 tuhatta. *Saksalaisia* on noin 2 tuhatta ja *Juutalaisia* tuhatta. Koko väkiluku nousee 4 miljonaan henkeen.

2. *Elatuskeinoja*. Paraat elatuskeinot ovat maan viljelys, raudan sulatus, karjan korjuu ja kalastaminen, ja Norrlannissa metsän hoito ja metsästäminen. Ruista ja vehnää viljellään väkevämmillä maan paikoilla, niinkun Skånen, Östgötan, Westgötan ja Upplannin tasa-mailla,

kauraa ja sekalia laihemmilla, niinkuin Daalan maassa, Wärlannissa, Hallannissa ja Smälannissa, tattaria enimiten Skånessa ja otraa Norrlannissa. — Rautaa sulatetaan paljon Svea-riikissä, hopeaa saadaan 7000 naulaa *Såla*-nimisestä hopea-aarteesta Westmanlannin maakunnassa, vaskea väännetään Faalunin aarteesta Daalan maalla, kalkkia poltetaan Gottlannin saarella ja marmori-kiveä säretään Koolmården nimisestä vuoresta ja porfuria Daalvirran kaltailta.

3. *Kästeet ja keinotyöt.* Viime-vuosina ovat keinotyöt ollunna nousemassa. Ensimmäisiä arvoltaan ovat verka-tehdas *Norrköpingissä* ja rauta-pajat *Motalassa* ja *Eskilstuunassa*. Kästeistä ovat puuvilla- ja liina-kankaat merkillisimmät. Paljon tehdään myös sokuria, tupakkaa ja nuuskaa.

4. *Kauppa*, ja meri-liike ovat vireät. Paras kauppatavara, jota enin viedään ulkomaille on rauta, sen jälkeen puu-tavaraa, kuin lautoja, lankkuja ja malkoja; ja sitten eloa noin 500 tuhatta tynneriä; ja vähän karjan antimia. Muualta tuodaan enimiten ylellisyyden tavaroita, kuin Intian ja Amerikan sokuria, kahvea, ryytiä ja tupakkaa. Kiinan tielehtiä, Espanjan ja Ranskan viinoja, silkkiä ja silkki-kankaita. Muualta tuotuja tarvekaluja ovat puuvilloja ja paineita Intiasta ja Amerikasta, suoloja Espanjasta, silliä ja muita kaloja Norjasta ja aptiekin tarpeita. Ensimmäisiä kauppa-kaupuntia ovat: *Stockholm* ja *Göteborg* ja niiden jälkeen *Gefle*, *Norrköping*, *Malmö*, *Kalmar*, *Wisby*, *Karlshamn* ja *Ystad*. Sisämaista laiva-liikettä varten on tehtynä kaivantoja, joista merkillisimmät ovat: *Strömsholmin* kaivanto, Barken ja

Meelarin järven välillä, on 10 penikulmaa pitkä ja 25 sulkua; *Hjelmanin* kaivanto eli *Arboga graf*, Hjelmanin ja Meelarin välillä, on penikulmaa pitkä ja 9 sulkua; *Södertelgen* kaivanto, Meelarin ja Itämeren välillä; *Götan* kaivanto, joka alkaa Kattegatista, mänee Wernern ja Wettern järvien poikki ja sitten Motalan jokea myöten Itämereen. Koko matka on 14 penikulmaa; mutta kaivantoa ei ole, kuin 8 penikulmaa, ja sulkuja on 58; ja *Trollhättan* kaivanto, kiertää Trollhetan putousta Götan virrasta, 12 sulkua.

5. *Sivistys* on joksensakin hyvällä, ja luonnon tiedet loistavalla kannalla. Sanoma-kirjallisuus on melkein yhtä hyvä, kuin muidenkin sivistyneiden maiden. Kansakouluja on viime-vuosina paljon lisätty ja koulun opettajoina valmistetaan oman-takeisissa kouluissa. Rahvaan kouluja on kohta joka seurakunnassa. Jo vanhoista ajoista on jokainen aika-ihminen osanna lukea ja moni kirjottaa-kin. Korkeampata sivistystä varten on kaksi yli-opistoa, *Upsalan* ja *Lundin* kaupunnissa, 14 lukioa ja monta koulua. — Luteruksen puhdistama uskonto on valtakunnan pää-uskonto, jota useammat asukkaat tunnustavat. Muita ristin-uskolaisia on tuskin tuhatta henkeä ja Muoseksen uskolaisia melkein yhden verran.

6. *Hallitus*. Ruotsi ja Norja ovat molemmat perustus-laillisia yks-valtoja, yhdistetyt yhden kuninkaan alle. Kuninkaallisen su'un kuoltua valitsevat molemmat valtakunnat yhteisesti uuden hallitsian. Samoin on myös sodan käynti, rauhan teko ja muut ulkomaita liikuttavat asiat yhteisiä. Mutta muuten on kummallakin valtakunnalla omat perustus-lakinsa. Ruotsissa oli ennen, kuin Suomes-

4 t. a. — *Wenersborg*, Weenerin etelä-rannalla, maaherran asunto, mutta muuten vähä-pätönen, 3 t. a. — *Mariestad*, Weenerin itä-rannalla, maaherran asunto, 2 t. a.

Norrlannissa: Gefle, Pohjan lahden rannalla, monta tehdasta, etenkin ovat tupakkä- ja laiva-tehtaat merkillisiä, melkonen puukalun kauppa, maaherran asunto, 11 t. a. — *Hernösand*, meren saarella, piispan ja maaherran asunto, hyvä kauppa, 2 t. a. — *Umeå*, yhtänimisen virran suussa, maaherran asunto, viepi kuin muutkin Länsi-pohjan kaupunnit, lohia, karjan ja metsän tuotteita Stockholmiin, 2 t. a.

Amerikassa on Ruotsalaisilla pieni *Bartelemin* saari, josta saadaan hyviä puuvilloja.

Norjan valtakunta.

Poikki maan kulkevat Dovre-vuoret ja halki maan mäneväiset *Langefjeld*-vuoret jakaavat Norjan valtakunnan kolmeen luonnolliseen osaan, jotka ovat *Söndenfjelds*, etelä-puolella Dovre-harjua, *Westenfjelds*, länsipuolella Langefjeldiä, ja *Nordenfjelds*, pohjois-puolella Dovre-harjua. Mutta hallituksen suhteen on se jaettu viiteen hiippakuntaan, jotka ovat: *Kristianian*, *Kristiansandin*, *Bergenin*, *Trondhjemin* ja *Tromsöen* hiippakunnat. Kussakin hiippakunnassa hallitsee piispa ja hiippakunnan *amtmani* eli maaherra.

Asukkaita on yleensä 4 miljoonaa 6 sataa tuhatta, joista useimmat ovat *Norjalaisia*. Suomalaisia, nimittäin Savolaisia Hedemarkissa 2000 ja Kainulaisia Finmarkissa 4000, on yhteensä 6 tuhatta ja Lappalaisia 14 tuhatta

5 sataa. Kuin maa on ylen kivistä, niin ei maan viljelys tahdo mänestyä, senpä tähden tuodaan eloa muilta mailta. Kalastaminen on paras elatuskeino, sitä lähin metsän viljelys, vuorityö, karjan hoito ja metsästäminen. Keino-työt ja muu teollisuus on vasta alkavainen. Mutta kaupan liike vireämpi, kuin Ruotsissa, johon on syynä avarat meren rannat, hyvät valkammat, runsas kalan saalis, ja ulkomaiden tavaran tarvis. Muualle viedään puutavaraa, vaskea, rautaa ja etenkin kaloja ja kalan mätiä, esimerkiksi silliä 5 sataa tuhatta tyrneriä. Muilta mailta tuodaan yhtäläisiä tavaroita, kuin Ruotsiinkin. Samoin kuin kauppa, niin on myös kansallinen sivistys korkeammalla kannalla, kun Ruotsissa. Vakinaisia kansakouluja on kaikissa niissä paikoissa, jossa väki asuu tiheämmässä. Kansa-koulun opettajoina valmistetaan kahdeksassa seminaariumissa. Kylästä kylään kiertäviä koulumestaria on lähilleen 3 tuhatta. Tieteellistä oppia varten on yksi yliopisto Kristianian kaupungista, ja 43 tieteellistä alkeiskoulua. — Uskonto on Luteruksen puhdistama.

Vuonna 1814 tehty hallitusmuoto on paljon vapaa-mielisempi, kuin Ruotsin hallitus-muoto. Lakia laativa valta on jaettu kuninkaan ja *ison keräjän* (storting) välillä, joita pidetään joka kolmas vuosi. Jos kolme perätysten seuraavaa keräjäätä on päättänyt jonkun asian, niin sillä on laillinen voima, jos kohtakin kuningas sitä ei vahvistasi. Isossa keräjässä istuu kansan valitsevat edus-miehet. Kuin ei mitään säätyjen erotusta ole, niin on kukin 25 vuoden vanha oma valtanen Norjalainen sovelias keräjä-mieheksi. Keräjät jaetaan *laki-keräjiin* ja *odelin kärkejiin*. Kaikki keräjille tulleet edus-miehet valitsevat keskuudestaan yh-

den neljänneksen keräjä-miehiä, ja ne ovat laki-keräjä; mutta muut kolme neljannestä ovat odalin keräjä. — Sota-voima on 12 tuhatta miestä jalkaväkeä, ja 30 tuhatta miestä vara-väkeä. Sota-laivastossa on 3 suurempata ja 41 pienempätä purje-laivaa ja 8 höyry-laivaa. Seisovaista meri-väkeä ei ole, kuin 500 miestä; mutta kaikki kauppa-laivaston miehet ovat tarvittaissa velvolliset menemään sota-väkeen.

Kaupuntia: *Frederikshald*, Kattegatin rannalla, melkonen puutavarain kauppa, 8 t. a. — *Kristiania*, yhtänimisen lahden pohjukassa, valtakunnan pää-kaupunki, ylimäinen oikeus, piispan ja amtmannin asunto, yli-opisto, kaupitsee rautaa ja puunkalua, 40 t. a. — *Drammen*, yhtänimisen virran suussa, hyvä puunkalun kauppa, 8 t. a. — *Kongsberg*, iso hopea-kaivanto, 4 t. a. — *Kristiansand*, Skagerrakin rannalla, piispan ja amtmannin asunto, puukauppa, 9 t. a. — *Stavanger*, Bukke-vuonon rannalla, iso silli- ja lauta-kauppa, 40 t. a. — *Bergen*, By-vuonon rannalla, piispan ja amtmannin asunto, sotalaivaston valkama, valtakunnan paras kauppa-paikka. Touko- ja Heinäkuussa tulee tänne Pohjan mään kauppioita, tuoden mukansa kaloja, mättiä ja hylkeen rasvaa, ja vähän voita, juustoa ja talia, joita vaihdetaan eloon, viinaan ja ulkomaan tavaroihin, 25 t. a. — *Trondhjem*, yhtänimisen vuonon varrella, Norjan vanhin pääkaupunki, piispan ja amtmannin asunto, valtakunnan rahasto, kaupitsee vaskea, kaloja ja puunkalua, 15 t. a. — *Röraas*, lue *Röroos*, 2 tuhatta jalkaa korkealla vuoren selänteellä, jossa ei viljaa enään kasva; mutta saadaan paljon vaskea, 2 t. a. — *Tromsøe*, Jäämeren saarella, piispan ja amtmannin

ain asunto, myöpi kaloja, 2 t. a. — *Hammerfest*, saarella Altten vuonossa, pohjoisin kaupunki maan piirillä, käypi kala-kauppaa Arkangelin kanssa, tuhatta asukasta. Altten vuonon rannoilla on maan pohjoisin pellon viljelys.

Saaria: *Lofodden*-nimisissä saarissa on hyvä linnun saalis ja maailman paras kalan saalis. Näiden saarien etelä-päässä on *Mal*-niminen vaarallinen kurimus. *Mageröen* saarella on Euroopan pohjoisin niemi *Nordkap*.

Tanskan valtakunta.

1. Maa.

1. *Avaruus ja rajat.* Tämä saari- ja niemi-maa on, jos pitemmän matkan päässä olevaiset saaret jätetään pois luvusta, avaruudeltaan ainoasti 3 sataa 35 nelikulma penikulmaa. Maan läns-puolella on Pohjan meri, pohjiosessa Skagerrack ja idässä Kattegat, Äyrisalmi ja Itämeri, Ainoasti etelä-puoli on manner-maassa kiini.

2. *Valtakunnan osat ovat: Juutin niemen pohjos-puoli* ja Tanskan saaret: *Seeland, Fyen, Langeland, Laaland* (tue *Looland*), *Falster* ja *Bornholm* sekä *Island* eli *Jää-maa* ja muita pienempiä saaria.

3. *Mantereen muoto.* Meren ankarat aallot ovat antana Tanskan maalle omituisen luonnon. Länsiranta on täynnänsä biekka-luotoja, joita vasten Pohjan me-

ren lakka-päät laineet särkyvät tuhansiin mutkiin ja pyörteisiin. Nämä luodot estäävät veden nousemasta maalle, joka on monin paikoin matalampi, kuin meren pinta. Mutta jos ne suojelevat maata, niin ne myös säilyttäävät kaikkia kauppioita rantaa lähestymästä; sillä jos laiva, ek-syksissä jolloin kulloin sattuu näille rauhattomille ran-noille, niin se on kohta kuoleman kourissa. — Nousu- ja pako-vesi on täällä ankara. Pako-veden aikana paljastuu järven pohja kuudeksi tunniksi niin pitkälle, kuin silmä kantaa. Nousu-vesi taas tunkeiksen, etenkin syksyllä ja talvella monta penikulmaa maalle, ja tekee paljon vahin-koa. Tällöisiä meren myrskyjä vasten ovat ihmiset rakentaneet pitkin rantaa sulkuja. — Itä-rannalla on kyllä luotoja; mutta luotojen välissä on syvempiäkin laiva-uria. Maa on yleesen tasasta ja itä-rannalla kalkki- ja savi-pe-rää, ja kasvattaa paljon eloa; mutta länsi rannalla on pöly-hiekka päällimäisnä. Halki niemen kulkee matala hiekka-harjanne, joka loppuu pohjoisessa *Skagenspynt* nimisellä niemellä. Poikki maan kulkee *Liimlahti*, al-kujansa Kattegatin lahti, mutta nyt se yhtyy myös Pohjan mereen.

4. *Ilma.* Verrattuna muihin maihin yhden tasa-piirin alla, on ilma Tanskan maalla hyvinki mieto, joka tulee siitä, että maa on alaista ja meren kierteessä. Kor-kein pakkanen on talvella 44 astetta. Tasan jakain nou-see vilu tuskin yhteen asteeseen — 0,32. Keväillä on lämmin 5,20, kesällä 43,86, syksyllä 7,60, yli vuoden 6,56. Sateisin on ilma toukokuusta lokakuuhun, joka on maan viljelykselle aivan hyvä.

II. Asukkaat.

1. *Kansakuntia*. Asukkaat, joita on yleensä 4 miljonaa 7 sataa tuhatta, ovat *Tanskalaisia*, Juutin niemellä ja saariloissa, mutta *Norjalaisia*, Islannissa ja Färo-saarissa sekä *Juutalaisia* noin 6,000.

2. *Elatus-keinoja*. Maan viljelys on hyvin hyvällä kannalla. Ohraa, ruista, vehnää, kauroja, herneitä, potaattija, humaloita, tupakkaa, omenoita ja muita hedelmiä saadaan paljon. Saarissa on kyllä kauniita tammi- ja pyökki-metsiä, vaan metsää ei kuitenkaan ylety kaikkiin tarpeisiin. Karjan korjuu on myös paraita elatus-keinoja: hevoisilla kehutaan Fyenin saarella; sarvi-karjalla Juutin niemellä. Niityt ovat hyviä. — Kalan saalis on niinikään ankara: etenkin silliä saadaan muilleki myöden. Kiveitä on vähän, kuitenkin saadaan kalkkia, liitua, marmori-kiveä ja posliini-savea sekä rautaa ja kivi-hiiliä Bornholmin saarella, ja meren pihkaa eli bernsteiniä Itämeren rannoilla.

3. *Käsityöt ja Keinotyöt* ovat molemmat vähäpätöisiä. Talon pojat ostaavat ennen kästeitä muualta, kuin he heittäävät maan viljelyksen. Liina- ja pellava-kankaita kudotaan tuskin talon tarpeeksi. Keinotöistä ovat villa-kankaat parhaita. Puuvilla-vaprikoita on myös vähän. Seili- ja vaha-vaatetta, tapettia ja kiilto-nahkaa valmistetaan pääkaupunnissa. Paperia ei tehdä omaksi tarpeeksikaan. Sokuria sulatetaan siirto- eli maja-maista tuoduista aineista. Viinaa poltetaan paljon etenkin Kiöpenhaminassa. Tykkiä valetaan ja pyssyjä tehdään Seelannissa. Massinoja valetaan Kiöpenhaminan kaupungissa.

4. **Kauppa-liike** levittäiksen kaikkiin maanosiin. Kauppa-laivastossa on 5 tuhatta purje-alusta, 20 höyry-laivaa, yhteensä 77,000 lestin vetämiä. Muualle vietyjen tavarain hinta nousee 25 miljonan Valtio-pankin taaleria eli 64 miljoonaa Suomen markkaa. Ulkomaalle viedään enimmäkseen eloa ja karjan antimia; Muualta tuodaan keino-kaluja, siirtomaan tavaroita, viinoja, suoloja, metsän riistaa, kivi-hiiliä ja kiveitä. Rauta-teitä on Seelannin saarella ja Juutin niemellä.

5. **Kansallinen sivistys** on hyvällä kannalla. Jokainen aikaihminen osaa lukea ja moni kirjottaa. Islannissa sanotaan talon poikien osaavan latinaakin. Taidekouluja on monta ja hyvää. Tieteellistä oppia varten on 4 yli-opisto Kiöpenhaminassa, monta akatemiaa, tiede- ja taide-seuraa ja koulua. Useimmat asukkaat tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa.

6. **Hallitus-muoto** oli ennen rajaton eräsvalta; mutta vuonna 1848 antoi kuningas Tanskalaisille perustuslain. Kansan edus-miehet kokoontuuvat riikin päiville, jotka jaetaan kahteen luokkaan *lands-thing* ja *folke-thing*, joilla on melkein yhtäläinen eroitus, kuin Norjasakin. Lakia ei saa muuttaa eikä veroa lisätä, kansan edus-miehiä kuulematta. Maakunnissa hallitsee hiippakunnan ahtmannit.

7. **Sotaväki** on rauhan aikana 20,000 miestä; mutta nosto-väki, kuin kävi sotaa Saksaa vasten, nousi 40,000 mieheen. **Sota-laivastossa** on noin 30 huonompaa alusta ja 80 tykki-venettä, jotka olivat hyvin hyviä viime sodan aikana. Sota valkama Kiöpenhamina.

III. Kaupuntia.

Seelannissa: *Kjöpenhamina* (*Kjöbenhavn*), Äyri-salmen etelä-rannalla, osaksi Amager-saarella, valtakunnan pääkaupunki, vahvasti varustettu, kauniisti rakennettu, 29 kirkkoa. Korein kirkko on *Wårfruekirke*, koristettu Thordvaldsenin napertämilla Ristuksen ja Apostolien kuvilla. Yli-öpistössä on 1,000 oppilasta; 3 kuninkaallista hovio: *Amalienborg*, *Rosenborg*, jossa kuningas tavallisesti asuu, ja *Christiansborg*, kauniilla taide-maalauksilla. Museum eli vanhain säilyke, kuninkaallinen kirjasto, taide akatemia, valtakunnan paras tehdas- ja kauppa-paikka, 150 t. a. — *Helsingör*, Äyri-salmen kaplanimalla paikalla, 8 t. a. — *Roeskilde*, vanha pääkaupunki, kaunis tuomiokirkko, sota-koulu, kunninkaiden haudat, oli ennen yhtä suuri kuin Kjöbenhavn, mutta nykyään pienentäntä, 3 t. a.

Fyenin saarella: *Odense*, amtmännin ja piispan asunto, 4 kirkkoa, lukio, kirjasto, nahka-tehtaita ja hyvä elo-kauppa, 9 t. a.

Juutin niemellä: *Aalborg* (lue *Oolborg*), Liima-vnonon etelä-rannalla, piispan ja amtmännin asunto, vanha kuninkaallinen linnä, hyvä tiede-koulu, meri-koulu, nahka-tehtaita, hyvä elon- ja sillin-kauppa, 10 t. a. — *Wiborg* (suomeksi *Wiipuri*), järven rannalla, läänin hallituksen ja piispan asunto, tupakka- ja verka-tehtaita, hyvät markkinat, 6 t. a. — *Aarhus* (lue *Oorhus*), Kattegatin rannalla, piispan ja amtmännin asunto, katedraal-koulu, lähetys-seura, tupakka- ja rükkas-tehdas, suuret markkinat, hyvä valkama; 11 t. a. — *Randers*, Kat-

tegitilta lähtevän vuonon rannalla, hyvä kauppa, 9 t. a.
 — *Fridericia*, Pienen beltin rannalla, linnoitettu 6 t.
 a. — *Ribe*, lähellä Pohjan meren rantaa, amlmannin asunto, 3 t. a.

Siirto-maita: Euruopassa: *Island*. Islannin saarella on maa sekä ilma toisenlainen, kuin muissa Tanskan mais-
 sa. Tulta-suitsuttavia vuoria on 17, joista suurimmat ovat *Hekla* ja *Krabla*. Kuumia lähteitä on sadottain, joissa asukkaat keittävät ruokaa ilman tulta tervaksita. Suurimmat lähteet, joita asukkaat sanoovat *Geiser*, ruis-
 kuttaavat kiehuвата vettä 25 ja 50 kyynärän korkuudelle ilmaan. Island oli ennen vanhaan hyväki viljamaa, sillä maan alainen tuli piti maan pinnan lämpimänä; mutta kuin tuli on tunkeinut maasta, niin on tulisena virtana valuva *laava-aine*, pannut maan tarviölle. Eloa ei viljellä ensinkään, mutta potaattia, kaalia ja nauriita tehdään sitä runsaimmin. Missä metsää vähän on, niin sekin on pelkkää vaivaiskoivua ja huonoa havupensasta. Heinää on paljon ja hyvää. Islannin jäkäleistä tehdään survive-icpää. Raavaat, lampaat, hevoset ja peurat ovat varakkaiden paras rikkaus. Rahoja ei ole tuskin sanottavaksikaan. Vaihto-kauppa on siis tavallisin. Valkiat ke-
 tut ja silloin tällöin joku jääkarhu ovat maan metsän pedot. Villi-peuroja on paljon. Eider-lintu on hyvin tavallinen, ja on puoleksi kesy — puoleksi villi, sillä sitä ei tapeta: höyhenet vaan revitään päältä. Kapa-turska eli kapa-kala on paras elatus-aine. Tavat ja käytös ovat erinomattain siistit. Kuin hallitus rakennuutti kuritushuoneen Reikiaviikin kaupuntiin, niin se jäi autioksi. Kaikki

asukkaat taitaavat lukea ja moni kirjottaa. Reikiaviikin kirjastosta lainataan paljon kirjoja.

Amerikassa: *Vihantamaa* eli Grönlannin saari on melkeen autio, 40 t. a. Länsi-intian *Impisaarista* on heillä *S:t Thomas*, *S:t Croix* ja *S:t Jean* eli *Pyhän Tuomaan*, *Pyhän Ristin* ja *Pyhän Johanneksen* saaret, yhteensä 40 t. a.

Britannian Saaret.

I. Maa.

Suuruus ja rajat. Britannian eli Englannin valtakunnalla on maita jok'ainoassa maan osassa paitsi Euroopassa, myös Aasiassa, Afrikassa, Amerikassa ja Australiassa, yhteesen 130 tuhatta Suomen nelikolikka-penikulmaa; mutta tässä puhutaan ainoasti Europan maan osassa olevista maista, jotka ovat avaruudeltansa 3 tuhatta nelikolikka-penikulmaa. Emä-valtakuntaan kuuluu, paitsi monta pienempätä, kaksi suurempaa, Valta-meren, Pohjan meren ja Ranskan kanavan välillä olevata saarta, nimeltä *Britannia* ja *Irland*. Britannian saaren eteläpuoli on kuninkaallinen valtakunta *England*, sen pohjois-puolella on kuninkaallinen valtakunta *Skotland* ja itäkulmalla ruhtinakunta *Wales* (lue *Uels*). *Irlannin* saari on kolmas tähän valtakuntaan kuuluva kuninkaallinen valtakunta.

Mantereen muoto. Suurin osa Englantia on tasasta, lihavata liitu- ja kalkki-peräistä maata. Vuoret

länsireunalla ovat kaikki mataloita: korkeimmat kohoavat ainoasti 4 tuhanteen jalkaan. Etelä-rannalla on liituinen maan harju, joka lännempänä kovettuu kallioksi, nimellä *Cornvallis* (lue *Karnuellis*). Näistä vuorista saadaan Europan paras tina ja Ruotsin rinnalla paras vaski. Bristol- eli Bristol-lahden pohjois-puolella on *Wales* (eli *Uels*) niminen jylhä vuori-maa, josta saadaan kultaa, vaskea, rautaa ja rannempana kivi-hiiliä. Halki maan etelästä pohjoseen kulkevat *Peak-* (eli *Piik*) vuoret, joista niinikään saadaan rautaa ja rannempana kivi-hiiliä. Skotlannin rajalla ovat runoissa ylistetyt *Cheviot-* (lue *Tjeviot*) vuoret. Jos Englanti on tasaista ja hyvää vilja-maata, niin Skotlanti on siihen siian jylhää ja metsäistä vuori-maata. Irlannin saari taas on hyvin epätasaista. Siinä on kallioita, mäkiä, rahkasoita, aveita, kankaita ja laveita niittyjä toinen toisensa rinnalla, jonka tähden se on runoissa saanut nimensä *viheriäinen Erin* ja *Smaragd-saari*. Virrat ovat molemmilla saarilla lyhviä, mutta leveitä, ja laskevat vettensä hiljaan laajoihin lahtiin. Ne ovat sen tähden vene- ja laiva-kululle aivan avullisia. Suurin näistä on Pohjan mereen laskeiva *Thames* (lue *Tems*) mutta ei sekään pitempi, kuin 20 penikulmaa.

Ilman laatu on kuin saari- ja ranta-mailla yleensä kostea, niin ovat kesät viileet ja talvet miedot: taivas on yhtenäen sumunen ja vettä sataa useasti. Kevättä kehuetaan kaikkein kauniimmaksi vuoden ajaksi. Temsin virta jäätyy harvoin ja karja kävelee laitumilla melkein kaiken vuotta. Ainoasti Skotlannin ylämaissa on ilma kylmää ja vuoren kukkulat kaiken vuotta lumen ja jään vallassa:

laksoissa tuleentuu tuskin ruis ja kaura. Irlannin saarella, jossa on paljon raivaamattomia soita ja korpia, on ilma vielä kosteempi, kuin Englannissa.

II. Aukkaat.

1. *Kansakuntia.* Britannian valtakunta on väki-'u'ultansa suurin kuin maalla ihmismuistiin on ollut, sillä tämän kuninkaallisen vallan alla on yleiseen 210 miljonaa asukkaita, ja vaikka Europassa olevat maat eivät ole niinkään suuret, kuin Suomen maa, niin ne elättävät 28 miljonaa ihmistä. Suurin osa kansaa eli 48 miljonaa on *Englannilaisia*, joiden kieleen on sekoitettu saksaa, ranskaa, tanskaa ja celtin-kieltä, jota maan ikivanhimmat asukkaat *Britannilaiset* puhuivat. Vanhojen Britannilaisten heimoa ovat vieläkin *Kumbrilaiset* Welsin ruhtinakunnassa, *ylämaan miehet* Skotlannissa ja *Irlannilaiset*.

2. *Elatus-keinoja.* Jo väen paljoudesta voidaan arvata, kaikkien elatus-keinojen olevan hyvällä kannalla. Vehnää eli nisua ja ohraa viljellään erinomaisella nerolla ja taidolla Englannissa ja Skotlannin alamaissa, mutta ylämaissa ruista ja kauraa. Irlannissa, jossa on suurin köyhyys koko Euroopassa, elää suurin osa asukkaista kaura-leivällä ja potaatilla. Samoin, kuin pellon viljelys, samoin on myös niityn hoito ja karjan korjuu Englannissa hyvällä kannalla. Ei missään muualla, eikä Alamaissakaan, ole niin lihavata teuras-karjaa kuin täällä. Niin ovat myös Englannin hevoset paraita juoksioita koko maailmassa, vaikka niillä ei ravia ajeta, kuin meillä, mutta nelkosen nelistä ratsas-hevosilla. Englannin lampaat ovat yhtä hy-

viä ja hieno-villasia, kuin Espanjankin. Kaakkois-osa Englantia, jossa Englannin rikas aatelisto asuu, on maan viljelyksessä ja karjan korjuussa muiden maiden etunenässä. Siellä ovat maa kartanot kauniit ja komeat, pellot ja niityt viljeltynä, kuin meillä ryytimaat, ja metsät raivatut kuin meidän puistikot. Sillin saalis on hyvä pohjois-rannalla. Vuosittain laitetaan laivoja Jäämeren rannoille hylkeitä ja valaskaloja pyytämään. Kiveistä ovat kivi-hiilet Pohjois-englannissa merkillisimmät, tina on parasta koko Europassa, rauta on huonoa ja haprasta, mutta sitä taotaan täällä yhtä paljon, kuin muualla Europassa yhteensä.

3. *Kästeet ja keino-työt* ovat Englannissa, ihmis-järjen, höyry-voiman, kivi-hiilien ja raudan avulla kohotetut korkeammalle kannalle kuin missäkään muualla maailmassa. Kymmenen miljonaa ihmistä sanotaan saavan elatuksensa tehtaissa ja tehtaiden tähden, ja keino-töiden hinta arvataan nousevan 8000 miljonaan markkaan. Englantilaiset ostelevat työ-aineita kaiken maailman markkinoilta, niinkuin Espanjan ja saksan villoja, Ruotsin ja Venäen rautaa, Amerikan ja Indian puu-villoja, ja myövät ne hyvällä voitolla samoihin maihin tarve-kaluina takasin. Länsi- ja pohjois-puoli Englantia on taide-niekkojen pesä-paikka. Kaupunnit, joissa keino-työt loistaavat, ovat rumia ja savun mustaamia rakennuksia; sitä vasten kuin kaupunnit ja maa-kartanot etelä- ja itä-puolella, jossa Englannin rikas aatelisto asuu, ovat ylen kauniita. Parahat keino-tehtaat ovat: *Leeds* (eli *Liids*), avaroita villa-tehtaita; *Manchester*, suurimmat puu-villa-tehtaat; *Birmingham* (eli *Börmingeem*), avarimmat metalli-

tehtaat; *Sheffield*, rauta- ja teräs-tehtaita; *Worcester* (lue *Oerstr*), posliini-tehtaita; *Cambridge* (lue *Kembritsh*), jossa kamritsiä tehdään.

4. *Kauppa*. Sisämainen kauppa on vilkas. Joet ovat laivoilla kulettavia, ja kaivantoja on kaivettu ja rauta-teitä tehty ristiin rastiin, joita myöten höyry-laivat ja höyry-vaunut ovat alituisessa liikkeessä. Kaivannoista on *Bridgevater*-kanava Manchesterin ja Liverpoolin välillä merkillisin, joka paikottain kulkee maan alati ja paikoin taas 50 jalkaa korkealla virran poikki niin, että kanava-alukset kulkeevat joki-veneiden päältä. Ulkomainen kauppa on, mitä ankarinta olla taitaa. Englannilaisien kauppa-laivat purjehtiivat kaikilla valta-merillä ja niitä tavataan melkein kaikissa paremmissa kauppa-satamissa. Ei mikään muu kansa taivaan alla taida Englannin kaupalle vertoja vetää. Paraat laiva-satamat ja kauppa-paikat ovat itä-rannalla: *London* ensimmäinen kaikista, *Hull* ja *Newcastle*; ja länsi-rannalla: *Bristol* kolmas ja *Liverpool* toinen.

5. *Uskonto, tieteet ja taiteet*. Valta-uskonto on kyllä Kalviinin puhdistama uskonto, mutta kuin Suomessakin katoliikilaisilla toimituksilla, jonka tähden sitä sanotaan *piispalliseksi* sekä *korkeaksi* uskonnoksi. Sitä tunnustaa 45 miljoonaa Englannilaista. Skotlannissa on taas *presbyteriläinen* eli *papillinen*, se on puhdas Kalviinilainen uskonto, ja Irlannin saarella tunnustaa enin osa kansaa katoliikin uskontoa. Muuten ovat kaikki uskonnot vapaat, samoin kuin Israeliitilaisetkin saavat rauhassa pitää Jumalan palvelustansa ja nauttia vallallisia etuja. *Canterbury* on ensimmäinen ja *York* toinen ark-

ki-piispan istuin. — Yli-opistoja on yhteesen yhdeksän, ja alhaisempia opin laitoksia on paljon monella eri-nimellä ja eri-tarkotuksella, jotka ovat enimmäksi osaksi yksityisien miehen perustamia. Yli-opistoja on Englannissa: *Oxford, Cambridge, "London-University"* ja *London-Kings College*; Skotlannissa: *Edinburg, New Aberdeen* ja *Glasgov*; Irlannissa: *Dublin*, ja Maltan saarella: *La Valette*.

6. *Hallitus-muoto* on perustus-laillinen yksivalta. Parlamentti on jaettu kahteen huoneeseen. Ylähuoneessa istuu piispat ja arkki-piispat sekä ylimmäiset aateli-suusta, ala-huoneessa taas kansan valitsevat edusmiehet. Hallinnon suhteen jaetaan Iso-britannia, kuin alussa sanottiin, kolmeen kuninkaalliseen valtakuntaan, ja ne 447 reivikuntaan.

Pääkaupuntia ovat Englannissa *London*, Skotlannissa *Edinburg* ja Irlannissa *Dublin*. Sota-satamoita on kolme: *Chatam* (lue *Tjaltem*), Thames-virran suussa, *Portsmouth* ja *Plymouth* molemmat Ranskan kanavan rannalla.

III. Muistettavia paikkoja.

Englannissa: *London*, kymmenen penikulmaa Thames-virran suusta, Englannin valtakunnan ja maailman kaupan pää-kaupunki, väki-luvultaan suurin maan piirillä. Siinä on hyviä ja suuria tehtaita, kaksi yli-opistoa, 4000 pienempätä koulua ja 3 miljonaa ihmisiä. Kaupunki on jaettu kolmeen suurempaan osaan, nimittäin: *City*, itä-pohjanen puoli, joka on vanhin ja rumin kaupunkin osa, mutta kaupan oikea koti-pesä; siinä on *Paavalin* kirk-

ko; *Westminster*, läntinen osa pohjois-puolella virtaa, siinä asuu hallitus ja ylhäiset virkamiehet, ja on kauniin kaupunnin osa; ja *Southvark*, virran etelä-puolella, tehtaisten koti-pesä. Citystä Southvarkiin kulkee Thames-virran alatse *Tunnel*-niminen maan-alainen kääritty tie, ja 7 siltaa yhdistää pohjois-puolet etelä-puoleen. Westminsteristä länteen päin on *Hyde park* niminen tarha, jossa sota-harjoituksia pidetään ja jossa *lasi-linnä* seisoi vuonna 1854 täynnänsä kaiken maailman työ-kaloja. — *Dover*, josta on lyhin meri-matka Ranskaan, siitä on myös viritetty meren alainen sähkö-lennätin-lanka Caléen kaupunkiin Ranskan puolelle, 33 t. a. — *Brighton* (lue *Breith*), kanavan rannalla, Englannin kauniin kaupunki, 80 t. a. — *Portsmouth* (lue *Portsmuut*), 80 t. a., ja *Plymouth* (lue *Plümüut*), 110 t. a., sota-satamoja kanavan rannalla. — *Bristol*, valtakunnan kolmas kauppa-paikka, 170 t. a. — *Bath* (lue *Baat*), lämmien rikki-lähteiden tähden hyvä kylpy-paikka, 75 t. a. — *Liverpool* (lue *Liverpuul*), toinen kauppa-paikka, 480 t. a. — *Newcastle* (lue *Niukeestl*), paljon ki-vi-hiiliä, 120 t. a. — *Hull* (lue *Höll*), 110 t. a. — *York* (lue *Jork*), arkhi-piispan istuin, 60 t. a. — *Leeds* (lue *Liids*), villa-tehtaita, 230 t. a. — *Manchester* (lue *Mentjester*), puuvilla-tehtaita, 500 t. a. — *Sheffield* (lue *Sheffiild*), rauta- ja teräs-tehtaita, 490 t. a. — *Nottingham*, hyviä sukka-tehtaita, 80 t. a. — *Birmingham* (lue *Börmingeem*), metalli-tehtaita, 350 t. a. — *Norwich* (lue *Norritsh*), villa- ja liina-tehtaita, 80 t. a. — *Preston*, puuvilla-tehtaita 90 tuhatta asujanta.

Skoatlunnissa: *Edinburg*, pää-kaupunki, yli-opisto, monta tehdasta, lakea kauppa ja 175 t. a. — *New Aberdeen* (lue *Nju Eeberdiin*), verka- ja liina-tehtaita, hyvä kauppa, yli-opisto ja 75 t. a. — *Glasgow* (lue *Glesgoo*), komean Clyde (lue Kleid) virran rannalla, yli-opisto, avaroita puuvilla-tehtaita, kauppa ja 440 t. a. — *Dundee*, tehdas-kaupunki ja 90 t. a.

Irlannissa: *Dublin*, Irlannin järven rannalla, pää-kaupunki, paljon tehtaita ja hyvä kauppa, 330 t. a. — *Belfast* (lue *Belfest*), Pohjos-kanavan rannalla, liina-tehtaita, hyvä kauppa, 120 t. a. — *Limerik*, Shannon eli Shennon virran varrella, lakea kauppa, 85 t. a. — *Cork*, etelä-rannalla, hyvä kauppa, etenkin karjan tuotteilla, josta sitä sanotaankin valtakunnan teurastus-tehtaaksi, 180 t. a.

Britannian valtakunnan erä-maat: Europassa: *Helgolannin* saari Pohjan meressä; *Normanni*-saaret Ranskan kanavan etelä-rannalla; *Gibraltarin* vahva linnotus yhtänimisessä salmessa; *Malta*, *Gotjo* ja *Comino*, Välimeressä Sisilian etelä-puolella. — Aasiassa: suurin osa itä-Intian länteistä nientä ja länteinen ranta itäistäkin nientä, *Ceilonin* saari ja *Honkong* Kiinan läns-rannalla. — Afrikassa: *Caap*-niminen eteläinen niemi ja saaria Atlantin ja Intian merissä, niinkuin *Heleenan* saari, jossa Ranskan kuulusa keisari ensimmäinen Napoleon päätti päivänsä. — Amerikassa: koko pohjoinen puoli Pohjos-amerikkaa, *Jamaica* ja monta pienempää Länsi-intian saarta, ja *Gujana*-niminen maa Etelä-amerikan pohjos-puolella. — Australiassa: avaroita siirtomaita Uuden Hollannin saarella sekä monta pienempätä saarta.

Alamaiden kuninkaallinen valta.

Alamaat eli, kuin tavallisesti puheessa sanotaan, *Holland* on, kuin nimestäkin jo voipi arvata, alaista, metsätöntä ja tasaista maata Pohjan merestä, *Dollart* lahdesta ja Söider-järvestä etelään päin. Itä-reunalla koskee siihen Preussin valtakunta. Läpi maan juoksee *Rhen*-virta, joka tässä jakaantuu neljään haaraan, nimittäin *Yssel*, menevä Söider-järveen, ja Pohjan mereen menevät *vanha Rhen*, *Leck* ja *Waal*. Waal-nimiseen haaraan lankeaa kaksi suurempata sivu-virtaa *Maas* ja *Schelde*. — Rantamaat ovat paikoin matalampia kuin meri. Osaksi luonnon tekemät ja toiseksi osaksi ihmisten rakentamat hiekka-sälpaukset, joita *dyyneiksi* sanotaan, estäävät meren pääsemästä maahan tulvaamaan. Ilma on kyllä mieto ja mieluisa, mutta sumuinen ja kostea. Maan laatu on luonnoltansa kyllä soinen, mutta kaivannoilla kuivattu pohjos-puolella avaroiksi ruohottaviksi niityiksi ja etelässä viljaviksi pelloiksi. Avaruus on 3 saataa penikulmaa.

Ihmisiä on $3\frac{1}{2}$ miljonaa, jotka puhuvat omituista saksan kielimurretta ja tunnustavat Kalviinin puhdistamaa uskoa. Kuin paljon ihmisiä elää näin pienellä maan alalla, niin ei viljan tulo, vaikka sitä viljellään paljon, kuitenkaan riitä kaikille. Mutta karjan korjuu on täällä yhtä hyvä ja paikoin parempi, kuin Englannissa. Liinan viljelys on hyvä ja Hollannin palttina parasta ja Brabandin pitsit ovat mitä hienointa olla taitaa. Samoin on Hollannin silli-kala, jota pyydetään *Shetlannin* saaristossa Englannin pohjos-puolella ja *Doggerin* luodolla

Pohjan meressä, parasta koko mailmassa. Walaskaloja pyydetään myös Jäämerestä. Kaupan liike on kanssa hyvä. Ulkomaille viedään karjan antimia, niinkuin lihaa, voita, juustoa ja linnun pätkää; keino-kaluja, niinkuin paperia, hienoja liina-, puuvilla- ja silkki-kankaita; ja siirtomaiden tavaroita, niinkuin ryytiä, sokuria, kahvia ja puuvilloja. — Kansakouluja on paljon ja hyviä ja tieteellisiä opistoja samoin. Yli-opistoja on 3, *Leydenin*, *Utrechtin* ja *Gröningenin* kaupunnissa. Kuninkaalla on perustuslaillinen valta: Lakia laativa ja veroa määräävä valta on kenraalikuntien vallassa. — Tähän valtakuntaan on yhdistetty myös Saksan suuri-herttuakunta *Luxemburg* ja herttuakunta *Limburg*.

Kaupuntia: *Amsterdam*, Söider-järven rannalla; Euroopan kolmas kauppa-kaupunki, 260 t. a. — *Haarlem*, liina- ja pellava-tehtaita, ja kukka-kauppa, 30 t. a. — *Leiden*, vanhan Rheini virran varrella, villa-kaupan ja verka-tehtaiden koti-pesä, yli-opisto, 40 t. a. — *Haag*, kuninkaan asunto, 80 t. a. — *Rotterdam*, Leck-virran varrella, valtakunnan toinen kauppa-paikka, 110 t. a. — *Dordrecht*, Merve-nimisellä saarella, täällä lyödään Hollannin kulta-rahoja, 25 t. a. — *Utrecht*, vanhan Rheinin varrelta, yli-opisto, silkki-, villa- ja sokuri-tehtaita 55 t. a. — *Maastricht*, Maas-virran varrella, Limburgin herttuakunnassa, vahva linnoitus, 28 t. a.

Siirto-maita on Aasiassa: *Java*-saari, jossa on muinoin kuuluisa kauppa-kaupunki, *Batavia*; osia *Sumatran*, *Borneon* ja *Celeben* saarissa, sekä *Banda* eli *Ryyti* saaret ja muita pienempiä. — Afrikassa: joitakuita paikkoja *Guinea*-rannalla. Amerikassa: joita-

kuita pieniä Antilli-saaria ja *Surinam* niminen maa-
paikka Etelä-amerikan pohjos-rannalla.

Belgian kuninkaallinen valta.

Sen rajat koskevat lännessä Pohjan mereen, pohjo-
sessa Alamaihin, idässä Preussin ja etelässä Ranskan maa-
han. Suurin osa maata, etenkin meren ranta ja *Maas-*
ja *Schelde*-virtojen varret, on tasaista alankoa, mutta ei
kuitenkaan niin vetelä-peräistä kuin Alamaissa. Maan vil-
jelys on myös alangoilla hyvällä kannalla. *Kampiini-*
nimisellä koillis-kankaalla, jossa ei maan viljelys tahdo
kannattaa, pidetään paljon hienovillasia lampaita. Rans-
kan rajalla on *Ardenni*-nimiset vuoret, joista saadaan
rautaa ja kivihiiliä, — Ilman laatu on mielo, mutta su-
munen ja kostea. Syksyä kehutaan kauniimmaksi vuoden
ajaksi. — Avaruus on 258 Suomen sarka-penikulmaa.

Ihmisiä on tällä pienellä alalla, joka ei ole suu-
rempi kuin Waasan lääni, 4 miljonaa 8 sataa tuhatta.
Niistä puhuvat *Wlämiläiset*, jotka asuuvat pohjos-
puolella, sorrettua *saksaa*, ja *Wallônit*, etelä-osassa,
murrettua *ranskaa*; mutta ylhäisemmät säädyt sekä pu-
huuvat estä kirjoittaavat puhdasta ranskaa. Walta-uskonto
on Ruomin katolijkilainen. Wallonit ovat vuorimiehiä,
Wlämiläiset viljeleevät enin peltua ja työskentelevät teh-
taissa, — Sisämainen kauppa virroilla, kaivannoilla ja
rautateilla on hyvin vilkas; mutta ulkomainen kauppa on

paraaksi osaksi vieraiden vallassa. Täältä tuodaan liinavilla- ja puuvilla-kankaita, hienoja Brabantin pitsiä, rautaja teräs-kaluja, joita kaikkia valmistetaan suurissa ja hyvissä työtehtaissa. Muualta tuotetaan: suoloja, viiniä, laivaineita ja siirtomaan tavaroita. — Hallitus-muoto on yksivaltainen, mutta perustus-lailla rajoitettu. — Kansallinen sivistys on täällä paremmalla kannalla, kuin muissa katolisissa maissa. Yli-opistoja on 4, *Bryssel, Löwen, Gent* ja *Lyttich* nimisissä kaupunnissa.

Kaupuntia: *Bryssel*, kaunis pääkaupunki keskellä valtakuntaa, yli-opisto, monellaisia tehtaita; täällä neulotaan maan kuuluisia pitsiä, vahva maa-kauppa, 280 t. a. — *Antwerpen*, vahva linnoitus Schelde-virran varrella, ja paras kauppa-paikka koko valtakunnassa, 114 t. a. — *Gent*, jossa on hyviä tehtaita, kukka-lavoja, lavea kauppa, yli-opisto, 120 t. a. — *Brygge*, vielä parempi kauppa, 50 t. a. — *Namur*, Maas-virran varrella, metalli-tehtaita, 26 t. a. — *Lyttich*, Maas-virran varrella, rautatehtaita 100 t. a.

Saksan Maa.

1. Maa.

1. *Rajat.* Saksan rajoihin koskee pohjosessa: Itämeri, Juutin niemi ja Pohjan meri; lännessä: Alamaat, Belgia ja Ranska; etelässä: Italia ja Aadrian meri; idässä Kroatia, Unger, Galitsia, Puola ja Preussi. Avaruudeltaan on se 6 tuhatta Suomen nelikulmais penikulmaa.

2. *Mantereen muoto.* Eteläinen puoli on jylhää vuori-maata. Helvetian vuori-maasta, *Ortles-spitz-*

tunturilla tulevat *Tyrol-alpit* ja mäneevät sillä nimellä koillista kohten *Gross-glockner*-tunturille asti; mutta siitä eteen päin *Norische-alppien* nimellä koillis-ilmaa kohden aina siksi, kuin ne loppuuvat Wienin kaupunnin tienoilla. Toinen vuori-harju, nimeltä *Karnische-* ja *Julische-alp*, kiertää, kuin puoli-kaari, Aadrin lahden pohjos-pohjukkaa. Alppien ja Donava-lakson pohjos-puolella on ainoasti mataloita vuoria. Niiden pesävuori on *Fichtelgebirge* melkeen keskellä Saksan maata. Tästä mänee koilliseen *Erz-gebirge* eli *Waski-vuoret*. Elbe-virran toisella puolella mutkistaiksen harju kaakkoa kohden ja nimitetään *Riesen-gebirge* eli *Jättiläisvuoriksi* aina *Schnee-koppe* eli *Lumi-kukkulalle* asti. Siitä nimitetään niitä taas *Sudeti*-vuoriksi, jotka kulkeevat niin-ikään kaakkoa kohden ja yhtyvät Karpaatti-vuoriin. Pesä-vuoresta, *Fichtelgebirge*, mänee *Bömer-wald* kaakkoseen Donava-virran laaksoon. *Fichtel*-vuorista lähtee myös *Rauhe-alp* lounaseen ja yhtyy *Schvartz-wald* (eli *Mustan metsän*) kanssa siinä, missä Donavan-virta alkaa. Viimen eroaa *Fichtel*-vuorista luoteesen *Thyringer-wald*, josta *Harz-wald* (eli *Pihka-metsä*), on pohjosin haara. Tästä pohjoseen on pelkkää tasaista alankoa Itä- ja Pohjan meren rannoille asti. Tämä vanha meren pohja on Pohjan meren rannoilla matalampi, kuin meren pinta, jonka tähden salpauksilla täytyy estää merta pääsemästä maalle tulvailemaan.

3. *Wirtoja*: Jos Saksassa on paljon vuoria, niin ei vedestäkään ole puutteita. Eteläisessä vuori-maassa on monta kaunista järveä ja lampia, joista *Boden-järvi* Hel-

vetien rajalla on suurin. Virtoja on viis emä-virttaa ja monta pienempätä. — *Oder* alkaa Sudeeti ja Karpaati vuorien yhdyntä-paikasta, saapi oikealta puolelta tulevan *Wartha*-nimisen lisä-virran ja heittää vetensä Itä-mereen. — *Elbe*, joka alkaa Jättiläis-vuorista, saapi oikealta puolelta *Hävel* ja *Spree*, ja vasemmalta puolelta *Moldau* ja *Saale*, ja laskee vetensä Pohjan mereen. Samaan mereen juoksevat myös *Weser* ja *Ems*. — *Rhen* (*Reen*), saapi ensimmäisen alkunsa kolmesta lumi-purosta, joista kaksi lähtevät *S:t Gotthard*-tunturilta, lankee ensin Boden-järveen, josta se käännäiksen länteen, mutta mutkistaiksen Baaselin kaupungin kohdalla pohjoseen, juoksee Wogeser-vuorien ja Mustan metsän välisessä ihanassa laksossa, ja saapi oikealta puolelta *Neckar*- ja *Main*-nimiset, ja vasemmalta puolelta *Mosel*-nimisen lisä-virran. Tasa-maalle tultuansa taiputtaiksen Rhen virta länteen, jakaiksen moneen haaraan, joista yksi menee Söider-järveen, mutta muut Pohjan mereen. — *Danau* on Wolgan jälkeen Euruopan suurin virta. Tämä mainio virta alkaa Mustasta metsästä, nänee Mustaan mereen ja saapi Saksan maalla juostessansa oikealta puolelta sivu-joet *Leck*, *Isar* ja *Inn*, ja vasemmalta kädeltä *Marovan* eli *March*-joen,

4. *Ilma* on yleisesti mielo, Pohjosilla tasa-mailla on se kylmempi ja kosteempi, kuin keskeisillä mäki-mailla, mutta täällä taas kosteempi ja miedompi, kuin eteläisillä vuorimailla, Vuorien kukkulat ovat kaiken vuotta lumen ja jään vallassa. Lumi-raja alkaa, kuin nousta 6 tuhannen jalan korkuudelle, eikä eloa viljellä korkeammalla, kuin 4,500 jalkaa. Mutta Alppien etelä-puolella, Aadrian

meren rannoilla, on Saksan ihanin maa. Siellä kasvaa kesä-maidenkin hedelmiä. Näiden ranta-maiden jälkeen ovat Donavan, Rhenin, Neckarin ja Mainin laksot ilman suhteen ihanimpia.

II. Asukkaat.

Paraimmat elatus-keinot ovat maan viljelys, vuori-työ, metsän hoito ja viinan kasvat. Tavallisina vuosina saadaan eloa enemmän kuin omaksi tarpeeksi. Itä-meren ranta-maita sanotaan Euruopan paraimmiksi vilja-aitoiksi. Paitsi tavallisimpia jyvälajia viljellään etelässä myös maisia ja vähän riisiäkin. Yleisiä ovat omena-, peruna-, kirsi- ja päähkinä-puut; mutta ainoasti Rhenin laksossa ja Aadrian meren rannoilla kasvaa mantelia, viikunoita ja kastanjia. Viinoja viljellään paljon Donavan, Neckarin, Mainin ja Rhenin laksossa; mutta öljy-puita kasvatetaan ainoasti Aadrian meren rannoilla.

Metsiä pidetään, etenkin koillis-puolella, hyvässä kunnossa. Alanko-mailla kasvaa vaahrtari, tammi, saksan tammi ja muita meillä tavattomia lehti-puita, mutta vuori-maissa meillä tavallisia lehti- ja havu-puita. Luode-puolella on tuntuva puun puute, mutta hyvä poltto-turpeen saalis. — Karjan kaitseminen on paras elatus-keino vuorimaissa ja pohjos-puolimaisilla aho-mailla eli, kuin Saksassa sanotaan, *March*-mailla. Saksenissa pidetään paljon lampaita ja luode-puolella syötetään äijältä sikoja. — Kultaa ja hopeaa saadaan paraiten Erz- ja Harz-vuorista: vaskea, lyijyä, elävää hopeeta, kivi-hiiliä ja posliini-savea monin paikoin. Itämeren rannoilta, etenkin siltä niemeltä, ku erotetaan Frische- ja Kurische-meret toisistaan, saadaan meri-

piikkaa, jota ei muualla mailmassa löydy. Aadrian meren rannoilla kuivataan myös suololoja.

Keino-työt ovat hyvällä kannalla, etenkin Saksenissa, Rhenin rannoilla, Schlesiassa, Böhmenissä ja Donavan laksossa, vaikka ei verrattavat Ranskan, Alamaiden ja Englannin teollisuuteen. Työ-tehtaissa valmistetaan enimmäkseen villa-, puuvilla-, liina- ja silkki-kankaita; metalli-, lasi- ja posliini-kaluja, sekä nahkoja ja sokuria.

Saksan maan jako moneen eri-valtakuntaan, ja siitä syntyvät monet raja-tullit ovat hidastuttana kaupan käyntiä. Preussin perustama tulli-yhteys, johon useimmat pienet valtakunnat ovat yhtynä, on viime-aikona paljon huojentanut kaupan liikettä. Vaikka kohta Itävalta, Braunschweig, Oldenburg, Mecklenburg ja 3 Hansa kaupuntia eivät ole siihen suostuneet, niin on kotimainen kaupan käynti kuitenkin vilkas virroilla, kaivannoilla ja rautateillä. Suuria markkinoita eli, kuin täällä sanotaan, ”*messuja*” pidetään monin paikoin. Ulkomaille viedään enimmäkseen eloa, viinoja, tehdas-tavaraa, karjan ja metsän antimia. Paraat valkammat ovat Pohjan meren rannoilla: *Hamburg* ja *Bremen*; Itämeren rannoilla: *Stettin* ja *Lybeck*, ja Aadrian meren rannalla: *Triest*.

Asukkaita on 45 miljonaa. Näistä on suurin osa, eli 32 miljonaa, *Saksalaisia*. Muut ovat enimmäkseen Slavilaisia, noin 8 miljonaa, idässä; *Italialaisia* etelässä, *Ranskalaisia* lännessä, *Israelilaisia* ylen ympäriseen ja *Mustalaisia* siellä täällä. — Ruomin kato-liikkilaista uskontoa tunnustaa 23 miljonaa asukasta etelässä. Pohjos-osassa tunnustaa noin 20 milj. Luteruksen ja Kalviinin puhdistamaa uskontoa. Kansallinen sivistys

on viimeksi mainitussa osassa paremmalla kannalla, kuin muualla Euroopassa. Tieteet ja taiteet ovat jo satoja vuosia olleet hyvässä voimassa. Nykyjään on 25 yli-opistoa, monta koulua, oppineiden seuroja, suuria kirjastoja, ja avaroitaa taide-säilykkeitä.

III. Hallitus,

Saksan maa ei ole'kaan yhden ainoan ruhtinaan valan alla, vaan on jaettu kahteen kymmeneen ja viiteen. enimmäiten perustus-lailliseen eri-valtakuntaan. Näistä yhtyi ne valtakunnat, kut ovat Main-virran pohjos-puolella yhdeksi *Pohjos-saksan liitoksi*. Valta-liiton yhteisiä asioita keskustellaan ja päätetään *liitto-kokouksessa* Berliinin kaupunnissa. Tähän kokoukseen lähdeittäävät ruhtinat ja vapa-kaupuntien maistraatit edus-miehiä, ja Preussin kuningas tahi hänen siaisensa istuu siinä esi-miehenä eli puheen johdattajana.

Alamaiden saksalaisista maista on jo ennen ollut puhe ja Itävallasta ja Preussistä, jotka molemmat ovat Euroopan *isoja valtoja*, puhutaan erikseen. Muista Saksan valloista ovat seuraavaiset merkillisimmät.

1. *Bayerin* eli, kuin he itse sanoovat, *Paierin* kuninkaallinen valta Maa on kahdessa palstossa. Suurempi osa Main- ja Donau-virtojen varrella, ja pienempi palsto Ranskan rajalla Rhen-virran länsi-rannalla, jonka tähden sitä myös sanotaan Rhen-bayeriksi. Ludvigin kaimanto yhdistää Main ja Tonava virrat toisiinsa ja siten myös Pohjan meren ja Mustan meren. Hedelmällisyys on yleesen hyvä; mutta keinollisuus huonompi kuin monessa muussa Saksan valtakunnassa. Asukkaita on 5 miljonaa

ja ne paavin uskolaisia. Merkillisimmät kaupungit ovat: *Mynchen*, Iisar-virran varrella, komea pääkaupunki, yli-opisto, kauniita taide-kalujen säilykkeitä, hyvä kirjasto, monta olut-tehdasta, 170 t. a. — *Regensburg*, Donaun varrella, vanhan aikunen ja ennen varakas, mutta nyt keskinkertainen, 30 t. a. — *Augsburg*, Lech-virran varrella, vilkas kauppa Italian kanssa, 40 t. a. — *Nyrnberg*, oli ennen maalaus- ja naperus-taiteiden kootipesä, ja valmistaa vielä nytkin leikki-kaluja, joita sen tähden sanotaan Nyrnbergin räämäksi, 70 t. a. — *Erlangen*, yli-opisto, 12 t. a. — *Bamberg*, hyvää o-lutta, 20 t. a. — *Baireuth*, tehdas-paikka, 20 t. a. — *Wyrzburg*, Mainin varrella, yli-opisto, hyvää viinaa, 30 t. a.

2. *Wyrtembergin* kuninkaallinen valta, Baye-rista länteen päin. Maa on hedelmällistä ja hyvin viljel-tyä. Kästeet ja keinotyöt jotenkin hyvällä kannalla. Asuk-kaita on 4 miliona 7 sataa tuhatta, joista useammat tun-nustaavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Pääkaupunki on *Stuttgart*, Neckar-virran varrella, ihanassa laksossa viina-mäkien keskellä, 70 t. a. — *Týbingen*, Necka-rin varrella, yli-opisto, 8 t. a. — *Heilbronn*, Necka-rin varrella, maakauppa, 14 t. a. — *Ulm*, Iller-joen yh-dyntä-paikassa Donavaan, suuri tuomio-kirkko, linnotettu, hyvä kauppa, 22 t. a.

3. *Bádenin*, suuri-herttuakunta, Rhen-virran itä-ja pohjos-puolella. Maa on ihanata ja hyvin hedelmäl-listä. Viinan viljelys ja keinollisuus ovat hyvällä kan-nalla. Asukkaita on 4 miliona 5 sataa tuhatta, joista kaksikolmannelta tunnustaa Ruomin katoliikin uskontoa ja

yksikolmannes Luteruksen ja Kalviinin puhdistamaa uskontoa. Pääkaupunki *Karlsruêhe*, kaunis kaupunki, rakennettu kuin pyörän puolisko, 27 t. a. — *Manheim*, Neckarin suussa, viina-kauppa, 27 t. a. — *Heidelberg*, Neckarin varrella, vanhin pääkaupunki, yli-opisto, 15 t. a. — *Freiburg*, katoliikilainen yli-opisto, 16 t. a. — *Konstanz* eli *Kostniz*, Rhenin rannalla, pieni, mutta historiallisesti muistettava, 8 t. a. — *Bâden*, kylpypaikka Mustien vuorien laksossa.

4. *Lichtensteinin* ruhtina-kunta on pieni valtakunta Tyrôlin ja Helvetian välisessä laksossa. Maan avaruus ei ole kuin 1 saarka-penikulma. Asukkaita on 7 tuhatta. Pääkaupunki *Wâdutz*.

5. *Itävallan* keisarikunta, josta kerrotaan erikseen.

Pohjos-saksan liitto.

1. *Sachsenin* kuninkaallinen valtakunta, Elbe-virran ylävarrella. Etelä-osa, joka koskee Erz-vuoriin, on jylhää vuori-maata, ja sanotaankin sen tähden *Saksenin Helvetsiaksi*. Karjan hoito, liina-kankaiden kutominen, ja olki-hattujen teentö ovat sen tähden paraat elatus-keinot. Mutta pohjos-puoli on tasasempaa, hedelmällistä ja hyvästi viljeltyä maata. Saksan avarasta kirjallisuudesta painetaan täällä neljännes osa. — Waikka maan avaruus ei ole, kuin 130 saarka-penikulmaa, niin siinä asuu 2 miljonaa ja 3 sataa tuhatta asukasta, jotka tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa; mutta hallitus on katoliikilainen. Pää-kaupunki on *Dresden*, Elben varrella, kauniisti rakennettu, maalari-taiteiden säi-

lyke, hyvä kauppa- ja taito-ahkeruus, 100 t. a. — *Leipzig*, kuulusa tappo-tanner, yli-opisto, lavea kirja-kauppa, 3 suurta ”messua” eli markkinaa, 70 t. a. — *Chemnitz*, hyviä puuvilla-tehtaita, 30 t. a.

2. *Hessenin* suuri-herttuakunta. Maa on Saksan ihanimpia maita: Kauniita puistikkoita ja hyviä viina-mäkiä on hyvin viljeltyjen laksojen ympärillä. Asukkaita on 8 sataa tuhatta, ja ne tunnustavat Luteruksen uskontoa. Pääkaupunki *Darmstadt*, 30 t. a. — *Main*, Main-virran suussa, vahva linnotus, tehdas- ja kauppa-paikka, 38 t. a. — *Worms*, lähellä Rhenin rantaa, pieni, mutta historiallisesti muistettava, 40 t. a. — *Giessen* (lue *Gießen*), yli-opisto, 40 t. a.

3. 4. Kaksi *Mecklenburgin* suuri-herttuakuntaa, Itämeren rannalla. Maa on hedelmällistä ja viljavata, karjan hoito hyvä; mutta keinollisuus kehnon lainen. Uskonto on luterilainen. Asukkaita on *Schwerinin* herttuakunnassa 5 sataa tuhatta ja *Strelitzin* herttuakunnassa 4 sata tuhatta. Pääkaupunnit ovat *Schwerin* ja *Strelitz*. — *Wismar* ja *Rostock*, kauppa-kaupuntia Itämeren rannalla, jäskimäisessä on myös yli-opisto.

5. *Oldenburgin* suuri-herttuakunta, Pohjan meren rannalla, Ems- ja Weser-virran välillä. Maa on hyvin alaista. Uskon oppi on luterilainen. Asukkaita on 290 tuhatta. Paitsi pää-palstoa, kuuluu tähän *Eutinin* maa-palsto Holsteinissa ja *Birkenfeldin* palsto Ranskan rajalla. Pääkaupunki *Oldenburg*, 8 t. a.

6. *Sachsen-weimarin* suuri-herttuakunta, jota on kolme suurempata ja monta pienempätä palstoa Thyringer-metsän rinteillä. Asukkaat ovat luterilaisia, yhteisen

270 t. — *Weimar*, lähellä Saale-virtaa, pää-kaupunki, 14 t. a. — *Jëna*. Saalen varrella, kuulusa yli-opisto, 7 t. a. — *Eisenach*, likeellä Werra-jokea, *Wartburgin* linna, 40 t. a.

Luxemburgin suuri-herttuakunta ja *Limburgin* herttuakunta kuuluvat Alamaihin.

7. *Braunschweigin* herttuakunta, on monessa eri-palstossa, paraimmat kuitenkin Harz-vuoren rinteillä. Maan viljelyksen ja karjan hoidon jälkeen on vuori-työ paras elatus-keino. Asukkaat ovat luterilaisia yhteensä 280 tuhatta. — *Braunschweig*, pääkaupunki, suuria tehtaita hyvää olutta, jota läällä "mummaksi" sanotaan, 40 t. a. — *Wolfenbyttel*, tehdas-paikka, 9 t. a.

8. 9. 10. Kolmet *Sachsenin* herttuakuntaa, nimittäin: *Meiningen-hilburgshausen*, *Coburg-gotha* ja *Altenburg*, Thyringer metsän rinteillä, ovat pieniä. Kussakin on noin 100 tuhatta luterilaista asukasta. Kaupunkit ovat yhtänimiset, kuin valtakunnatkin.

11. *Anhaltin* herttuakuntaa, Elbe- ja Saale-virtojen varrella. Asukkaita on 180 tuhatta Luterin usko-laista. Kaupunkia: *Bernburg*, Saalen varrella, 11 t. a. — *Dessau*, Mulden varrella, 16 t. a.

12. 13. Kaksi *Lippe*-nimistä ruhtina-kuntaa, toinen pohjos- ja toinen etelä-puolella Wëser-virtaa, nimittäin: *Schaumburg-lippe* ja *Lippe-detmold* ovat pieniä. Edellisessä on 30 t. a. ja jälkimmäisessä 400 t.

14. *Reussin* (lue Röissin) ruhtina-kunta, Saalen ja Elsterin ylä-varrella, on pieni. Asukkaita 100 t. — Suurin kaupunki *Greitz*, 10 t. a.

15. 16. Kaksi *Schwartzburgin* ruhtina-kuntaa, nimittäin *Schwartzburg-rudolstadt* ja *Schw.-sondershausen* ovat niin ikään pieniä. Schw.-rudolstadt on Thyringer-metsän pohjos-rinteillä, ja Schw.-sondershausen tasa-maalla siitä vähän pohjoseen. Edellisessä on 72 tuhatta ja jälkimmäisessä 65 t. a. Kaupunnit ovat yhtä-nimisiä, kuin valtakunnatkin.

17. 18. 19. Merkillisimpiä ovat nuo kaupallaan kuulusat ja rikkaat 3 *vapaa-kaupuntia*. Asukkaat tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Hallitus-muoto on tasavaltainen. Ylimäinen hallitus-valta on *se-naatin* huostassa, jossa istuu kansan valitsemia porimes-taria ja raati-miehiä. — *Lýbeck*, Itämeren rannalla Tråve-joen suussa, oli ennen *hansa-liiton* pääkaupunti laavea kauppa liiatenkin Itämerellä, 40 t. a. — *Hamburg* (eli *Hampuri*), Elben rannalla, Saksan ensimmäi-nen ja Euruopan toinen kauppa-kaupunti, kuulusa pankki eli rahasto, avaroita tehtaita, 170 t. a. — *Brëmen*, Wëserin varrella, käypi laveata kauppaa, etenkin Ameri-kassa liina-kankailla, 60 t. a.

20. *Preussin* kuninkaallinen valta-kunta, josta kerrotaan erikseen.

Itäyallan keisarikunta.

Koko valtakunnan rajoihin koskee: idässä Turkin maa ja Venäjä; pohjosessa Puola, Preussi ja Saksi; lännessä Bayeri, Helvetsia ja Italia; etelässä Aadrian meri ja Tur-

kin maa. Avaruudeltaan on se 5668 suomen nelikulmaa-
penikulmaa, joilla asuu 35 miljonaa asukkaita. Valta-
kunta on yhdistetty monista ei ainoasti luonnoltaan, vaan
myöskin asukkaiden tavoilta ja kieleltä, toisistaan eriäväi-
sistä maista. Ne jaetaan ehkä paraiten neljään pää-osaan,
nimittäin: *Saksalaisiin, Puolalaisiin, Madjarilaisiin* ja *Etelä-slaveenilaisiin* maihin. Asukkaista
on 8 miljonaa *Saksalaisia*, 15 milj. *Slaveenilaisia*,
5½ milj. *Madjarilaisia* eli *Ungarilaisia*, 2½ milj.
Walakkialaisia eli *Rumeenilaisia*, ¾ milj. *Juut-
talaisia*. Valta-uskonto on Ruomin katoliikilainen, ja
sitä tunnustaa 24 milj. asukasta. Riekan katoliikilaisia
on 7 milj. ja Kalviinin puhdistamaa uskontoa tunnustaa
4 milj. Rahvaan sivistys ja luku-taito on, kuin paavi-
laisissa maissa yleeseen, huonolla kannalla. Tieteellistä ja
taiteellista sivistystä varten on 7 yli-opistoa nimittäin;
*Wienin, Grätzin, Innsbruckin, Prâgin, Lem-
bergin, Krâkaun* ja *Pesthin* kaupunnissa ja monta
koulua, mutta niissä on opetus jesuiittojen vallassa. Hal-
litus-muoto on kyllä itsevaltainen, mutta erityisillä ruunu-
mailla on kuitenkin lupa kokoontua herrojen päiville.

1. Saksalaiset ruunu-maat ovat:

1. *Itävallan arkki-herttuakunta*, jossa on koko
valtakunnan pääkaupunki *Wien* (lue *Wiin*), Donavan ran-
nalla, Euroopan suurimpia ja kauniimpia kaupun-
tia, yli-
opisto, kauppa- ja tehdas-paikka, 580 t. a. — *Linz*,
Tonavan varrella, tehdas- ja kauppa-paikka, 28 t. a. —
2. *Steyermärk*, kaupunki *Grätz*, Mür-virran varrella,
tehdas- ja kauppa-paikka, yli-opisto, 60 t. a. — 3. Ku-
ninkaallinen valtakunta *Illyria* eli *Kärnthenin* ja

Krainin maakunnat sekä *Istrian* niemi. Kaupuntia: *Triest*, Aadrian meren rannalla, valtakunnan paras kauppa-salama, 400 t. a. — *Idria*, Krainin maassa, hyvä elävä-hopeen kaivanto. Merkillinen on *Cirknitzer*-järvi, joka sydän-kesällä kuivettuu niin, että siihen käypi kylväminen eloa ja heiniä; niiden leikattua muuttuu se taas marraskuun lopulla järveksi, jolloin siinä käypi kalastaminen. — *Laibach*, lähellä Sau-virtaa, 20 t. a. — *Klagenfurt*, lähellä Drau-virtaa Kärnthensissä, 14 t. a. — 4. Reivikunta *Tyrôli*, jossa on kaupunnit: *Innspruch*, Inn-virran varrella, yli-opisto, 14 t. a. — *Trident*, Adige-virran varrella, viina- ja silkki-kauppa, 11 t. a. — 5. *Böhmenin* kuninkaallinen valta, jossa on pääkaupunki *Prâg*, Moldau-jo'en varrella, vanha yli-opisto, suuria tehtaita ja lavea kauppa, 140 t. a. — *Pilsen*, verka-tehtaita ja rauta-kauppa, 16 t. a. — *Eger*, *Töplitz* ja *Karlsbad*, pienet kaupunnit, mutta hyvillä elämä-veden lähteillä. — 6. *Mähren* eli *Meerin* maa-reivikunta, kaupunki *Brynn*, varustettu, villa- ja puuvilla-tehtaita, 60 t. a. — *Olmytz*, vahva linnotus, 14 tuhatta asujanta.

2. Puolalaiset maat ovat: Kuninkaallinen valtakunta *Galizia*, ja Suuri-herttuakunta *Krâkau* (eli Kraakova). Näihin yhdistetään tavallisesti myös Herttuakunta *Bukovina*, vaikka siinä ei asukkaan puolalaisia. — Pääkaupunki on *Lemberg*, yli-opisto, tehtaita, 70 t. a. — *Krâkau* Wislâ-virran varrella, yli-opisto, kaupitsee paljon viinoja, karjaa ja eloa, 40 t. a. — *Brody*, käypi maakauppaa Venäjällä, 24 tuhatta asujanta, enimmiten Juutalaisia.

3. Madjarilaiset maat ovat: Kuninkaallinen valtakunta *Ungari*, ja siitä erotetut ja erityisiksi ruunun maiksi korotetut *Temeswarin* banaatti kunta, *Servian* voivodi-kunta ja *Siebenbyrgenin* suuriruhtina-kunta. *Siebenbyrgen* ja pohjos-osa *Ungaria* ovat vuorista maata. *Karpâtti* vuoret piirittävät, kuin luokki, pohjosen ja itäisen puolen. *Donau* on valtakunnan emä-virta ja siihen juoksee vasemmalta kädeltä *March* (eli *Marôva*), joka on rajana Saksaa vasten, *Waag*, *Grân* ja kalanen *Theis*, jolla on itsellään kolme lisä-jokea *Szamos*, *Kêros* ja *Maros*, ja oikealta puolelta: *Raab*, ja raja-joet *Mûr* ja *Drau*. Länsi-reunalla ovat *Fertõtava* (eli *Neusiedler*) ja *Balaton* eli *Platten* järvet. Näiden jokien ja järvien rannat ovat tasaista hedelmällistä alanko-maata, joka kasvaa viljalta: eloa, niin kuin riisiä, maisia; viinoja, joista *tokai* on paras; tupakkia, ja kesämaiden hedelmiä, niin kuin meluonia ja persikoita ja viikunoita. Kirsimarjoista ja veskunoista keitetään hyvää paloviinaa. Paikka paikoin on kuitenkin avaroita soita ja auhto-kankaita, joita täällä sanotaan ”*pustoiksi*”. — Ilma on Karpaattien 8 ja 9 tuhatta jalkaa korkeilla tuntureilla hyvin kylmä. Mutta samat vuoret estävät kylmiä pohjos-tuulia alangolle pääsemästä, jossa ilma on niin mieto, että puuvillapensas ja sokuriruoho voivat mänestyä. Maan viljelys on paras elatus-keino joen rannoilla. Mutta ”*pustoiksi*” sanotuilla kankailla pidetään paljon karjaa. Kuulusat ovat lampaat, hevoset, sarvi-karja ja si’at. Karpaattien juurella ja rinteillä on ihanoita viina-maita, ja vuorissa on Euruopan paraat kulta-kaivannot, ja muut metallit antaavat myös hyvän saaliin. — Enin osa asukkaita

eli Madjarilaiset ovat Suomen heimoa. Niitä on 5 miljoonaa keskellä ja itä-puolella valtakuntaa. Slaveenilaisia on 3 miljoonaa pohjosesa ja etelässä, Saksalaisia 1 milj. lännessä ja Rumeenilaisia 2 milj. idässä. Useammat tunnustavat Ruomin katoliikin oppia, mutta on myös sekä Riekan uskolaisia että evankeliumin uskon tunnustajoina. — Paras kauppa-kaupunki on *Pesth*, Donau-virran itä-rannalla, jonka neljälle markkinalle itä- ja länsi-maiden saksat kokoontuvat vaihto-kauppaa pitämään, monen laisia tehtaita, yli-opisto, 130 t. a. — *Buda* (saksaksi *Ofen*), Pesthin vastassa Donavan toisella rannalla, varustettu linnotus, palatiinin ja hallituksen istuin, 50 t. a. On silalla yhdistetty Pesthin kanssa, jonka tähden heitä pidetään myös yhtenä kaupuntina nimellä Buuda-Pesth. — *Pressburg*, Donavan varrella, tehdas- ja kauppa-paikka, 40 t. a. — *Komorn*, vahva västinki Donaun varrella. — *Tokai*, Theisin varrella, jonka tienoilla kasvaa Euroopan paras tokai-niminen viina. — *Debreczin* (luetaan *Debretshin*), toinen kauppa-kaupunki, 60 t. a. — *Stuhl-Weissenburg*, muinasien kuninkaiden ruunaus- ja hautuu-paikka, muuten vähäpätönen, 20 t. a.

4. Etelä-slaveenilaisia maita on kolme kuninkaan valtakuntaa: *Slavônia*, huonosti viljelty soinen alanko Donau- ja Sau-virtojen välillä; *Kroatia*, viljanen maa Ungarin ja Aadrian meren välillä; ja *Dalmatia*, kapea, vuorinen, mutta hedelmällinen ranta maa Aadrian meren itä-rannalla. Merkkillisin kaupunki on *Fiume*, joka käypi laveata kauppaa. — Turkin raja on koskeva eteläinen puoli Kroatiaa, Slavôniaa ja Temesvaarin banaattikuntaa nimitetään *Sota-rajaksi*, jonka asukkaat samoin, kuin Kar-

jalaiset Suomessa, vahtivat vihollisia maahan pääsemästä, ja ovat vielä nytkin maata viljeleviä sota-miehiä, omituisen sota-hallituksen alla.

Preussin kuninkaallinen valta.

Preussin iso-valtaan kuuluu kuninkaalliset valtakunnat *Preussi* ja *Hannôver*, vali-ruhtinakunnat *Brandengurg* ja *Hessen*, suuri-herttuakunta *Pôsen*, herttuakunnat *Pommeri*, *Schlesia*, *Sachsen*, *Nassau*, *Schleswig*, *Holstein* ja *Lauenburg*, *Westphalin* ja *Rhenin maakunnat*, maareivikunta *Homburg*, sekä ruhtinakunnat *Waldeck* ja *Hohenzollern*, jotka maat ovat yhtä palstoa, paitsi viimeksi mainittu Hohenzollern, joka on Etelä-saksassa Donau'in varrella Boden järven pohjos-puolella. Preussi ja Poseni eivät ole saksalaisia, mutta muut ovat vanhoja Sak-san maita. Avaruus on 3 tuhatta Suomen nelikulma-penikulmaa.

Asukkaat ovat paraaksi osaksi selviä *Saksalaisia* saksalaisissa maakunnissa, *Preussilaisia* eli saksalaisiksi muuttuneita *Lettiläisiä* ja *Puolalaisia* Preussin maalla, ja selviä *Puolalaisia* Pôsenissa, yhteesen 24 milj. Valtakunnan pää-uskonto on *yhdistetty* Luterin ja Kalviinin puhdistama uskonto. Sitä tunnustaa vähän enemmän kuin 10 milj. Noin vähän päälle 6 milj. kuuluu Ruomin katoliikin uskoon. Juutalaisia on kanssa paljon etenkin entisissä Puolan maissa. Kansallinen sivistys on täällä paremmalla kannalla, kuin missäkään muualla. Kym-

menestä lapsesta käypi yhdeksän koulua. Kouluja onkin paljon ja hyviä. Yli-opistoja on 10, nimittäin: *Berlinissä, Greifswaldissa, Breslaussa, Hallessa, Königsbergissä, Bonnissa, Münsterissä, Göttingenissä, Märburgissa ja Kielissä*. 120 lukioa, ja porvari-kouluja joka kaupunnissa ja kansakouluja joka kylässä. — Hallitus-muoto on rajotettu yks-valta.

Kaupuntia: Preussissa: *Königsberg*, Prègel-virran suussa, yli-opisto, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, 100 t. a. — *Danzig*, likeellä Weichselin suuta, paras merikaupunki, 70 t. a. — Posenissa on *Pôsen*, Wartha-virran varrella, hyvä markkina-paikka, 40 t. a. — Schlesiassa: *Breslau*, Oder-virran varrella, valtakunnan toinen kaupunki, monenlaisia tehtaita, lapea kauppa, yli-opisto, 160 t. a. — Brandenburgissa: *Berlin*, Spree-joen varrella, valtakunnan pääkaupunki, Euruopan kauniimpia kaupuntia, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, kuulusa yli-opisto, 600 t. a. — *Frankfurt an der Oder*, tehdas-paikka, joki-kauppa, 30 t. a. — *Potsdam*, Hâvel-joen varrella, tehdas- ja kauppa-paikka, 32 t. a. — Pommerissa: *Stettin*, Oder-virran suussa, tehdas- ja hyvä kauppa-paikka, 70 t. a. — *Strâlsund*, Itämeren rannalla, kauppa ja tehdas-paikka, — *Greifswald*, yli-opisto. — Saksissa: *Magdeburg*, Elben varrella, valtakunnan paraita kaupuntia, 100 t. a. — *Halle*, Saale-joen varrella, yli-opisto ja suola-tehdas, 35 t. a. — *Eisleben*, vaski-väänti, Luterin syntymä-paikka. — *Wittenberg*, Elben rannalla, uskon puhdistuksen pesä-paikka. — *Erfurt*, hyviä käsi- ja keino-toitä, 25 t. a. — Westfâlissa; *Mynster*, katoliikilainen papis-koulu. — *Koblenz*, Mo-

sel-joen suussa, vahva linnotus. — *Bonn*, Rhenin rannalla, yli-opisto, 28 t. a. — *Köln*, Rhenin rannalla, valtakunnan kolmas kaupunki, hyvä kauppa- ja tehdaspaikka, komea tuomio-kirkko, 120 t. a. — *Dysseldorf*, Rhenin rannalla, kuulusa maalari-koulu, monta tehdasta, 38 t. a. — *Elberfeld*, suuria silkki- ja puuvilla-tehtaita, lakea kauppa, 41 t. a. — *Barmen*, yhtäläinen kuin edellinen. — *Solingen*, hyviä rauta-teräs-tehtaita. *Aachen*, kuulusa kylpy- ja hyvä tehdas- ja kauppa-paikka. — Hannôverissa: *Göttingen*, Leinen varrella, kuulusa yli-opisto, 10 t. a. — *Hannôver*, entinen pääkaupunki, hyvä kauppa, 70 t. a. — *Lÿneburg*, suolakankaalla lähellä Elbe-virtaa, hyviä, hienoja suoloja 15 t. a. — Hessenissä: *Kassel*, Fuldan varrella, entinen pääkaupunki, 40 t. a. — *Mârburg*, yli-opisto, 10 t. a. — *Frankfurt am Main*, keisarin entinen ruunauspaikka, hyviä tehtaita, lakea kauppa, 2 markkinaa. 80 t. a. — Homburgissa: *Homburg*, hyvä kylpy- ja elämä-veden juonti-paikka, kuulusa peli-huone, 5 t. a. — Nassassa: *Wiesbâden*, hyvä kylpy-paikka, 20 t. a. — Schlesvîgissä: *Flensburg*, hyvä elo- ja viina-kauppa, 20 t. a. — *Schlesvig*, entinen pääkaupunki, 12 t. a. ja Holsteinissä: *Kiel* (lue *Kiil*), Itämeren rannalla, kauppa-paikka, yli-opisto, 20 t. a. — *Altona*, Elben varrella, lähellä Hampuria, hyvä kauppa, 45 t. a.

Helvetian vala-liitto.

Helvétia eli saksalaisten *Schweitz* on pienenen, 340 sarka-penikulmaa avara, ihana vuori-maa Italian

niemen, Ranskan ja Saksan maiden välillä. Alppi-vuoret täyttävät melkein koko maan, ja jaetaan tavallisesti kolmeen emä-harjuun. *Eteläinen* harju kulkee *S:t Gotthard* vuorelta *Lepontti-* ja *Pennîni-*alppien nimellä Italian rajalla lounatta kohden. Korkeimmat kukkulat tällä harjulla ovat *Ruusu-kukkula* ja *Mont-blanc*, molemmat yli 14 tuhatta jalkaa meren pinnasta. *Pohjonen* harju määnee S:t Gotthard vuorelta länteen nimellä *Bérner-*alpit. Korkeimmat kukkulat ovat *Finster-aarhorn*, *Schreckhorn*, *Mönch* ja *die Jungfrau* 12—13 t. jalkaa. *Itäinen* harju määnee niin ikään S:t Gotthard vuorelta itään päin nimellä *die Rhaetische-*alp aina *Ortle-*kukkulalle. Ranskan rajalla on vielä neljäs *Jûra-*niminen harju.

Kauniita järviä ja metsä-lampia on monta. Merkittisimmät ovat *Genêver-*järvi Ranskan rajalla, jota kehutaan kauniimmaksi koko Euroopassa, *Neufchâtel-* ja *Bôden-*järvet. Emä-virrat ovat Rhen ja Rhône, jotka kumpikin alkaavat S:t Gotthard vuoren rinteiltä; mutta menevät eri-mereen, edellinen Pohjan mereen ja jälkimäinen Wälimereen.

Ilman laatu on näin vuorisessa maassa hyvin epätasaista. Päivässä voidaan matkustaa monen laista ilmaa. Ikkuisella lumella ja jäällä peitetyiltä tunturilta tullaan lakson pohjaan, joka kyllä korkuutensa suhteen pitäisi olla jotenkin viileä; mutta kuin auringon säteet vuorien rinteiltä kääntyvät ja supistuvat eli yhtyvät lakson pohjaan, niin siitä syntyy kova kuumuus. Laksoissa kasvaa kesämaan hedelmiä, niin kuin viina-puita, persikkoja, aprikosia, kastanjia ja silkki-pensaita. Metsissä kasvaa

tammia ja pyökkiä. Vuorien rinteillä kasvaa Suomessa tavallisia lehti-puita ja ruohoja niin, että vielä 5000 jalan korkuudella karjalla on hyvä ruokamaa. Korkeammalla kasvaa ainoasti havu-puita, alppi-ruohoja, jäkäleitä ja sammalia. 8 tuhannen ja 5 sadan jalan korkeudella alkaa ikuinen lumi-raja, mutta iljanneita (gletschiä) on alemmallakin. Välisti lohkeaa suuria jää-kinkoja ja lumi-kinkoksia vuorista ja pudota rumaktaa laksoon, jossa ne, äkisti sulaen, kohottaavat veden puroissa ja jokiloissa useasti niin äkisti, että virta viepi mennessään myllyjä, sahoja, siltoja ja välisti koko kyliäkin. Ikuinen jää ja lumi peittää noin 40 tai 50 neliöis-penikulmaa; järvet noin 30 tai 40; ja noin 120 penikulman alaa on viljattomia vuoria ja erämaita.

Asukkaat, joita on yli 2 miljoonaa, ovat kolmea erikansaa. Paras ja enin osa, noin puoltoista miljoonaa, on *Saksalaisia*, läntisellä reunalla on *Ranskalaisia* ja etelässä asuu *Italialaisia*. Yleisesti ovat asukkaat ahkeroita ja taitavia työmiehiä; mutta maan viljelys ei kuitenkaan anna kylliksi elaketta. Paljon Schweitsiläisiä asuu ja oleksii sen tähden muissa maissa työn teossa ja sota-miehinä. Viljat, joita enin viljellään, ovat: vehnä, ruis, ohra, kaura, maissi, potaatti, viina ja hedelmä. Jos maan viljelys on vähäinen, niin karjan korjuu on sitä ankarampi. Sarvi-karja on hyvä ja suurta laatua, maidon saalis runsas ja juusto Euruopan paras. Karjaa käytetään talvisina aikona laksoissa; mutta kesäksi se ajetaan vuorien rinteille, jolloin paimenet asuuvat kesä-majoissa, saksaksi "Sennen hytten." — Järvissä ja joissa on hyvä kalan saalis, etenkin hyviä lohen poikia. Metsästäminen on

niin ikään vaivan maksava elatuskeino. Kettuja, susia, ilveksiä, kärppiä, punasia ja mustia oravia, saukkoja, metsä- ja mäki-kauriita ja vuori-jäniksiä pyydetään paljon. Omituinen näillä seuduin on murmel-eläin. Vuori-työstä ei ole paljon sanottavaksikaan. Keinotyöt ovat hyvällä alulla lännessä ja pohjois-puolla.

Kaupan liike on vilkas. Muualle viedään paraasti karjan ja metsän antimia ja tehdas-tavaraa. Muualta tuodaan eloa ja raaka-aineita tehtaisiin. Rautatien-verkko, joka yhdistää Saksan, Ranskan ja Italian, on paraikaa tekeillä. Neljä valtatietä kulkee jo vanhastaan vuorien poikki Italiaan. *Zyrich, Bêrn, St Gallen* ja *Luzern* ovat paraat sisämaiset kauppa-kaupunnit, ja *Genève* ja *Bâsel* paraat ulkomaiset.

Saksalaiset asukkaat omaavat Kalviinin puhdistamaa oppia, mutta Ranskalaiset ja Italialaiset tunnustavat Ruomin katoliikin oppia. Kansallinen sivistys on Kalviinilaisien seassa hyvällä kannalla. Korkeampata oppia varten on 5 yli-opistoa, nimittäin *Zyrich, Bêrn* ja *Bâsel. Genève, Lausanne.*

Helvêtian maa on jaettu 22 eri-valtakuntaan, joilla on omituinen hallitus-muoto, omat la'it ja asetukset, joiden mukaan valtakuntien esityiset asiat päätetään. Mutta koko maata ja vieraita valtakuntia koskevia asioja valvoo kolmeksi vuodeksi valittu seitsen jäseninen *liitto-neuvos*, joka istuu Bernin kaupunnissa. Samassa kaupunnissa istuu myös lakia laativa *liitto-kokous*, johon kukin valtakunta lähdeittää edusmiehensä niin ikään kolmeksi vuodeksi. Valta-kieli on Saksalainen.

Mainitut 22 tasavaltaa ovat, nimittäin: *Schwyz, Uri, Unterwalden, Luzern, Bern, Freiburg, Neuf-schâtel* (saksaksi *Neuenburg*), *Pays de Vaud* (saksaksi *Waadt*), *Genève* (saksaksi *Genf*), *Wallis, Ticino* (saksaksi *Tessin*), *Graubünden* (ranskaksi *Grissons*), *S:t Gallen, Glârus, Appenzell, Thurgau, Schaffhausen, Zyrich, Zûg, Aargau, Bâsel* ja *Solothurn*.

Ranskan keisarikunta.

Ranskan rajoihin koskee luoteessa: *Ranskan kanaava*, ranskaksi *la Manche*; lännessä: Atlantin meri ja sen lahti *Ranskan* (eli *Wiskaijan*) poukama; etelässä: Pyrenean niemi ja Wälimeri; idässä: Italia, Helvetia ja Saksan maa, ja koillisessa: Saksa ja Belgia. Avaruudeltaan on se liki 6 tuhatta Suomen nelikulmais penikulmaa.

Suurin osa Ranskan maata on tasaista, etenkin lännessä, mutta itäisellä puolella on vuoria. Italian rajalla ovat *Meri-, Kotti- ja Riekan alpit*, Helvetian rajalla *Jûra*-vuoret. Niin ikään itä-reunalla, mutta Ranskan piirissä, ovat *Wogési*-vuoret. Wogési-vuorista lähtee luoteesen *Ardenni-alpit*, jotka ovat Ranskan koillis-reunalla. Ardenni-vuorista eroaa vuori-harju etelään *Côte d'Or* (lue *Kootdoor*)-kukkulalle, ja siitä vielä etelämmäksi *Sevenni*-vuoret, Rhôn-virran läns-rannalla. Ne loppuuvat sen kankaan kaakkos-reunalla, jota kestää

Wälimerestä Wiskaija-lahteen asti. Tämän kankaan etelä-puolella ovat *Pyrenea*-vuoret.

Virtoja on suuria ja enimmäkseen hiljalleen juoksevia, jonka vuoksi niitä on hyvä veneillä ja laivoilla kulkea. Isoimmat ovat: la Manche-kanavaan juokseva *Seine* (lue Seen), joka saapi oikealta puolelta lisä-virrat *Aube*, *Marne*, yhdistetyt *Aisne* ja *Oise*, (lue: Oob, Maarn, Eesn ja Oaas), ja vasemmalta puolelta *Yonne* (Jon) ja *Eure* (Öör). — *Loire* (eli *Loaar*), Ranskan pisin virta, 120 penikulmaa pitkä, saapi oikealta puolelta yhdistetyt lisä-virrat *Loire*, *Sarthe* (Sart) ja *Mayenne* (Majen), ja vasemmalta puolelta *Allier*, *Cher* ja *Vienne* (Vien). — *Garonne* (Garon), saapi oikealta puolelta *Tarn*, *Lôt* (Loo) ja *Dordogne* (Dordonj) nimelliset sivu-virrat. — Wälimereen menevä *Rhône* saapi oikealta puolelta sivu-virran *Saone* (Soon) ja vasemmalta *Isere* (Iseer) ja *Durance* (Dyrangs). — Rhen ja sen lisä-virrat *Ill*, *Mosel* ja *Maas* (ranskaksi *Meuse*, lue Möös).

Ilma on yleisesti mieto, ihana ja terveellinen. Pohjos-puolella tahtoo se välisten olla kylmä ja kostea, mutta etelässä kuiva ja kuuma. Talvea ei ole sanottavaksikaan. Ainoasti Alppien ja Pyrenea-vuorien rinteillä on talvi tuntuva ja kasvut huonoja.

Luonnoltaan on maa yleisesti lihavata. *Auvergne*- (Overnj-) niminen vuori-seutu keskellä Ranskan maata ja *Les Landes* (Lee Land-) nimiset aho-maat ovat huonoja vilja-maita.

Maan viljelys on kyllä paras elatus-keino ja sanotaan elättävän $\frac{2}{3}$ Ranskan kansaa, vaikka maata vil-

jellään ainoasti pohjos-puolella yhdellaisella nerolla, taidolla ja ahkeruudella, kuin muissa sivistyneissä maissa. Yleisin vilja-lai on vehnä ja ruis, etelässä maisi ja hirsi ja vuorien rinteillä ohra, kaura ja potaatti. Viljattomilla aho-mailla syöpi rahvas kastanje-hedelmiä leivän asemesta. Samoin ovat myös karjan korjuu, kalastaminen, metsän hoito ja vuori-työ ei paljon kehuttavia. Mutta siihen sijaan on viinan saalis Ungerin jälkeen täällä runsaanpi ja sen viljelys parempi, kuin muualla Euruopassa. Noin 400 nelikulma-penikulmaa maata on viina-maina. *Sampanje*-viina on yleisesti tunnettu.

Kästeet ja *keinotyöt* ovat hyvin kauniilla kannalla. Ranskassa tehdään parempata, siistimpätä ja so-mempata työtä, kuin Englannissa, vaikka ei niin paljon, kuin siellä. Tehtaissa valmistetaan hyviä villa-, puuvilla-, liina- ja Euruopan paraita silkki-kankaita, hienoja pitsiä, kauniita tapettia ja kaikenlaisia koristus- eli heppelikaluja.

Kauppa sekä sisä- että ulko-mainen on vilkas. Virrat, joissa vesi juosta lirittää hiljalleen, ovat jo luonnostaan etuisat vene- ja laiva-liikkeelle, mutta niitä on myös perattu ja yhdistetty kaivamalla toinen toiseensa. Niin kulkee *Languedoc* (Langedok) eli *Etelä-kaivanto* Garonne-virrasta Wälimereen. *Keski-kaivanto* yhdistää Loire- ja Saoni-virrat; ja sillä tavoin myös Wälimeren ja Wälimeren. Rautateitä on paljon. Ulkomai-nen kauppa on niin-ikään vilkas. Muualle viedään viinoja, hedelmiä, suoloja, öljyä, kaikenlaisia tehdas-töitä ja etenkin *koristus-* eli *heppeli*-kaluja. Muualta ostetaan: raaka-aineita tehtaisiin, laivan aineita, kiveitä eli metallia, ja siirtomaan tavaraa.

Väkiluku nousee 38 miljonaan. Näistä on suurin osa eli 33 milj. Ranskalaisia; 2 milj. Saksalaisia *Elsas* ja *Lotringin* maakunnissa; Britannilaisia 4 milj. *Bretagne*- (Bretanj)-nimisellä niemellä; Baskilaisia Espanjan rajalla, Italialaisia Italian rajalla; Joutalaisia ja Mustalaisia yhteensä noin 4 milj.

Pää-uskonto on Ruomin katoliikkilainen. Sitä tunnustaa 28 miljonaa ihmisiä. Muuten on täällä noin 5 milj. Kalviinin, ja noin 3 milj. Luterin uskolaista.

Kansallinen sivistys tahtoo olla, etenkin etelä- ja länsi-puolella, kuin paavilaisissa maissa yleisesti, vielä huonolla kannalla. Mutta tieteellistä sivistystä suositellaan sitä paremmin. Pariisin kaupunnissa on, jo vanhoista ai'oista kuulusa, yli-opisto eli korkea koulu, iältään toinen maan piirillä, perustettu 1206. Sen hallituksen alla on 26 akatemiaa ja paljon muita kouluja ja opin laitoksia.

Hallitus-muoto on ainoasti nimeksi perustus-la'illinen ja keisari hallitsee melkein itsevaltaisesti. Sota-voima, etenkin maalla, ja joksikuksi osaksi merelläkin, on ankarrin koko Euroopassa.

Ranskan maa on jo vanhoista ai'oista ja'ettu moneen maa-kuntaan, joista muutamat ovat historiallisesti muistettavat. Merkillisimmät ovat seuraavaiset: *Isle de France* (lue Iisl döö Frans) Seine-virran keski-varrella; *Picardie*, *Artois* (lue Artoaa) ja *Flandern*, valtakunnan pohjoisimmat, hyvät viljamaat; *Normandie* (Normang-dii) la Manche-kanavan rannalla, kasvaa paljon hedelmiä, etenkin omenoita ja perunoita; *Bretagne* (Bretanj) niemi-maa kanavan ja Wiskaija-lahden välillä on huonosti viljelty, mutta hyvä karjan laidun ja vähän metsää;

Maine, Anjou, ja *Touraine*, lue Meen, Angschuu ja Tureen, Loire-virran keski-varrella, kasvaa hyvää viinaa ja hedelmiä; *Poitou, Aunis, Saint Onge* ja *Angoumois*, (lue Poatuu, Onii, Sengt Onsch ja Angumoa, meren rannalla, Gironde-virran pohjos-puolella, maan viljelys on huonolla kannalla; mutta karjan hoito ja viinan viljelys ovat sitä paremmat, ja meren rannalla kuivataan suoloja, historiallisesti merkillinen on *Vendée* (Vangdee) meren rannalla; *Limousin, La Marche* ja *Auvergne*, lue Limuseng, La Marsch, Overn, kauniita vuorimaita, mutta huonosti viljeltyjä; *Berry, Bourbonnais* ja *Nivernais*, lue Berri, Burbonnee, ja Nivernee, Loire-virran ylä-varrella, maan viljelys huono, mutta viinan viljelys, karjan hoito ja vuori-työ hyviä; *Orleanais*, lue Orleannee, Loire-virran keski-varrella, hyvin viljelty; *Champagne*, Schampanj, liitunen ja kalkki-peräinen, kasvaa vähän viljaa, mutta paljon tuota kuulusaa schampagne-viinaa, eli kuin meillä sanotaan sampani-kaljaa; *Lorraine*, Lorreen, saksaksi *Lothringen*, Saksan rajalla, maa on metsästä ja kiviperäistä; *Alsage*, Alsaasch, saksaksi *Elsas*, Saksan rajalla, viljelty, kuin ryytimaa; *Franche-comté*, lue Fransch-kongtee, Jūra vuoren rinteillä, rautaa, kivi-hiiliä ja suoloja; *Bourgogne*, Burgonj, saksaksi *Burgund, Côt d'ôr*-vuorien ympärillä, Burgonj-viinaa; *Lionnais*, lue Lionnee, Rhône-virran läns-varrella, vuorista saadaan kivi-hiiliä, ja laksoista paljon viinoja ja viljaa. *Savoie*, lue Savoa, saksaksi *Savoyen*, jylhä vuori-maa Alppien rinteillä; *Dauphiné*, lue Dofinec, Rhône-virran itä-puolella, hyviä karjan laitumia, kauniita laksoja, joissa kasvaa viina-puita ja kesä-

maiden hedelmiä; *Provence*, lue Provangs, Wälimeren rannalla Rhône-virran itä-puolella, paljon karjaa, suoloja ja kesä-maan hedelmiä; *Nizza*, lue Nitsa, pienonen maa Meri-alppien ja Wäli-meren välillä Italian rajalla, ihana rantamaa; *Languedoc*, lue Langedok, ja *Roussillon*, lue Rusiljong, Rhône-virran ja Wäli-meren rannalla, vuorinen, vähän eloa, mutta paljon karjaa, viinoja ja kesä-maan hedelmiä; *Guienne* ja *Gascogne*, lue Gyjen ja Gaskonj, Garonne-virran varrella, Wiskaija-lahden rannalla, huono vilja-maa, mutta paljon ja hyvää viinaa; *Corsica*, lue Korsikka, saari Wäli-meressä, huonosti viljelty, mutta hyviä metsiä, karjan laitumia, kesämaan hedelmiä ja viinoja.

Kaupuntia: Ranskan valtakunnan ja Euroopalaisen sivistyksen pääkaupunki *Paris*, (lue *Parii*), Seine-virran varrella maan sisässä, on Londonin jälkeen Euroopan paras ja suurin tehdas-paikka. Siinä on vahva kauppa, yli-opisto, monta koulua, 1 milj. 7 sataa tuhatta asukkaita. Komeita rakennuksia on paljon, niinkuin *Notre Dame* (eli *Meidүн rouvan*) kirkko, *Tuileries* niminen keisarin linna, *Louvern* eli *Luuvernin* ihana konsti-säilyke, *Palais royal* eli *kuninkaallinen palatsi*, *Sota-vanhuksien hovi*, jossa on suuren Napoleonin hauta. — *Versailles* (sanotaan *Versailj*), kaunis kaupunki Pariisista vähän matkaa lounaasen, 40 t. a. — *Rouen* (sanotaan *Ruang*). Pariisin kauniin haminan, vilkas kauppa, 400 t. a.

Atlantin meren rannalla ovat: *Calais* (eli *Kalee*), yhtänimisen salmen rannalla, josta mennään salmen yli Englantiin. — *Boulogne* (eli *Bulonj*). 30 t. a. —

Cherbourg, sota-laivaston valkama. — **Brest**, paras sota-valkama, 30 t. a. — **La Rochelle**, vilkas kauppa siirtomaiden kanssa. — **Bayonne**, (luetaan **Bajon**). vilkas viini- ja puu-kauppa.

Wälimeren rannalla: **Montpellier**, (luetaan **Mongpelje**), ihana ilma, kivulloiset käyvät täällä taudista parantaimassa, 50 t. a. — **Cette** (luetaan **Set**), suola-kauppa. — **Marseille** (**Marselj**), valtakunnan paras kauppa-paikka, paljon tehtaita, 290 t. a. — **Toulon** (luetaan **Tulong**), sota-laivaston valkama, 69 t. a. — **Hyeres** (luetaan **Jeer**), suola-kauppa. — **Nizza** (lue **Nitsa**), kuulusa ilman ihanuuden suhteen, 35 t. a.

Loûr-virran varrella; **Orleans** (luetaan **Orleang**), tehdas- ja kauppa-paikka, 50 t. a. — **Tours** (sanotaan **Tuar**), silkki-tehtaita, 40 t. a. — **Angers** (lue **Angshe**). tehdas- ja kauppa-paikka, 50 t. a. — **Nantes** (luetaan **Nangt**), tehdas- ja kauppa-paikka, 110 t. a.

Garonne-virran varrella: **Toulouse** (luetaan **Tuluus**), tehdas- ja kauppa-paikka, 110 t. a. — **Montauban** (luetaan **Montobang**), Tarn-virran varrella, villa- ja silkki-tehtaita, akatemia, 27 t. a. — **Bordeaux** (**Bordoo**), lavea viina- ja hedelmä-kauppa, 160 t. a.

Koilis-reunalla: **Lille** (luetaan **Lil**), vahva linnotus, tehdas- ja kauppa-paikka, 130 t. a. — **Amiens** (luetaan **Amijeng**), Somme-virran varrella, sametti- ja puuvilla-tehtaita, akatemia, 60 t. a. — **Rheims** (lue **Rengs**), Ranskan kuninkaiden muinainen ruunaus-paikka, kaulavaate-tehtaita ja viina-kauppa, 50 t. a. — **Metz**, Mosel-virran varrella, vahvat varustukset, tehdas- ja kauppa-paikka, akatemia, 51 t. a. — **Nancy** (luetaan **Nangsii**),

akatemia, 40 t. a. — *Strassburg*, Ill- ja Rhen-virtojen yhdyntä-paikalla, vahvasti varustettu, yli-opisto, tehdas- ja kauppa-paikka, komea tuomio-kirkko, 80 t. a.

Rhône- ja *Saône*-virtojen yhdyntä-paikalla on Pariisin jälkeen valtakunnan paras kaupunki nimeltä *Lyon* (luetaan *Liong*), Euroopan paras silkki-tehdas, vilkas kauppa, 300 t. a.

Siirto-maita: Afrikassa: *Algier*-niminen maan paikka pohjos-reunalla, ja *Bourbon* (eli *Burbong*) niminen saari Indian meressä. — Aasiassa: *Pondicheri* ja joitakuita muita kauppa-paikkoja länteyen Indian nien itä-rannalla. — Amerikassa: *Guadeloupe* ja *Martinique* ja joita kuita muita pieniä Läns-indian saaria, *Cayenne*-niminen maa Etelä-amerikan pohjos-reunalla.

Pyrenean niemi.

1. *Rajat ja maan laatu.* Wiskaija-lahden ja Pyreneä-vuorien etelä-puolella, Atlantin meren itä-puolella ja Wälimeren pohjos- ja länsi-puolella on 5,000 Suomen nelikolikka-penikulmaa avara vuorimaa, nimeltä Pyrenean niemi. Keskimäinen osa on laveata, korkeata ja joksensa tasaista ylänköä, jossa on huonoja peltoja, puuttomia hiekka-kankaita, mutta hyviä karja-laitumia. Rantamaat ovat luonnoltaan hyvinkin hedelmällisiä, mutta huonosti viljeltyjä. Vuorista saatasiin paljon rautaa, elä-vätä- ja muuta hopeata, vaikka niitä siellä vähän kai-vetaan.

2. *Vuoria* ja *virtoja*: Ranskan rajalla on Pyrenean, 10,000 jalkaa korkeat vuoret, jotka *Astûri*-vuorien nimellä ulottuuvat Viskaija-lahden etelä-rannatse aina *Cábo de finisterre*-niemelle saakka. Matalampia vuori-harjuja ovat *Guadarama*-, *Guadalupe*-, *Morena*- ja *Nevada*-harjut, jotka kaikki meneevät idästä länteen. Näiden välisissä laksoissa juoksee *Iberian* avaralta selänteeltä joksensa ankaroita virtoja, niinkuin *Duero* eli *Douro* Asturian ja Guadaraman vuorien välillä, *Taijo* eli *Teijo* Sierra Guadaraman ja Sierra Guadelupin välillä, *Guadiana*, Guadelupin ja Sierra Morenan välillä ja *Guadalquivir* viimeksi mainitun ja Sierra Nevadan välillä. Pyrenea-vuorien reunoilta juoksee taas *Ébro*-virta kaakkoa kohden Wälimereen.

3. *Ilma* on vuorien harjuilla, Iberian selänteellä ja *Kastilian* kankailla, kuin ylämailla yleesen, kuiva ja kylmä; kesät ylen kuumia ja talvet kylmiä; purot ja jo'et kuivettunvat helteessä. Mutta ranta-maissa on ilma kostea ja mieto; vettä sataa talvisina aikoina paljon ja merituuli pitää kesän viilempänä, kuin ylämaissa.

4. *Ihmisiä* on koko niemellä noin 20 miljonaa, joista 16 miljonaa on *Espanjalaisia* ja loput eli 4 miljonaa *Portugalilaisia*. Ensimmäiset asukkaat olivat *Iberilaiset*, joita vieläkin löytyy Pyrenea-vuorien rinteillä. Sittemmin on siihen muuttanut *Whoiniikkilaisia*, *Ruomalaisia*, *Gôtejä* ja *Arabilaisia*, joista nykyinen Espanjan kansa ja kieli on syntynyt. Kielessä on kuitenkin Arabilainen ja Ruomalainen murre enin tuntuva. Portugalilaiset, jotka asuuvat vuorien takana, eivät ole näistä kansaliikkeistä kärsineet niin suuria muutoksia.

5. *Maan viljelys, küsteet ja keino-työt* ovat huonolla kannalla. Ylä-maan miehet lempiivät enimmäiten karjan korjuuta. Hevoset ja aasit ovat hyvää arabilaista sukua. Samoin ovat heidän *merino*-niminen lammaslaji kuulusa ympäri mailmaa. Ranta-mailla viljellään paljon viinoja ja kuivataan suoloja meri-vedestä.

6. *Uskonto* on ruomalainen katoliikin uskonto; piispoja ja pappia on paljon ja mahtavia; mutta kansallinen sivistys on huonolla kannalla, kuin eivät papit ryhdykään rahvaan opetukseen ja kouluja on vähän. Tieteellisestä sivistyksestä on kuitenkin paremmin huolta pidetty. Yli-opistoja on 10 Espanjassa, ja Portugalissa 4, joista *Walencia* ja *Sevilla* ovat paraimmat ja niiden jälkeen iältään merkillinen *Salamanca*, perustettu 1222, siis kolmas Euroopassa. Pyhiä paikkoja on monta, niinkuin *San Jágo*, Galiciassa, johon hurskaat paavin uskolaiset matkustaavat rukoilemaan pyhän apostolin Jaakoppi-nuoremman haudalla. Pää-piispa asuu *Toledon* kaupunnissa.

7. *Kauppa* on muiden vallassa. Muukalaiset hakevat täältä suoloja, villoja, viinoja, sieveliä, silkkiä, korkkia ja hedelmiä; ja tuovat tänne eloa, laivan aineita, tehdas- ja siirtomaan-tavaroita sekä suolattua ja kuivatua kalaa.

Hallitus.

Pyreanean niemellä on kaksi eri valtakuntaa: *Espanja*, itäinen ja suurempi osa, ja *Portugali*, läntinen ja pienempi osa. Molemmissa on maa-päivillä rajoitettu yksi-valtainen hallitus-muoto. Lakia-laativan kokouksen nimi on *cortes*.

1. *Espanja* oli ennen jaettu 14 maakuntaan, jotka ovat: *Galicia*, luode-kulma, *Astûria*, yhtänimisen vuorien pohjos-puolla, *Wiskaijan* maakunnat, yhtänimisen lahden kaakkos-rannalla, *Navarra*, Pyrenea-vuorien rinteillä, *Catalunna* (lue *Katalunja*), Wälimeren koillis-rannalla, *Walencia*, Wälimeren rannalla, *Murcia*, edellisen etelä-puolella, *Granada*, Wälimeren läns-rannalla, *Andalûsia*, Cuadalquivirin laksossa, jotka kaikki ovat hyviä vilja-maita. Ylä-maissa on *Leon*, *Vanha-* ja *Uusi-Castilia*, *Estremadûra* ja *Aragon*, joissa karjan hoito on parempi, kuin maan viljelys.

Merkillisimpiä kaupuntia pohjos-rannalla: *Santander*, merkillinen kauppa. — *Corunna* (lue *Korunja*) soita-laivaston valkama, käypi kauppaa Amerikassa. — Etelä-rannalla: *Caditz* (lue *Kaadits*), lavea suola- ja viina-kauppa, 70 t. a. — *Malaga*, viina- ja hedelmä-kauppa, 75 t. a. — Itä-rannalla: *Murcia*, kaupitsee silkkiä ja meri-kaihloja, 40 t. a. — *Alicante*, lavea silkki- ja viina-kauppa, 25 t. a. — *Valencia*, myöpi paljon silkkiä, viinoja ja öljyä; tässä on valtakunnan paras yli-opisto, 67 t. a. — *Barcelôna*, suurin tehdas- ja kauppa-paikka valtakunnassa, 180 t. a. — Castilian ylängöllä: *Burgos* ja *Segôvia*, kaupitseevat villoja ja kutoovat verkoja. — *Madrid*, pääkaupunki, mutta muuten mitätön, 280 t. a. — Andalûsian alangolla; *Cordôva*, hevos-kauppa, 40 t. a. — *Sevilla*, silkki- ja tupakka-tehtaita, viina- ja villa-kauppa, yli-opisto, 400 t. a. — *Granada*, silkki-tehtaita; likeellä kaupuntia on *Alhambran* vanhan aikuinen araabilainen linna, 67 t. a. — Aragonian alangolla: *Zaragoza*, yli-opisto, 40 t. a.

Wälimeressä kuuluu tähän valtakuntaan Baleari ja Pityusi-nimiset saaristot.

Siirto-maita on Afrikassa: *Ceutan* kaupunki Gibraltar-salmen rannalla, eteläiset *Kanâria*-saaret Atlantin meressä. — Amerikassa: *Cûba* ja *Portorîco*-saaret sekä muutamia pieniä Antilli-saaria. — Aasiassa: *Filippi*-saaret Tyynessä meressä, — Australiassa: *Mariani*- ja *Karolini*-saaret.

2. *Portugali* jaetaan kuuteen maakuntaan, nimittäin: *Tras os Montes*, vuori-maa Douro-virran länsi- ja pohjos-puolella; *Entre Minho e Douro*, Minho- ja Douro-virtojen välillä; *Beira*, Douron ja Teijon välillä; *Estremadûra*, Teijon ala-varrella; *Alenteijo*, Teijon etelä-puolella, ja *Algarve*, etelä-rannikko.

Kaupuntia: *Oporto* eli *Porto*, Douro-virran suussa, viina-kauppa, 80 t. a. — *Coimbra*, yli-opisto. — *Lisboa*, Teijo-virran suussa, pääkaupunki, paras kauppapaikka, 275 t. a. — *Setuval* eli *Sant Ybes*, suola-kauppa.

Uuudis- eli *siirto*-maita on Afrikassa: *Azori*-saaret, viinanen *Madeira* ja *Ruoho-niemen* saaret Atlantin meressä. — Aasiassa: *Goan* ja *Diun* kaupunkit Läns-indian läns-rannalla, *Makaon* saari Kiinan etelä-rannalla, *Timor* ja muita pienempiä Sunda-saaria.

3. Onpa vielä kolmaskin valta-kunta, tuo pieni *Andorran* tasa-valta, Catalunjan maakunnassa, Pyryneavuorien rinteillä. Avaruus on $4\frac{1}{2}$ sarka-penikulmaa ja asujamia 16 tuhatta.

Italian niemi.

Rajat ja avaruus. Italian niemi, ulko-muodoltaan kuin saapas, koskee pohjosessa Helvetian ja Saksan maihin, lännessä Ranskan maahan ja Wälimereen, etelässä myös Wälimereen ja idässä *Aadrian*-lahteen. Avaruudeltaan on se 5 tubatta 590 nelikolkkais penikulmaa, jolla alalla asuu 25 miljonaa ihmisiä.

Vuoria: *Alppi*-vuoret erottaavat Italian Ranskasta, Helvetiasta ja Saksasta. Mutta niillä on eri-kohdalla erinimet, niinkuin *Meri-alpit* Wälimeren rannalta *Mont-vîso*-tunturille, *Cotti-alpit* edelliseltä kukkulalta *Mont-cenis*-tunturille, *Riekan-alpit* siitä *Mont-blanc*-tunturille, *Penniini-alpit* siitä *Ruusu*-kukkulalle, *Leponti-alpit* *Sant-Gotthardin* vuorelle, *Rhaetin-alpit* *Ortle-spits*-kukkulalle, ja *Karni-alpit* *Ter-glau*-kukkulalle. *Mont-wisô*-tunturilta vähän matkaa etelään päin käännäiksen *Meri-alpit* itään päin, kiertäen Wälimeren rantaa, mutta muuttaavat *Genôan* kaupunnin kohdalla nimensä *Apenniiniksi*, jotka kulkeevat halki koko Italian aina Italian ja Sicilian saaren väliseen *Fâro di Messina* nimiseen salmeen saakka ja vieläpä salmenkin alatse Sicilian saaren halki *Trapâni*-niemelle asti. Apenniinien korkein tunturi on *Gran-sasso*, *A-brutso*-nimisessä pesä-vuoressa. Tästä vuori-harjusta erillänsä ovat tulta-tuiskuvaiset vuoret *Vesûvius*, Italian länsi-rannalla, ja *Etna* Sicilian itä-kulmalla.

Luonnoltansa jaetaan Italia kolmeen osaan: *Ylä-italia*, *Keski-italia* ja *Ala-italia*. Ylä-italia on Alppien ja Apenniinien piirittämä lakso, jossa *Pô*- (lue *Puo*-) virta juosta lorisee hiljalleen Mont-wison rinteiltä Aadrian lahteen. Oikealta kädeltä Meri-alppien ja Apenniinien rinteiltä lankee siihen lisä-jokia: *Tanâro*, *Trebbia* ja *Panâro*, ja vasemmalta *Dôra-baltea*, *Sësia*, *Ticino*, *Adda*, *Oglio* (eli *Oljo*) ja *Mincio*, joista neljä jälkimäistä juoksevat läpi luonnoltaan ibania järviä *Maggiore* (lue *Matsioore*), *Cômo*, *Iseo* ja *Garda*. Aadrian lahden pohjosimpaan pohjaan virtaa Alppi-vuorista tulevat *Adige*, *Brenta*, *Piâve* ja *Tagliamento*. Keski-italiassa virtaavat *Ârno*-, *Ombrône*- ja *Tiber*-jo'et Wälimereen. Arnon lakso on hyvin ihana ja hedelmällinen, mutta etelässä on *maremna*-nimisiä rahkasoi- ta, joista suurimmat ovat Ombronon varsilla. Tiberin etelä-puolella on *campagna romana* niminen kangas. Ala- eli etelä-italiassa on maan alainen tuli aivan liki maan pintaa. Maan järäyksiä tapahtuu useasti. Maan alaisen tulen savu-torvena on Vesûvius-vuori *Kampanjan* kauniilla kankaalla, jossa myös *Garigliano*- ja *Volturno*-jo'et juosta lirittäävät Wälimereen.

Ilma on niin ihana ja maa niin hedelmällinen, että Italiaa ylistetään Euroopan *paratiisiksi*. Jos Alppien lumi-tunturilta matkustetaan alas etelään Pô-virran laksoon, niin päivässä havaitaan yhden verran ilman muutoksia, kuin jos Lapista lähdettäisiin Italiaan. Ylä-italian laksossa sataa kyllä luntakin, mutta se sulaa viikossa, tahi viimeistään kahdessa. Wenetian lagûnit jäätyyvät jollon kullon. Keski-italiassa sataa vielä lunta, mutta se

sulaa jo maahan pudotessa. Ala-italiassa sataa lunta tuskin ensinkään. Kylmin talvi-ilma on kuin meillä syyskuussa. Kesällä on välisti vaivaava kuumuus, etenkin kuin myrkyllinen kuuma *Scirocco*-ilma tuulee Saharan erämaasta Afrikasta.

Elatus-keinoja: Maa on ylen hedelmällinen, mutta kansa laiska ja huolimaton. Erittäin ovat *lazaroni* Etelä-italiassa oikein kuuluvat laiskuudesta. Heillä ei ole, eivätkä kaipaa vaatteita ja huoneita sanottavaksi. Kuinhan heillä on paita ja polviin ylettyvät kaatiot eli housut ja komea höyhenillä koristettu lakki päässä, niin on vaatteita kyllä. Sateisina ja tuulisina aikoina he ma'ata rojottaavat rannassa veneiden alla. Ja kuin nälkä pakottaa, niin ne mäneevät työhön sen verran, että saavat ruokaa, mutta kuin maha on täysi, niin ei lazaroni hievahda paikaltaan. Muutamat harjottaavat ryöstöäkin. Ainoasti Põn ja Arnon laksoissa viljellään maata abkerasti. Paraimmat kasvat ovat: vehnä, riisi, silkki, viina ja öljy. Viinat ovat hyviä, mutta hoito huono, ettei ne paljon kaupassa käy. Merkillisin on Vesuvi-vuoren rinteillä kasvava viina, jolla on merkillinen nimikin *Ristuksen kyynleet*. Karjan korjuu, kalastaminen ja vuori-työ tuottaisivat kyllä paljon voittoa, jos niistä paremmin huolta pidettäisiin. Sardiinian ja Sicilian saarilla kuivataan paljon suoloja.

Kästeitä ja keinotöitä tehdään tuskin muualla, kuin Ylä-itaaliassa ja suuremmissa kaupunneissa. Paraimmat kästeet ovat silkki-kankaiden kutominen, peilin hionto, soitto-kalujen ja olki-hattujen teentö. Luonnon antavaisuus kannattaa vilkasta kauppaa, vaikka Italalaiset eivät

itse kule paljoa Wälimeren ulkopuolella. Muukalaiset tuovat täältä silkkiä, öljyä, viinoja, hedelmiä, suoloja ja vehnää, jota he vaihtaavat rautaan, tehdas- ja siirtomaan tavaroihin.

Uskonto. Italia on Ruomin katoliikin uskonnon pää-pesä. Sitä tunnustavat melkein kaikki Italian 25 tuhatta asukasta. Ainoasti muukalaisilla on muu uskonto. Täällä asuu myös Ruomin katoliikin uskonnon ylimäinen pappi eli *paavi*, joka on Ristuksen siainen maalla. Luostaria, kirkkoja, pappia ja munkkia on paljon; mutta rahvas on sekä opiltansa että tavoiltansa huonolla kannalla. Yli-opistoja on kyllä 20; mutta opetus niissä on enimmäksi pappien ja munkkien vallassa.

Waltakuntia on yks suurempi ja kolme pienempätä.

1. **Italian kuningaskunta.** Avaruus on 2,584 sarka-penikulmaa, ja väki-luku nousee 24:jään miljonaan.

Kaupuntia: Piemontissa: *Torîno* eli Saksalaisien *Turin* ja Ranskalaisien *Tyrenge*, Pô-virran varrella, yli-opisto, silkki-tehtaita, 180 t. a. — *Genôa*, saksaksi *Gênuia*, Wälimeren rannalla, paljon vanhan aikusia marmori-hovia, jonka tähden sitä nimitetään *Genôva la superba* eli komea Genôva, Italian paras kauppa-paikka, 130 t. a. — Lombardiassa: *Pavia* (eli *Paviia*), Tiisiino- ja Puo-virtojen yhdyntä paikassa, yli-opisto, hyvää juustoa, 30 t. a. — *Milâno*, saksaksi *Mailand*, ihannalla kedolla, silkki-tehtaita, hyvä kauppa 200 t. a. — *Mantua*, Mincio-virran saarella, luja linnotus, 30 t. a. *Cagliari* (lue *Kaljaari*), Sardiinian saaren etelärannalla, suola-kauppa, yli-opisto. — Venê iassa: *Venê-*

zia, ruotsiksi *Wenedig*, Brenta-joen suussa, nimitettiin ennen *Meren kuulusaksi ruhtinaksi*, ja on nytkin Genôvan jälkeen Italian toinen meri- ja kauppa-kaupunki, rakennettu 136 saarelle, jotka ovat yhdistetyt 430 sillalla; katujen asemista on enimmäkseen veneillä kulettavia kanavia; komeita vanhan aikusia rakennuksia on monta; merkillisimmät ovat: *Dôgin linna*, *Markuksen kirkko* ja *Rialto-silta*, 120 t. a. — *Verôna*, luja linnotus Adige-virran varrella, silkki-tehtaita 50 t. a. — *Padua*, Brentan varrella, yli-opisto, 35 t. a.

Nâpolissa: *Nâpoli*, ruotsiksi *Neapel*, Kampanjan kauniilla kedolla, Vesuvius-vuoren juuressa, Italian suurin kaupunki, yli-opisto, hyvä kauppa, 500 t. a. Lähellä ovat maan alaset kaupunkit *Herculânum* ja *Pompeji*, jotka Vesuvius vuonna 79 hautasi tuh'alla niin, että ne olivat kateessa nykysiin aikoin saakka. — *Tarento*, Tarento-lahden rannalla, hyvä kauppa, 20 t. a. — *Palermo*, Sicilian saaren pohjos-rannalla, yli-opisto, vilkas kauppa, 200 t. a. — *Trapani*, Sicilian länteisellä niemellä, suola-kauppa, 25 t. a. — *Messîna*, *Faro di Messina*-salmen rannalla, hyvä kauppa, 70 t. a.

Romagnassa ja Umbriassa: *Ancôna*, Aadrian lahden rannalla, hyvä kauppa, 35 t. a. — *Ravenna*, kauppa-paikka. — *Bologna* (eli *Bolonja*), silkki-tehtaita, Euroopan vanhin yli-opisto, 100 t. a.

Toscânassa: *Firenze* (eli *Florenza*), Arno-virran varrella, nykyinen pääkaupunki, silkki- ja villa-tehtaita, kauniita taide-kaluja, 130 t. a. — *Livorno*, meren rannalla, Italian vilkkainpia kauppa-paikkoja, 80 t. a.

Tähän kuuluu myös *Elba*-niminen saari, jossa on hyvää rautaa.

Parmassa ja Modenassa: *Parma*, yli-opisto, hyvää juustoa, 40 t. a. — *Modena*, yli-opisto 30 t. a. — *Karrára*, hyvää marmori-kiveä.

2. *Kirkko-valta*, nelis-nurkkanen maa, Tiber-virran ala-varrella, on avaruudeltaan 100 Suomen sarkapenikulmaa. Kansaa on 7 sataa tuhatta.

Kaupuntia: *Rôma*, suomeksi *Ruomi*, kaks penikulmaa Tiberin suusta, mailman merkillisin kaupunti, on vieläkin kauniiden taiteiden koti-pesä, paavin asunto, 328 kirkkoa, joiden joukossa *Pyhän Pietarin* kirkko on suurin ja komein maan piirillä, 186 luostaria, Paavin linna, *Vaticánissa*, on 11 tuhatta huonetta, *Pantheon* oli ennen pakanallinen tempeli, nyt paavilainen kirkko, 200 t. a.

3. *San Marínon* tasavalta, pieni puolen penikulmaa avara vuori-maa, Umbrian ja Romanjan välillä. Asukkaita on 8 tuhatta, joista enimmät asuu *San Marínon* kaupunnissa.

4. *Monacon* ruhtina-kunta, meren rannalla Ranskan rajalla, on pieni kaupunti ja vähän maata sen ympärillä, asujamia on ainoasti 2 tuhatta.

Turkin valtakunta.

Turkin valtakunta, jolla on maita sekä Euruopassa, Aasiassa ja Afrikassa, on avaruudeltaan 44 tuhatta Suomen

nelikulma penikulmaa, jossa asuu yhteesen 38 miljonaa asukasta. Se on siis avaruudeltaan kuudes ja väkiluultaan viides valtakunta maan piirillä. Mutta tässä puhutaan ainoasti Euruoppaan kuuluvista maista. Ne ovat avaruudeltaan 9 tuhatta nel. penikulmaa ja niissä asuu 16 miljonaa asukasta. Prût-virta erottaa sen koillisessa Venäjän maasta; Karpaati-vuoret, Donau-virta ja Sau-joki pohjosessa ja luoteessa Itävallan maista; Aadrian lahti ja Jonian meri lännessä Italiasta; Othrys-vuoret etelässä Riekan maasta; ja Egeean-lahti ja Musta-meri Aasiasta.

Maa on yleisesti epätasaista. Ainoasti koillis-puoli, Donau-virran rannoilla on tasaista alankoa. Muuten on se hyvin vaihtelevaista. Korkeiden vuorien välissä on pienempiä ja laajempia laksoja. Luode-kulmalla on *Dinari-alpit*. Ochrida-järven pohjos-puolella jakauntuu tämä vuori-harju: toinen näistä kulkee *Egrisu Dagħ'in* ja *Balkan'in* nimellä, Donau-virran etelä-puolitse, Mustaan mereen; toinen taas, *Pindus* nimellä, etelään Riekan maahan.

Yleisesti on ilma mieto, mutta kylmempi kuin Länsi-euruopassa yhden tasapiirin alla. Jos rutto-taudit ajottain ovat rasittavat, niin siihen voipi siivottomuus ja huono korjuu olla syynä yhtä paljon, kuin ilman sopimattomuus. Balkan vuorien pohjos-puolella jäätyyvät järvet, ja lumi pysyy sulamatta monta päivää. Laksoissa kasvaa riisiviljaa, kastanji-hedelmiä, ja viina-tertot kypsyvät. Mutta puuvilla- ja silkki-pensas kasvaa vasta etelässä, jossa lumi ja jää ovat alamaissa tavattomia. Talvet erottaivat kestä ainoasti siten, että ilmat ovat sateiset ja sumuiset.

Länsi-euruopan kesä-hedelmiä ei kasva muualla, kuin meren rannoilla.

Asukkaat ovat sekä tavoiltaan että kieleltään erikansaa. Vallitseva kansa on Turkkilainen, jota ei ole kuin 1 miljona, ja asuu ympäri valtakuntaa enemmiten kaupunnissa, paitsi Servian ja Rumeenian ruhtinakunnissa. Slaveenilaisia on sitä vastaan 7 miljonaa pohjos- ja luodepuolella Mustan ja Aadrian meren välissä. Rumeenilaisia eli Walakkilaisia 4 miljonaa Donau-virran pohjos-puolella, Albanilaisia eli Arnauttilaisia $4\frac{1}{2}$ miljonaa, Slaveenilaisien etelä-puolella, Riekkalaisia 1 milj. saaristossa ja Egeean meren rannoilla. Mustalaisia, Juutalaisia ja Länsi-europasta muuttaneita muukalaisia siellä täällä yhteensä noin 4 milj.

Vaikka maa on luonnoltaan lihavata, niin viljelys on kuitenkin huonolla kannalla. Siihen ei ryhdy muut kuin ristityt asukkaat; sillä Turkkilaiset katsoovat sen halvaksi orjalliseksi työksi. Vehnä, maissi, hirsi, riisi, otra ja kaura antaavat kuitenkin semmoisen sadon, että on muuallenko myödä. Pavut ovat Turkkilaisien herkku-ruoka. Niitä ja muuta palko-viljaa viljellään paljon Donaun laksossa. Sieveliä eli tupakkaa polttaavat Turkkilaiset mielusasti ja sitä kasvatetaan paljon ja hyvää. Viinan viljelys on niin-ikään hyvä. Paras viina kasvaa Kandian saarella. Ruusu-pensaita kasvatetaan yleisesti. Niistä tehty ruusu-vesi on, kuin muutkin hyvän hajuset vedet, itämailla hyvin mielusat. Silkkiä tehdään paljon etelässä ja mehiläisiä pidetään pohjosessa. — Karjan hoito on suuresta arvosta. Hevoset ovat hyvää arabilaista laatua. Aasia ja kamelia pidetään myös. Vuori-maissa pidetään paljon lampaita ja

vuohia, ja pohjos-puolisissa tammi-metsissä elätetään suuria sika-laumojia. — Metsät ovat, paitsi luode-puolella, hyvin raiskatut. — Kultaa, hopeata, rautaa, lyiyä, vaskea, elävää hopeata ja suoloja on paljon, mutta ovat vielä vuorien peitossa.

Kästeet, keino-työt ja kauppa on huonolla kannalla, ristittyjen ja Juutalaisien huostassa. Tehdas-tavaroita ovat silkki- ja puuvilla-kankaat, lattia-matot, sahviaani-nahka, miekan terät, ruusuvesi ja muut haju-vedet merkillisimpiä. Langan painaminen on paremmalla kannalla kuin missään muualla. Turkin punanen on kuulusa yli koko maan piirin. Rautateitä ei ole ensinkään ja muut tiet ovat huonoja. Paras valtatie kulkee Konstantinopolista Adrianopolin, Filippolin, Sofian ja Nissan kautta Belgradiin Donau-virran varrella. Toinen valtatie erkanee Adrianopolista Schumlan kautta Silistriaan niin-ikään Donaun rannalle.

Valta-uskonto on Muhamettilainen, joka perustaiksen Koran-nimiseen kirjaan. Sitä tunnustaa 4 miljoonaa ihmistä, muut ovat enimmästi Riekan katoliikin uskolaisia. Kansallinen sivistys on mitätön myös ristittyjen seassa. Muhamettilaiset eivät lue eivätkä saa lukea muuta kirjaa kuin Korania, jossa on heidän luulon mukaan kaikki sekä taivaallinen että maallinen viisaus. Senpä tähden ovat koulutkin kirkkojen kanssa yhdistetyt. Euruoppalainen sivistys juurtuu kuitenkin vaikka hitaasti, ja lääkärioppia varten on euruoppalaisia opistoja perustettu.

Hallitus-muoto on itse-valtanen. Sulttaani eli iso-herra hallitsee vallalla, joka on ainoasti Koranin käskyllä rajotettu. Neuvon antajana hallituksessa on *Divaan-*

niminen neuvokunta. *Wisiiri* on korkein hallitus-ministeri, mutta laki- ja uskon-asioiden päämiestä sanotaan *muftiksi*. *Ulemaita* eli oppineita on kahta laatua, joista *mollat* ja *kaadit* ovat tuomaria, mutta *imanit* pappia ja *mudderit* opettajoina. *Rajah* on veron alaisen ristityn kansan nimitys. Eurooppalainen turkin maa on jaettu kahteen toista *ejalettiin* eli lääniin; ja ne taas *liivoihin* eli kihlakuntiin. Ejaletin päämies, *vali* eli varakuningas, hallitsee lääniänsä yhtä itsevaltaisesti, kuin sulttaani koko valtakuntaa. Livan hallitsina sanotaan *kaimakaaniksi*. Paitsi turkin valtakuntaan tykkänään kuuluvaista 42 ejalettia, kuuluu siihen myös kaksi verollista ruhtinakuntaa, joilla on oma ruhtina ja oman takeinen hallitus, nimittäin *Servian* ja *Rumeenian* ruhtinakunta.

Tosineellinen jako.

1. *Rum-iili*, se on Ruomalaisien maa eli entinen Tracia, Egean ja Mustan meren välillä; pohjosessa on Balkan vuori ja lännessä Karasu joki. Pää-virta on Maritsa, jonka rannat ovat tasasia; muuten on maa vuorista, jolla asuu vähän väkeä. Enimmät asukkaat ovat Maritsa-virran alangolla ja Marmorijärven rannoilla, joissa tienoissa keino-työt ja kauppa loistaa maan hedelmällisyyden, pääkaupunnin läheisyyden ja kahden meren välisyyden vuoksi. — *Istambul*, Bosporo-salmen rannalla, oli alkuansa Riekkalainen siirto- eli uudis-paikka, nimellä *Byzantio*, sittemmin Ruomalaisien vallan alla itämaisen keisarikunnan pääkaupunki, nimellä *Konstantinopoli* ja tätä nykyä sulttaani istuin ja koko valtakunnan pääkaupunki. *Serai* on summattoman suuri hovi, jossa sulttaani asuu akkoit-

neen. Kaupunnissa on 485 moskeeta eli mahomettilaista kirkkoa. Niistä on entinen ristitty Sofian kirkko paras ja verrattava Pietarin kirkkoon Ruomissa. Paras kauppasatama, silkki-, puuvilla-tehtaita ja hyviä ase-pajoja, 600 t. a. Kaupunnin keskellä oleva pieni lahdeke, nimellä *Kulta-sarvi*, jakaa sen kahteen osaan. Etelä-puolimaista osaa sanotaan *Galataksi* ja pohjos-puolella on esi-kaupunti *Përa*, jossa muukalaiset asuu. Rannan puolella on Galata ja Pera kauniita kyllä, mutta sisältä ahtaita ja pahan siivosia. Bosporin molemmilla rannoilla on monta ihanaa maa-hovia. — *Adrianopoli*, turkkilaisien *Edrene*, Maritsa-virran varrella, sata vuotta ennen Konstantinopolin valloittamista sulttanin asunto ja vielä nytkin valtakunnan toinen pääkaupunki, hyvä tehdas- ja langanpaino-paikka, ja kuin valtatiet tässä yhtyvät on maa-kauppakin vilkas, asujamia on 100 t. — *Filippopoli*, turkkilaisien *Filibe*, niin-ikään Maritsan varrella, maa-kauppa, 50 t. a. — *Rodosto*, Marmora-järven rannalla, tehdas- ja kauppa-paikka, 40 t. a. — *Gallipoli*, Hellespontin rannalla, sota-laivaston satama, sahviaani-tehdas, 80 t. a. — Merkilliset ovat *Dardanelli*-nimiset linnotukset, joita on kaksi Euruopan ja kaksi Aasian puolella Hellespontin salmea, ja joiden pää-tarkotus on, hätä-tilassa, sulkea laiva-kulun Wälimerestä Konstantinopoliin.

2. *Bulgar-iili*, se on Bulgarian maa eli vanha Moesia, Balkanista pohjoseen Donau-virrälle asti, ja Mustan meren rannasta Tiimok-joelle saakka. Maa on epätasais-ta. Balkania vuorista pohjoseen on ensin mäk'-maata, eli kuten sanotaan porras-maata Donau-virran alangolle. Mustan meren rantamaat ovat soisia ja nimitetään *Dobrudsha*.

Vaikka maata huonosti viljellään, niin se kuitenkin kasvaa paljon viljaa, viinaa ja hedelmiä. Asukkaat, Bulgarilaiset, olivat alkujansa Turkkilaisia tahi Suomalaista sukua, mutta puhuuvat nyt Slaveenilaista kieltä ja tunnustavat riekan uskontoa. — *Sofia*, Balkan vuorien notkossa, tehdas- ja kauppa-paikka, 50 t. a. — *Shumla*, vahva linnotus Balkanin notkossa, 32 t. a. — *Warna*, paras kauppa-valkama Mustan meren rannalla, vahvasti varustettu, 24 t. a. Donaun etelä-rannalla on monta vahvaa linnotusta, joista merkillisimmät ovat: *Widdin*, *Rutschuh* ja *Silistria*, joissa on kussakin noin 30 t. a.

3. *Macedonia*, Balkanin, Pindus-vuoren, Kambuni-harjun, Egean meren ja Karasu-virran välillä. Vuorien välisissä laksoissa juoksee monta kaunista jokea, joista *Wardar*, mänevä Soloniki-lahteen, ja *Stryma*, mänevä Orphano-lahteen, ovat merkillisimmät. Tämä on Turkin valtakunnan väki-rikkain, hedelmällisin, varakkain maa. Asukkaat ovat enimmäkseen Riekkalaisia, etenkin alamailla, laksoissa ja kaupunnissa. Vuori-maissa asuu Turkkilaisia, Slaveenilaisia ja Albanilaisia kansoja. Paras kaupunki on *Saloniki*, yhtänimisen lahden rannalla, hyvä tehdas-paikka ja toinen kauppa-kaupunki valtakunnassa, 70 t. a. — *Seres*, hyviä puuvilla-tehtaita ja puuvilla-kauppa, 30 t. a. — Orphano- ja Saloniki-lahtien välillä on *Kalsi*-niminen niemi, joka on jaettu kolmeen pienempään niemeen. Pohjosimman niemen nenässä on *Hiera Oros* (pyhä vuori) eli *Athos*, jonka rinteillä on 22 luostaria, 500 kappelia ja monta eräkäs-majaa. Niissä asuu 4000 munkkia, joiden pitämä Seminariumi eli papis-koulu on kuulus Riekan kirkko-kunnassa.

4. *Tessalia*, Macedonian etelä-puolella, oli ennen Riekkalaisien onnen aikana kuulusa ja kasvaa vielä nyt-kin paljon eloa, puuvilloja, silkkiä, oliivia eli öljy-puita ja muita hedelmä-puita. Kaupunnit ovat pieniä ja niistä on *Larissa* merkillisin. Siinä on 30 t. a.

5. *Albania*, Pindus-vuoren läns-puolella ja Jonian ja Aadrian meren itä-rannalla, on niin-ikään vuorinen maa. Virroista ovat *Wojussa* ja Okrida-järvestä tuleva *Drino* merkillisimmät. Aukkaat ovat sotasia, mutta huonolla sivistyksen kannalla. Paraat kaupunnit ovat *Janina*, 30 t. a. ja *Skutari*, 25 t. a.

6. *Bosnia*. Dinari-vuoret ovat läns-puolella, pohjosessa Sau-virta ja idässä Drino. Aukkaat ovat Slavalaisia. Paras kaupunki *Serajevo* eli *Bosna Serai*, linnotettu, ase-pajoja, 65 t. a.

7. *Kandian* saari, Euruopan eteläisin maa, oli ennen vanhaan rikas ja viljava maa, mutta on nyt huonosti viljelty, ja kansa köyhä. Kansa on puoleksi Turkkilainen ja toiseksi Riekkalainen, mutta sivistymätön; mui-
noin varakkaat kaupunnit ja kylät ovat nyt köyhtyneet ja paikoin autionakin.

Veron alaiset maat:

1. *Servian* ruhtinakunta. Timok-joki erottaa sen Bulgar-iilistä ja Drino Bosniasta. Etelässä ovat Balkan vuoret luonnollinen raja Albaniaa ja Macedoniaa vasten ja pohjosessa Sau- ja Donau-virrat Slavoniaa ja Ungaria vasten. Pää-virta on *Marova*. Tässä vuori-maassa asuu 1 miljona Servilaisia, joilla on oma ruhtinas. Turkkilaiset eivät saa muuttaa maahan. Turkkilaisille tulevan veron kantaa ja antaa heidän omat virka-miehensä. Hei-

dän kielensä on kauniin kaikista Slavilaisista kielistä. Heidän lempeä vanhoin tapoihinsa, Riekan uskoon ja vapauteen kehutaan paljon. Senpä tähden heillä ei olekaan mitään vapaata säätyä eikä orjia. Kaikilla asukkailla on yhdet edut. Ne ovat paraaksi osaksi talon poikia, jotka viljelevät omia talojansa. Ne eivät ole niin villiä, kuin länteiset naapurit Bosnilaiset, eikä niin liehakoitsevia, kuin Bulgarilaiset. — *Belgrad*, Sau-virran suussa, vahva linnotus, tehdas- ja kauppa-paikka, 32 t. a. — *Semendria*, Donaun varrella, varustettu, kivääri-tehdas, viinan viljelys ja kauppa, 12 t. a.

2. *Rumeenian* ruhtinakunta, eli entiset *Moldava* ja *Walakia*, koskee koillisessa Venäjän valtakuntaan ilman mitäkään luonnollista rajaa; mutta idässä on Mustameri, etelässä Donau-virta ja lännessä Karpaati-vuoret luonnolliset rajat. Asukkaita on 4 miljonaa. Niiden oma nimi on Rumeenilaiset, joille Venäläiset ovat antana nimen *Walakkilaiset* eli kulkevat paimenet. Ne ovat alkujaan vanhaa Dácian sukua, muuttuivat Ruomalaisien vallan alla latinalaisiksi ja puhuivat vielä nytkin omituista latinan, eli kuin itse sanoovat "*ladinan*" kieltä, vaikka heihin on sekaantunut paljon Slavilaisia kansoja. Niillä on, kuin Servilaisillakin, Riekan uskonto ja oma ruhtina, joka maksaa vuotisen veron Turkin sulttanille, mutta muuten Turkkilaisilla ei heidän kanssa ole paljon tekemistä mitään. Aatelis sääty on hyvin rikas ja voimakas, mutta rahvas köyhä, polettu ja raaka. Kaupuntia on: *Bucharest*, Dimbrovitsan varrella, ruhtinan asunto, hyvä kauppa. 65 t. a. — *Ibrail*, Donaun varrella, 25 t. a. — *Jassy*, 27 t. a.

Turkin maiden länsi-kulmalla on *Mante-negro*-niminen pieni ruhtinakunta, joka ei kuulu Turkin vallan alle. Siinä on 25 tuhatta asukasta, jotka omaavat Riekan uskoa ja ovat Slavilaista sukua. Hallitus on kylän vanhinten hallussa, joiden kokouksissa ruhtinas eli *vladiika* istuu esimiehenä.

Riekan kuninkaallinen valta.

Riekan niemen rajat ovat: lännessä Jonian-meri, etelässä Väli- ja idässä Aigean-meri; Pohjonen raja määnee Arta-lahdesta vuoren harjua myöten Wolo-lahteen. Avaruudeltaan on tämä niemi saariin 456 sarka-penikulmaa. Jonian merestä tuleva Patras- ja Lepanto-lahti jakaa maan kahteen osaan, joista pohjos-puolimainen on *Livâdia*, ennen *Hellas*, ja eteläinen *Morea*, ennen *Peloponnesos*. Maa on täynnä vanhoja runoissa ylistettyjä vuoria. Kankaita ja aaveempia laksoja ei ole. Pieniä jokia ja meren lahtia on paljon, niin-ikään vanhojen Riekkalaisien onnen päivinä ylistetyt. Ilma on vuorimaissa joksinkin viilee, mutta laksoissa ja saarilla hyvin ihana: Talvi on kuin meillä sateinen syksy. Kesänen ilma on puhdas ja niin kuiva, että kasvat veden puutteessa näivettyvät.

Asukkaat ovat vanhojen Riekkalaisien perillisiä ja puhuivat myös Riekan kieltä. Kuitenkin on heihin sekaantunut myös Albanilaisia, Rumeenilaisia ja Turkkilaisia, yhteensä 4 miljona ja 3 sataa tuhatta. Riekan us-

konto on valtakunnan pää-uskonto. Turkkilaisien 400 vuotta kestänyt itsevaltanen hallitus tukahutti kaiken edistymisen, että sivistys, kästeet, keino-työt, kauppa ja vieläpä maankin viljelys ovat takapajulla. Suuri osa ennen viljeltyä maata on jäännä viljelemättä, metsiä on sotakokoina raiskattu. Karjan kaitseminen on paraita elatuskeinoja; etenkin pidetään paljon lompaita ja vuohia. Maa on hyvin etusa kaupan käynnille. Kauppa onkin vilkas, mutta harvon se ylettyy Wälimeren rantoja kau'emmaks. Muualle viedään: öljyä, hedelmiä, silkkiä, puuvilloja ja karjaa. Muualta tuodaan: samoin kuin Turkin maalle, tehdas- ja siirtomaan tavaraa. Hallitus-muoto on rajoitettu yksvalta.

Kaupuntia; Livadissa: Pääkaupunti *Athina*, (eli muinainen *Athene*), oli ennen vanhaan tieteiden ja taiteiden koti-pesä ja kuulusa kauppa-paikka, ja vielä nytkin on siinä paljon vanhan-aikusia muisto-merkkiä eli jäännöksiä. Nykyjään on siinä yli-opisto, 40 t. a. — *Thiva* (muinonen *Thebe*), oli niin-ikään ennen kuulusa, vaan nyt siinä ei ole kuin 4 t. a. — *Missolonghi*, västinki. Moreassa: *Korinth*, ennen mailman isompia kauppa-paikkoja, mutta nyt pieni. — *Patras*, 8 t. a. — *Navarino*, Jonian meren rannalla, hyvä valkama. — *Misitira*, muinainen *Sparta*. — *Nauplia*, hyvä kauppa, 40 t. a. — Saarissa, *Korfu*, yhden nimisessä saarella, hyvä kauppa, yli-opisto, 25 t. a. — *Hermopolis*, Syrasaarella, Riekan paras kauppa-paikka, 25 t. a. — *Zante*, yhden nimisessä saarella, kauppa-paikka, 20 t. a.

AASIAN MAA-OSA.

Venäläisien voittomaat.

I. *Kaukason vuorimaa*, Mustan ja Kaspin merien välillä. Pohjosessa ovat *Kubanj*- ja *Terek*-virrat luonnollinen raja muuta Venäjätä vasten. Etelässä on *Araratin* kuulusa tunturi tukeva raja-pyykki Persiata ja Turkin maata vasten. Turkkilainen raja määnee Araratin vuoriharjuja myöten Mustaan mereen. Persian raja seuraa Aras-virtaa likeelle sen suuta, mutta mutkistaiksen sitten vähän etelään Kaspin meren rannalle. Avaruudeltaan on tämä maa 4,000 neliö-penikulmaa.

Maan muoto. Eteläisellä rajalla on jyrkkä ja jyllhä Armienian vuorimaa. Sen pohjos-puolella on ihana lakso, jossa *Kûr*- ja *Aras*-virrat juoksevat Kaspin mereen. Lakson pohjos-puolella on taas Kaukason 450 penikulmaa pitkät, moni-kertaset rinnatus-ten juoksevat vuori-harjut. Keskimäinen harju on korkein ja sen harja on ikusen lumen peitteessä. Korkein kukkula on *Elbrus* (16,700 j.) jonka juurelta *Kubanj*- ja *Kumâ*-virrat juoksevat kangas-maata myöten Mustaan ja Kaspin mereen. Toinen 14,400 jalkaa korkea kukkula on *Kasbek*, josta raja-virta *Terek* saapi alkunsa. Sivu-harjut ovat matalampia ja hyvin metsäsiä. Pohjos-puolimainen harju alenee penkerittäin Euruopan etelä-kankaille. Kaspin mereen

pistävällä *Absheron* nimisellä niemellä on maan alainen tuli niin likellä maan pintaa, että kuin rauta-putken pistää maahan, valkia palaa putken reiästä ilmitulessa, jossa käypi vaikka ruokaa keittäminen. Senpätähden *tulen kumartajat* matkustaavat tänne tulta palvelemaan. Myös on paljon maa-pihkaa.

Ilma ja *kasvut* ovat hyvin vaihtelevaiset. Ikuisen lumen ja jään vallassa olevilta vuoren kukkuloilta laskeitaan lämpymiin laksoihin, joissa kasvaa viljalta omenia, veskunoita, kirsi-marjoja, pähkinöitä, mantelia, viina-köynnöksiä, puumulia, silkki-pensaita.

Asukkaita on 4 miljoonaa. Ei missään muualla asu niin monta eri-kansaa eikä puhuta niin useata kieltä, kuin täällä. Melkeen joka laksossa asuu omintuinen kansa. Virkamiehet ja sotaväki ovat *Venäläisiä*, mutta muut asukkaat ovat: *Armenilaisia*, *Kurdeja*, *Mingreliläisiä*, *Abkasilaisia*, *Tsherkessiä*, joita kehutaan mailman kauniimmaksi kansaksi, *Osseteja*, *Tshetshensejä*, ja *Lesgiläisiä*, joita sanotaan julmiksi ryöväreiksi.

Maata viljellään tuskin sanottavaksikaan. Paraat elatus-keinot ovat: karjan kaitseminen, silkin ja mehiläisten kasvatus, metsästäminen ja kalastaminen sekä paikoin ryöstäminen. Kästeistä ja keinotoista on tuskin muut mainittavat, kuin sota-aseiden valmistaminen. Kauppa on myös huonolla kannalla. Etusin, vaikka kielletty, kuuluu olevan vaimo-väen kaupitseminen Turkkilaisille ja muille mahometin uskolaisille, kuin muka asukkaat ovat osaksi ristityitä ja toiseksi mahometin uskolaisia, joilla on lupa pitää monta vaimoa.

Hallitus on venäläinen; maa jaetaan viiteen kuvernörin lääniiin: 1. *Kutais*, johon kuuluu länteiset Mustaan mereen vierettävät maakunnat: *Abkâsia*, *Mingrelia* ja *Imeretia*. Pääkaupunki *Kutais* Rion joen varrella. *Poti* (Pooti), hyvä satama Rion virran suulla. 2. *Tiflis*, johon kuuluu eteläinen ylä- eli pengermaa *Georgia* eli *Grûsia*, jossa on kaupunnit: *Tiflis*, Kûr-virran varrella, kutoo ja myöpi silkki- ja puuvilla-kankaita Persiaan ja Turkin maalle, asukkaita on 35 t.; *Akalzik*, vahva linnotus Kûr-virran varrella, 20 t. a. 3. *Derbend*, koillis-puoleinen Kaspin mereen vierettävä *Daghestan*, jossa on kaupunki *Derbend*, kuvernörin asunto, muuten mitätön. 4. *Bakû*, johon kuuluu kaakkonen Kaspin mereen vierettävä maakunta *Shirvan*, kussa on kaupunki: *Bakû*, paras satama Kaspin meren rannalla, 15 t. a. 5. *Erivan*, johon kuuluu venäläinen osa *Armeniala*; pääkaupunki *Erivan*, likellä Aras-jokea, 17 t. a. Likellä kaupuntia on *Etshmiatsin* niminen luostari, jossa Armenilaisien ristittyjen patriarkka eli pääpiispa asuu.

II. *Sipirja* eli *Siberia* on 224 neliö-penikulmaa avara maa, ulottuva Ural-vuorista Beringin salmelle, Kamtshatka-mereen, Ohotskan lahdelle ja Japanin merelle saakka. Pohjosessa on Jäämeri ja etelässä Altai-vuoret luonnollinen raja muita maita vasten.

Emävirtoja on kolme, nimittäin: 1. Kaksos-virrat *Konda* eli *Ob* ja *Irtish*, jotka saavat vasemmalta puolelta lisä-virrat *Ishim* ja *Tobol*, ja oikealta kädeltä *Tom*, *Tshulim* ja *Ket*. 2. *Kemi* eli *Jeni-*

sei, jolla on *Angara* ja *Tunguska*-nimiset lisä-virrat. 3. *Lëna* sivuvirtoineen *Witim*, *Olekma* ja *Aldan*. Kaakkonen puoli Itä-niemestä *Irtish*-virran lähteille on jylhää vuori-maata. Monta kukkulata on aina lumen peitteessä, ja kankaat Da-urin ylä-maassa ovat 2,000 jalkaa ylempänä meren pintaa. Ylä-maiden alapuolella on äärettömiä tasasia metsä-maita, joissa kasvaa platania, poppelia, sederiä ja saksan-kuusia ja muita tavallisia lehti- ja havu-puita. Konda-virrasta lounaseen on auhtoja puuttomia kankaita, jossa on paljon umpi-lampia ja suola-lähteitä. Keväällä on maa hyvin vihertävä, mutta kuivettuu kesällä niin, että suola-härmä eli huude on päällimmäisnä, ja on talvella lumen peitteessä. Jäämeren rannat ovat taas hyvin alaista suota, joka on kaiken vuotta lumen ja jään alla niin, ettei kaikin paikoin käy määrittäminen onko se mertä eli mannerta.

Näin avarassa maassa on ilma hyvin erilainen. Pohjos-puolella on kova pakkanen talvella, ja kesä niin lyhyt, että auringon säteet tuskin ennättävät sulattaa maan pintaa. Etelässä taas on, paitsi vuoren harjuilla, ilma ihana ja mieto, ja länteisillä aho-mailla vallitsee polttava kuumuus. Luultavasti on pohjonkin perillä alku-aikoina ollut miedompi ja kauniimpi ilma kuin nyt; sillä ikusen lumen ja jään alta on löydetty summatteman suuria kasvuja ja eläimien ruumiita. Semmoisia jättiläis-eläimiä ovat elehvantin muotonen mammut eläin ja sarvi-kuonon kaltanen tarvas, jommoisia ei enään elä maan piirillä.

Asukkaat, joita arviolta on noin 3 miljonaa, ovat su'ultaan, tavoiltaan ja kieleltään monta eri-kansaa. Venäläisiä, Kasakoita ja muita euruoppalaisia asuu enimmiten kaupunneissa ja paikoin maallakin, kussa se on hyvää ja viljakasta. Kotimaiset kansat kuuluuvat kyllä kaikki suureen Mongolilaiseen, eli oikeemmin *Ural-altailaiseen* heimokuntaan, mutta erottaivat kuitenkin toisistaan, kielessä ja tavoissa. 1. Turkkilaisia kansoja asuu lännessä, joista *Baskiirit* Ural-joen rannoilla ja *Kirgiisit* Irtish-virran tienoilla ovat tumpia. 2. Mongolilaisia, niinkuin selviä *Mongolilaisia* Selengan kaltailla, *Kalmukkeja* Kaspin meren rannoilla, *Bureteja* Baikal-järven ympärillä, *Tunguseja* Kemi-, Leena- ja Amur-virtojen tienoilla, *Lamuuteja* Ohotskan meren rannoilla. 3. Suomalaisia heimokansoja: *Tshuvashilaisia* maan viljeliöitä lounat-puolella, *Wogulilaisia* luode-puolella, *Ostjakilaisia*, Kemistä länteen, *Samojedilaisia* Jäämeren rannoilla, Konda-virralla Leena-virralla asti. 4. Itä-sipirjalaisia kansoja: *Jakuteja* ja *Jukagiiria* Leenasta itään, *Tshuktshia* yhtänimisellä niemellä, *Kamtshatkalaisia* yhtänimisellä niemellä, ja *Kurilleja* saarilla.

Elatus-keinoja. Maata viljellään tuskin sanottavaksikaan; sillä viiden kymmenen ja neljän (54) tasapiirin tienoilla alkaa maan viljelys jo käydä työlääksi eikä mänestykään enään 60:nneen tasapiirin paikoilla, se on saman piirin kohdalla, kuin Helsinki on. Karjan hoito ei myöskään ole kehuttava, kuin talvet ovat niin pitkiä ja kylmiä, että on vaikea kerätä rehua niin

paljon, kuin tarvittaisiin. Paraat elatus-keinot ovat siis metsästäminen, kalastaminen ja vuori-työt. Met-sistä pyydetään paljon soopelia eli sopulia, kärppiä, näätiä, kettuja, saukkoja ja muita meillä tavallisia elä-viä. Joet ja virrat ovat hyvin kalasia, mainittavim-mat ovat: lohet, valaskalat ja hylkeet. Vuorista ja jokien rannoilta saadaan paljon: kultaa, hopeata, vas-kea, rautaa, lyijyä ja kalliita kiviä.

Uskonto. Vieraat eli tänne muuttaneet kansat tunnustavat enimmäkseen Riekan katoliikin uskoa. Turk-kilaiset kansat ovat Muhametin uskolaisia. Mongoli-laiset ovat Laaman uskolaisia ja Suomen heimo-kan-soilla on Suomalaisien kansallinen usko, jota Länsi-euruoppalaiset nimittävät *schamanin*, se on *noita-uskoksi*.

Sipirja on jaettu kahden kenralkuvernörin välillä, joista toinen, joka asuu *Omskin* kaupunnissa, hallitsee länsi-puolta eli Tobolskin ja Tomskin lääniä, ja toinen, joka asuu *Irkutskissa*, hallitsee itä-puolta eli Jeni-seiskin, Irkutskin, Jakutskin ja Kamtshatkan lääniä. — Kaupuntia: *Tobolsk*, yhtänimisen virran suussa, hyvä kauppa, 25 t. a. — *Omsk*, Irtish-virran varrella, 45 t. a. — *Tomsk*, Tom-joen varrella, hyvä kauppa, 41 t. a. — *Kolyvan*, Konda-virran varrella, kiveiden eli metallien talloitus-paikka. — *Krasnojarsk*, Kemi-virran varrella, kuvernörin istuin, 40 t. a. — *Jeni-seisk*, yhtänimisen virran varrella, hyvä kauppa, 6 t. a. — *Irkutsk*, Angara-virran niskalla, lavea kauppa Kiinan kanssa, 25 t. a. — *Kiachta*, Selenga-joen rannalla, vaihtaa Sipirjan kiveitä, nahkoja eli turkiksia

Kiinalaisien posliiniin, tie-lehtiin ja silkkiin, 4 t. a. — *Nertshinsk*, Shilka-joen rannalla, hyviä hopea-kai-vantoja, joihin laitetaan kuolemaan tuomituita. — *Jakutsk*, Leena-joen rannalla, turkiksien kauppa, 7 t. a. — *Ochotsk*, yhtänimisen meren rannalla. — *Petro-paulowsk*, kauppa-valkama Kamtshatka-niemellä.

III. *Kirgisien* aho-maa ja *Turkestan* on a-vara maa Ural-virrasta ja Kaspin merestä Kiinan Dsungariaan asti, ja Irtisch-virran lähteiltä Aral-järvelle ja Sir-virtaan saakka. — Aukkaat ovat *Kirgisiä*. Ne ovat Mongolilaista suku-perää, tunnustaavat Mahume-tin uskontoa ja ja'etaan kolmeen lauma-kuntaan. Tur-kestanin aukkaat tunnustaavat myös Mahometin us-kontoa; mutta ovat Persilaisien heimoa, viljelevät vä-hän maata ja käyvät karavani-kauppaa. — Kaupunti *Taschkend*, Sir-virran lisä-joen varrella, karavani-kaupan pysäys-paikka.

IV. *Amur*-maa, Amur-virran ympärillä ja poh-jos-puolella, on niin ikään avara ja hyvä maa, mutta vielä viljelemätön. Aukkaat ovat Tungusia. Amur-virralla on alkava höyry-laiva-kulku. — Kaupunti: *Ni-kolaijevsk*, Amurin varrella, linnotettu, alkava kauppa.

Aasialainen Turkinmaa.

1. Maa.

Pohjosella rajalla on Mustameri ja Venäjän maa, idässä Persia, etelässä Arabia, ja lännessä Wälimeri ja

Egean-lahti. Näiden rajojen välillä oleva 15 tuhatta nelikulma-penikulmaa avara maa jaetaan tavallisesti neljään osaan, jotka ovat: 1. *Pieni Aasia* eli Turkin kielellä *Anadoli*, niemimaa Mustan ja Wälimeren välillä, 2. *Sýria* eli *Soristan*, Wälimeren ja Eufratvirran välillä oleva maa, 3. *Eufrat-* ja *Tigrisvirran* maat ja 4. *Armenia* koilis-puolimainen maa.

1. *Maan muoto.* Koilis-puolimainen osa, *Armenia*, on 6 ja 8 tuhatta jalkaa korkeaa jylhää vuori-maata. Korkein kukkula on *Ararat*, johon Noakin arkin luullaan seisattuneen. Tästä vuori-maasta lähtee pitkä vuori-harju, nimeltä *Kara-tagh* eli *Taurus*, ensin lounaaseen lähelle Wälimertä ja käännäiksen sitten länteen, seuraten Wälimeren rantaa. Wälimeren itä-rannalla on *Libanon*-vuoret, joista kuningas Salomon tuotti sederi-puuta temppelin rakennukseksi Jerusalmiin. Maa Libanon vuorista itään Eufratin rannoille on tasaista kangasta ja paikoin erämaatakin. *Armenian* vuorista lähtevät *Degr* eli *Tigris* ja *Frat* eli *Eufrat* mäneevät Persian lahteen. Molempien yhteen jouduttua, saapi virta nimen *Schat-el-arabi*. Näiden kaksos-virtojen alanko on hyvin viljavata maata. Pienen Aasian pää-virta on *Kisil Irmak* (muinoin *Halys*), juokseva Taurus-vuorista Mustaan mereen. *Kuolleeseen* mereen mänee *Jordanin* virta. *Wan*-niminen järvi on Armeniassa.

2. *Ilma* on mieto ja ihana, paitsi Armenian vuorimaassa, jossa se on niin kylmä, että lumi kankaillakin pysyy sulamatta vielä toukokuussa. Sýrian erä-maissa on lumi ja jää sulamatta monta viikkoa.

Mutta rantamaissa ja jokien laksoissa ei lumesta tiedetä mitään, ja ilma on mitä ihaninta olla taitaa.

II. Asukkaat.

1. *Ihmisiä* on yleensä 46 miljoonaa. Näistä on 40 miljoonaa *Turkkilaisia*, jotka maan isäntinä (virka- ja sotamiehinä) asuuvat ylen ympäriseen, 1 miljonaa *Riekkalaisia* pienessä Aasiassa ja saaristossa, 1 milj. *Arabilaisia* Sýriassa sekä Eufratin ja Tigrisin laksoissa, 2 milj. *Armenilaisia* yhtänimisessä maassa, 1 milj. *Kurdilaisia* ryöväri-kansoja Tigris-virran itäpuolella, *Juutalaisia* ja muita pienempiä kansoja yhteensä 4 milj.

2. *Elatus-keinoja*. Maata viljeltiin ennen kaikissa näissä maissa eriuomaisella taidolla, mutta nyt on suurin osa entistä peltoa laskettu karjan laitumeksi, jossa kamelit, aasit, lampaat ja hieno-villaset vuohet saavat runsaan elatuksen. Kästeet ja keino-työt ovat täällä kuitenkin paremmalla kannalla, kuin eurooppalaisessa Turkin maassa. Paraastaan tehdään passiernahkaa, kauniita kaula-vaatteita ja lattia-mattoja, silkki-, puuvilla- ja vuohen karva-kankaita, hyviä miekkoja, turkin lankoja, öljyä ja haju-vesiä. Juutalaiset, Armenilaiset ja Riekkalaiset käyvät myös joksensa laveata kauppaa.

3. *Sivistys*. Muhametin usko on pää-usko. Sitä omaapi 13 milj., ja 3 milj. on ristityitä. Mutta sivistys, sekä kansallinen että tieteellinen, on paljon alennut entisestä mahtavuudestaan. Hallitus on yhtäläinen, kuin Eurooppalaisessakin Turkin maassa.

4. **Kaupuntia:** pienessä Aasiassa: **Trapezunt**, Mustan meren rannalla, kaupitsee silkkiä ja vaskea, 50 t. a. — **Brussa**, lähellä Marmora järveä, valmistaa syöskumi- eli vaha-piippuja ja silkki-kankaita, 100 t. a. — **Smyrna**, Egean lahden rannalla, paras kauppa-paikka näissä tienoin, monta tehdasta, 150 t. a. — **Angora**, kuulusat ovat silkki-karvaset kameli-vuohet, joiden karvoista kudotaan kamlotti-kangasta ja kauniita kaula-vaatteita, 35 t. a. — Syyriassa: **Aleppo** eli **Haleb**, silkki- ja puuvilla-tehtaita, vilkas maa-kauppa, 200 t. a. — **Damask** eli **Damaskus**, suuria tehtaita, hyviä miekan teriä, karavani-kauppa, 150 t. a. — **Jerusalmi**, kuulusa kaupunki Sionin mäellä, Kidron-virran varrella. Jesuksen haudalla on ristillinen kirkko, johon hurskaat ristityt kaukaisiltakin mailta matkustaavat Jumalan palvelusta pitämään. Salomon temppelin paikalla on nyt mahomettilainen moskee, 20 t. a. — **Tadmor**, Syyrian erä-maassa, jäännöksiä vanhasta komeasta **Palmyrasta**. — Eufratin ja Tigrisin maissa: **Basra**, Persian lahden rannalla, kauppa-paikka, 70 t. a. — **Bagdad**, Tigris-virran varrella, kauppa- ja tehdas-paikka, 100 t. a. — **Mosul**, Tigris-virran varrella, jossa tehdään „mosliini,-nimistä hienoa liina-kangasta, 90 t. a. — Avaroita jäännöksiä on Tigrisin rannalla vanhasta **Nineven** kaupunnista, ja Eufratin rannalla **Babylonista**. — Saarista on mainittavimmat **Kypros**, jossa kasvaa paljon viinaa, puuvilloja ja hedelmiä, ja **Rodos**, jolla on paras laivasto koko Turkin valtakunnassa.

Arabian niemi.

I. Maa.

1. *Rajat.* Länteisellä rajalla on Puna-meri ja *Bab-el-mandeb*-salmi, etelässä Aaden lahti ja Arabian meri, idässä *Ormus*-salmi ja Persian lahti, koillisessa ja pohjosessa se yhtyy aasialaiseen Turkin maaan, ja luoteessa yhdistää *Suetsin* taipale Afrikan sen kanssa. Avaruus on noin 25 tuhatta sarka-penikulmaa.

2. *Mantereen muoto.* Sisä-maa on paraaksi osaksi tutkimatonta, mutta luultavasti pelkkää puutonta ahoa ja hiekka-kangasta. Ainuasti ranta-maat ovat tummat. Niistäkin on luode-rannikko, *Hedjas*, hiekanen, kivinen ja hedelmätön. Lounanen ranta, *Jemen*, on hedelmällisin. Eteläiset rannat, *Hadramût*, *Mâra* ja *Gâra*, joita ennen ylistettiin myrhamin ja muiden haju-aineiden koti-pesäksi, ovat nyt tunntematomia. Kaakkonen ranta, *Oman*, kasvaa paljon palmu-puita. Suurempia jokia ja järviä ei ole ensinkään, ja pienemmät purot, joita on muutamia, kuivettuuvat kesällä. Vuoret ovat myös mataloita. Egyptin rajalla oleva *Siinain* vuori, jossa Jumalan kymmenen käskyä ilmoitettiin, on muistettavin.

3. *Ilma* on kuiva ja kuumaa. Talven asemesta on neljä kuukautta kestävä sade-aika, lounat-puolella kesäkuusta syyskuuhun, ja kaakkos-kulmalla marraskuusta helmikuuhun. Sillon ovat kasvut hyvinkin tuu-

heita, mutta kuivettuuvat kesällä, kuin eivät saa muuta kostuketta kuin yö-kastetta. Hedjas-rannalla tuulee myrkyllinen *Samum*-tuuli, jota vältetään siten, että painetaan suu ja sieramet hiekkaan.

II. Asukkaat.

1. Asukkaita on arviolta 12 miljonaa, jotka kaikki ovat *Arabilaisia*, paitsi joita kuita muukalaisia kaupungeissa. Maata viljellään ainuasti rannan puolella, jossa kasvatetaan oliivia eli öljy-puita, viikunoita, sokeri-ruohoja, kahvee-, puuvilla- ja indigo-pensaita, mannaa, balsamia, myrhamia ja monen laisia suitsutuksia. Ylämaissa kasvatetaan vähän vehnää, ohraa, viinaa, omenoita ja persikoita. Karjan kaitseminen on siellä paras elatus-keino. Kamelit, vuohet ja lampaat ovat paimen-kansojen rikkaus. Ryöstäminen on kyllä mielusa, vaikka vaivaloinen ja useasti vaaran alanen elatus-keino. Hevoset ovat etenkin hyviä. Sisä-maissa kaivetaan rautaa, vaskea, lyijyä, vuori-suolaa, karneoli- ja rubini-kiviä.

2. *Sivistys*. Kästeet ja keinotyöt ovat huonoja. Kauppa on kyllä vilkas, mutta Englantilaisien huostassa. Ulkomaille viedään kahveeta, balsamia, nahkoja ja nälkä-kuren kyniä. Uskonto on mahomettilainen. Sivistys oli ennen hyvällä kannalla, ja ovat Arabilaiset vielä nytkin sivistyneemmät, kuin heidän naapurinsa Turkkilaiset.

3. *Hallitus*. Maassa on monta pientä valtakuntaa, joiden ruhtinat ovat *imania*, *emîria* ja *sheikiä*. *Maskatin* ruhtina, jolla on maita myös Per-

siassa ja Afrikan itä-rannalla, on voimallisin ja sitä sanotaan *kaaniksi*.

4. *Kaupuntia: Medîna*, Mahometin hauta, 6 t. a. — *Mekka*, Mahometin syntymä paikka, siellä on myös *Kâba*-niminen moskee, jota sanotaan Abrahamin perustamaksi, ja johon mahometin uskolaiset ovat velkapääät matkustamaan kerran ijässään, 60 t. a. — *Dshidda*, Mekan satama, 40 t. a. — *Mokka*, paras kahvi-paikka. — *Âden*, vapaa satama, linnotettu, Englantilaisien vallan alla. — *Maskat*, hyvä satama itä-rannalla, 60 t. a.

Iran eli Persia.

I. Maa.

1. *Suuruus ja Rajat*. Tämä 20 tuhatta penikulmaa avara lakeus on, kuin Arabiakin, enimmäkseen tuntematonta maata. *Zagros*-vuoret ja *Tigris*-virta erottaavat sen Turkin maasta. Persian lahden ja Arabian meren allot huuhtelevat sen eteläisiä rantoja: idässä ovat *Solimanin*-vuoret luonnollinen raja Esi-indiata vasten, ja pohjosesessa on Venäjä, Kaspin meri ja vapaiden Turkkilaisien eli Tattarilaisien maa.

2. *Mantereen muoto*. Lännen puolella on jo mainittu jylhät Zagros-vuoret, pohjosesessa *Elbrus*-niminen harju, jonka korkein kukkula on *Demavend*, ja idässä niin ikään ennen mainittu Solimanin-vuoret. Näiden vuorien välitys on, se mikä sitä on tutkittu, ta-
sasta, puutonta kangasta ja pöly-hiekalla peitettyä erä-

maata. Ainuasti Kaspin meren alaset rannat ovat hedelmällisiä viljamaita. Luode-kulmalla on *Urmia*-niminen iso järvi, muuten ovat järvet pieniä. Samoin ovat joetkin niin huonoja, että useammat kuivettuuvat hiekkakankaalle jo ennen, kuin mereen ennättävätkään.

3. *Ilma*. Ilma on yleeseen raitis ja taivasirkas. Kesät ovat kuivia ja kuumia, ja talvet kylmiä. Kesäkuun alusta marraskuun loppuun ei sada pisaraakaan vettä. Kaspin meren rannoilla on ilma kostea ja kuuma, mutta sen tähden terveydelle vahingollinen.

II. Asukkaat.

1. *Kansakuntia*. Asukkaita on noin 24 miljoonaa monesta eri-kansasta. Enin osa on *Persiläisiä*, jotka ovat talollisia ja asuuvat ympäri koko maata. *Turkkilaisia* ei ole kuin 1 miljoona, mutta ovat kuitenkin vallan päällä olijat länteisessä eli Persian valtakunnassa. *Afghanilaiset* ovat pää-kansa koillis-kulmalla samoin, kuin *Beludshilaiset* kaakkos-puolella. Vähempi osa on *Arabilaisia*, *Armenilaisia*, *Kurdilaisia* ja *Juutalaisia*.

2. *Elatus-keinoja*. Maata viljelevät ainuasti Persiläiset, muut kaikki ovat paimen-kansoja, jotka muuttaavat karjoneen paikasta paikkaan ja ryöstävät tiellä matkustavia. Maa-kauppaa, eli kuin täällä sanotaan *karavani*-kauppaa, käyvät kuitenkin Armenilaiset, Juutalaiset ja Hindulaiset niin suurissa matkuissa, että tuhansia kuuluu yhteen matkueen. Mutta meri-kauppa on tykkänään Englantilaisien vallassa. Muualle vietävätä tavaraa on vähän, tuskin maata kuin

silkkiä, kameli-lankoja, rusinoita, opiumia eli valmukukista tehtyä uni-ainetta, ja vähän käskeitä. Mutta paras ja etusin elatus-keino on Indian tavaroin kulettaminen Euruopan raja-kaupuntiin.

3. *Sivistys*. Armeniläiset ja Kurdiläiset ovat kyllä nimeksi ristittyjä, vaikka tavoiltaan hyvin pakkallisia, etenkin viimeksi mainitut, jotka pitäävät ryöstämistä ei ainuasti tavallisena, vaan vieläpä kiitettävänä elatuskeinona. Muut kansat ovat enimmäkseen Mahometin uskolaisia. Ainuasti joku osa vanhoja Persiläisiä on pitänyt vanhan uskontonsa ja ovat vieläkin tulen kumartajoina. Muuten sanotaan Persiläisiä sivistyneimmäksi kansaksi Mahometin uskolaisien seassa. Sekä kansallisia että tieteellisiä kouluja on suuremmissa kaupungeissa, vaikka ne, euruoppalaisiin yhtäläisiin laitoksiin verrattuna, ovat vähäpätöisiä.

III. Valtakunta.

Hallituksen suhteen jaetaan Iranin lakeus neljään osaan, nimittäin:

1. *Persian* valtakunta, joka sisältää koko läntisen puolen, ja johon kuuluu 12 miljonaa asukasta. Maan hallitsialla, eli *Shakilla* on korkein sekä maallinen että kirkollinenkin valta ja hallitsee ihan itsevaltasesti, mutta ryöstöä, väkivaltaa ja muuta laittomuutta valitetaan kuitenkin hyvin tavalliseksi. — Kaupuntia: *Teheran*, shakin talvinen maja-paikka, silkki- tapetti- ja teräs-tehtaita, talvisina aikoina siellä sanotaan olevan 130 tuhatta asukasta, jotka kesäksi muuttaavat maalle ruttoa pako. — *Ispahan*, entinen pääkau-

punti, ja vielä nytkin paras tehdas- koulu- ja kauppa- paikka, 200 t. a. — *Hamadan*, liina-kankaita, 50 t. a. — *Tauris* eli *Tabris*, Armeniassa, Turkkilaisien, Persiläisien ja Hindulaisien kauppa-tavaroiden kokous- paikka, 400 t. a. — *Shiras*, ihanassa laksossa, kau- pitsee hajuvettä ja muumie-nimistä lääkitystä. Maan järistys on äskettäin hävittänyt suurimman osan kau- puntia, ett'ei ole, kuin 40 t. a. — *Abusheer*, paras satama Persian lahden rannalla, 45 t. a.

2. *Afghanistan*. Afghanilaiset, joita myös Pa- tanilaisiksi sanotaan, ovat kuin paimen kansat yleesen, jaetut moneen lauma-kuntaan, joilla kyllä on oman ta- keiset ruhtinat, jotka kuitenkin ovat Kabuln shakin veron alaisia. — Kaupuntia: *Kabul*, shakin maja- paikka, Persian, Turkin ja Indian kauppa-matkuitten yhdyntä-paikka, 80 t. a. — *Kandahar*, Aasian kau- niimpia kaupuntia, 400 t. a. — *Herat*, tehdas- ja kaupan yhdyntä-paikka, 400 t. a.

3. *Beludshistan*. Maassa on monta paimen- ja ryöväri-laumaa omilla ruhtinoilla, jotka ovat liitossa keskenään *Kelatin* kânin esimiehuuden alla. Ainua muistettava kaupunti on *Kelat*, jossa kâni asuu ja Hindulaiset majamiehet valmistaavat kästeitä ja käyvät kauppaa, 25 t. a.

4. *Maskatin* ruhtinan ala on kapea maa Per- sian lahden rannalla. Kaupuntia: *Bender Abassi* oli ennen, kuin *Ormus*-saarikin, Indian kaupan tapuli- paikka.

Esi-indian niemi.

I, Maa.

1. *Rajat.* Luoteessa erottaavat Solimanin vuoret tämän, 30 tuhatta nelikulma-penikulmaa avaran niemien Iranin kankaasta, ja pohjosessa Himalaija vuoret Tiibetin vuorimaasta. Lännessä on Arabian meri ja idässä Bengalin lahti.

2. *Vuoria ja virtoja.* Paitsi jo mainittua Himalaija-harjua, jonka *Everest-*, *Davalagiiri-* ja *Tschamalaari-*nimiset kukkulat ovat korkeimmat kaikista maan vuorista, kulkee poikki maan idästä länteen *Windhyan* vuoret. Näiden kahden vuori-harjun välisessä, *Hindustan-*nimisessä laksossa juoksee suuri *Ganges-*virta Himalaija-vuorista Bengalin lahteen. Yhteen lahteen juoksee myöskin, Himalaija harjun pohjos-puolelta tuleva *Buramputer* eli *Brahmaputra*. Länteisellä puolella on *Sind-* eli *Indus-*virta monine haaroneen. Windhyan-vuorien eteläpuoleinen maa, nimeltä *Dekan*, on korkeata kangasta. Tämän kankaan länteisellä rajalla ovat läntiset *Ghat-*vuoret ja itäisellä puolella itäiset *Ghat-*vuoret. Läntisistä Ghat-vuorista Arabian mereen vierättävää kapeata ranta-maata sanotaan *Malabar-*rannaksi. Itäisen matalamman rannan nimi on *Koromandel-* eli *Karnatik-*ranta.

3. *Ilma ja hedelmät.* Himalaija-harjun avaroilla rinteillä on ilma raitis, mutta niin viilec, että

siellä kasvaa Euruopassa tavallisia hedelmiä, kuin omenoita ja perunoita. Sind-virran ranta-maat ovat mitä kuivinta ja kuuminta maalla olla taitaa. Useasti voipi vuosikausiakin kulua ennen, kuin vettä sataa. Virran varret ovat kuitenkin hedelmällisiä niin avaralta, kuin kevät-tulva nousee, mutta sitä ylempänä on pelkkää hedelmätöntä auhtoa ahoa. Siihen sijaan on Ganges-virran avara lakso hedelmiltään mitä parasta olla taitaa, mutta ilma on niin kostee, että on ihmisen terveydelle vahingollinen. Täällä kasvaa runsaasti riisiä, vehnää, maisia, tupakkaa, valmuja, joista opiumia valmistetaan; puuvilla- silkki- ja indigo-pensaita, jonka lehdistä tehdään mailman paras siniväri; sokeri- ja bambu-ruohoja; mustaa raskasta ieben-puuta, hyvän hajusta sandel-puuta, laiva-aineiksi oivallista tiekki-puuta, hyvää pähkinöitä kasvavaa palmu-puuta ja kesämaan hedelmiä. Dekanin niemen rannat ovat sekä ilmalta että hedelmiltä mitä ihaninta olla taitaa, etenkin läntinen Malabar-ranta, jossa kasvaa paljon ryytiä, niinkuin pipuria, kanelia, inkiveriä ja kardemummaa. Mutta näitä ei kasva itäisellä, hiekka-peräsellä Koromandel-rannalla. Muutenkin ovat nämät rannat toisistaan hyvin eroavaiset. Kuin Malabar-rannalla, toukokuusta syyskuuhun, on sade-aika, niin Koromandel-rannalla on ihain kesä, ja kuin täällä taas on sade-aika, syyskuusta joulukuuhun, niin siellä on kesä. Toinen erotus on taas se, että länsi-rannalla on hyviä satamoja ja syvä vesi, mutta itä-puolella ovat rannat mataloita ja meren virta väkevä ja sen tähden laiva-kululle vaikeampi. Dekanin ylä-maat ovat kuivempia, ja niiden paras rikkaus

on kulta, hopea ja muut metallit sekä kalliit kivet, niinkuin kiiltokivi eli timantti, rubiini, safiiri, ametisti ja turkosi. Mailman paraita helmiä saadaan sukeltamalla *Ceilonin* saaren ja mantereen välisestä salmesta.

II. Asukkaat.

1. *Kansoja.* Alku-peränen kansa on *Hindulainen*, jota nykyjään taitaa olla noin 15 miljoonaa. Ne olivat ennen jaetut perittäviin säätyihin, jotka eivät naimisella eikä muuten saanut sekaantua toisiinsa. Senpä tähden ovat vielä nytkin oppineet ja papit, joita *Brahminiksi* sanotaan, ikään kuin toinen muusta rahvaasta sekä tavoiltaan ja sivistykseltään että muodoltaan ja ruumiiltaan erotettu kansa. Myöhemmin maahan muuttaneista kansoista on *Turkkilaisista* ja *Persiläisistä* yhdistämällä syntynyt *Mongolilainen* kansa merkillisin. Niitä on noin 18 miljoonaa. Vaikka ne sanoovat olevansa Mongolilaisia, niin heillä ei ole mitään Mongolilaista ominaisuutta. Kielikin on Hindulainen. Pienempiä kansoja ovat: *Persiläiset*, *Arabilaiset*, *Armeniläiset*, *Kiinalaiset* ja *Juutalaiset*. *Eurucppalaisia* sanotaan olevan puolen toista miljoonaa. Yhteesen arvataan väki-luvun nousevan 180 miljoonaan. Monesta, täällä puhutusta kielestä, on Persian kieli pidettävänä valta-kielenä, sillä sitä puhuuvat enimmäkseen ruhtinat ja Englantilaiset käyttäivät sitä kirjoja vaihtaissa niiden kanssa. Kauppa on Englantilaisien vallassa ja on samoin, kuin emämaassakin hyvin ankara. Muualle viedään silkkiä ja silkki-kankaita, puuvilloja ja puuvilla-kankaita, opiumia, indigo-painetta,

sokeria, arrakkia, pippuria ja muita ryytiä, kahvia- ja tie-lehtiä.

2. *Uskonto ja sivistys.* Uskontoja on monta. Hindulainen pää-kansa tunnustaa *Brahman* uskontoa. Kolme on heillä jumalaa: *Brahma*, *Wisnu* ja *Siva*, jotka vastaavat meidän Isää, Poikaa ja Pyhää Henkeä, kuitenkin sillä erotuksella; että Brahman on mailman luoja, Wisnu sen hoitaja ja Siva sen hävittäjä. Raamattu on kirjoitettu pyhällä Sanskritin kielellä, jota ei enään puhuta. Brahman uskon jälkeen on Mahometin uskonto täällä yleisin. Sitä tunnustavat ruhtinat, Turkkilaiset, Persiläiset ja Arabilaiset kansat. Ristin uskoon kuuluvat Englantilaiset ja muut Euruoppalaiset sekä joku Aasialainenkin. Muutamat Persiläiset Indus-virran varrella ovat tulen kumartajoina. Kansallinen sivistys on täällä tuhansia vuosia vanhempi, kuin Euruopassa. Maan viljelys, karjan korjuu, kästeet, taiteet ja tieteetkin luullaan täältä tulleen Länsi-aasiaan ja sieltä Euruoppaan. Nykyjään ovat Hindulaiset kuitenkin Euruoppalaisia jälempänä, kuin muka tahtovat, samoin kuin Kiinalaisetki, tulla omillaan aikoin, eivätkä luule muukalaisilta neuvoa tarvitsevana. Yleisesti ovat Hindulaiset hyvin hiljasta, hyvä-sopuista ja jumalista kansaa. Jumaloitaan miellyttääksensä vai-vaavat he ruumistaan monin tavoin, hukuttaavat itsiään pyhän Ganges-virran altoihin, ja lesket polttaavat itsensä elävinä yhdellä roviolla, millä miehien kuolleita ruumiita poltetaan. Sama oppi kieltää kuitenkin toisen verta vuodattamasta. Oikeen hurskaat eivät teu-

rasta eläimiäkään, mutta elävät maan kasvuilla ja hedelmillä.

III. Valtakuntia.

Ainuasti Himalaija-harjun rinteillä oleva ruhtinakunta *Nipál* ja Indian meressä oleva *Malaija Dīva* niminen saaristo ovat oman takeisia valta-kuntia. Kaikki ranta maat ja paras osa sisä maistakin on enimmäksen Englantilaisien ja pienemmäksi osaksi muiden vallan alla. Ylä-maissa hallitsee vielä joita kuita ruhtinoita, mutta nekin ovat Englannin vallan alasia. Englantilaisien oman hallituksen alla olevat maat jaetaan neljään lääniin, jotka ovat:

1. *Kalkutan* lääni, johon kuuluu Ganges-lakso ja Indus-virran pohjos-rannat. Kaupuntia: *Kalkutta*, Ganges-virran varrella, maaherran asunto, Aasian paras tehdas- ja kauppa-paikka, monta koulua sekä ristityitä että Mahometin ja Brahman uskolaisia varten, 800 tuhatta asukasta. — *Patna*, Ganges-virran varrella, käypi kauppaa Nipálin ja Bútanin kanssa, josta myskiä ja rabarberia tuodaan, 300 t. a. — *Benâ-res*, niin-ikään Ganges-virran varrella, Indian toinen kaupunti, Brahminien pääpesä, korkia-koulu, jossa on 300 opettajaa ja 5,000 oppilasta, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, 500 t. a. — *Delhi*, Dsjumnan varrella, oli ennen Mongolilaisien vallan kuulusa pääkaupunti, mutta on nyt huonontunut, 200 t. a. — *Lahôre*, Ravi-virran varrella, Hindulaisien ruhtinoiden muinonen pääkaupunti, silkki-tehtaita, 400 t. a.

2. *Madras*-niminen lääni, johon kuuluu itäranta ja eteläinen länsi-ranta. Kaupuntia: *Masulipatam*, paras valkama itä-rannalla, 75 t. a. — *Madras*, pääkaupunki tässä läänissä, rikas kauppa- ja tehdas-paikka, 460 t. a. — *Kalikut*, pieni kaupunki, Malabar-rannalla, oli ensimmäinen kaupunki, johon *Wasco di Gama* tuli vuonna 1498

3. *Bombayn* lääni, johon kuuluu *Kanara* ja *Konkan*-nimiset länsi-rannat sekä, *Sindi*-niminen maa Sind-virran etelä-varrella. Kaupuntia: *Punah*, viina-sessa Aurungabad-nimisessä maassa, ennen Hindulaisien ruhtinoiden pääkaupunki, 150 t. a. — *Bonbay*, läänin esimiehen asunto, Englannin sota-laivaston satama, Indian toinen kauppa-paikka, 500 t. a. — *Surat*, Tapti-virran suussa, kauppa- ja tehdas-paikka, 180 t. a. — *Heiderabad*, Sind-virran varrella, 150 t. a. — Bombay-kaupunnin tienoilla ovat Elefante- ja Salsette-nimiset saaret, joissa on vuoreen hakatuista brahmalaisia temppeliä.

4. *Ceilonin* saari. Kaupunki: *Colombo*, maa-herran asunto, kalliita kiviä ja mailman paras kaneli, 50 t. a.

Portugalilaisilla on *Goa* niminen siirtomaa Kanaran ja Konkan rantojen välillä ja *Diu* Gutsurat-niemen etelä-rannalla.

Ranskalaisilla on *Pondichery* ja *Carical* Koromandel-rannalla, *Chandernagor* Bengalissa ja *Mahé* Malabar-rannalla.

Kiinalaisilla on *Bûtanin* valta-kunta, Himalaijan rinteillä.

Englantilaisien veromaista ovat merkillisimmät:

1. *Kashmir*, kaunis vuori-maa Himalaijan luodeharjulla.

2. *Rasputaana* eli Rasputtien pienet ruhtinakunnat erämaassa Indus- ja Ganges-virtojen välillä.

3. *Maharattien* ruhtinakunnat Winhyan-vuorien molemmilla rinteillä. Paras kaupunki on *Baroda*, Kam-bai-lahden itä-puolella, 100 t. a.

4. *Nitsamin* ruhtinakunta Golkonda-nimisellä ylängöllä. Pääkaupunki *Heiderabad*, kiilto-kivien hionta, 200 t. a. — *Ellora*, merkillinen vuoreen hakatun temppelinä tähden.

5. *Meisoren* valtakunta, eteläisen niemen keskellä. — Pääkaupunki *Meisore*, 50 t. a.

6. *Travankor*, lounat-rannalla. Kaupunnit: *Travonkor* ja *Trivanderam*.

7. *Lakka Dīva* saaristo Indian meressä.

Taka-indian niemi.

I. Maa.

1. *Rajat*. Taka-india yhtyy luoteessa Esi-indiaan ja pohjosessa Tiibetin ja Kiinan maihin; mutta rajat näitä maita vasten eivät ole tarkoin määrättyt. Itä-rantoja huuhtelee Kiinan meri ja sen lahdet *Tonkin* ja *Siam*. Lännessä on *Malakka*-salmi ja Bengalin lahti. Avaruus on noin 18 tuhatta sarka-penikulmaa.

2. *Mantereen muoto.* Ylä-maa on paraaksi osaksi tuntematonta. Pohjosessa on tuntemattomia vuoriharjuja, jotka lännessä yhtyvät Himalaija-vuoriin. Näistä juoksee niin-ikään alku-puolellansa tuntemattomat virrat *Bramaputra, Iravadi, Saluen, Menam, Me-kong* ja *Songkoi*, jotka suu-puoleltaan tulvai-leet lavealta yli kaltaansa. Ylempänä ovat joki-laksot pitkiä ja kapeita. Merkillinen on se, että *tulva-* ja *pako-*veden aikaa itä-rannalla kestää puolen vuorokautta, kuin sitä muualla mailmassa ei kestä kuin 6 hetkeä.

3. *Ilma.* Ylä-maissa sanotaan ilman olevan viileän ja raittiin, mutta kapeissa ja syvissä joki-laksoissa on päivän helle lii'an rasittava, ja Euruoppalaisien terveydelle vahingollinen. Rantamaat ja jokien laksot ovat hyvin hedelmällisiä, mutta muu maa hedelmätöntä. Hedelmät ovat melkeen yhtäläisiä, kuin Esi-indiassakin. Paitsi Esi-indiassa tavallisia puita kasvaa täällä myös *perkka*-puita, jonka mahalasta keitetään moneen tarpeeseen sopelias gutta-perkka. Merkillistä on, ettei täällä pidetä kamelia, aasia, lampaita, tuskin hevosia-kaan; mutta siihen sijaan paljon elehvanttia, lehmiä ja sikoja.

II. Aukkaat.

1. *Aukkaat*, joita arvataan olevan noin 36 milj., ovat enimmäen *Mongolilaista* kansaa. Itä-puolella ovat he tavoiltaan ja sivistykseltään, kuin Kiinalaiset, mutta länsi-puolella tahtoovat enimmäen seurata Hin-

dulaisien tapoja. Malakka-niemellä asuu toinen ihmis-kanta eli *Malaiijilainen*.

2. *Uskonto* ja *sivistys* on itä-puolella Kiinalainen ja läns-puolella Hindulainen. Kuitenkin on viime aikana vähä ristityitä tänne muuttanut ja kääntänyt maan asukkaitakin ristin uskoon. Malaiijilaiset Malakan niemellä tunnustavat Mahometin uskontoa.

3. *Kauppaa* käyvät täällä Englantilaiset ja Kiinalaiset, jotka hakeevat täältä tiekki-puuta laivan aineeksi, elehvantiin luita, indigo-painetta, puuvilloja ja ryytiä ja palmupuun pähkinöitä.

III. Valtakuntia.

1. Englannin vallan alla on koko läntinen ranta, paitsi Malakka-niemi. Pohjosin puoli Brahmaputran varrella oleva vuori-maa on 1) *Assam*, jossa kasvaa viljalta tie-lehtiä, puuvilloja ja sokuria. Bengalin lahden luode-ranta on 2) *Arrakan* jossa on kaupuntia *Arrakan* ja *Akyab*, molemmat hyvät kauppa-paikat. Iravadi-visran saussa on 3) *Pegu*, jossa on kaupunnit *Rangun* ja *Pegu*. Bengalin lahden etelä-rannalla on 4) *Tenasserim*. 5) Kauppa-kaupunnit *Malakka* ja *Singapor* ovat molemmat Malakka-niemellä.

2. *Birman* valtakunta Iravadi virran ylä-varrella. Asukkaita sanotaan sotaisimmiksi kaikista Taka-indian kansoista. Hallitus-muoto on itsevaltanen. Itsevaltiaan nimikin on niin pyhä, ett'eivät alamaiset saa hengen haastolla sitä mainita. Pääkaupunki on *Ava*, rakennettu bambu-ruohoista, 70 t. a.

3. *Siamin* valtakunta, Menam-virran ympäristöllä. Siamilaisia sanotaan sivistyneimmäksi kansaksi Taka-indiassa, mutta luonnoltaan pelkuriksi. Hallitusmuoto on itsevaltanen. Pääkaupunki *Bankok*, rakennettu osaksi korkeille pylväille, ettei tulvu-vesi huoneisiin kohoaisi, ja toiseksi osaksi bambu-ruohoista tehdyille lautoille, jotka uiskentelevat veden pinnalla; Taka-indian paras kauppa-paikka, 400 t. a.

4. *Annamin* valtakunta, niemen itäinen puoli. Oli ennen Kiinalle veron alainen. Kaupuntia: *Bak-king* tahi *Kesho*, Songkoi-virran varrella, 140 t. a. — *Hue-fu*, pääkaupunki meren rannalla vahvasti varustettu, 50 t. a. — *Saigon*, paras kauppa-paikka, 400 t. a.

5. *Malakan* niemellä on monta pientä valtakuntaa, joiden ruhtinoilla on rajotettu valta. Aatelisto on voimakas.

6. *Andaman-* ja *Nikobar-*saarilla Bengalin lahdessa kasvaa hyviä palmu- ja leipä-puita. Asukkaat, jotka Andamaan saarilla ovat malajia ja Nikobar-saarilla niegerijä, eläävät vapaudessa, kuin eivät Tanskalaiset pidä huolta heidän Nikobar-saarille perustamasta vallasta.

Itä-indin saaristo.

Itä-indian saaristo on suurin saaristo maan pii-
rillä. Maa on vuorista. Maan-alanen tuli on hyvin

likeellä maan pintaa; senpä tähden täällä tapahtuu useasti maan täräyksiä, ja tuli-tunturia on myös monta. Ilma on kapeilla ja alaisilla ranta-mailla hyvin kuuma ja terveyttä turmelevainen. Samsa Pellervoinen on hyvin runsaasti jaellut antimiaan näille saarille. Täällä ja etenkin ylä-maissa kasvaa äijältä tiekki-, ieben-, perka-, santeli-, palmu- ja leipä-puita; pippuria, kanverttia, nielikoiita, muskottia ja muita ryytiä; sokuri-ruohoja, puuvilla- ja indigo-pensaita; riisiä, maisia ja muuta viljaa. Samoin on täällä paljon kiveitä, etenkin: kulta, platinaa ja kiiltokiviä (Borneon saarella), tinaa (Sumatran saarella). Mutta Tapiolan isäntä on ollut sitä saidempi. Maa-eläimistä on puute, joka puute on sitä tuntuvampi, kuta enemmän mänee itään päin. Sumatran saarella loppuuvat tiigerit, sudet ja muut koiran sukuiset metsän pedot. Borneon saarella häviävät myös elehvantit, sarvi-kuonot ja leopardit: lampaita ja vuohia on vähän. Merkillistä on, että hevonen, joka ei mänesty Taka-indiassa, tulee täällä hyvin aikoin. Mutta apinoita, villi-sikoja ja hirviä on paljon.

Peri-asukkaat ovat mustaa *Papua*-nimistä kansaa; mutta *Malaijilaiset* ovat heiltä valloittana rantamaat. Papua-kansa elää luonnollisessa vapaudessaan, on raaka ja sivistymätön. Malaijilaiset ovat ankaroita meri-rosvoja. Sivistys, kästeet ja keinollisuus ovat huonolla kannalla. Kästeitä ja keino-töitä harjottaavat ainuasti Kiinalaiset ja Euruoppalaiset maha-miehet. Kauppa on vilkas, vaikka vieraiden vallassa. Uskonnon puolesta ovat Papua-kansa pakanoita, Malajit Maho-

metin uskolaisia. Joita kuita on lähetys-saarnaajat saanna käännetyksi ristin uskoon.

Valtiollisessa suhteessa on tämä saari-mailma paraaksi osaksi Alamaalaisien ja pienemmäksi osaksi Espanjalaisien vallassa. Alamaalaisilla on suuret ja pienet Sunda-saaret sekä Molukki-saaret ja Espanjalaisilla Philippinit.

Suuria Sunda-saaria on neljä:

1. *Sumātra*. Malakka salmi erottaa tämän saaren manner-maasta ja Sunda-salmi Jāvasta. Saarella on suuria vuoria, joista saadaan kultaa. Kanvertti ja pippuri ovat paraita kauppa-tavaroita.

2. *Jāva* on pienin, mutta väkirikkain ja paraite viljelty näiden saarien joukossa. Ihmisiä on 40 miljoonaa. Kahvi on saaren paras kasvu, sen jälkeen riisi ja sokuri (josta keitetään väkevätä arrakkia), muuten kasvatetaan myös paljon tie-lehtiä ja kanelin kuoria. Saari on tykkänään Alamaalaisien vallassa. Kaupuntia: *Batāvia*, luode-rannalla, ennen vanhaan Aasian paras kaupunki, Alamaalaisien siirto-maiden hallituksen pää-pesä, on nyky-aikana paljon alenna entisestä mah-tavuudestaan, asukkaita ainuasti 55 t. — *Surabaija*, koillis-rannalla, nykyjään paras kaupunki, 80 t. a.

3. *Borneo*, suuruudeltaan kolmas saari maan piirillä. Täällä on paljon kultaa, timanttia eli kiilto-kiviä, kaiken mailman paras kanvertti, palmun pähkinöitä, perkka-puita.

4. *Celebes* on kumman muotonen saari ikään kuin yhteen kasvanut neljästä niemestä. Hevosia kehutaan hyviksi. Alamaalaisien paras kaupunki on *Ma-kassar*.

Pieniä *Sunda*-saaria on monta, joista suurin on *Timor*, joka paraaksi osaksi on Alamaalaisien ja pienemmäksi osaksi Porttugalilaisien vallassa.

Molukki-saarista ovat *Amboina*, *Dshilolo* ja *Seram* suurimmat. Näitä sanotaan myös ryyti-saariksi sen tähden, että paraat ryydit niin kuin muskot- ja nielikka-puut täällä mänestyvät paraiten.

Philippi-saaria on kaksi suurta, nimittäin *Luzon* ja *Mindanao*, 7 keskinkertaista ja monta pienempätä. Luzonin saarella saadaan kulta-hiekkaa, hyvää sokuria, kahvia, indigo-painetta, hienoja puuvilloja, hyvää tupakkaa, ja kesä-maiden hedelmiä. Melkeen koko saari on Espanjalaisien vallassa. Mindanaon saarella on kyllä omia ruhtinoita, mutta ne ovat Espanjalaisille veron alaisia. Kaupunki *Manilla*, Luzonin saarella, Espanjalaisen maaherran istuin, hyvä kauppa, 120 t. a.

Kiinan valtakunta.

I. Maa.

1. *Avaruus*. Altai-vuorien rinteiltä pohjosessa Himalaijan rinteille etelässä, Kiinan- Keltasen ja Japanin merien rannoilta idässä Belurtag eli Sumu-vuorien rinteille lännessä leviää maa, joka on suurempi, kuin Euruoppa. Se on avaruudeltaan noin 100 tuhatta sarka-penikulmaa, ja siis siinä suhteessa kolmas maan piirillä. Kaikki tämä kuuluu Kiinan valtakuntaan. Sen pää-osat ovat: *Kiina*, *Tungusia* eli *Manshuria*, ja veron alaiset maat *Mongolia*, muinainen *Dsungaria*,

jolla nyt on nimi *Iili*, ja *pieni Bukaria* eli *Korkea Tataria*. Pienemmät maat *Anam*, *Korea* ja *Bûtan* ovat vaan nimeksi Kiinan vallan alla, ja *Tiibetin* vuorinen maa on ihan oman takeinen valtakunta. Kiinan keisari luulee kyllä niidenkin maiden olevan Kiinalle veron alasia, vaikka vero joka vuosi jää maksamatta.

2. *Maan laatu*. Kiinan maat ovat osittain korkeita selänneitä, osittain mataloita alankoja. Tungusia, josta itä-puoli kuuluu Venäjän vallan alle, on täynnä jyrkkiä vuoria, joiden välisissä laksoissa *Amur* ja sen lisä-joki *Sangari* juoksevat. Mongolia on täynnä korkeita selänneitä, mutta suurin osa sitä on erä-maata, nimeltä *Kobi*. Pohjos-puolella on *Altain* ja etelä-puolella *Kangain* korkeat vuori-harjut, joista *Ylä-kemi* eli *Jenisei*, *Selenga* ja *Amur* virrat saavat alkunsa. Iilin maan etelä-puolella on jylhä vuori *Thian-schan* eli *Taivaan* harju. Siitä luoteesen on tasanen selänne, joka vähitellen alenee Kirgisin kansaan päin. Tämän selänteen laksoissa on suuria järviä, niin kuin: *Saisan*, *Balkash*, *Alaktukul* ja *Issikul*, sekä virrat *Irtish*, *Iili* ja *Siir-daria*. Korkea Tataria on melkein kaikin puolin vuorilla ympäröity. Pohjossessa ovat *Taivaan vuoret*, lännessä *Belurtag* eli *Sumu-harju*, lounassa *Mustag* eli *Jäävuoret* ja etelässä *Kuen-luen* eli *Kulkku harju*. Näiden vuorien välisellä selänteellä juoksee *Hierkan*-joki *Lopnôr*-järveen. Tiibetin jylhästä vuori-maasta alkaavat *Jantseki* ja *Hoanghon* ankarat virrat. Niiden lähteet ovat melkein lähellä toi-

siansa. Juoksussaan eroavat kyllä kau'emmaksi toisistaan, mutta lähestyvät taas toisiansa likempänä meren rantaa. Etelä-puolella juoksee *Sikiang* eli *Tiiger-joki*. Näiden virtojen alangot ovat Kiinan parasta maata. Maa Sikiangin ympärillä on ihanata ja vaihtelevaista, siellä on uhkeita metsiä, hyvin viljeltyjä laksoja, joissa kasvaa kesämaiden hedelmiä, kanvertti-puita ja tie-pensaita. Jantsekiangin ja Hoanghon välisessä alangossa kasvaa runsaasti puuvilla-puita, sokuri-ruohoja ja silkki-pensaita. Hoanghon pohjos-puolella ei näitä paljon tavata. Vehnän, riisin ja tie-lehtien sato on huonompi, mutta siihen sijaan on siellä muita tavallisempia vilja-lajia, jalava- ja poppeli-metsiä, nurmi-ketoja ja hyviä karjan laitumia.

3. *Ilman laatu.* Ilma on näin avarassa ja epätasasessa maassa hyvin vaihtelevaista. Tiibetin rajalla, joka on korkein kaikista mailman maista, on ilma yhtä kova, kuin meidän Lapissa; Korkean Tatarian, Mongolian ja Iilin ylänneillä ovat talvet kylmiä ja kesät kuumia, että joet ja puut kuivettuuvat, mutta Kiinan alangoilla ihana ja mieto, kuin kesä-maissa.

II. Aukkaat.

1. Ihmisiä arvataan olevan noin 400 miljonaa. Jos niin tosin lieene, niin tämä valta-kunta olisi siinä suhteessa ensimmäinen maan piirillä. Kansakuntia on monta, joista enimmäkseen ovat *Kiinalaisia*, jotka ovat Aasian ja Mongolilaisen ihmis-kannan sivistynein kansa. Pienempiä kansoja ovat *Tungusilaiset*, *Mongolilaiset*, yhtänimisissä maissa, *Kalmukkilaiset* eli

Koiran kuonolaiset, Iilissä, **Tatarilaiset** eli **Turkkilaiset**, korkeassa Tatariassa.

2. **Elatus-keinoja.** Maan viljelystä pidetään Kiinassa ja Tatariassa muita töitä ja elatus-keinoja arvollisempana; mutta Tungusiassa, Mongoliassa ja Iilissä elättäävät ihmiset henkensä paraimmasti karjan kaitsemisella ja metsän käynnillä. Iilin koiran kuonolaiset harjottaavat sen ohessa vielä ryöstöäkin. Maan viljelyksen arvoa korottaa sangen paljon se vanhan-aikunen tapa, että keisari, hänen poikansa ja yläisemmät virkamiehet vuosittain, kevät-juhlaa viettäessä, tarttuuvat aatran kurkeen, ja kyntäävät kukin jonkun va'on. Senpä tähden onkin maa monin paikoin niin hyvästi viljelty, että se kantaa kolmikertasen kasvun vuodessa. Kuin ensimmäinen kasvu on joutumassa, kylvetään toinen siemen vakojen väliin; sen kasvaessa, leikataan ensimmäinen vilja, ja sen sijaan kylvetään kolmas. Jokien varsilla asuu ahkeraita kalastajaita. Merkilliset ovat heidän uivat saaret. Niiden pohja eli alus tehdään bambu-ruohoista, jotka kannattaavat saarta veden pinnassa. Tälle pohjalle kannetaan multaa, ja mullalle rakennetaan maja, ja majan ympäröykselle ryytimaa eli ruohosto. Tämmösessä saarella asuu kalamies pereenensä, ja vieläpä varpusia ja kyyhkysiäkin Järvillä ja virroilla kulkevat tämmöset saaret, kuin suuret laivat, purjeiden ja airojen avulla.

3. **Kauppa.** Ulkomainen kaupan käynti on huonointa, mitä maan päällä olla taitaa, kuin ei Kiinan hallitus ole suvainut mitään kansakäymistä muukalaisien kanssa. Mutta sisämainen liike veneillä virtoja ja kai-

vantoja myöten on sitä vilkkaampi. Ei missään ole jokiloilla niin suuri liike kuin täällä. Kaivantoja on paljon ja summattoman suuria. Merkillinen on suuri *Keisarin kaivanto*, joka yhdistää Pekingin ja Kantonin kaupunnit, ja on niin pitkä kuin jos Euroopassa kaivettasiin kanava Itämerestä Aadrian mereen. Mutta jos kaivantoja on paljon ja hyviä, niin on teitä siihen sijaan vähän ja nekin peräti huonoja.

Ennen ei muukalaisia laskettu muualle, kuin *Kantonin* kaupuntiin, Sikiang-virran suuhun, mutta vuonna 1842 pakottivat Englantilaiset heitä avaamaan muukalaisille kauppa-laivoille myös 4 seuraavata valkamaa: *Schanghai, Ningpo, Futsay* ja *Amoj*. Nyt pääsee, mihin valkamaan vaan tahtoo.

4. *Uskonto ja sivistys*. Kiinassa on kaksi uskontoa, nimittäin vanha Budan oppi, jota alanen ja ymmärtämätön kansa tunnustaa ja Konfutsen parannettu oppi, jota sivistyneemmät säädyt omistaavat. Tungusiassa, Mongoliassa ja Iilissä on Laman oppi yleisin; mutta Tatariassa tunnustaa suurin osa kansaa Mahometin oppia. Kiinalaiset ovat Aasian sivistynein kansa, vaikka heidän sivistyksensä pysyy samalla kannalla, kuin se oli tuhansia vuosia tätä ennen. Niin olivat esimerkiksi kirjan paino, kompassi, ruuti, posliinin ja silkin valmistus ja rokon pano Kiinassa tuhansia vuosia ennen tutut kuin Euroopassa; vaikka he nyt niissä keinoissa ovat jääneet Eurooppalaisia jälemmäksi. Tungusilaiset ja Mongolian kansa ovat huonommalla kannalla. Mutta Turkkilaiset Tatariassa ovat paremmin sivistyneitä.

5. *Hallitus-muoto* on itsevaltanen. Keisari on maan yläisin isä, jota kaikkien pitää vastustelematta totella. Kansa on kuin ala-ikäinen lapsi, jolla ei ole yhteisissä asioissa minkään laista tahtoa eli oikeutta. Mutta keisari ei ole ainuasti valtakunnan vaan myös uskonnon pää eli piispa. Hän on ”*taivaan poika*”, ja sen tähden on alammaisien henki ja tavara hänen mieli-vallassaan. Hän säätää ja kumoo lakia ja asetuksia keltään neuvoa kysymättä. Kansan pitää häntä polvillaan rukoileman. Korkeimmat virkamiehet ovat Mandarinit, joita keisari nimittää 31 tuhatta. Näistä kuuluu 43 tuh. siviili- ja 48 tuh. sota-virkoihin. Mandarinit nimittävät alaisempia virka-miehiä. Itse-valtaseis keisarin ja tahdottoman kansan välimiehenä on oppineiden sääty; sillä ei kukaan pääse korkeampaan virkaan, joka ei ole ollut kolmessa kovassa tutkinnossa, eikä keisari, vaikka itsevaltiaskin, saa siviili-virkoihin korottaa muita kuin oppineita, jotka sen tähden ovat Kiinassa suuressa arvossa ja kunniassa. Keisari kuulee heidän mieltä, ja heidän mieli-alansa hallitus-asioissa on suurempi kuin muiden alamaisten. Sota-virkamiehiä nimittää keisari oman tahtonsa mukaan, mutta senpä tähden heitä ei pidetäkään niin suuressa arvossa, kuin oppineita. — Veron alasissa maissa, Tungusiassa, Mongoliassa, Iilissä ja Tatariassa, on kullakin lauma-kunnalla omat ruhtinansa, jotka kyllä maksaavat keisarille vuotisen veron, mutta saavat häneltä yhtä-arvosia lahjoja.

Kaupuntia Kiinassa: *Peking*, Peiho-joen suussa, pääkaupunki, 2 miljonaa asukasta; täällä on jonkun

lainen akatemia, jonka alle Kiinan lukemattomat koulut kuuluu, tähti-huone eli observatorium, kirjapaino ja kirjasto, jossa on 300 tuhatta kirjaa ja joka on suurin ulko puolella Euruoppaa. — *Nanking*, Jantsekian-gin suussa, silkki- ja pauvilla-tehtaita; merkillisin rakennus on *postliini torni*, joka on yhdeksän kertanen ja 200 jalkaa korkea; asukkaita on 4 miljona. — *Kanton*, Sikiang-joen suussa, hyvä kauppa-paikka, ainua kaupunki johon muukalaisia on vanhastaan laskettu, 4 miljona asukkaita. — *Schanghai*, *Ningpo*, *Futscheu* ja *Amoj*, ovat uudempia Euruoppalaiselle kaupalle avattuja valkamoja, joissa kussakin on noin 300 t. a. — Saaria: *Taivan*, josta saadaan paljon kultaa, hopeata, vaskea, riisiä ja puuvilloja. *Hainan*, Tonkin lahdessa. *Makao*, Kantonin edustalla, on Portugalin vallan alla. *Hong-kong*, pieni Englantiin kuuluva saari, jossa Englantilainen setä-väki majoilee.

Pääkaupunnit verö-maissa ovat: *Mukden*, Tungusiassa, 400 t. a. — *Urga*, ylimäisen papin ja Kiinalaisen maaherran asunto; *Maimatschin*, Venäjän kaupan pesä-paikka, molemmat Mongoliassa. *Jarkiang*, Tatariassa, Kiinalaisen maaherran asunto, 80 t. a. — *Iili*, lilin maassa.

Japanin valtakunta.

Niponin suuri saari ja kaksi pienempää *Kiusiu* ja *Sikokf* ovat Japanin eli *Auringon nousun*

valtakunnan omantakeiset maat. Veron-alasia maita ovat *Jesson* saari, etelä-puoli *Sakhalinin* eli *Turukain* nientä ja *Kurili*-saaristo.

Myrskynen meri piirittää näitä saaria. Rannoilla on paljon kivi-karia ja veden alasia luotoja. Saarien sisus on vuorinen. Tuli-tunturia on monta ja maan järäykset hyvin tavallisia.

Japanilaiset ovat Mongolilaista ihmis-kantaa ja seisooivat yhtäläisellä sivistyksen kannalla kuin Kiinalaiset. Yhtäläisellä ahkeruudella kuin Kiinalaiset, viljelevät he vuorista ja kivi-peräistä maatansa; kasvatavat paljon riisiä, vehnää, tie- ja silkki-pensaita, tupakkaa; valmistaavat hyviä silkki-, puuvilla- ja posliini-tavaroita. Sisä-mainen kauppa on vilkas. Niponin saarella on ristiin rastiin hyviä teitä. Ulkomainen kauppa on sitä vasten melkein mitätön. Nyky-aikoin asti on ainuasti Alamaalaiset ja Kiinalaiset kauppiaat saanna tulla Japaniin, eikä nekään muuta kuin *Nangasakin* valkamaan; mutta nykysin ovat Pohjos-amerikan liitto-vallat pakottaneet heitä avamaan muitakin valkamia mailman kaupan kululle.

Uskonto. Alaisen kansan uskonto on Budan usko; mutta oppineilla on *Kon-fut-seen* järjellinen uskonto. Sävyltään sanotaan Japanilaisia rehellisiksi, miehuullisiksi, ilosiksi ja puheliaiksi.

Hallitus. Valtakunnan korkein hallitsia on *Dairi* eli paavi, joka ei puutu mihinkään maallisiin asioihin; mutta asuu hovissaan ja kunnioitetaan kuin Jumalaa. Toinen vara-hallitsia on *Kubo*, jolla on kaikki maallinen valta. Sekä hallitus että kaikki korkeammat

virat ovat perittäviä eli mäneevät peruna isän kuoltua pojalle.

Kaupuntia: *Jeddo*, Niponin itä-rannalla, Kûbon asunto, jonka hovi on katettu kulta-levyillä, 1 miljona asukkaita. — *Miako*, myös itä-rannalla, Dairin linna, kauniita kirkkoja, korkeita kouluja, suuria kirjastoja ja kirja-tehtaita, 500 t. a. — *Nangasaki*, Kiu-siu-saarella, hyvä valkama, 60 t. a.

Turanin lakeus.

Tämän maan vanhin nimi on Turan; mutta uudemmat maa-tieteen tekiät ovat antana sille nimeksi *Turkestan*, *suuri Bukaria* ja *vapaa Tataria*. Idässä erottaapi Belurtag eli Sumu-harju tämän maan pienestä Bukariasta; pohjosessa se yhtyy Siperiaan; lännessä erottaavat Ural-virta ja Kaspin meri Venäjän maasta; etelässä Himalaijan harju Afghanistanista ja erämaat Persiasta.

Maa Beluriin päin on vuorista, kaunista ja hedelmällistä; mutta paras eli suurin osa on kuitenkin alaista ketoa ja erämaata. Maan keskellä on suuri *Aral*-järvi, johon *Sir*- ja *Amu*-virrat juoksevat.

Pohjos-puolella Aral-järvelle ja Sir-virran suuhun asti asuu *Kirgisiä*, jotka ovat Mongolilaista ihmiskantaa ja ovat elatus-keinon suhteen paimenia, metsämiehiä ja ryöväriä. Eteläisellä puolella asuu *Bukharia*, jotka ovat Persialaisten heimoa ja käyvät maa-

eli karavani-kauppaa Kiinan, Indian, Läns-aasian ja Venäjän välillä. Monta on Turkkilaista paimen-kan-saa, kuin ovat *Usbekit* ja *Turkmanit*. Uskonto on Mahometin.

Hallitus. Usbekit ovat perustaneet monta ruhtinakuntaa, joiden ruhtinoita sanotaan *Khaniksi* ja *Emiiriksi*. Kirgisit jaetaan kolmeen lauma-kuntaan, jotka ovat joten kuten veron alasia Venäjälle.

Kaupuntia: *Khokand*, Sir-virran varrella, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, 60 t. a. — *Tashkend*, saman virran varrella, Venäjän maaherran asunto. — *Bukhara*, Sogd-joen varrella, mahtavimman khanin asunto, täkäläisien maa-kauppioiden koti-pesä, josta lähtee matkueita, joissa on 5000 kamelia, 450 t. a. — *Samarkand*, Tamerlanin muinonen mahtava asunto, nykyjään vähäpätönen, mahomettilainen korkea koulu, 40 t. a. — *Balk*, muinonen *Baktra*, ennen vanhaan Aasian mahtavimpia kaupuntia ja tieteiden koti-pesä, nykyjään mitätön. — *Khiva*, Amu-virtaan mänevän kanavan varrella erä-maan saarella, jossa kasvaa viljalta vehnää ja viinaa; suuret orja-markkinat, 30 t. a.

Tiibetin paavi-kunta.

Himalaija-harju erottaa tämän vuorimaan Indiasta, Kuen-luen taas pienestä Bukhariasta. Tiibetti on maan piirin korkeimpia paikkoja. Laksoikin ovat 8 ja 10

tuhatta jalkaa ylempänä meren pintaa. Sieltä saavat Aasian suurimmat virrat alkunsa, niinkuin Indus ja Jantsekiang. Lännestä itään juoksee pitkä *Tsang-bo*-virta, jota ei tiedetä jos se on alku-joki Brahma-putraan tahi Iravadiin.

Ilma on tuskin miedompi, kuin Suomen maassa. Puitakaan ei mänesty ylämaissa muuta, kuin leppiä ja pajuja. Ohraa täytyy monasti leikata vihantana. Siihen sijaan saadaan täällä paljon kulta-hiekkaa, kalliita kiviä, rabarberia. Hyviä karjan laitumia on paljon, joilla hieno-villaset lampaat, silkki-karvaset vuohet ja häntähärät mänestyyvät hyvin. Niiden villoja, karvoja ja jouhia viedään Kashmiriin ja siellä kudotaan huiveiksi.

Tiibettiläiset ovat Mongolilaista ihmis-kantaa, ja elättävät henkensä enimmiten karjan paimentamisella. Täällä on Laama-niminen Budhan uskonto puhtaampi ja papis-valta voimakkaampi, kuin missään muualla. Paavia on kaksi: *Dalai-laama* hengellinen ja *Bogdo-laama* maallinen hallitsia, jotka molemmat ovat jumaloita, vaikka heillä on ihmisen ruumis. Luostaria on paljon ja tieteellinen sivistys yhtäläinen kuin Kiinassa. Kaupuntia: *Lassa*, Dalai-laaman asunto, kuniita kirkkoja ja luostaria; pyhin kirkko on *Sambo*, ehkä sama kuin Kalevalan *sampo*; *Tesha-lumbo*, Bogdo-laaman asunto.

AFRIKAN MAA-OSA.

Berberia.

I. Maa.

Berberiaksi sanotaan Afrikan pohjos-rannikkoa Atlantin merestä aina Ekyptiin asti. Etelässä se yhtyy Saharan erä-maahan. Itä-puolella on laaja meren poukama, jonka länteistä puolta sanotaan *pieneksi Syrtiksi* ja itäistä puolta *suureksi Syrtiksi* eli *Sidra*-lahdeksi. Luode-puolella on *Atlas*-niminen jylhä vuoriharju, jota kestää aina *Bon*-niemelle asti. Sidra-lahden etelä-puolella on *Harudsh*-niminen matalampi harju, joka mainitun lahden itä-puolella alenee tasaseksi ylängöksi, nimeltä *Barkka*. Näiden vuorien etelä-puolella muuttuu maa vähitellen hedelmättömäksi. Tämä Saharan ja vuorien vällys on saanna nimen *Bilad-al-dsjerid* eli *Palmu-maa* siitä syystä, että siellä kasvaa paljon palmu-puita.

Ilma on Saharan rajalla armottoman kuivaa ja kuumaa, mutta rannan puolella hyvinki mietoa ja ilhanata. Lunta ei sada koskaan muualla kuin vuorien harjulla. Samsa Pellervaisen kylvöt loistaat täällä hyvin kaikissa niissä paikoissa, joissa Ahti, veden haltia, ei ole ollunna lii'an saita. Kasvut ja hedelmät ovat enimmiten yhden läisiä kuin Etelä-euruopassakin; mutta riisi-vilja, puuvilla-pensas, sokeri-ruoho, taateli-palmu ja pihka-puu, joita ei Euruopassa kasva kuin siellä

täällä, ovat täällä niin tavallisia, kuin koti-maassaan ainakin. Vuorien etelä-puolella ei kasva paljon muuta kuin palmuja, josta sen maan nimikin on syntynä. Eteläisillä hiekka-kankailla elää paljon elehvanttia eli norsuja, leijonia, joita raamatussa jalo-peuroiksi sanotaan, vaikk'eivät ole'kaan peuran sukua, ja nälkä-kurkia eli kameli-kurkia. Päivän tai kahden päivän matkan päässä on pieniä hedelmällisiä ja viheriöitseviä paikkoja ikään kuin saarekkeita hiekka-kankaalla. Niissä on karjalla hyvä ruoka-maa, ja ihmisillä runsaasti taateli-pähkinöitä ja herkullisia hedelmiä.

II. Aukkaat.

1. *Aukkaat* ovat kahta emä-kansaa, nimittäin: *Berbiläisiä* ja *Arabilaisia*. Berbit eli Berbiläiset, jotka ovat maan peri-kansaa, asuuvat enimmäkseen vuorimaissa. ja elättävät henkensä karjan kaitsemisella ja ryöstöllä. Arabilaiset ovat osaksi *Mauria*, jotka asuuvat kylissä ja kaupunnissa, viljelevät maata, käyvät kauppaa ja harjoittavat teollisuutta, ja toiseksi osaksi *Beduinia*, jotka kameliensa selässä muuttaavat paikasta paikkaan. Paitsi tätä kahta emä-kansaa on täällä paljon muukalaisiakin, kuin *Turkkilaisia*, Tuunin ja Tripolin maissa. *Juutalaisia* ylen ympäriseen, *Ranskalaisia* Algerin (lue Alsheerin maassa, ja *Espanjalaisia* Marokon maassa.

2. *Elämä*. Palmu-maan Berbit ja Beduinit ovat, kuin meidän Lappalaiset, melkeen kaiken vuotta matkan te'ossa. Kuin päivän helle marraskuussa on

polttanut ruohon kuloksi, muuttaavat he ranta-maille, sekä syöttämään karja-laumojaan maksun edestä alamaiden niituilla ja pellon sängellä että vaihtamaan taateli-pähkinöitä ja villa-vaatteita eloon ja villaan. Syksyllä, kuin taateli-pähkinät alkaavat kypsyä, lähteivät he hiljalleen kulkemaan takasi. Mutta talveksi he taas muuttaavat erä-maahan. Erämaiden saarekkeissa eli kosteikoissa on sekä kaupuntia että kyliä, joiden ympäristöllä kasvaa viikunoita ja taateli-palmuja. Teitä on tiheässä, vaikka ne eivät ole verrattavia meidän maan teihin. Kuolleiden kamelien luut ja kakarat osoittavat missä tie kulkee. Kauppa-matkueita on ahkerassa liikkeessä, ja kaupunnissa pidetään suuria markkinoita, joihin erämaan asukkaat tulevat, ratsastaen korkeiden ja komeiden kamelien selässä, kaupitsemaan kultaa, elehvantin luita, orjia ynnä muuta.

3. *Uskonto.* Kaikki kotoiset kansat tunnustavat *islamia*, eli Mahometin uskontoa, ja ovat hyvin kiivaita muita uskolaisia kohtaan. Juutalaisilla on Muosoksen ja Euruoppalaisilla Ruomin katoliikin uskonto. Paimen-laumojen päämiehiä, joita on lukematon joukko, sanotaan *marabuteiksi*.

III. Valtakuntia.

1. *Marokko*, luoteinen puoli, Atlas-vuoren rinneillä, on Afrikan mahtavin valtakunta. Se on laajuudeltaan noin 5 tuhatta sarka-penikulmaa, ja siinä asuu 9 miljonaa asukasta, joita *sultani* hallitsee hyvin itsevaltasesti. Kauppa on vilkas sekä maalla, että merellä. Teollisuus on vähäpätönen; kuitenkin pajutetaan

hyvää nahkaa, niin kuin *marokengia* ja *sahviania* Marokon ja Sahvin kaupunnissa, ja kudotaan hienoja villa- ja silkki-kankaita. Muualle viedään pihkaa eli gummia, mantelia, vuotia, villaa ja vehnää.

Kaupuntia: *Marokko*, Atlas-vuoren juurella, kauniilla (palmuja, sitronia ja oransia kasvavalla) kedolla, ajottain sulttanin asunto, hyviä nahka-tehtaita, 30 t. a. — *Mekinez*, toisin ai'oin sulttanin asunto, 60 t. a. — *Fès*, niin-ikään sulttanin asunto, maa-kaupan pää-pesä, hyviä tehtaita, mahomettilainen korkea koulu, 80 t. a. — *Magador*, Atlantin meren rannalla, valtakunnan paras kauppa-paikka, 16 t. a. — *Tanger*, Gibraltar-salmen rannalla, euruoppalaisien kauppa-konsulien maa-paikka, 10 t. a.

2. *Espanjalaisien voitto-maat*. Neljä linnotettua kaupuntia ja vähän maata niiden ympärillä. Paras kaupunki on *Ceuta*, Gibraltar-salmen rannalla.

3. *Alger*, luetaan *Alsheer*, vaikka Saksalaiset kirjottaavat *Algier*. Maa, joka vuodesta 1830 on ollut Ranskan vallan alla, on avaruudeltaan noin 4 tuhatta sarka-penikulmaa. Hallitsia on Ranskalainen maa-herra. Asukkaita on yleeseen 3 tai 4 milj. Kauppa ja teollisuus yhtäläinen kuin Marokossa. Täällä saadaan myös kiilto-kiveä eli timanttia, jota ei muualla Afrikassa ole löydetty.

Kaupuntia: *Oran*, Wälimeren rannalla, 20 t. a. — *Alger*, rannikon keskellä, ranskalaisen maaherran asunto, sota-aseiden säilyke, Ruomin katoliikkilainen piispa, monta sekä ristillistä että mahomettilaista kou-

lua, hyvä kauppa ja tehdas-paikka, 100 t. a. — *Kons-tantine*, maan sisässä, maa-kauppa, 30 t. a.

4. *Tûnis*, Sidra-lahden läns-rannalla, on avaruudeltaan noin 2 tuhatta sarka-penikulmaa, jolla alalla asuu noin 2 miljoonaa asukasta. Turkin sulttani asettaa tänne Bei-nimisen hallitsian, joka hallitsee maata itse-valtasesti, mutta maksaa Turkin isolle herralle vuotisen veron, ja on sen käskystä velkapää mänemään miehineen sotaan.

Kaupuntia: *Tûnis*, kaivannolla yhdistetty meren kanssa, pääkaupunki, tukevasti linnotettu, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, 100 t. a. — *Kairvan*, vilkas maa-kauppa, 80 t. a.

5. *Tripoli*, Sidra-lahden etelä- ja itä-puolella niin pitkälle kuin asuttavaa maata kestää. Avaruus on noin 7 tuhatta sarka-penikulmaa, mutta asukkaita vaan 1 miliona. Hallitus on yhtäläinen kuin edellisessä valtakunnassa. Vaikka Tripolin Beji on Turkin sulttanin alamainen, niin hänellä on kuitenkin toinen sulttani Fezzanin kosteikossa veron alasena.

Kaupuntia: *Tripoli*, meren rannalla, pääkaupunki, pienonen kauppa, 35 t. a. — *Murzuk*, Fezzanin saarennessa, suuren kauppa-tien varrella Tripolin ja Saharan etelä-puolella olevien maiden välillä, 20 tuhatta asukasta.

Niilin maat.

1. *Abyssinia* on jylhää vuorimaata kuumien hiekka-kankaiden keskellä. Maan keskellä on avara ja tasanen 6 ja 8 tuhatta jalkaa korkea ylänkö. Vuoren kukkulat sanotaan nousevan 12 ja 14 tuhannen jalan korkuudelle. Ilman laatu on viileä ja ihana, melkein kuin Irlannissa. Vuorien välissä on hyviä karjalaitumia ja pelloksi soveliaita maita. Vuorien rinteillä kasvaa kahvi- ja puuvilla-pensas itsestään, hoitamatta. Täältä saapi kaksi Niilin lisä-virtaa alkunsa, nimittäin *Abai* eli *Bahr-el-azrek* (Sini-niili), joka juoksee *Tsana*-järven lävitse, ja *Takaze*.

Abyssinilaiset ovat kyllä ristityitä, mutta väittävät Jesuksella ei olleenkaan jumalallista luontoa, ja ovat muutenkin huonolla sivistyksen kannalla. He esimerkiksi syövät verestä lihaa, jota väliste leikataan elossa olevasta eläimestä. Muukalaisina asuu täällä myös Juutalaisia, Arabilaisia ja mahometin uskoon kuuluvia Niekeriä. Kaupunnit ovat pieniä. Maa on jaettu moneen pieneen valtakuntaan, joiden ruhtinat käyvät alituista sotaa keskenään.

2. *Núbia*, avara penger- eli porras-maa Niilin keski-varrella. Tämä ankara virta juoksee täällä kaapeata laksoa myöten, vuorien ja erämaiden poikki, ja synnyttää siten monta kovaa koskea ja jyrkkää pudotetta.

Núbilainen peri-kansa palvelee kyllä Ristusta, vaikk' ei tunnusta häntä jumalaksi. Tänne muuttaneet Arabilaiset, joita on paljon, ovat *islamin* uskolaisia. Maa on jaettu moneen pieneen valtakuntaan, joiden ruhtinat ovat Ekyptin vara-kuninkaan veron alasia.

Paras kaupunki on *Kartum*, jossa sininen ja valkea Niili yhtyvät, Ekyptiläisen maaherran asunto, 30 t. a.

3. *Egypti*, avaruudeltaan 4 tuhatta sarkapenikulmaa, on kaitanen, alussa yhden ja sittemmin kolmen penikulman leveinen lakso Niilin ala-varrella, alkaen Niilin viimisestä puotteesta pohjosen käänne-ympyrän tienoilta. Itäisellä reunalla on *Mokattam*-nimiset kolkot vuoret ja läntisellä puolella *Libyan* autio harju ja erämaa. Kairon kaupunin kohdalla muuttuuvat Mokattam-vuoret hiekka-harjuksi ja Libyan harju mutkistaiksen länteen päin. Siten levenee lakso ja virta jakaiksen moneen haaraan, joista kuitenkin kaksi haaraa on muita suurempi. Tämä lakso olisi yhtäläistä ahtoa erämaata kuin sen ympäristökin, jos ei Niili vuosittain tulvailisi yli reunansa; sillä vettä sataa täällä tuskin muualla kuin Wälimeren rannalla. Kuin kesä-
nen sade- ja lumen lähtö-aika on männynnä ohitse niissä maissa, joissa Niilin lähteet ovat, niin tulva alkaa Ekyptissä. Ja kuin vesi on noussunna korkeimmalleen, niin Ekypti on elokuussa yhtenä ainuana järvenä, josta ainuasti puun latvat ja mäkilöille rakennetut kaupunnit ja kylät kohoavat veden pinnasta. Kuin tulva sitten vähitellen laskeiksen, niin rannoille jääpi hedelmällinen muta, joka antaa kaksi kasvua vuodessa.

Täällä viljellään enimmäkseen riisiä, vehnää, durraa, maisia, otraa, puuvilloja, indigo-painetta, sokeria ja opiumia. Mutta muuten on täällä oikein tuntuva puun puute. Ei kasva paljon muita puita, kuin palmuja ja joita kuita hedelmä-puita.

Maan alku-asukkaat, *Koptit*, olivat mahtavuutensa aikana hyvin voimakas ja väkevä kansa. Sitä todistaa siellä löytyväiset kummastuttavat rakennukset, kuin ovat: kaivannot ja sulut, joilla Niilin tulvaa johdatettiin mieltä myöten; Jumaloiden temppelit ja kuninkaiden kartanot; kuolleiden Libyan vuoriin hakatut haudat; pyramiidit ja obeliskit. Mutta nyt ovat Koptit hävinä maasta melkeen suku-puuttoon. Mitä heistä vielä on jälellä, on köyhää ja polettua kansaa, joka kyllä tunnustaa ristin uskontoa, mutta kieltää Jesuksen jumaluuden. Nyt ovat *Arabilaiset* väkevin eli väkilu'ultaan suurin, mutta *Turkkilaiset* vallan päällä oleva kansa. Ihmisiä on yhteensä 5 miljoonaa. Molemmat viimeksi mainitut kansat tunnustavat islamin uskontoa.

Maata hallitsi ennen Turkin sulttanin nimittämä vara-sulttani, eli vara-kuningas; mutta nykyisen varakuninkaan edellinen, tuo mahtava *Mehemed Ali*, sai sen muutoksen aikoin, että kuninkaallinen valta muuttui perittäväksi hänen su'ullensa. Hän koki myöskin hankkia maahansa euruoppalaista sivistystä ja teollisuutta; mutta ahneudesta teki hän kaupan ja teollisuuden hallituksen erikoiseksi oikeudeksi, joten hän tukahutti kaikki hyvät aikeensa kansan sivistyksessä.

Kaupuntia: *Siūt*, paras kauppa-paikka Ylä-ekyp-tissä, 20 t. a. — *Kosseir*, huono valkama Puna-me-ren rannalla, mutta Arabilaisen kaupan pysäys-paikka, harras-matkustajoiden tavallisin maja-paikka Kaabaan-männessä. — *Kahira* eli *Kairo*, lähellä Niili-virtaa, vara-kuninkaan asunto, Afrikan suurin kaupunki, aasia-laisen ja afrikkalaisen kaupan keskus, 300 t. a. — *Damiette* (lue *Damiet*), Niilin itäsen haaran suussa, muinainen lakea kauppa on nykyjään laimistuna, 30 t. a. — *Rosette*, lue *Roset*, läntisen Niili-haaran var-rella, meri-kauppa, 15 t. a. — *Aleksandria*, meren rannalla, Niili-kaivannon suussa, maan paras meri-kaupunki, euruoppalaisien kauppa-konsulien maja-paikka, lääkäri-koulu, sota-valkama 150 t. a.

Saharan erämaa.

Sahara on maan piirin avarin erämaa, ulottuva Atlantin meren rannasta aina Niili-virrälle asti. Avaruudeltaan on se yhtä-laaja kuin viidennes Afrikkaa ja puoli Euruoppaa. Maan pinnalla on paraaksi osaksi pöly-hiekkaa, ja paikoin kovaa savea ja sora-kiveä. Tuuli tuiskuttaa pöly-hiekkaa kuin lunta, ja synnyttää melkein yhden läisiä hiekka-mäkiä kuin meidän tal-viset lumi-nietokset. Tuuliais-pää kohottaa hiekkaa ilmaan kuin vettä merellä, kuitenkin sillä erotuksella, että kuin hiekka ilmasta putoaa jälleen maalle, se hautoaa useasti koko kauppa-matkueen hiekan alle.

Ilma on päivällä armottoman kuuma, mutta yöllä viilempi. Taivas on aina kirkas ja selkeä. Kuin ainainen koillis-tuuli hajottaa pilvet taivaalta, niin voipi vuosi-kausiakin männä vettä satamatta. Kangastaminen, elikkä se ihmeellinen ilman vaikutus, että kaukana (taivaan rannan takana) olevaiset esineet näyttäiksen silmissä, kuin olisivat ihan likeellä, ei missäkään muualla ole niin tavallinen ja eksyttäväinen kuin täällä. Paljon on sen moisia paikkoja, joissa ei kasva puuta, eikä pensaita eikä edes ruohoakaan. Eläimiä on niinikään vähän: tavallisimmat ovat nälkä-kuret ja kauriit. Kuitenkin on täällä, tiheämmässä kuin tavalliset karjat näyttävät, etenkin itä-puolella *kosteikkoja*, jotka ovat kuin saaret aavalla hiekka-kankaalla. Näissä kosteikoissa kasvaa viljalta palmuja ja kesämaiden hedelmiä, mutta vähän eloa. Niissä elätetään myös vuohia, lampaita ja etenkin kamelia.

Asukkaat ovat *Arabilaisia*, *Maurilaisia*, *Berberiläisiä* ja *Niekeriä*. Ne elättävät henkensä paraaksi osaksi karjan kaitsemisella ja vieläpä ryöstölläkin: sillä toisinaan ne maksua vasten johdattaavat ja suojelevat karavani-matkueita, ja toisen kerran ne niitä ryöstävät. Enin osa kansaa tunnustaa islamin uskontoa. Paras kauppa-tavara on orjat, kulta-hiekka ja suola.

Suudanin keto.

Suudaniksi sanotaan maata Saharan etelä-puolella Kong-vuoriin asti. Itä-reunalla on suuri *Tsad*-järvi, jonka sanotaan olevan 30 suomen penikulmaa pitkä. Kong-vuorista alkaa *Niiger*-virta, joka juoksee ensin koiliseen, mutta käännäiksen sitten itään ja etelään, tehden suuren puoli-ympyrän, ja heittää viimen vetensä Guinean lahteen.

Ilma on näin likeellä päivän tasaajaa hyvinkin kuuma; mutta sade-aikona, jollon vettä tulee niin paljon, että joet ja purot ovat tulvillaan, hyvinkin mieto, viilee ja paljon raittiimpi kuin ranta-maissa. Täällä kasvaa runsaasti eloa, niin kuin maissia, otraa ja vähän riisiäkin; palmu-, viikuna- ja muita hedelmä-puita, sekä intiko-, puuvilla- ja kahvi-pensaita.

Asukkaat ovat enimmäkseen mustia *Niekeriä*, ja pienemmäksi osaksi *Arabilaisia*, *Maurilaisia* ja *Berbiläisiä*. Fää-kansa eli Niekeriläiset ovat pakanoita, mutta muut tunnustavat Mahometin uskontoa, johon myös monta Niekeriä on käännettynä. Maa-kauppa on vilkas, maan viljelys jonkun lainen, mutta kästeet huonoja. Paraat kauppa-tavarat ovat: kulta, pihka, elehvantin hampaat, nälkä-kuren kynät ja orjat.

Täällä on monta valtakuntaa, joiden ruhtinat hallitsevat hyvin itse-valtaisesti. Merkillisimmät valtakunnat ovat: *Bambarra*, Niiger-virran ylä-varrella.

Pääkaupunti on *Sego*: — *Timbaktu*, Niigerin keski-varrella. Pääkaupunti *Timbaktu* on Saharasta tulevien karavani-teiden yhdyntä-paikalla: — *Houssa*, mahtava valtakunta Niigerin ala-varrella. Pääkaupunti *Sakkata*: — *Burnu*, Tsad-järven läns-puolella. Siinä on 2 miljonaa asukasta ja 36 kaupuntia, joista *Kuukka*, Tsad-järven rannalla on merkillisin.

Läns-rannikko.

Meren rannalla on maa ja ilma kosteeta, ja muukalaisien terveydelle vahingollista; mutta hyvin hedelmällistä. Etenkin kasvaa paljon riisiä, jamsia, jonka juuret ovat Läns-ahrikkalaisien paras ruoka, pippuria, inkveriä, sokuri-ruohoja, puuvilla- ja intiko-pensaita. Paras kauppa-tavara nyky-aikona on öljy-palmu, jonka öljystä tehdään suopaa, saippoota ja kyntteliä. Etenpä nä meren rannasta kohoo maa penger-maaksi ja ilma muuttuu raittiimmaksi.

1. *Senegambia*, Senegal- ja Gambia-virtojen varrella. Pouta-aikana tuulee myrkyllinen *harmattan*-tuuli, ja sade-aikana valtaa rajut meri-tuulet ja rankat sateet. Asukkaat ovat Niekeriä, jotka pohjosessa ovat käännetyt islamin uskontoon, mutta muuten ovat pakanoita. Niillä on myös monta pientä valtakuntaa. Mutta *Ranskalaiset*, *Englantilaiset*, ja *Portugalilaiset* ovat perustana monta pientä kauppa-paikkaa pitkin rannikkoa ja jokien varsia.

2. *Ylä-guinea*, Kong-vuoren ja Guinea-lahden välillä. Maa on erittäin merkillinen lintujen paljoudesta. Tuotteiden suhteen jaetaan tämä rannikko tavallisesti kuuteen osaan, jotka ovat: *Sierra-leona*-ranta, *Pippuri*-ranta, *Hammas*-ranta, *Kulla*-ranta, *Orja*-ranta ja *Benin*-ranta. — Niekerit ovat täällä perustana monta pientä valtakuntaa, joista *Askanti*, *Dahomei* ja *Benin* ovat väkevimmit. Kuninkaille osotetaan jumalallista kunniaa, ja niillä on valta juhline uhrata ihmisiäkin. Askantin kuninkaalla sanotaan olevan 3,333 vaimoa ja 5,000 naista sota-palveluksessa. Dahomein valtakunnan pääkaupunnissa, *Abomei*, pidetään linnan aidan seipäissä ihmisen päitä koristuksena. — Merkillisempiä kuin edelliset, ovat kaksi pientä Niekeri-valtakuntaa, nimittäin *Sierra-leona*, yhtänimisellä rannalla, ja *Liberia*, Pippuri-rannalla. Näiden siirto-maiden Niekerit ovat syntyneet Amerikassa, mutta vapaiksi ostetuita ja ristin uskoon kas-tetuita, ja sieltä vapaina ihmisinä tänne muutetuita, opettamaan kansalaisillensa euruoppalaista sivistystä ja siten estämään heitä häpiällisestä orja-kaupasta. *Sierra-leona* on Englantilaisen ja *Liberia* Amerikalaisen seuran perustama. *Sierra-leonaa*, jossa on 50 t. a., halitaan kuin muitakin Englannin siirto-maita; mutta *Liberia*, jossa on 100 t. a., on oikein oman takeinen tasa-valta. Pääkaupunnit ovat *Freetown* (lue *Frii-toun*), edellisessä, ja *Monrovia*, jälkimäisessä.

3. *Ala-guinea*, Päivän tasaajan etelä-puolella. Paitsi Niekeriä asuu täällä paljon Portukalilaisia, jotka ovat kääntänä jonkun osan Niekeriä ristin uskontoon.

Niekeri-valtakuntia on monta, joista suurimmat ovat oman takeiset valtakunnat *Loango* ja *Kongo*, yksi kummallakin puolella *Kongo*-virtaa, ja Portukalin val-
 lan alaiset *Angôla* ja *Benguêla*, niin-ikään yksi kummallakin puolella *Koantso*-virran suuta.

K a a p m a a .

Eteläisin osa Afrikan yläntöä, Oranje-virrasta Neulaniemelle saakka, on avaruudeltaan 2,400 sarkapenikulmaa. Maa on vuorista ja kuivaa, mutta kasvaa hyvää vehnää ja viinaa. Villoja ja vuotia vie-
 dään myös muualle. — Asukkaita on noin 3 sataa tuhatta. Alku-asukkaat, *Hottentotit*, ovat iholtaan keltaista ja säävyltään hiljaista paimen-kansaa. Niiden pohjos-puolella asuu *Busch-mannia*, jotka ovat ruumiiltaan pienempiä ja iholtaan mustempia villi-kansoja. Uudis-asukkaat ovat osaksi *Alamaalaisia* ja toiseksi *Englantilaisia*. Hallitus on Englantilainen. Kaupunnista on merkillisin *Kaap*-kaupunki, joka on Englantilaisen maaherran asunto ja Itä-indian matkamiehien tavallisin virvotus-paikka, vaikka talvi-myrskyn aikana, jota kestää toukokuusta elokuuhun, sinne ei pääsekkään. — Lähellä kaupuntia on *Konstantian* kylä, josta saadaan hyvää viinaa.

Itä-rannikko.

1. *Kafraria* eli *Kahver-maa*, *Keiskamma*-joelta *Limpopo*-virralle asti. Halk' maan kulkee *Katlambu*-niminen vuori-harju. Tämän harjun itä-puolella on ihana Indian mereen vierettävä penger-maa, jolla on nimenä *Natâl*-rannikko, mutta läns-puolella on korkea, tasanen ja vihanta ylänkö. — Asukkaat ovat iholtaan mustia. Heillä on myös paksut huulet kuin Niekerillä, mutta terävät poski-luut kuin Hottentotilla, ja korkea otsa ja nenä kuin Euruoppalaisilla. Ne viljelevät vähän maata, mutta eläävät enimmiten karjan kaitsemisella. — Tänne on nyky-aikona muuttana paljon *Englantilaisia* ja *Alamaalaisia* Kaap-maasta. Englantilaiset uudis-asukkaat ovat perustana *Natâl*- eli *Wiktoria*-nimisen siirto-maan, jossa on pääkaupunki *Port-natâl*. Mutta Kaap-maasta karanneet Alamaalaiset ovat perustana kaksi oman takeista valtaa, nimittäin: *Oranje-virran* tasa-valta, yhtänimisen virran ja Waal-joen välillä, ja *Waalin* tasa-valta, Waali- ja Limpopo-virtojen välillä.

2. *Sofala*- eli *Sohvaala*- ja *Motsambik*-rannikot, Lupatta-vuorien läns-puolella, ovat paraaksi osaksi Portukalilaisien vallassa, jotka täältä hakeevat elehvantin hampaita, kultaa, ampraan ja orjia. — Pääkaupunki *Motsambik*, meren saarella, maaherran asunto, 10 t. a.

3. *Savahili*- eli *Sanguabar*-rannikko ja *Somâlin* niemi-maa, jonka rantaa sanotaan *Adsjannin* ran-

nikoksi, ovat Maskatin sulttanin veron alasia maita, joista saadaan paljon ja hyvää kahvea, sokuria, puuvilloja ja elehvantin hampaita. Pääkaupunki *Santsibar*, meren saarella, maaherran asunto, täkäläisen kaupan pesä-paikka, 10 tuhatta asukasta.

4. *Adel*, Guardafui-niemestä Bab-el-mandeb-salmelle asti, kasvaa paljon myrhamia ja kanelia. Asukkaita sanotaan kauniimmaksi Niekerien joukossa. Ne ovat myös sitä sukua ainoat, kut käyvät meri-kauppaa.

Meren saaria.

1. *Azori*-saaristo, Portugalin oma, on vuorinen ja tulta suitsuttava, mutta kasvaa paljon viinaa ja sokuria. Suurimmat saaret ovat *San Miguel* ja *Terceira*.

2. *Madeira*- eli Pohjonen Kanaria-saaristo, niinkään Portugalin oma, on hyvin vuorinen ja kasvaa eniten *madeira*-viinaa. Suurimmat saaret ovat *Madeira* ja *Porto Santo*. Asukkaat ovat *Portugallaisia* ja *Niekeriä* sekä heistä sekottamalla syntyneitä *Mulattia*. — Pääkaupunki on *Funchal*, Madeira-saarella, maaherran asunto, Itä- ja Läns-intian matkustavaisien virvotus-paikka, 30 t. a.

3. *Kanaria*-saaristo, Espanjalaisien oma, kasvaa paljon viinaa ja hedelmiä. Suurimmat saaret ovat *Kanaria*, *Teneriffa* ja *Ferro*. Teneriffa-saarella kasvaa teneriffa-viinaa. Siinä on myös sammunut tuli-

tunturi, *Pico di Teide*, joka on 11 t. jalkaa korkea. Ferro-saaresta on ensimmäisen puolipäivä-kaaren nimi johdatettu, vaikka saari on siitä vähän länteen päin. Asukkaat ovat Espanjalaista heimo-kansaa. — Pääkaupunki *Santa Cruz*, Teneriffa-saarella, maaherran eli kentral-kaptienin asunto, Itä- ja Läns-intian matkamiehien virvotus-paikka, 10 t. a.

4. *Wihanta-niemen* saaristo, Porttugalin oma, on vuorinen ja hedelmätön. Kuitenkin tuodaan täältä suoloja, lampaita, vuohia, kilpi-konna, intiko- ja orseli-painetta ja puuvilloja. Asukkaat, Porttugalilaisista ja Niekeriläisistä sekottamalla syntyneet *Mulatit* ovat laiskoja ja taitamattomia. Ne kuivaavat meren vedestä suoloja, pitäävät lampaita ja vuohia, ja kasvattaavat puuvilla- ja intiko-pensaita.

5. *Ascension*, lue *Assansiong*, yksinäinen saari aavalla meren selällä, on autio ja puuton, mutta hyvä laiva-valkama. — *Santa Helêna*, niin-ikään meren selällä, on myös vuorinen; mutta laksoissa jotenkin hedelmällinen. Täällä kuoli ensimmäinen *Napoleoni* vankeudessa 1821. — *Wirvotus*-saaristo eli *Tristan d'Acunha*. Rannalla saadaan paljon kaloja ja hylkeitä, mutta muuten on saaristo autio. Kaikki kolmet ovat Englannin vallan alla.

6. *Madagaskar* on suurimpia saaria maan piirillä, 180 suomen penikulmaa pitkä. Mosambik-kanava erottaa sen manner-maasta. Luonnoltaan on maa enimmäkseen vuorista, mutta laksoissa hyvin hedelmällistä. Etenkin mälestyy kahvi-pensas ja sokuri-ruoho täällä hyvin. Kalliita kiviä ja kiveitä on myös paljon. —

Asukkaat ovat Malajilaisista, Niekeriläisistä ja Arabilaisista sekottamalla syntynyt omituinen kansa. Heillä on jonkunlainen sivistys, ja ovat jaetut moneen pienen valtakuntaan.

7. *Maskarenhan* saaristo. Suurimmat saaret tässä saaristossa ovat *Bourbon* eli *Reunion* ja *Mauritius*. Molemmilla kasvaa viljalta sokuria, kahvia, indigo-painetta ja ryytiä. Ensin mainittu on Ranskalaisien ja jälkeen mainittu Englantilaisien vallassa.

8. *Sokotora*, Bab-el-mandeb-salmen edustalla, Englantilaisien ostama, mutta sitten heitetty antioksi.

AMERIKAN MAA-OSA.

Wihanta-maa eli Grönland.

Wihanta-maa on koko maan piirin suurin saari. Idässä on Atlantin ja Jää-meri, ja lännessä Pähvin lahti: Eteläisin niemi on *Farvöl* eli *Jää-hyvästi*, mutta pohjonen puoli on vielä tuntematonta. Maa on puutonta, vuorista lumitunturia. Ainuasti etelä-osassa kasvaa vaivas-koivuja, leppiä ja pajuja. Asukkaat ovat *Eskimuovia*, jotka elävät enimmäen hylkeen ja valaskalan pyynnöllä. Niiden liha syödään, nah'oista tehdään vaatteita ja huoneita, ja rasva poltetaan valon aineena. Muuten pitetään täällä paljon koiria, jotka eivät hauku kuin meidän koirat, mutta ulvoovat kuni sudet, ja niillä ajetaan kuin meillä hevosilla. Peuroja, repoja, karhuja, valkeita jää-karhuja on paljon.

Britannian Pohjos-amerikka.

Jäämeren rannasta Pohjos-amerikan liitto-valtakuntiin, ja Atlantin merestä Tyyneen mereen asti on avara maa, joka on suurempi kuin euruoppalainen Venäjän maa, mutta suurimmaksi osaksi autiota ja tus-

kin asuttavaakaan. Maa jaetaan tavallisesti seuraaviin osiin:

1. *Jäämeren saaret*, joista mainittavimmat ovat: *Pähvin-maa*, *Pohjos-devon*, *Boothia Felix*, *Melville* ja monta muuta, ovat kaikki autioita, puutomia lumi-tunturia. Eskimuoit, joita täällä on harvassa, käyvät karvasissa vaatteissa kuin meidän Lappalaiset, asuuvat lumi-majoissa ja syövät hylkeen rasvaa.

2. *Labradorin* niemi, Hudsonin lahden itä-puolella, on vuorista kylmää ja viljatonta maata. Puitakaan ei ole kuin vaivas-koivuja ja paju-pensaita. Metsä-eläimiä on paljon, etenkin karhuja. Asukkaat ovat *Eskimuoia* ja *Intiania*.

3. *Uusi Wales*, Hudsonin lahden läns-puolella. Maa on tasaista, ja pohjos-puolella puutonta; mutta Churchil-virran etelä-puolella kasvaa vähän metsääkin. Asukkaat ovat *Eskimuoia* ja *Intiania*.

4. *Vapaiden Intianien maa*, Jäämerestä Misunri-virran lähteille. Maa on, sikäli kuin se on tunnettu, tasaista alankoa, jossa on suuria järviä ja virtoja, niin kuin *Makenzie* ja *Kala-virta*. Kahdeksannen seitsemättä tasa-ympyrän pohjos-puolella eivät puut mänesty. Mutta *Atapeskow*-järven luona kasvaa kuusi, saksan kuusi, koivu ja leppä jotenkin korkeeksi. *Saskatsáva*-virran varrella viljellään jo ot-
raa ja ruista, ja meillä tavallisia puita kasvaa. Pohjos-puolella asuu *Eskimuoia* ja etelässä *Intiania*, jotka pyytävät metsän riistaa, ja myyvät niiden nahkoja Englantilaiselle *Hudsonin lahden* kauppa-yhteydelle.

5. *Uusi Hannover* ja *Uusi Georgia*, Tyynen meren rannalla. Maa on vuorista ja ilma jotenkin mieto. Paitsi monta pienempätä kuuluu tähän myös kaksi suurempata saarta, nimittäin: *Rotninki Sarlotan* saari ja *Nutka*. Hudsonin lahden kauppayhteys ostaa täältä paljon turkiksia, ja viime-vuosina on *Fraser*-virran varrelta löydetty runsaasti kulta-hiekkaa.

6. *Kanada*, Englantilaisien paras maa Pohjois-amerikassa. Läntisellä rajalla on viis suurta järveä: *Ylä-järvi*, *Michigan* (lue *Mitjigan*), *Huron* (Juuron), *Erie* eli *Îri* ja *Ontario*. Îrin ja Ontarion välillä on mailman suurin puote *Niagara*. Ontario-järvestä lähtee *Lorenzo*-virta, joka ensin juoksee pitkin rajaa, mutta sittemmin maan lävitse Lorenzo-lahteen. Lisä-virta *Utava*.

Ilma on kylmä ja lumi pysyy sulamatta toukokuuhun asti, mutta kuin kesä on jotenkin kuuma, niin kypsyvät omenat, persikat ja maissi ja paikoin päähkinät ja kastanjitkin. Maata viljellään ainuasti pitkin joen rantoja, muuten on se metsäistä. Paraat kauppatavarat ovat: metsän tuotteet, turkikset, elo ja liha — Asukkaat ovat *Intiania*, *Ranskalaisia* ja *Englantilaisia*. Yhteeseen 2 miljoonaa.

Kaupuntia: *Qvebeck* (lue *Kiibeck*), hyvä kauppa, 40 t. a. — *Montreal*, nahka-kaupan pesä-paikka, kentral-kuvernyörin asunto, 50 t. a.

7. Muinonen *Akadia*, jolla nyt on nimi *Uusi Brunsvig* ja *Uusi Skotia*, Lorenzo-lahden eteläpuolella. Maa on vuorista, ilma raitista ja asukkaat Englantilaisia, Ranskalaisia ja Saksalaisia, jotka vilje-

leevät maata, paimentaavat karjoja, kalastaavat ja myyvät muualle laiva-aineita. Kaupuntia: *Halifax*, hyvä valkama, 20 t. a. — *S:t John*, Fundy-lahden rannalla, vapaa valkama, 30 t. a.

8. *New Foundlannin* saari, eli *uusi Löytömaa*. Maa on vuorinen, huonoa metsää kasvava sydän-maa. Merkillinen on saaren edustalla oleva avara, 120 peninkulmaa pitkä ja 50 peninkulmaa leveä kalanen luoto. Tässä maan piirin paraassa kala-vedessä on Ranskalaisilla ja Amerikkalaisilla osaa.

Liitto-valtakunnat.

I. Maa.

1. *Rajat ja Avaruus*. Maa on kahdessa palstossa. Pää-palsto ylettyy Atlantin merestä Tyyneen mereen asti. Pohjonen raja kulkee läns-puolella pitkin 49 tasa-ympyrää, ja itä-puolella pitkin Ylä-järven, Huronin eli Juuronin, Irin ja Ontarion rantoja ja Lorenzo-virran vartta. Lounanen raja Meksikkoa vasten kulkee pitkin Rio-del-Norte-virtaa. Toinen palsto on tuo äskettäin Venäjältä ostettu Amerikan luoteinen kulma. — Avaruudeltaan on tämä valta-kunta 72 tuh. sarkapenikulmaa, ja siis siinä suhteessa neljäs maan piirillä.

2. *Mantereen muoto*. Luonnon suhteen ja kaantuu tämä avara maa neljään osaan. 1) *Itäiset ranta-maat*, Aleghany- eli Apalakki-vuoriin asti, on hyvin hedelmällistä ja hyvästi viljeltyä maata. Täällä juoksee monta pientä, mutta laivoilla kulettavaa virtaa,

niinkuin: *Connecticut, Hudson, Delavare, Susquehanna* ja *Potomak*, joista kaksi viimeistä mänevät *Chesapeake*-lahteen. 2) *Mississippi-virran ympäristö*, jota kestää Apalakki-vuorista Sierra Madre ja Louhis-vuoriin asti, on summattoman suuri tasanen kangas, jossa *Mississippi*-virta monine lisä-virtoineen, niinkuin *Illinois* (lue *Illinoaa*), ja *Ohio* (lue *Oheijo*), vasemmalla kädellä, ja *Missouri, Arkansas* ja *Puna-virta* oikealla kädellä, juoksee Meksikon lahteen. Itä-puolella Mississippi-virtaa on maa epätaisaista, hyvää vilja-maata; mutta sen länsi-puolella on avaroita ikivanhoja metsiä ja *savanniksi* sanotuita heinäsiä niittyjä; ja Arkansas-virran lähteillä viljaton, kivinen ja hiekkainen erä-maa. Meksikon lahden rannikot ovat alhaisia, kosteita ja terveydelle vahingollisia. 3) *Läntiset ranta-maat*, Louhi-vuorien länsipuolella, ovat paikoin tasasta ylevätä kangasta, paikoin alaista viljavata laksoa. Emä-virtoja on Kalivornian lahteen mänevä *Colorado*, jolla on lisä-virta *Gila* (lue *Dschila*), ja *Columbia* (eli *Oregon*), lisä-virtoneen *Lewis* (lue *Ljuis*). Pitkin rantaa juoksee *Sacramento*-virta, jonka varsilta saadaan paljon kultaa. 4) *Luoteiset ranta-maat*. Liki rantaa on *Rantacordillien* jylhä vuori, jonka korkein lumi-tunturi on *Eliaksen* kukkula. Ranta-vuorista pohjoseen on maa enimmäkseen tasasta ylänköä.

3. *Ilma* on täällä paljon kylmempi kuin Euroopassa yksien rinta-ympyröiden alla. Vettä sataa myöskin runsaammin kuin Euroopassa, vaikka kuivuus vaijaa joita kuita paikkoja. Korkeimmilla paikoilla on

ilma myös raitis ja puhdas, mutta Meksikon lahden kosteilla rannoilla terveydelle vahingollinen. Keltanen rutto ja muut kulku-taudit ovat siellä tavallisia.

II. Asukkaat.

1. *Kansoja.* Asukkaita on yleesen 35 miljonaa. Näistä on puoli milj. alku-asukkaita nimittäin: *Intiania* ja *Eskimuoia* eli Amerikan *Lappalaisia*. Afrikasta tuotuja *Niekeriä* ja heidän heimolaisia *Mulattia* on 4 milj. Muut kaikki ovat Euruoppalaisia, paraaksi osaksi Englantilaisia, joidenka kieli myös on valta-kielenä. Näiden jälkeen ovat Irlantilaiset ja Saksalaiset tavallisimpia. Vähän on myöskin Ranskalaisia, Alamaalaisia ja Ruotsalaisia sekä joku Suomalainenkin. Viime vuosina on myös *Kiinalaisia* muutana Californiaan.

2. *Elatus-keinoja.* Maan viljelys on paras elatus-keino. Mais-ottraa viljellään enimmäiten, noin 100 milj. tynneriä vuodessa. Etelä-puolimaaisissa valtakunnissa kasvatetaan paljon tupakkaa, sokuri-ruohoja ja *puuvilloja* yhtä paljon, kuin muualla mailmassa yleesen. — Karjan hoito, etenkin lampaiden, on niinikään hyvä. Täällä pidetään kaikkia Euruopassakin tavallisia eläimiä. — Hyviä metsiä on vielä paljon, joissa kasvaa monen laisia väri- ja pihka-puita, vaahteria, mahonia, syppressiä, myrteniä, sieteriä, tammia ja koivuja y. m. Puun hakkuu on sen tähden hyvin etusa elatus keino pohjosessa. — Kalastaminen järvien, jokien ja meren rannoilla, samoin kuin metsästäminen luode-puolimaaisissa valtakunnissa, on hyvin vaivan

maksava elatus-keino. Vuosittain laitetaan monta sataa laivaa Jäämeren vesille valaskalan ja muiden rasva-eläimien pyyntöön. — Kultaa saadaan sekä vuorista että Sakramentto-virran kaltailta, hopeata on vähän, rautaa, vaskea, lyijyä, kivihiiliä, marmoria on ehkä runsaammin, mutta vuori-työ on vasta alulla. Wiime vuosina on ruvettu paljon keittämään petroleumia eli vuori-öljyä.

3. *Kästeet ja keino-työt* ovat hyvinkin hyvällä alulla, etenkin koilis-puolisissa valtakunnissa, joita *Uudeksi Englanniksi* ennen sanottiin, ja muutamat tehdas-työt ovat yhtä hyviä kuin Euruopassakin. Tehtaissa valmistetaan enimmäen villa-, puuvilla- ja liina-kankaita, höyry-vaunujen ja höyry-laivojen veitikoita eli massinoita ja muita rauta-kaluja.

4. *Kauppa*. Sekä sisä- että ulko-mainen kauppa-liike on hyvin vilkas. Liitto-valtakuntien kauppa-lai-vasto on, Englannin jälkeen, suurin maan piirillä. Muualle viedään puuvilloja, maissia ja muuta eloa, tupakkaa, tervaa, laivan aineita ja muuta puu-tavaraa, karjan antimia, kaloja ja turkiksia. Laivan rakennus on hyvällä kannalla, ja täällä tehtyjä laivoja kehutaan sekä kauniimmiksi ja paremmiksi kuin missään muualla. Sisä-mainen kauppa-liike on niin-ikään vilkas. Rauta-teitä on paljon yli 2 tuhatta penikulmaa, ja kaivantoja yli 1000 penikulmaa. Merkillisin on 78 penikulmaa pitkä Erie-kaivanto, ku mänee Albany nimisestä kaupunnista Hudsonin virran varrelta Buffalo-kaupuntiin Iirin järven rannalla. Tästä pää-kanavasta mänee sitten muita kaivantoja etelään Oheijo virtaan.

5. *Kansallinen sivistys* on niin hyvällä kannalla, ett'ei se missään muualla ole paremmalla. Valtakuntien yhteisillä varoilla pidetään paljon kansakouluja sekä poika- että tyttö-lapsille. Mutta tieteelliset oppi-laitokset, joita täällä sanotaan *akatemoiksi*, *kollegiumiksi* ja *universiteetiksi*, vastaavat meidän lukioita ja ylä-alkeiskouluja, ja ovat enimmäkseen yksityisten ihmisten perustamia, eivätkä ole verrattavia Eurooppalaisiin Yliopistoihin.

6. *Uskonto*. Uskon asioissa on täällä sen moimen mielen vapaus, ett'ei missään muualla ole parempaa. Täällä voipi tunnustaa mitä uskoa hyvänsä ja mennä mihin uskoon tahansa, pelkäämättä että hallitus siihen sekaantuisi, kunhan muuten elää nuhteettomasti. Senpä tähden on tänne muuttana Euroopasta paljon siellä vainon ja vihan alaisia kerettiläis-uskosia. Enin osa kansaa tunnustaa kuitenkin *Kalviinin* ja *kato-liikin* uskontoa.

III. Hallitus.

Liitto-valtakuntia on 37, joilla on omin takeinen hallitus ja 8 piirikuntaa, joissa on väli-aikanen hallitus siksi, kuin väestö lisääntyy niin, että kannattaa laittaa edusmiestä liitto-hallitukseen, joten piirikunta muuttuu valtakunnaksi. Vuonna 1787 annetun liitto-asetuksen mukaan, on kaikkia yleisen eli koko liitto-kuntaa koskeva hallitus-voima *liitto-hallituksen* vallassa, johon *esimies* valitaan 4 vuodeksi. Mutta lakia laativa voima on *liitto-kokouksen* vallassa, joka taas jaetaan kahteen osastoon, nimittäin: *senaatti*,

jossa istuu 2 lain-oppinutta kustakin valtakunnasta, ja *edus-miehien kammari*, joita koko kansa valitsee. Orjat, joita oli paljon eteläisissä valta-kunnissa, ovat äskettäin vapautetut. Mutta kuin elämä entisissä orjavalloissa vieläkin on hyvin poikkeeva orjattomien valtojen elämän laadusta, ja kuin tavallisissa kartoissakin nämä vallat ovat eri värillä toisistaan erotetut, niin seurataan vielä vanhaa jakoa.

a) Orjattomia valtakuntia.

1—6. *Maine* (lue *Meen*), *New-hampshire* (lue *Niu-hemschiir*), *Vermont* (lue *Vermong*), *Massachusetts* (lue *Messatjuset*), *Connecticut* (lue *Konnektikuut*), *Rhode Island* (lue *Ruod Eiland*), pienin liitto-valtakunnista, ainuasti 30 sarkapenikulmaa. Näitä kuutta sanotaan yhteisellä nimellä *Uudeksi Englanniksi*. — Kaupuntia Massachusettissä: *Boston*, meren rannalla, hyvä kauppa-, tehdas- ja koulu-paikka, 180 t. a. — *Lowell*, avaroita puuvilla-tehtaita, 35 t. a.

7. *New-york* (lue *Niu-jork*), Hudsonin virran ympärillä, meren rannasta Erie ja Ontario järvien rannoille asti, on väkirikkain valtakunta, yli 4 milj. asukasta. — Kaupuntia: *New-york*, Hudsonin virran suussa, Uuden mantereen väkirikkain ja paras kauppa-paikka, 1 miljona a. — *Albany*, 60 t. a. ja *Buffalo*, 80 t. a., kummassakin päässä Erie-kaivantoa, Euroopalaisien majan muuttajoiden tavallisimmat lepo-paikat.

8. *New-yersey*, Delavare-virran läns-puolella.

9. *Pensylvania*, New-yorkin jälkeen väkirikkain valtakunta, 3 milj. a. — Kaupuntia: *Philadelphîa*, Uuden mantereen toinen kauppa-paikka, 560 t. a. — *Pittsburg*, Oheija-virran varrella, hyviä rauta-tehtaita, 100 t. a.

10. *Ohio*, lue Oheijo, ihana maa, jossa myös viinoja ja euruoppalaisia hedelmä-puita viljellään. — Kaupuntia: *Cincinnati*, hyvä kauppa, täällä tapetaan ja suolataan paljon sikoja, joita syötetään mais-otralla, 160 t. a.

Nämä 10 valtakuntaa ovat väki-lu'un, maan viljelyksen ja sivistyksen suhteen liitto-valtojen paraatmaat, ja kansallinen sivistys on täällä niin hyvällä kannalla, ett'ei se ole missään muualla paremmalla.

11—16. *Michigan*, *Wisconsin* (lue Uiskonsin), *Illinois* (lue Illinoaa), *Indiana*, *Minnesotah* ja *Jowa* eli Eiva.

Waikk'ei yksikään näistä valtakunnista ole 20 vuotta vanhempi, niin niissä on jo päälle miljonan asujamia kussakin. — Kaupunti Illinoisin valtakunnassa *Chicago*, lue Tjikeego, Michiganin rannalla, hyvä jyvä-kauppa, 180-t. a.

17. *California*, pitkänlanta rantamaa Tyynen meren rannalla, oli vielä 1848 melkeen autiona; mutta kuin sillon siellä löydettiin kultaa, niin sinne on muutana uudis-asukkaita, sekä vanhasta että uudesta mantereesta, vieläpä Kiinastakin. Kaupunti *San Francisco*, Sakramentto-virran suussa, perustettu vasta vuonna 1848, vilkas meri- ja maa-kauppa, 100 t. a.

18—21. *Oregon*, Kaliforniasta pohjoseen, *Nevada*, Kaliforniasta itään päin, *Nebraska*, Missouri-virran ylä-varren läns-puolella, ja *Kansas*, Kansas- ja Arkansas-jokien välillä, ovat vasta alkavaisia.

b) Entisiä Orja-valtakuntia.

22. *Delavâre*, pieni valtakunta, 50 sarka-peninkulmaa.

23. *Maryland*; tästä etelään päin alkaa riisin, tupakan ja vuuvillan viljelys. Kaupunki *Baltimore*, hyvä jauho-kauppa, 200 t. a.

24. 25. *Itä-virginiä* ja *Läns-virginiä* eli *Kanawha*. Paras tupakan viljelys. Kaupunki *Richmond*, 40 t. a.

26. 27. *Pohjos- ja Etelä-carolîna*, jossa kasvatetaan paljon puuvilloja, riisiä ja indigo-painetta. Etelä-carolînassa on mustien luku suurempi, kuin valkeiden ihmisien. — Kaupunki *Charleston*, lue Tjarlesten, kauppa-paikka, 40 t. a.

28—30. *Georgia*, hyvä puuvilla-maa, *Florida*, ainuasti rannoilla viljelty, *Kentucky*, viljelee ruista, liinaa ja tupakkaa. Kaupunki *Louisville*, Ohion varrella, hyvä kauppa, 60 t. a.

31—34. *Tenesse*, *Mississippi*, *Alabama*, eivät ole erittäin merkillisiä muuten, kuin että Missisipissä on enemmän mustia kuin valkeita. *Louisiana*, Mississippi- ja Puna-virran ala-varrella, on alaista, kosteeta ja terveydelle vahingollista maata, mutta kasvaa viljalta puuvilloja ja riisiä. Merkillinen tauti on keltanen rutto. Kaupunki *New-Orleans*, lähellä Missi-

sippi virran suuta, eteläisien valtakuntien paras kaupunki, lavea elo-, sokuri- ja puuvilla-kauppa, 200 t. a.

35. *Texas*, avara maa Puna-virran etelä-puolella ja Rio-del-Norte virran ja Mexikon lahden pohjos-puolella. Oli vuonna 1845, jollon se otettiin liittokunnan yhteyteen, vielä autiona, mutta sittemmin ovat uudis-asukkaat sekä vanhoista liitto-valloista että Saksan maasta viljelleet maata. Kaupunnit ovat vielä pieniä.

36. *Arkansas*, yhtänimisen virran ala-varrella, vähän viljelty.

37. *Missuri*, yhtänimisen virran ala-varrella, paljon lyijyä. Kaupunki *Sant Louis*, lue Säng Luii, Mississippi-virran varrella, 160 t. a.

Columbia, vähänen maapaikka Potomak-virran läns-rannalla, on liitto-hallituksen omassa vallassa. Kaupunki: *Washington* (lue Uesingten), koko yhdistykunnan pääkaupunki, esimiehen ja liitto-hallituksen maja-paikka, komeita kartanoita: *valkea huone*, jossa esimies asuu, ja *capitolium*, jossa liitto-hallitus pitää kokouksiansa; mutta muuten on kaupunki mitätön. 60 t. a.

c) Piirikuntia.

1. *Washington*, lue Uesingten, Oregonin valtakunnan pohjos-puolella, Tyyneen meren rannalla. Wähä-lukset muutokkaat käyvät nahka-kauppaa ja pientä sotaa ruskeiden alku-asukkaiden kanssa.

2. *Yutah*, avara maa Nevádan, Oregonin ja Sierra-Verde-vuorien välillä. Piirikunnan keskellä on suuri *Suola-järvi* eli *Timpanagos*. Asukkaat ovat

Mormonia, itäisistä valtakunnista tänne muuttanut kerettiläis-lahkokunta, joilla on papillinen hallitus ja monta kummallista sääntöä, mutta ovat muuten ahke-roita maan viljeliöitä. Kaupunti: *Deseret*, jolla myös on nimi *Yutah* ja *Uusi Jerusalem*, suuren Suola-järven rannalla, maa-kaupan maja-paikka vanhempien valtakuntien ja kulta-maan välillä.

3. *Uusi Meksikko*, Rio-del-Norte-virran ylä-varrella. Lampaista ja aasia pidetään paljon.

4. *Intianien* piirikunta, joissa ei vielä ole mitään yhteistä hallitusta, muuta kuin Intiani-ruhtinoita, jotka hallitsevat perhe-kunnissaan. Intianit eläävät metsästämisellä. Etenkin pyydetään villi-härkiä, joiden vuotia ja muita nahkoja myödään uudisasukkaille.

5. *Dacotah*, Minnesotan ja Nebraskan välillä.

6. *Colorado*, yhtänimisen virran lähteillä, Louhi-vuorien rinteillä.

7. Entinen *Wenäjän Amerikka*, eri-palsto, Tyynen ja Jäämeren rannoilla.

8. Tanskalta ostetut *S:t Thomas*, *S:t Croix* ja *S:t Jean* eli pyhän *Tuomaan*, pyhän *Ristin* ja pyhän *Johanneksen* saaret, Atlantin meressä.

Meksikon tasavalta.

I. Maa.

1. *Rajat*. Etelässä ja lännessä on Tyyni-meri, koillisessa ja idässä Rio-del-Norte-virta ja Meksikon

lahti: pohjosesa liitto-vallat ja etelässä Keski-amerikka.
— Avaruus on 20 sarka-penikulmaa.

2. *Mantereen muoto.* Pohjos-puoli on erä-maata, keskus paraaksi osaksi 5 ja 8 tuhatta jalkaa korkeeta ylänköä, länsi-puoli porras-maata ja itä-ranta kosteeta alankoa. Kordilleras-niminen vuori-harju kulkee halki maan. Sen korkein kukkula on 16,000 jalkaa korkea *Popocatepetl*.

3. *Ilma.* Ylängöllä, jossa maan alanen tuli useasti täryyttää maata ja tuiskuttaa tultakin, on ilma mieto ja raitis, etenkin etelä-puolella; mutta pohjos-puolella on se vähän viilempi. Kapeilla, hiekkasilla rannikoilla valtaa kesä-maiden kuumuus. Läntisellä rannikolla on kuitenkin raittiimpi ilma, mutta itänen rannikko on *keltu-ruton* oikea koti-pesä.

II. Aukkaat.

1. *Kansaston* luku on arviolta 8 milj. Näistä on noin puoli alku-asukkaita eli *Intiania*, neljännes Euruoppalaisista vanhemmista syntyneitä *Kreolia* ja viimeinen neljännes *Mulattia* ja muita seka-kansoja. Yleinen kieli on espanjalainen. Uskonto Ruomin kato-liikkilainen. Orjat ovat vapautetut. Mutta kansallinen sivistys hyvin huonolla kannalla. Tieteellistä sivistystä varten on 2 yli-opistoa. — Maan viljelyksessä ovat sekä Intianit että muutkin veltoja. Pohjos-puolella ja eteläisillä ylängöillä viljellään ruista, vehnää, maisia ja muita Euruopan hedelmiä; mutta kuumemilla paikoilla riisiä, jamsia, tupakkaa, puuvilloja ja sokuria, kahveeta, pippuria ja muita kesä-maiden kas-

vuja. Metsissä kasvaa enimmäiten mahoni- ja kampeche-puita. Kuulusa oli tämä maa ennen kullan ja hopean paljoudesta, ja vielä nytkin saadaan täällä yhtä paljon hopeeta kuin muualla mailmassa yhteesen. Keinollisuus on tuskin alullakaan ja kauppa on enemmän perääntymässä kuin edistymässä. Teitä on vähän ja huonoja. Muualle viedään hopeeta, kultaa, vaskea, kahvea, sokuria, indigo-painetta, mahoni- ja kampeche-puita, puuvilloja, vuotia ja talia.

2. *Hallitus*. Meksikko oli ennen Espanjalainen voitto-maa, mutta vuonna 1823 perustettiin tänne liitto-valtakuntia, ja muutettiin vuonna 1830 yhdeksi ainuaksi tasavallaksi. Oli pari vuotta keisari-kuntanakin, mutta muuttui vuonna 1867 taas tasa-vallaksi. Hallitus-voima on valitun esimiehen vallassa ja lakia laativa voima on kansan edusmiehillä. Mutta tämä hallitus ei ole vielä ehtinä päästä oikeaan voimaan. Väliste on jolle kulle miehelle täytynä antaa rajaton valta ja välistä on ollut vallattomuuskin.

3. Kaupuntia: *Oaxaca*, hedelmällisellä paikalla, valmistaa paljon kochenilli- ja intiko-painetta, 30 t. a. — *Puebla de los Angelos*, tehdas- ja kauppa-paikka, 85 t. a. — *Mexico*, pääkaupunki, tehdas- ja kauppa-paikka, Amerikan kauniin kaupunki, monta kirkkoa ja linnaa, arkhi-piispan istuin, 250 t. a. — *Guanaxato*, hyviä hopea- ja kulta-aarteita, 50 t. a. — *Guadalaxâra*, 50 t. a. — *Zacatecas*, maan piirin paraimpia hopea-kaivantoja, 30 t. a. — *San Louis de Potosi*, hopea-kaivanto, 20 t. a.

Keski-amerikka.

Keski-amerikaksi sanotaan sitä uuden mailman mannerta, ku on *Tehuantepec* ja Panama-taipaleiden välillä. Maan alanen tuli on täällä tehä paljon rasi-tuksia. Kovettunutta laavaa ja lasierattuja kiviä on paljon, ja vielä nytkin on monta tulta tuiskuvata tun-turia, eikä missään muualla taida olla niin tiheitä maan järistyksiä kuin täällä. — Kasvut ovat yhtäläi-set kuin Meksikossa. Omituinen tällä maalla on *vanilj*-niminen hyvä-hajunen palko-vilja, jota ei kasva muualla kuin Pohjos-amerikan etelä-osassa ja Etelä-amerikan luode-osassa. Kampeche- ja mahoni-metsissä elää paljon Euroopasta tänne tuotuja raavaita, jotka täällä ovat muuttuna villi-eläimiksi.

Asukkaat ovat paraaksi osaksi ruskeita *Intiania*, enimmäiten maan viljeliöitä ja harvoin sekaantuneita *mustien* ja vielä harvemmin *valkeiden* kanssa. E-telä-puolessa on valkeiden luku suurempi kuin ruskei-den. Maa oli ennen Espanjalaisien vallassa. Yleinen kieli on vielä nytkin Espanjalainen, ja usko, kuin muissa Espanjan vanhoissa voitto-maissa, Ruomin katoliikki-lainen.

Orjat, joita ennen pidettiin, ovat nyt vapautetut. — Nykyjään on maa jaettu seuraaviin valtakuntiin.

1. *Yucatan* eli *Jukatanin tasavalta*, suu-rin osa yhtä nimistä nientä, erotettu vuonna 1841

Meksikosta. Asukkaita on 600,000. Paras kauppakalu on kampeche-puu. Pääkaupunki *Merída*, 28 t. a.

2. Englannin *Hondûras* niminen siirto-maa, kaakkos-puoli Jukatanin nientä, on melkein autio, mutta kasvaa paljon kampeche- ja mahoni-puita.

3. *Keski-amerikan liitto-vallat* ovat olevinaan yhtäläisessä valta-liitossa kuin Pohjos-amerikan liitto-vallat, mutta sotiivat kuitenkin useasti keskenään. Näitä on 4 tasa-valtaa: *Guatemâla*, jossa on 1 milj. asukasta ja yhtä-niminen kaunis pääkaupunki; *Hondûras*, 350 t. a.; *San Salvador*, 600 t. a. ja *Nicaragua*, 400 t. a. — *Nicaraguan* järvestä mänee rauta-tie Tyyneen mereen ja kaivanto Meksikon lahteen.

4. *Greytownin* pieni tasa-valta, San Juan virran pohjos-rannalla.

5. *Costa Rica* eli *Kosta-riikan* tasa-valta, vuonna 1848 eronnut Keski-amerikan liitto-kunnasta, 200 t. a.

6. *Istmon* eli *Panaman* tasa-valta, äskettäin eronnut uudesta Granaadasta. Kaupuntia: *Chagres* ja *Panama*, yksi yhden ja toinen toisen meren rannalla, mutta yhdistetyt rauta-tiellä.

Läns-intia.

Läns-intia on yhteinen nimi niille saarille, joita kestää Florida-niemestä Orinoko-virran suuhun Etelä-

amerikassa. Useammat saaret ovat vuorisia ja maan alasen tulen synnyttämiä, ja hyvin hedelmällisiä. Paraat kasvut ovat sokuri, kahvi, tupakka, puuvilla ja indigo. — Täällä tuulee itänen *passad-* eli *purje-*tuuli likeille yhdeksän kuukautta, joului- ja elokuuden välillä. Sade-aikaa kestää syyskuusta marraskuuhun, jolloin sanotaan satavan kolme kertaa niin paljon kuin Englannissa. — Aukkaiden luku nousee kolmeen ja puoleen milj., joista puolet ovat Niekeriä, muut ovat Kreolia, Mulattia ja vähän alku-asukkaita, joita täällä sanotaan *Karaibiksi*. Englannin, Ranskan, Tanskan ja Ruotsin vallan alasilla saarilla, samoin kuin Espanjolan saarella, ovat orjat vapautetut.

Bahama eli *Lukaijan* saaria on 700, mutta mataloita, puuttomia ja viljattomia. Suurin on *Bahama*, niin-ikään autio. — *Guanahâni*, Kolumbusen ensimmäinen löytö-maa, on nyt Englannin vallassa. Tämä ja jotkut muut ovat vähän viljeltyjä.

Suuret Antillit: Cûba, suurin ja hedelmällisin Läns-intian saaristossa. Espanjalaisien paras löytö-maa. Aukkaita on yli yhden piljuonan. Paraat kasvut ovat: tupakka, sokuri ja kahvi. Kaupunki *Havanna*, läns-rannalla, kenral-kaptienin maja-paikka, hyvä kauppa, sikarri- ja kaakkao-tehtaita, kaunis katoliikkilainen tuomio-kirkko, johon Kolumbus on haudattu, 150 t. a. — *Jamaican* saari, Englannin vallassa, on hyvin viljelty. Paraat kasvut ovat: kahvi, sokuri, kaakkao ja indigo. Hyvää rommia keitetään myös. Pääkaupunki *Kingston*, maaherran ja lakia laativan kokouksen istuin, vahva kauppa, 50 t. a. — *Espanjolan* saari,

joka on melkein yhtä hedelmällinen kuin *Cùba*, on ainua Läns-intian saari, ku ei kuulu Euruoppalaisen vallan alle. Täällä on kaksi oman takeista valtakuntaa, nimittäin: 1) *Haitin* tasa-valta saaren läntisellä puolella, asukkaita on 700 t., enimmiten *Niekeriä*; 2) *San Domingon* tasa-valta, saaren itäsellä puolella, 200 t. a., enimmiten *Mulattia*. Pääkaupunki Haitissa: *Port au Prince*, läns-rannalla, 20 t. a., ja Domingossa: *San Domingo*, itä-rannalla, Amerikan ensimmäinen euruoppalainen kaupunki, 16 t. a. — *Portoricon* saari, Espanjalaisien, hyvä tupakan ja sokurin viljelys, pääkaupunki: *San Juan*, 30 t. a.

Pienet Antillit eli *Karaibi-saaret*. Liittovallan alasia ovat: *S:t Thomas*, *S:t Croix* ja *S:t Jean* eli Pyhän Tuomaan, Pyhän Ristin ja Pyhän Johanneksen saaret, joista tuodaan sokuria ja rommia. — Ruotsilla on *S:t Barthelemi* eli Pyhän Pärttylin saari, josta saadaan puuvilloja. — Englannilla on useampia, joista merkillisimmät ovat: *Trinidad*, *Tabágo*, *Grenáda*, *Barbádos*, ja *Dominíca*. — Ranskalaisilla on *Guadeloupe* ja *Martinique*, joista tuodaan kahvia.

ETELÄ AMERIKA.

Granaadan tasavalta.

Etelä-amerikan koillis-kulma, Magdalêna ja Kauka-virtojen ympärillä. Itään päin alenee tämä vuorimaa viljavana, mutta terveydelle vahingollisena pengerr-

maana, jolla täällä on nimenä *Parános*. Vielä etempänä on *liános* eli ruoho-meret, jotka poudan aikana ovat erämaita, mutta kasvaavat sade-aikana miehen korkusta heinää. Tyynen ja Karaibin meren rannat ovat ihania hedelmä-maita. Vuorista saadaan paljon metallia, etenkin kultaa ja latinaa; vaikka vuori-työ ja maan viljelys ovat huonolla kannalla, ja kästeitä ja keino-töitä on tuskin sanottavaksikaan. Muualle viedään kaakkaoa, vaniljia, vuotia, kultaa, sokuria, indigo-painetta ja väri-puita. — Asukkaita on 2 ja puoli milj. Kreolia, seka-kansoja ja Intiania. Tässä, niin kuin muissakin Etelä-amerikan tasa-valloissa, puhutaan Espanjan kieltä, tunnustetaan Ruomin katoliikin uskontoa, ja valittu esimies on hallituksen etu-nenässä, mutta kapinan nostot ja muut rauhattomuudet sortaavat usein sisällistä järjestystä.

Pääkaupunki: *Bogota*, lähellä Magdaléna virtaa, hyvä kauppa, 50 t. a. — *Cartagèna*, Magdaléna virran suussa, hyvä valkama, 20 t. a.

Venezuelan tasavalta.

Maa on Orinoco-virran ympärillä tasaista *lianos*-nimistä heinikköä. Meren rannalla on *Silla de Caracas*-niminen vuori. Etelässä on tuntemattomia vuoria. Metallia saadaan vähän, mutta runsaammin kasvia, kuin: sokuria, kahvia, indigoa, puuvilloja, tupakkaa ja kaakkaota. Asukkaita on 1 ja puoli miljoonaa.

Maan viljelys, teollisuus ja kauppa, vaikka ei juuri kehuttavia, ovat kuitenkin paremmalla kannalla, kuni Granâdassa. Muuten on uskonto, hallitus ja kansasto yhden lainen, kuni Granâdassa. Kaupuntia: *Mara-caibo*, yhtänimisen järven rannalla, 25 t. a. — *Caracas*, pääkaupunti, 50 t. a. — *Cumana*, hyvä valkama, 20 t. a.

Ecuadorin tasavalta.

Vuorinen maa päivän tasaajan ja Marannon-virran välillä. Läns-puolella on *Qvito* eli *Kiitto*-niminen 8 ja 9 tuhatta jalkaa korkea, 50 penikulmaa pitkä ja noin 4 penikulmaa leveä ylänkö, jonka ympäristöllä on korkeita lumi- ja tuli-tunturia. Korkeimmat ovat *Cotopaxi* ja *Chimborazo*. Läntinen rannikko on hyvin hedelmällistä, jossa kasvaa paljon kaakkaoa, tupakkaa, kiina-pensaita ja muita aptiekin aineita, mutta itä-puolella on *Selvas*-nimisiä iki-vanhoja niin tiheitä metsiä, ett'ei tahdo lävitse päästä. — Aukkaita on 1 milj. — Sivistys, teollisuus, kauppa, uskonto ja hallitus yhden lainen kuin edellisissä.

Kaupuntia: *Qvito* eli *Kiitto*, pääkaupunti, 80 t. a. — *Guayaquil* (lue *Guaijakil*), paras kauppa-paikka läns-rannikolla, 25 t. a. — Tätä valtakuntaa ovat myös *Galopagon* eli *Kilpi-konnan* ihanat saaret.

Peerun tasavalta.

Vuorinen maa *Marannon* ja sen lisä-virtojen *Huallagan* ja *Ukaijalin* varsilla, *Javâri-* ja *Purus-*virtoihin saakka. Paikottain 10 ja toisin paikoin 15 penikulmaa leveä rannikko on tasasta, hiekkasta ja kuumaa. Sitten on *Cordilleras*-niminet vuori-harjut, joiden väliset laksot ovat maan ihanimmat ja viljavimmat paikat. Kordillerien itä-puolella on paljon metsiä, järviä, soita ja aveita heinikkoja. Täällä on enemmän kultaa ja hopeata kuin Meksikossa, vaikka sitä on työlläämpi saada, kuin kaivannot ovat enimmiten lumi-ranjan rinnassa, jossa ei Niekerit eikä Euruoppalaiset kärsi olla, minkä tähden enimmät vuori-miehet ovat Intiania, jotka ovat työssä veltompia kuni edelliset. Karjan hoito on paremmalla kannalla kuin maan viljelys. Merkillisimmät eläimet ovat: liama, vicunna eli vikunja, alpaka-lampaat. Teollisuus ja kauppa ovat vasta alulle pääsemässä. Aukkaita on 2 milj. — Muut suhteet ovat yhden laiset kuin edellisissä tasavalloissa.

Kaupuntia: *Lima*, pääkaupunki, lavea kauppa, 100 t. a. — *Callao* (lue *Kaljaao*), Liman valkama. — *Cuzco* (lue *Kutsko*), muinosen Inkan pääkaupunki, auringon temppeli, jossa nyt on ristitty kirkko, 46 t. a. — *Arequipa* (*Arekiippa*), vilkas kauppa, 30 t. a. — *Lobos* ja *Chincha*, (lue Tjintja) saaret, joista saadaan guanoa.

Boliviian tasavalta.

Isommaksi osaksi viljatonta ja autiota vuori-maata, Pêrun etelä-puolella. Täällä ovat *Cordilleras*-vuoret korkeimmallaan. Kukkulat *Illimâni* ja *Nevâda de Sorâta* ovat 20 tuhatta jalkaa korkeat. *Titicacan* järvi, Pêrun rajalla, on 14 tuhatta jalkaa meren pinnan ylä-puolella. Täällä saavat myös *Madeira*- ja *Pilcomaijo*-virrat alkunsa, joista edellinen mänee Marannon- ja jälkimäinen *Paraguay*-virtaan. Kulta ja hopea on maan paraat tuotteet. Kesä-maiden hedelmät alkaavat täällä jo vaivaantua ilman kovuudesta. Maan viljelys ei ole varsin huono. Peltuja lannotetaan guanolla eli linnun sonnalla. Vehnä ja maisi kasvaa vielä 14 tuhannen jalan korkuudella. Teollisuus on hyvällä alulla. Kaupan vilkkaampata liikettä estää rannan puolella olevat vuoret, kuitenkin kuletaan virtoja myöten höyry-laivoilla. Muualle viedään kultaa, hopeata, vaskea, guanoa, liaman ja vuohen karvoja, kii-
nan kuorta ja muita aptiekin aineita. Kansallista siivistystä tarkottavia kouluja on täällä enemmän ja paremmalla kannalla kuin muissa Etelä-amerikan valtakunnissa. Paras osa asukkaita on ristityitä Intiania ja Mestitsiä; itä-puolella ovat asukkaat vielä pakanoita. Yhteesen on 1 ja puoli milj.

Kaupuntia: *La Pâz*, lähellä Illimaania, kauppa-
paikka, 80 t. a. — *Cochabamba* (*Kotjabamba*),

40 t. a. — *Chuquisaca* eli *Tjukisaakka*, pääkaupunki, 25 t. a. — *Potosi*, ennen kuulusa kulta-kavannon pää-paikka, on nyt huononemassa, 10 tuhatta asukasta.

Chilin (lue Tjilin) tasavalta.

Pitkä ja kaitanen penger-maa *Cordilleras de los Andes*-vuorien ja valta-meren välillä. Vuorien rinteillä kasvaa komeita metsiä ja maan järäykset ovat siellä hyvin tavallisia. Merkillinen on eräs ko'okas mänty eli petäjä, jolla on syötäviä pähkinöitä. Rannikko on kuivaa ja hiekka-perästä maata, eikä sen tähden lii'on hedelmällistä, vaikka sitä lannotetaan linnun tateella. — Ilma on pohjos-päässä niin kuivaa, ett'ei pisaraakaan vettä sada toukokuusta marraskuuhun. Keskimäisellä ja etelä-puolella sataa kuitenkin enemmän vettä, ja maa onkin sen tähden hedelmällisempi. Vehnää ja maisia äiljellään enin. Täältä on myös poaatin viljelys levennä muihin maihin. Raavaista on sen moinen rikkaus, että yhdellä miehellä on monta tuhatta eläintä, joita paimennetaan ratsas-hevosella. Paraat kauppa-tavarat ovat hopea, vaski ja kulta. — Asukkaita on 1 ja puoli milj., joista puolet ovat sivistyneitä Intiania. Hallitus on täällä vakavammalla ja teollisuus paremmalla kannalla kuni muissa Etelä-amerikan tasavalloissa. — Etelässä asuu *Araucâni*-niminen Intiani kansa, jotk' ei ole taipuna Euruoppalaisen vallan alle.

Kaupuntia: *Sant-iago*, pääkaupunki, 100 t. a. — *Valparaiso*, paras kauppa-paikka Etelä-amerikan läns-rannalla, 70 t. a. — *Chiloe* (*Tjiloe*) ja sen ympärillä olevat pienemmät saaret ovat siten merkilliset, että niissä on paljon linnun sontaa, jota viedään Euruoppaan laiva-lastittain. — *Juan Fernandes*, jossa Aleksander Selkirk eli Robinson Crusoe eleli ihko yksinään villi-ihmisten seassa vuosina 1705—09.

Argentinin liitto-vallat.

Itä-puolella Chiliä, etelä-puolella Bolíviaa, länsipuolella Atlantin merta ja Uruguay- ja Paraguay-virtoja ja pohjos-puolella Nio-Negro-virtaa. Läns-puolella on *Cordilleras de los Andes* niminen metsänen vuoriharju. Itä-puolella juoksevat *Pilcomaijo* ja *Vermeyo* Paraguay- ja *Saládo* Parana-virtaan. Näiden virtojen ympäristö on maan paras osa. Etelässä alkaa *Pampas*-niminen tasamaa, jossa ei kasva muita puita kuni palmuja, mutta miehen korkuista heinää, joka kuitenkin kuivettuu kuloksi kuuman ai'alla. Suuret laumat hevosia, lehmiä ja lampaita, jotka omin valloin juoksentelecevat näillä laitumilla, ovat tämän maan paras rikkaus. Senpä tähden täältä viedään muualle paljon vuotia, villoja, talia ja kuivattua lihaa.

Melkeen joka vähänkin varakkaampi kaupunki on eri valtakunta, joita nykyjään on 14. Muutamat ovat niin pieniä, ett'ei ole kuin 5,000 asukasta. *Buenos*

Ayres on mahtavin. Siinä on puoli milj. asukasta. Liitto-hallitus on voimaton estämään keskenäisiä sotia valtakuntien välillä. Asukkaita taitaa olla 1 ja puoli milj. Pamppaan asukkaat, *Gauchos*, ovat syntyneet Espanjalaisista isistä ja osaksi Intianilaisista emoista ja eläävät käsyn karjan kaitsemisella ja villi-karjan pyynnöllä.

Kaupuntia: *Mendoza*, läns-puolella, lähellä A-konkagua-vuorta, kaupunnin tienoissa saadaan paljon hopeata ja viinaa, 20 t. a. — *Bajáda*, Parana-virran itä-rannalla, 20 t. a. — *Buenos Ayres*, Plâta-virran varrella, liitto-kunnan pääkaupunti, hyvä kauppa, 100 t. a.

Paraguayn tasavalta.

Vähän tunnettu maa Paraguay- ja Parâna-virtojen välissä. Maata sanotaan hedelmälliseksi ja ilmaa ihanaksi. Paras kauppa-tavara on Paraguay-tie, jota tavallisesti tien asemesta juodaan Etelä-amerikassa. Valtakunnalla on kyllä tasavaltanen hallitus-muoto, mutta vallan esimiehellä on enimmiten ollut rajaton valta. Asukkaita taitaa olla noin 1 miljonaa.

Pääkaupunti: *Assumpcion*, Paraguay-virran varrella, 20 t. a.

Kaupuntia: *Sant-iago*, pääkaupunki, 100 t. a. — *Valparaiso*, paras kauppa-paikka Etelä-amerikan läns-rannalla, 70 t. a. — *Chiloe* (*Tjiloe*) ja sen ympärillä olevat pienemmät saaret ovat siten merkilliset, että niissä on paljon linnun sontaa, jota viedään Euruoppaan laiva-lastittain. — *Juan Fernandes*, jossa Aleksander Selkirk eli Robinson Crusoe eleli ihko yksinään villi-ihmisten seassa vuosina 1705—09.

Argentinin liitto-vallat.

Itä-puolella Chiliä, etelä-puolella Bolíviaa, länsi-puolella Atlantin merta ja Uruguay- ja Paraguay-virtoja ja pohjos-puolella Nio-Negro-virtaa. Läns-puolella on *Cordilleras de los Andes* niminen metsänen vuoriharju. Itä-puolella juoksevat *Pilcomaijo* ja *Ver-meyo* Paraguay- ja *Saládo* Parana-virtaan. Näiden virtojen ympäristö on maan paras osa. Etelässä alkaa *Pampas*-niminen tasamaa, jossa ei kasva muita puita kuni palmuja, mutta miehen korkuista heinää, joka kuitenkin kuivettuu kuloksi kuuman ai'alla. Suuret laumat hevosia, lehmiiä ja lampaita, jotka omin valloin juoksenteleevat näillä laitumilla, ovat tämän maan paras rikkaus. Senpä tähden täältä viedään muualle paljon vuotia, villoja, talia ja kuivattua lihaa.

Melkeen joka vähänkin varakkaampi kaupunki on eri valtakunta, joita nykyjään on 14. Muutamat ovat niin pieniä, ett'ei ole kuin 5,000 asukasta. *Buenos*

Ayres on mahtavin. Siinä on puoli milj. asukasta. Liitto-hallitus on voimaton estämään keskenäisiä sotia valtakuntien välillä. Asukkaita taitaa olla 1 ja puoli milj. Pamppaan asukkaat, *Gauchos*, ovat syntyneet Espanjalaisista isistä ja osaksi Intianilaisista emoista ja eläävät käsyn karjan kaitsemisella ja villi-karjan pyynnöllä.

Kaupuntia: *Mendoza*, läns-puolella, lähellä A-konkagua-vuorta, kaupunnin tienoissa saadaan paljon hopeata ja viinaa, 20 t. a. — *Bajáda*, Parana-virran itä-rannalla, 20 t. a. — *Buenos Ayres*, Plâta-virran varrella, liitto-kunnan pääkaupunki, hyvä kauppa, 100 t. a.

Paraguayn tasavalta.

Vähän tunnettu maa Paraguay- ja Parâna-virtojen välissä. Maata sanotaan hedelmälliseksi ja ilmaa ihanaksi. Paras kauppa-tavara on Paraguay-tie, jota tavallisesti tien asemesta juodaan Etelä-amerikassa. Valtakunnalla on kyllä tasavaltanen hallitus-muoto, mutta vallan esimiehellä on enimmiten ollut rajaton valta. Asukkaita taitaa olla noin 1 miliona.

Pääkaupunki: *Assumpcion*, Paraguay-virran varrella, 20 t. a.

mainitut ovatkin paras kauppa-kalu. Mutta ihmisistä on puute, sillä tässä avarassa maassa ei ole kuin 10 milj. asukasta, joista noin 3 milj. on Niekeri-orjia; valkea-ihosia taitaa olla noin 1 milj., — muut kaikki ovat Intiania tahi seka-kansoja. Maa onkin sen tähden suurimmaksi osaksi viljelemätöntä. — Brasilia oli alkujaan Porttukalilainen siirto-maa; mutta erosi emä-vallasta 1822 omin takeiseksi keisarikunnaksi. Keisarilla on rajotettu valta. Valta-kieli on Porttukalilainen ja uskonto Ruomin katoliikkilainen.

Kaupuntia: *Pâra*, Tocantín-virran suussa, 30 t. a. — *Pernambúco*, itäisimmällä rannalla, hyvä merikauppa, 80 t. a. — *Bahia*, hyvä valkama, johon mahtuu vaikka koko maan piirin laivisto, 160 t. a. — *Rio Janeiro*, kauniisti rakennettu pääkaupunki, Etelä-amerikan suurin ja varakkain kauppa- ja tehdaspaikka, 300 t. a. — *San Paolo*, merkillinen vuorikaupunki, 20 t. a.

Patagonia.

Eteläisin osa Amerikan mannerta. Läns-puoli on vuorista, mutta itä-puoli kolkkoa, puutonta ja some-roista erä-maata. Villiä ja villistyneitä hevosia ja raavaita kulkee paljon omin valloin pohjos- ja itä-puolella. Asukkaat ovat ko'okasta Intiani-kansaa, joka ei ryhdy maan viljelykseen, mutta elättää henkensä hevosen selässä metsästämisellä. Heillä on tuskin vaatteita päällä,

vaikka ilma on yhtä kylmä kuin Suomessa. Magelhaenin salmen rannalla elää *Pesherê*-niminen kansa, jota sanotaan maan piirin raa'immaksi kansaksi.

Saaria.

Tuli-maa, jonka Magelhaenin salmi erottaa manner-maasta, on enimmäiten tuntematonta, mutta näyttää olevan täynnä korkeita vuoria. *Pesherê*-kansa, joka käypi hylkeen nahkasissa vaatteissa, elättää täällä henkensä hylkeen rasvalla, linnuilla ja kaloilla. Eteläisimmän saaren eteläisin niemi, *Cap Hôrn* on siten onnettomasti kuulusa, että siellä valtaa alituinen myrsky.

Moluini-saaret, joiden paras rikkaus on pinguiinit eli lihavat hanhet, villa-karjat, valas-kalat, hylkeet ja muut rasva-eläimet, ovat Englannin vallan alla.

AUSTRALIAN MAA-OSA.

Tässä maa-osassa on pelkkiä saaria, vaikka *Uutta Hollantia* tavallisesti pidetään manner-maana. Saaret ovat kaikki Tyynessä meressä, useammat käänne-ympeyröiden välissä, ja suurimmat päivän tasaajan eteläpuolella. Useammat pienet saaret ovat osaksi maan alasen tulen tekemiä ja toiseksi osaksi koralli-eläimien synnyttämiä. Moniaiden tulen tekemien saarien rannoilla on myös koralli-luotoja. Muuten ovat korallisaaret tasasia ja niiden rannat sileitä; mutta tulen tekemät saaret ovat vuorisia ja niiden rannat louhisia.

Vaikka tämä maa-osa on paraaksi osaksi kuumassa ilma-piirissä, niin ilma on kuitenkin joten viilee; sillä meren tuuli hälventää ilman kuumuuden. Pienemmillä saarilla on alituinen kevät-ilma valtaava, kuitenkin siten, että eteläisimmillä saarilla talvi on jotenkin tuntuva. Uuden Hollannin pohjos-osassa on kesä-maiden kuumuus valtaava. Sade-aika alkaa lokakuussa ja pouta-aika toukokuussa. Mutta etelä-osassa on ilma yhden lainen kuin Etelä-euroopassa, kuitenkin sillä erotuksella, että kevät täällä alkaa syyskuussa, ja syksy maaliskuussa. Keväät ja syksyt ovat hyvin sateisia, kesät ja talvet kuumia. Muuten kehutaan talvea ihanimmaksi vuoden ai'aksi.

Asukkaat, paitsi myöhemmin tänne muuttaneet Eurooppalaiset, joita taitaa olla noin 600 tuhatta, ovat

itä-puolella *Malaiijilaista* ja läns-puolella Niekeriläistä ihmis-kantaa. Useammat kansakunnat kävelevät ihko alasti metsissä, pitäävät asuntoa puissa ja maa-kuopissa, ja elättäävät henkensä palmu- ja leipä-puun hedelmillä. Mutta muutamilla on kuitenkin oikeat asun-huoneet ja maan viljelyskin. Kasvojen maalaaminen ja koristuksien pisteleminen ihoon on hyvin yleinen tapa. Muutamissa saaristoissa on valtakunnan tapainen hallitus ja jon kun lainen järjestys; mutta toisin paikoin eletään kuni eläimet, luonnollisessa vapauudessa. Moniailla kansoilla ei näytä olevan hiukkaaakaan uskontoa; toiset palvelevat epä-jumaloita ja uhraavat ihmisiäkin. Ristin uskonto ja euruoppalainen sivistys ovat kuitenkin monin paikoin päässynnä hyvään alkuun, ja leveneävät levenemistään erinomattain Englantilaisien toimesta.

Uusi Holland.

Tästä Australian manner-maasta ei tunneta muuta kuni rannat. Sikäli kuin sisä-maata on tutkittu, luullaan ylä-maiden olevan lähempänä rantaa ja ala-maiden enemmän mantereen keskellä. Kaakkos-puolella, 10 penikulmaa rannasta, on pitkä vuori-harju, jonka eteläistä puolta sanotaan *Mustiksi vuoriksi*, ja keskimäistä osaa *Sini-vuoriksi*. Juoksevan veden puute on tuntuva. Joet, joita täällä on tavattu, juoksevat tuiki hitaasti, ruohokkaiden rantojen läpi, järviin eli

loppuuvat kaihloja kasvavaan tasamaahan. Ainua virran tapanen joki on *Murray*, joka alkaa Sini-vuorista ja juoksee mereen etelä-rannalla.

Merkilliset ovat tämän mantereen eläimet siten, että niillä on pussit mahan alla, jossa säilyttävät poikiensa pieninä ollessa. Kasvutkin ovat ihan toisenlaisia kuni muilla mantereilla. Englantilaiset ovat tänne tuonna euruoppalaisia sekä eläimiä että kasvuja, etenkin eloa. Jyviä viljellään joksikin ja lampaita pidetään paljo. Mutta maan paras rikkaus on kuitenkin kulta, vaski ja muut metallit.

Koko manner on Englannin vallan alla. Ensin laittovat Englantilaiset sinne pahan tekiöitä, mutta nyt, kulta-aarteiden keksittyä, muuttaa sinne mielialtoisiakin. Maa on jaettu kuuteen osaan:

1. *Queensland* lue *Kuinin* maa, koilis-puolella, Karpentaria-lahdesta aina 29:teen rinta-ympyrään asti, on äskettäin järestetty kolonia, jossa pidetään paljon lampaita. Pääkaupunki *Brisbane*, itä-rannalla, on vielä pieni.

2. *Uusi Etelä-wales*, itä-rannikko, Murray-virran pohjos-puolella, oli alkujansa yhden lainen rangastus-kolonia kuni Venäläisien Sipirja; mutta kuni sinne sittemmin on muuttana muutakin väkeä, niin maan viljelys on merkittävästi enentynä. Jyviä viljellään omaksi tarpeeksi asti, ja lampaita pidetään niin, että riittää Englantiinkin viedä villoja. Kaupuntia: *Sidney*, pääkaupunki, jolla on hyvä *Port-Jackson* niminen valkama, 60 t. a. — Vähäsen etelään edellisestä on *Batany-Bay*, alkujansa rangastus-paikka.

3. *Victoria*, eteläisin rannikko, Murray-virran ja *Bass*-salmen välillä, oli melkein autio vielä vuonna 1851; mutta kuni sillon löydettiin avaroita kulta-kai-vantoja, niin on asukkaita lisääntyneä lisääntymistään. Pääkaupunki: *Melbourne*, vilkas kauppa, 30 t. a.

4. *Etelä-australia*, edellä mainittujen maakun-tien läns-puolella. Täällä ovat paraat kulta- ja lyijy-kaivannot. Pääkaupunki: *Adelaide*, loistava kauppa, 20 t. a.

5. *Läns-australia*, Joutsen joen ympärillä, viepi muihin maihin villoja, valaskalan rasvaa ja puu-tavaraa. Pääkaupunki: *Perth*, Joutsen joen suussa, on vielä pienonen.

6. *Pohjos-australia* käypi kauppaa Itä-intian saarien kanssa. Pääkaupunki: *Victoria*, on vielä pie-nonen. Sen ympäristö on melkein ainua paikka, ku on asuttu; muuten on maa enemmiten autio.

Van Diemen maa.

Suuri saari, Uudesta Hollannista etelään päin, on hyvin vuorinen ja metsänen. Maan viljelys, viinan kasvatus ja karjan hoito ovat yhä nousemassa. — Alku-asukkaat ovat hävinneet suku-puuttoon. Saari on tyk-känään Brittien vallassa, jotka tänne laittaavat pahan tekiöitä. Aukkaita on 80 t. — Pääkaupunki: *Hobarttown*, kaakkos-rannalla, maa-piirin eteläisin kau-punki, 30 t. a.

Uusi Seelanti.

Tämän nimen ovat Euruoppalaiset antana kahdelle suurelle saarelle, kut ovat Uudesta Hollannista kaakkoseen päin. Asukkaiden omat antamat nimet ovat: *Ta-vaipunammu*, eteläinen saari ja *Ika-na-mavi*, pohjonen saari. Veden puotteita on 900 jalkaa korkeita. Vuorien rinteillä kasvaa vahvoja honkia, ja laksoissa pitkää ja sakeata heinää. Pohjos-puolimaisella saarella on ilma miedompata ja maa tasasempata, ja sen tähden se on väkirikkaampi ja paremmin viljelty. Täällä kasvaa omituinen pellavas, jota sanotaan kestävämmäksi kun tavallinen pellavas. Paljon pidetään sikoja, ja sarvi-karjaa on tänne tuotu Euruopasta.

Alku-asukkaat ovat ruumiikkaita, kihara-tukkasia, ja muodoltaan Niekerien näkösiä, mutta puhuuvat selvää Malaijin kieltä. Niitä on noin 100,000, johon tulee 30 tai 40 tuhatta Euruoppalaista lisäksi.

Ennen olivat asukkaat ihmisen syöjiä; mutta Amerikasta ja Englannista tulleet lähetys-saarnaajat ovat täällä levittänä sivistystä, joka on alkana enemmän varmistua, kuni Englantilaiset ovat ottana saaret haltuunsa ja kokena saada heitä seuraamaan Englannin lakia. Täällä on jo joita kuita pieniä kaupuntiakin.

Uusi Guinea.

Tämä on Wihanta-maan jälkeen suurin salo maan piirissä, arviolta noin 6 tuhatta sarka-penikulmaa. *Torres*-salmi erottaa sen Uudesta Hollannista. Vaikka tämä on ensimmäisiä saaria kuni Australiassa löydettiin, niin se on kuitenkin vähin tunnettu kaikista muista. Mereltä katsoen, on havattu, siellä olevan lumi-rajan kor- kusia vuorisia ja savustavia tuli-tunturia. Mahoni-, tiekki-, leipä- ja palmu-puita kasvaa paljon. Mutta a- sukkaat ovat villiä ja rauhattomia.

Polynesia eli Monisaaristo.

Tällä nimellä ymmärretään tavallisesti kaikki Aus- tralian maa-osan pienemmät saaret ja saaristot.

1. *Uusi Britannia, Uusi Irland, Salomon saaret, Uudet Hebridit* eli *Pyhän-hengen* saa- ret, ja *Uusi Kaledonia* ovat kaikki kaaren kalтта- sessa jaksossa Uudesta Guineasta kaakkoseen päin. Näistä ovat kolme ensimmäistä hyvin hedelmällistä, ja kasvaavat neilikoita, pippuria ja muita ryytiä, sekä santeli, iebeni- ja muita puita, mutta kaksi jälkimäistä ovat hedelmättömämpiä. Viimeksi mainitulla ei kasva enään palmuja. Uusi Kaledonia on äskettäin joutuna Ranskalaisien valtaan.

Marianit eli *Ladronit*, se on *Warkaiden* saaret, itään päin Wilipin saarista, ovat vuorisia, mutta hyvin hedelmällisiä. Täällä on paljon puuvilloja, riisiä ja muita Euruopan kasvuja ja eläimiä. Nykyset asukkaat ovat Wilipin saarista ja Meksikosta tänne muutaneita Espanjalaisia. Alku-asukkaat ovat Espanjalaisien julmuuden tähden hävinnä suku-puuttoon.

Karoliinan saaret, edellisistä etelään, ovat enimmiten mataloita koralli-saaria, mutta muutamia on metsäisiä kallio-saaria. Asukkaat ovat ahkeroita kalamiehiä, ja mäneevät pienillä aluksillaan Marian saariin saakka.

Mulgraven saaret, edellisistä itään, ovat pelkkiä pieniä koralli-saaria. Asukkaat ovat vasken karvasia ja hyvin rauhallisia.

Havaji- eli *Sandwichin* saaret, 13 saarta, joissa on pilvien korkusia vuoria. Maa kasvaa paljon hedelmiä, ryytiä, sokuri-ruohoa ja palmu-puita. Asukkaat olivat jo vanhastaan paremmalla sivistyksen kannalla kuni muut Australialaiset. Ne ovat sittemmin kääntynä ristin uskoon, ja niillä on nyt melkonen euruopalainen sivistys. Ne rakentaavat myös laivoja, joilla kulkeevat Amerikkaan ja Kiinaan. Suurimman saaren nimi on *Ovahi*, ja sen jälkeisen *Ovahu*. Hallitusmuoto on yks-valtanen, mutta rajotettu lakia laativalla kokouksella, joka on jaettu kahteen kammariin. Asukkaita on 150 t. — Pääkaupunki: *Honolūlo*, Ovahu-saarella, kuninkaan asunto, hyvä valkama, 12 t. a.

Witi- eli *Fidschi*-saaret. Rannat ovat niin täynnä korallia, että tuskin veneellä pääsee läpi. Asukkaat

ovat ollunna muiden saari-kansojen kauhistus, kuin ne pukivat päällensä sota-sopansa, pistivät kaksi höyhentä lävistettyyn nenän välykseen ja viruttivat korvansa olkapäihin asti. Nykysempinä aikana ovat lähetys-saar-naajat täälläkin levittänä ristin uskoa ja sivistystä.

Samoa- eli *Laiuri*-saaret. Korkeat, aina kukkulalle asti vihannat tuli-vuoret näyttävät hyvin komealta merelle. Aasukkaat ovat 5 tai 7 tuumaa pitemmät kuni tavalliset ihmiset. Nimensä ovat saaret saanna siitä, että asukkaat harvon muuten, kuni veneillä käyvät kylien väliä. Ristin uskonto on jo melkein yleinen.

Tonga- eli *Ystävyyden*-saaret ovat pieniä, mataloita ja hedelmällisiä koralli-saaria. Palmu-puut ovat täällä korkeempia kuni muualla. Aasukkaat ovat ahkeroita maan viljeliöitä ja kala-miehiä. Ristillisyyks on hyvällä alulla.

Seuruuden-saaret ovat hyvin vuorisia, ja niin ihanoita, että niitä verrataan paratiisiin. Täällä kasvaa ei ainuasti kaikkia Australian hedelmiä, mutta myöskin muualta tänne muutetuita, puuvilloja, kahvia, sokuria ja viinaa. Palmun pähkinät ja palmu-öljy ovat paras kauppa-tavara. Aasukkaat tunnustaavat ristin uskoa ja ovat euruoppalaisen sivistyksen kannalla. Ranskalaisien vallassa on suurin saari, nimeltä *Otaheitt*, ja joita kuita pienempiä, joissa yhteesen on 25 t. a.: mutta muilla saarilla on oman takeinen kuninkaallinen hallitus.

Nuka-hivan eli *Mendannan* saaristo. Aasukkaat ovat valkeempi-ihosia kuni muut Australialaiset. Ranskalaiset ovat ottana muutamia saaria huostaansa.

Maa on kohtuullisesti hedelmällinen. Leipä-puu kasvaa hyvin.

Waihu- eli *Päüsiüis*-saari on kaikkein itäisin asuttu saari. Täällä ei enään kasva leipä- eikä palmu-puita, mutta muuten on saari kyllä hedelmällinen. Aukkaat ovat melkein yhden näköset kuni Euruoppalaiset, ainuasti vähän keltasempia, ja eläävät maa-kuopissa.

Etelä-navan maat.

Eteläisen napa-ymyrän tienoilla on paikottain joita kuita ranta-maita, joista ei vielä ole tietoa, ovatko ne yhtä mannerta, tahi saaria. Sikäli kuni näitä rantoja on tunnettu, ovat ne lumen ja jään vallassa ilman eläimiä ja kasvuja.
